

S
80

Mit Mj. Inv. ste. 155
91 ✓

ZBORNIK.

NA SVETLO DAJE

SLOVENSKA MATICA

V LJUBLJANI.

I. ZVEZEK. 91

UREDIL

L. PINTAR.

V LJUBLJANI.

NATISNILA NARODNA TISKARNA.

1899.

D 144

C 662

E. 9003997

Vsebina.

	Na strani:
1. Ivan Steklasa: Druga vojska z Benečani	1—71.
2. † IV. Kunšič — VI. Levec. Doneski k zgodovini književne zveze mej Čehi in Slovenci	72—214.
3. R. Perušek: Biblijografija slovenska	215—259.

Druga vojska z Benečani.

Spisal Ivan Steklasa.

1. Borbe z Uskoki.

Graški dvor je bil v veliki zadregi, ko se mu je sporočilo, kako so senjski Uskoki ubili generala Rabato.¹⁾ To delo se je moralo kazniti; toda dvor tega ni storil, ker bržkone ni imel za to potrebnih sredstev; zatogadelj so mislili Uskoki, da so, ubivši Rabato, izveli dvoru všečno delo. V tem njihovem mnenju jih je uverilo tudi to, ker je bil precej na početku leta 1602. imenovan za senjskega stotnika Tržačan Danijel Frankol, glavni protivnik generala Rabate, tisti zapovednik, ki je bil nagovoril v Karlovcu Nikolaja Jurišo, da se je povrnil v Senj ter tako tamkaj postal glavni krivec grozne smrti nesrečnega generala. Frankol je sicer, ko je prišel v Senj, zapovedal ujeti in usmrtiti Uskoka Vujico Vidašića, ki je prvi streljal na Rabato, ali ostalim krivcem se pa ni zgodilo nič hudega.

Komaj se je razširil glas o ubojstvu, so se povrnili v Senj precej tudi oni, ki so bili poprej razseljeni v pomejna mesta. Oni so sicer benečanskemu generalu obljubili, da se bodo držali sklenjene pogodbe in da ne bodo hodili nič več na plen. Benečanski zapovednik tega ni verjel, vendar pa je propustil nekoliko ladij s hrano dalje, samo da ne povzroči v mestu še večega nezadovoljstva. Ker je izza tega potrajal zares nekoliko mesecev mir, se je povrnil v Benetke, ko mu je starešinstvo to dovolilo. Toda mnogi izkušeni možje so trdili, da Uskoki ne bodo mirovali, če ne

¹⁾ Letopis „Slovenske Matice“ za leto 1895., str. 141.

dobé izdatne podpore v denarjih in hrane. Najbolje bi seveda bilo po njihovem mnenju za varnost na morju, ako bi se Uskoki preselili iz svojih selišč daleč od morja.

In mirú zares ni bilo. Frankol in Juriša sta se popolnoma sprijaznila. Pregnanci in begunci so imeli v Senju zopet svoje svobodno pribežališče, a radi pomanjkanja hrane so začeli iznovič razbojnikovati. Poplenili so benečansko trdnjavo Plomin. Benečani so jih nekoliko polovili in pobili. Ker so kmalu potem benečanski Labinci napali Buzet, so vzeli Uskoki Benečanom ladjo, na kateri je bilo 14 glav živine. Zato so se Benečani hudo osvetili. Napali so nekoliko vasi na Cresu ter povzročili škode čez 200.000 gld., kar je bilo vendar le preveč za oni neznatni plen, ki so si ga bili vzeli Uskoki. Tudi dogovor, po katerem je bilo dovoljeno, da smeta obe stranki po Jadranskem morju trgovati brez vsake zapreke, se ni držal; Benečani so zahtevali od uskoške robe carino, ali so pa celo robo jemali in trgovce zapirali.

Vsled takega ravnanja so se pokazali tudi Senjani sovražni. Ko se je vzdignilo deset ladij iz senjske luke v boj proti Turkom, so se potožili Benečani nemudoma pri Frankolu, češ, da motijo s tem trgovino po morju. Frankol se je moral izpričati, kakor je mogel, da se le ne zaplete v novo borbo. Javil je Benečanom, da so omenjene ladje odplule iz senjske luke brez njegovega znanja, a da bode odslej strogo pazil, da se ne zgodi nič več kaj takega. Vkljub temu pa so Uskoki napadali zraven Turkov tudi Benečane, posebno od onega časa, ko so se leti pokazali pred Dobrovnikom, da bi udušili neke prepire, ki so nastali med Dobrovničani in prebivavci bližnjih otokov. Stotnik senjski pa tudi ni bil tako strog, kakor se je mislilo in govorilo; lep dar v denarjih in kak lepo osedlan konj je hitro potolažil njegovo grožnjo. Nastopili so zopet časi, kakoršni so bili pred dohodom generala Rabate; zato so se potožili Benečani iznovič v Gradcu na Uskoke in nadvojvoda je poslal radi tega za komisarja v Senj tedanjega karlovškega generala Vida barona Kisla¹⁾ z nalogom, da natančno razvidi in izpraša o storjenih uskoških zločinstvih,

¹⁾ Vid Kisel, baron Fažinski (Khisl von Kaltenbrunn) je bil karlovški general od l. 1601—1609. Bil je vnuk ljubljanskega sodnika Vida Kisla, a sin Ivana Kisla, ki je bil dobil plemstvo. Vid Kisel je bil s početka veliki kapetan, ter je kot zapovednik krajiške vojske potolkel Turke pri sv. Jurju kraj Ostrožca. Kot general karlovški je bil večkrat kraljevski komisar v Senju, kjer je Senjane zatiral, sicer pa Uskoke pri naseljevanju na posestvih grofov Zrinjskih in Frankopanov branil in podpiral. Leta 1605 je dobil v to svrho od kranjskih stanov letne podpore 200 gld. Kisel je umrl leta 1609.

jim odvzame plen ter o vsem točno sporoči vladi. Uskoki niso tajili generalu Kislu svojih del, nego so povedali resnico. Izpričevali so se, da so prisiljeni tako ravnati, ker ne dobivajo odmerjene letne plače. General radi tega ni mogel nobenega kazniti, a sestavivši o tem obsežno poročilo graški vladi, se je povrnil na svoje mesto v Karlovec. Tako je ostala tudi ta preiskava brez vsakega daljnega uspeha, in senjski Uskoki so še nadalje napadali Turke in Benečane.

General Kisel pa je prišel v Senj še radi jedne druge zadeve. Nad mestom Senjem se je širila daleč po gorah krasna bukova in jelova šuma. Benečani so poželjivo gledali nanjo, kajti lesa so potrebovali za svoje brodovje in tega jim je vedno zmanjkovalo. Pogajali so se večkrat z nadvojvodinimi svetovavci radi te šume, toda vselej brezuspešno, ker jo je nadvojvoda cenil previsoko. Zahteval je 300.000 tolarjev. Nadvojvoda je želel, da si siromašno prebivavstvo pomore pri tej prodaji, a da si Benečani ne bi prilastili samih tal, kjer ta šuma raste, se je zahtevalo od njih, da morajo za vsa dela v šumi rabiti le domače delavce, a nikakor tujcev z Laškega. Kako oprezne so vendar bile takrat avstrijske oblasti! So že dobro poznale benečansko samogoltnost, ki je neprenehoma prežala, kako bi se polastila iztočne obale Jadranskega morja.

Vsa zadeva se je imela odločiti v Pragi na cesarskem dvoru. Tjekaj se je napotil tedanji senjski škof Marcel, moder in izkušen cerkveni dostojanstvenik, ki je prav dobro poznal vse okolnosti mesta Senja in njenega prebivavstva. Vedel je, da bi bile te šume za Benečane pravi zaklad, ker so bile tako blizu morja; v Pragi je škof uspel s svojim predlogom o prodaji, toda Benečanom se je zdela zahteva glede na ceno vendar le neumestna, ker so lesa mogli dobivati za denar tudi od drugod. Sicer pa bi bili morda pritrdili omenjeni ceni, ako bi se jim bila izpolnila želja, da se Uskoki odstranijo od morja. Toda cesarska vlada je hotela senjske prebivavce ravno z izdelovanjem in prevažanjem lesa iz te šume odvaditi dosedanjega nemirnega življenja ter jih priučiti na pošteno delo in zaslužbo.

Da se pospešijo dogovori glede šume, je posredoval tudi general Kisel, ko se je zadržaval prvičrat v Senju; toda tudi on ni uspel. Slednjič se je zavzel za to stvar sam papež, ker je želel, da pomiri obe sosedni državi. Njegov svet so rado sprejeli v Gradcu in Pragi in sicer tem rajši, ker je bilo treba Uskokom plačati zaostalo plačo, kajti Uskokov drugače v sledeči turški vojski ne bi bili mogli spraviti v boj. V Benetkah pa so mislili, da bo mogoče

na ta način odstraniti Uskoke iz Senja, a tamkaj postaviti redno posadko, ki se bode mogla vzdrževati od vsote izplačane za omenjeno šumo. Vendar se niso mogli sporazumeti, ker so zdaj zahtevali cesarski svetovavci za šumo 400.000 tolarjev, češ, da se ne izplača prevzeti in vzdrževati posadko v Senju za manjo vsoto, in sicer tem teže, ker se ta posadka mora vzdržati vsakega gusarstva. Tudi niso hoteli nadvojvodini svetovavci založiti nobenega kraja za denar, ker so se bali, da bi si Benečani prisvajali sčasoma pravico ne samo na šumo, nego tudi na zemljišče.

Kasneje se je še jedenkrat lotil tega vprašanja nadvojvoda Ferdinand. S početka je mislil sam, da bi bilo Senju le na škodo, ako bi se v obližju posekala šuma; kesneje se je pa prepričal, da je ravno narobe, kajti po bližnjih šumah so se lahko skrivali Turki, martolosi in morlaki. Zategadelj je predložil Ferdinand cesarju, naj se poseka šuma tri milje daleč od Senja in ta les izroči Senjanom kot cesarski dar; prostor pa bi mogli lahko obdelovati krščanski Vlahi. Slednji pa tudi ta predlog ni obveljal.

Saj se je bilo pa tudi težko sporazumeti z benečansko republiko. Skoz celih dvajset let so trajali prepiri radi senjskih Uskokov; končali so se šele z madridskim mirom (l. 1617.) na škodo Uskokov. Le enkrat v tem času se je najvojvoda Ferdinand obrnil v Benetke za pomoč, pa še takrat je ni dobil. To je bilo namreč leta 1605., ko se je Štefan Bočkaj pobunil ter s svojimi četami in v zvezi s Turki zapretil Štajerski, da se je bilo bati ne samo za Radgono, nego tudi za Gradec. Takrat je poslal Ferdinand grofa Sforzo od Porzie kot posrednika v Benetke, in premda je letá trikrat v senatu govoril za podporo v denarju, je vendar ni dobil. Benečani niso bili samo zviti državniki nego tudi skopi oderuhi, a posojevali so denar tjekaj, kjer so bili varni, da jim bo nosil velike obresti, česar od Ferdinanda niso pričakovali. Ob enem pa so se hoteli tudi osvetiti, ker jim nadvojvoda ni hotel izpolniti zahtev glede senjskih Uskokov.

In le-ti so bili vedno predrznejši, pa se je radi tega med Ferdinandom in republiko povečala napetost, katera tako ni nikdar popolnoma prenehala. Benečani so seveda povsodi, kjer se je le dalo, delali priprave za obrambo, a to večidel na škodo samemu Ferdinandu in njegovim podložnikom. Na suhem so utrjevali pomejna mesta, na morju so pa pazili na vsako ladjo ter pobirali od njih globe, če se niso mogle izkazati, odkod in kam plovejo. Tako ravnanje je Uskoke še posebno dražilo, pa so skušali, da prevarijo Benečane na razne načine. Tako se je dogodilo

pri napadu na Skradin. Razširili so glas, da so jih pozvali Neretvani, podložniki turški, na boj v ravnem polju. Da to zabrani, zbere benečanski zapovednik vojsko v tem kraju. Zdajci udari Juriša s 600 vojaki nenadoma proti Šibeniku, pustivši samo 100 mož pri ladjah v prelivu za stražo. Z vso drugo četo udari na Skradin. Mesto je bilo brez straže; kar se mu je mož v bran postavilo, jih pobije, pobere velik plen, zažge mesto, in ko se je daniło, je bil Juriša zopet v prelivu pri Šibeniku. Od tukaj so se povrnili eni po morju s polnimi ladjami, drugi pa po suhem. Juriša je hotel s tem napadom dvoje doseči: preskrbeti svojim tovarišem velik plen in pa Šibeničane prikazati Turkom kot sokrivce tega čina. Tako je hotel Turke našuntati na Benečane, ker so bili Šibeničani benečanski podložniki. Kmalu potem je razglasil na daleč na okrog, da napada on Turke le z dovoljenjem benečanske republike. Kazal je o tem celo pisma s podpisimi in pečati. Vse to so verjeli Turki in priprosti Uskoki, kajti v Senju jim je bilo na glavnem trgu oglašeno: Benečani so dovolili, da se Turki svobodno napadajo na širokem morju; obenem pa je morala množica priseči na križ, da ne bode vznemirjala benečanskih mest, niti Turkov niti Židov napadala na benečanskih ladjah. Vsled tega so se začele resne razprave med turškim pomejnim zapovednikom in benečanskim generalom. Turki niso niti najmanje dvomili, da so Uskoki zares sporazumljeni z Benečani, ko so videli, da Senjani prehajajo čez benečanske kraje, tamkaj počivajo in živež kupujejo, ali pa tudi s silo jemljejo. Uskoki so znali tudi na drug način vznemirjati sosede. Če so zvedeli za bogato deklo v Dalmaciji, so jo po noči ugrabili ter jo prisilili, da se je poročila z Uskokom; po tem so sklenili mir z nevestino rodovino ter jo predobili za se; če se je pa dotična rodovina protivila, so jo preganjali do skrajnosti ter jej na račun dote vzeli vse.

Uskoki se vendar niso držali zgoraj omenjene prisege. Že sledečega leta 1606. je napalo 150 Uskokov v luki Vestro nedaleč od Rovinja v Istri eno kotorsko ladjo, katera je vozila pisma benečanskega dožda in 6000 cekinov državnega denarja in razun tega še 4000 cekinov zasebne imovine in mnogo trgovske robe ter so porobili denar in robo. To jim pa še ni bilo dosti. Ko so se vračali, so poplenili vrhu tega še druge brodove v benečanskih lukah. Na to zbere benečanski admiral Ivan Contarini jako pomorsko silo v hrvaškem Primorju, zapre morje pri Reki, Bakru in Senju ter zabrani tako vsako druženje in vsako trgovino. Proti temu ravnanju se je potožil omenjenemu admiralu senjski podkapetan Ivan Jakob de Leo (kapetan Frankol je bil takrat odsoten)

v ime svoje in mesta Senja ter mu je dokazal, da so ta neprijateljstva storili samo nekateri Uskoki proti njegovi volji in proti volji mesta. Pretil je iznovič hud razpor. Nadvojvoda Ferdinand se je bal, da ne bi lokavi Benečani za osveto osvojili primorskih mest, pa je poslal iznovič generala Kisla v Senj, da poravna vso to zadevo. Kisel je prišel v Senj s 400 vojaki, začel preiskavo, obsodil na smrt dva največa krivca ter povrnil tajniku benečanskega generala, ki so ga poslali v to svrho v Senj, 7500 cekinov in del najdene robe; obenem pa obljubil, da mu boče po mogočnosti povrnil tudi vse ostalo. Da bi mogel svojo obljubo izpolniti, je sporočil onim 150 Uskokom, ki so bili pobegnili iz Senja, da jim boče odpustiti njih zločinstvo, ako mu izroče svoj del plena.

Duhovi so se zopet malo pomirili, celo dogovor nesrečnega Rabata se je iznovič potrdil, in vsi so obljubili, da se ga bodo držali. V to zadevo se je vmešal tudi francoski poslanec Henrik Montesson, ki je svetoval benečanskemu pomorskemu zapovedniku Filipu Paskvaligu, da skuša dobiti Senj z okolico za 300.000 tolarjev v zalog, ker šele potem boče mogoče govoriti o miru. Toda znano je, da cesar Rudolf ni hotel na to pristati, ker se je bal lokavih Benečanov, da mu ne vzemo vsega Primorja, ako bi jim odstopil le mali kos zemlje.

Leta 1606. je sklenil cesar Rudolf II. s Turki mir v Žitvi, in od tega časa se je mogel resneje baviti s senjskimi zadevami. Hotel je, da se vzdrži tudi tukaj mir na vsak način. Zategadelj je zapovedal na početku leta 1607. senjskim Uskokom, da ne sme od zdaj nobeden, če noče izgubiti glave, napadati turške zemlje; obenem se imajo vse ladje povleči na obalo, a jadra in ostalo orodje spraviti v skladišča. S to odredbo seveda Uskoki niso bili zadovoljni; za to so poslali v Prago vojvodo Nikolaja Radića z nalogo, da dokaže cesarju Rudolfu, da senjski Uskoki ne morejo brez plena živeti, ker nimajo niti hiš niti zemljišča, pa da obenem zaprosi cesarja, da jim dá bodisi letno plačo, bodisi dovoljenje, da morejo še zanaprej pleniti. Radić je na cesarskem dvoru dokazoval, da ni mogoče Senjanom živeti brez plena, ako se jim ne dá za življenje drugih sredstev. Cesar bi bil rad privolil zahtevam Radićevim gledé letne plače, toda kje vzeti denar zato, saj je znano, koliko se je imel boriti Rudolf II. ravno s finančialnimi neugodnostmi ves čas svojega vladanja. Tedaj poprosi Radić cesarja, da bi mu prepustili davek, ki ga je dobival hrvaški general od mnogih morlaških vasi v onih krajih, prepričavši ga, da ni potreben vrhovni nadzor tega generala, ki se je s

tem dohodkom le bogatil, a Njegovemu Veličanstvu nič koristil. Denar pa, ki ga dobiva zdaj hrvaški general, bi bil z majhnim dodatkom zadosten za izplačevanje senjske posadke in vzdrževanje mestnega kapetana. Cesarski svet je odobril Radićev predlog ter dovolil, da se more omenjeni davek upotrebiti v omenjene svrhe. Radić je bil s tem uspehom zadovoljen, ker je mislil, da je cesarski odlok že gotova stvar. Toda prevaril se je. Na graškem dvoru niso hoteli na noben način odobriti Radićevega predloga, izgovarjaje se, da se v dohodke hrvaškega generala ne sme nobeden mešati, in tako so ostali Uskoki prisiljeni, tudi še nadalje živeti po svoji stari navadi.

Cesar Rudolf je bil Senjanom naklonjen, ker so mu bili dobri zavezniki proti Turkom. Da se jim še bolj prikupi, jim je potrdil dne 2. velikega travna l. 1607. iznovič mestni grb in sicer po izjavi samega cesarja radi njihove vernosti in velikega junaštva proti Turkom. Osem dni kesneje pa je odobril na prošnjo senjskega poslanca Antona Mikuljanića, dvorskega kneza, zlatega viteza, otoškega stotnika, z listino izdano v Pragi 10. velikega travna, vse stare pravice meščanov senjskih ter jim izročil vse vasi in gradove z dohodki, kar so jih vzeli Turkom, da morejo skup s svojimi rodovinami pošteno in mirno živeti; obenem je strogo zabranil, posebno še generalu Vidu Kislu, da ne krši svoboščin senjskih meščanov in da se ne meša v njihove zadeve, kajti vse, kar imajo ti ljudje, so si stekli v dolgotrajni borbi s Turki s svojo lastno krvjo, ter je popolnoma pravično, da uživajo zdaj to v miru. Na mestni grb in omenjene pravice so bili Senjani vedno ponosni ter jih branili s poznato svojo žilavostjo.

Cesarju Rudolfu II. je bilo kmalu žal, da se je sklenil žitvadorožki mir; zato ga tudi ni hotel potrditi. Vsled tega so dobili senjski Uskoki od cesarja iznovič dovolitev, da morejo napadati Turke. Ker so pa Uskoki pri takih prilikah lovili tudi benečanske ladje ter jih plenili, so zaprli Benečani zopet morje pri Senju ter so se pritožili na cesarskem dvoru zaradi novih napadov. Slednjič so odločno zahtevali, da se stori vendar enkrat konec temu uskoškemu nasilju. Nadvojvoda Ferdinand je poslal na to po cesarjevi zapovedi svoja dva komisarja v Senj. Oba komisarja, baron Dietrichstein in Jurij Andrej Kacijanar sta začela proti Uskokom strogo preiskavo ter obsodila Jurišo Senjanina, Vulatka, Perico Lučića, Nikolaja Vladka in Jurišo Bogdanovića z vsemi njihovimi tovariši kot upornike, izdajavce in javne razbojnike. Na temelju obsodbe so bili vsi pregnani iz vseh cesarskih in nadvojvodskih dežel. Ti pregnanci so se razšli

zdaj na vse strani ter začeli pod vodstvom Juriše Senjanina napadati Benečane še huje nego poprej, ker so jih smatrali za prave provzročitelje svojega pregnanstva. Tako je omenjeni Juriša s svojo četo poplenil mesti Karin in Pulj ter se povrnil s plenom, ki je iznašal do 4000 cekinov, v senjsko okolico, kjer so si njegovi ljudje ves plen med seboj porazdelili ter ga poslali v Senj po ženah, ki so prišle semkaj, da vidijo svoje očete, može in sorodnike. Ta čin je razjaril benečansko vlado tako hudo, da je po svojem generalu Ivanu Zanu zopet zaprla morje pri Senju in Reki. Ali ker so se začeli Benečani prav sovražno ponašati proti hrvaškim Primorcem, je pomilostil hrvaški general Kisel Jurišo Senjanina in Vulatka, ki sta preživela polnih šest mesecev v pregnanstvu, ter njima dovolil, da se smeta svobodno povrniti v Senj.

V tem času je nameravalo več stotin Uskokov, ki so bili nezadovoljni s svojim stanjem, a največ radi tega, ker niso dobivali svoje plače, stopiti v vojaško službo pri velikem knezu toskanskem, kraljevskem namestniku napoljskem, ali celo pri sami republiki benečanski. Nadvojvoda Ferdinand se je zbal, da bi moglo mesto Senj vsled izseljenja bojaželjnih Uskokov lahko priti v turško ali benečansko oblast, pa je zapovedal senjskemu kapetanu Danijelu Frankolu, naj ne pusti nobenega Uskoka iz mesta Senja. Ker pa med tem vendar le niso dobivali obljubljenih plač, jim je dovolila tako rekoč avstrijska vlada, ali jih marveč prisilila, da so živeli od plena. Radi tega so se začela po vrnitvi smelega Juriše v Senj stara neprijateljstva s Turki in Benečani, in sicer huje nego kdaj poprej.

Tako so udarili uskoki leta 1610. na ladjo, na kateri se je vozila stara mati turškega sultana Ahmeda I. z velikimi darovi iz Karamanije v Carigrad, ter jo oplenili. Med ostalim plenom so našli tudi dragoceno sabljo, katero so poslali cesarju Rudolfu II. Za nagrado je imenoval cesar poslance za viteze, namenil jim mesečne plače po 12 in 14 goldinarjev ter jim dal za potne stroške 500 tolarjev. Še tisto leto so stesali senjski Uskoki na Reki tri ladje dolge 50 čevljev, eno Jurišu Senjaninu, drugo Vulatku, tretjo pa zapovedniku Rosiću. S temi ladjami so se napotili iznova na morje, koder so lovili benečanske ladje, a ob obali morski grozno razbojnikovali. Benečanski podložniki so prisilili svojega generala Marka Antona Veniera, ki je zamenil admirala Zana, da se potoži radi tega senjskemu stotniku, saj se je vendar že tolikokrat obetal, da Uskoki ne bodo nič več napadali svojih sosedov; a zdaj se je pokazalo, da hrvaški generali niti ne kroté napadačev, marveč

da jih še nagovarjajo, ker jim dovoljujejo tesati ladje vkljub obljubi in odredbi samega cesarja. Toda te tožbe so ostale brez vsacega uspeha, kajti senjski stotnik se je po stari navadi izgovarjal, da zahajajo Uskoki na plen brez njegovega znanja in proti odredbam nadvojvode Ferdinanda; sicer da senjski stotnik nima toliko moči, da bi jim zabranil njihovo počenjanje, v kratkem času pa pričakuje 500 Nemcev, in tedaj bode uredil vso uskoško vojsko, ki je po izjavi samega zapovednika senjskega postala ravno zdaj tako predrzna, kakor še nobenkrat poprej. General Venier tem sladkim in ničevnim besedam ni hotel verjeti, nego se je poslužil proti Uskokom običnega sredstva, da je zaprl morje pri Senju in pri drugih pomorskih mestih.

Vkljub temu se je dogodil slučaj, ki je prisilil nadvojvodo Ferdinanda, da je upotrebil ostrejša sredstva proti Uskokom ter dal tako vsaj nekakšno zadovoljščino Benečanom. Vodja Vulatko se je napotil iz Senja z veliko uskoško četo na morje ter napal neko galijo, ki je plula iz Jakina v Dobrovnik. Bila je polna sukna, svile in volne; roba je bila vredna svojih 15.000 tolarjev. Uskoki jo ulove ter zaplenijo z robo še 4 Turke in 4 Žide, ki so bili na galiji. Radi tega se je potožil benečanski poslanec v Gradcu ter je odločno zahteval popolno zadoščenje od nadvojvode Ferdinanda za to ustaško zločinstvo. Nemudoma so odpravili v Senj kot komisarja Erazma Dietrichsteina in Felicijana Rogato. Začela se je stroga preiskava ne samo o poslednjem dogodku, nego tudi o mnogih poprejšnjih. Po dokončanem poslu sta se odpravila oba sodnika v Gradec, da sporočita nadvojvodi o uspehu svojega poslanstva in da mu predložita kazni za obsojene zločince. Pred odhodom sta zapovedala senjskemu stotniku, da ne pusti nobenega Uskoka iz mesta, dokler se ne povrneta iz Gradca. Vrhu tega sta zapovedala zbrati vse uskoške ladje, poslati jih na Reko ter tamkaj vse sežgati. Pripoveduje se, da so Uskoki ponudili komisarjema, ko sta odhajala iz Senja, en del plena; toda odbila sta ga odločno, kar Uskokom ni bilo po volji, ker so bili do zdaj navajeni, da so se mogli na ta način izmuzniti preteči kazni.

Nekaj dni po odhodu komisarjev v Gradec pa so se vzdignili Uskoki proti svojemu stotniku Žigi Gušiću¹⁾ ter ga prisilili, da jim je odprl mestna vrata. Potem so udarili na Reko, se polastili svojih ladij in še mnogih dalmatinskih ter odpluli proti Istri. Tukaj so poplenili celo okrožje mesta

¹⁾ Piše se Sigismund Gušić, svobodni gospod Poganški in Rakovniški [od Pogancev in Rakovnika].

Barbane, potem bližnje otoke, in slednjič turško krajino. Sledečega leta 1611. so udarili Uskoki na turško Liko, ali mnogoštevilnejši Turki so jih premagali. Ko so se začeli pripravljati na nov pohod proti Turkom, sta prišla oba komisarja nadvojvode Ferdinanda v Senj ter zahtevala od stotnika, da izroči že obsojene Uskoke, med njimi tudi vodjo Jurišo Senjanina, ki je bil obsojen na vislice. To strogo ravnanje obeh komisarjev je prisililo mnogo Uskokov, da so se izselili v bližnji Vinodol, ali so pa pobegnili v goro; toda tukaj niso dolgo ostali; povrnili so se zopet v Senj, odkoder so mogli lažje zahajati na plen.

Benečani so radi tega pod svojim generalom Markantunom Venierom iznovič zaprli morje pri Senju in Reki. Kmalu potem so ulovili dve uskoški ladji in na eni tudi brinjskega stotnika Jurja Milansiča, ki je bil najstarejši in najimovitejši senjski Uskok. Ta dogodek je obodril Uskoke na še večji odpor. Stesali so na Reki več ladij in velik brod ter sklenili zvezo z Novljani, Ledeničani in Brinjani za novo borbo proti Turkom in Benečanom. Uskoki so kmalu potem premagali Turke na dalmatinskem ozemlju ter se povrnili z velikim plenom v Senj.

Nadvojvoda Ferdinand se je trudil, da se vzdrže vkljub vsem tem neugodnostim vendar le dobri odnošaji z Benečani. Dogodilo se je pa, da je leta 1611. plula neka benečanska ladja napolnjena z vesli mimo Reke, a da ni plačala navadne mitnine. Prebivavci, ki so imeli te dohodke v najemu, so ladjo došli ter jo ustavili. Z ladjo so ujeli tudi gospodarja. Zato so pa Benečani oglasili v Zadru, da je zabranjena vožnja po morju vsem podložnikom nadvojvode Ferdinanda, da se svobodno pobijejo vsi Rečani, a drugi ulovljeni vklenejo na galije 12 let. Ko je Ferdinand to zvedel, je zapovedal, da se ulovljeni Benečani izpuste, kajti nadejal se je, da bodo tako ravnali tudi Benečani. Toda leti so storili protivno ter polovili vse trgovce z robo vred, katero so hoteli prodavati na sejmu v Labinu, kjer jim je bil tamošnji župan dovolil trgovino. Nadvojvoda Ferdinand se je sledečega leta potožil pri senatu v Benetkah na vse krivice, ki so jih doprinašali Benečani njegovim podložnikom, toda dožd je odgovoril, da je nadvojvoda slabo poučen o vsem, ker republika benečanska je bila vselej in vedno pripravljena živeti v prijateljstvu s svojimi sosedi, če je le ti ne vznemirujejo.

Tudi ni nič pomagalo, ko je cesar poslal v Senj feldmaršala Adolfa Althana in barona Marka Becka, a nadvojvoda reškega stotnika Štefana de Rovere v Benetke; le-ta ni bil v Benetkah priljubljena oseba, vendar pa je imel v španskem

poslancu svojega zaščitnika. Razjasnil je senatu, da se bojaželjni in neukrotni Uskoki ne dajo nadvladati s strogostjo. Sicer jih je samo 2000 duš, ali so vsi zrastle v teh krajih ter jih dobro poznajo; ako bi jih hoteli premagati in pregnati, bi trebalo velike vojske zato. Nadvojvoda Ferdinand ne more poslati semkaj vojske, ker Senj ni njegov; sicer pa ima veliko stroškov s pošiljanjem komisarja v te kraje. Treba bode dogovora s cesarjem; toda od Uskokov se ne sme preveč zahtevati, saj so oni vendar kristjani ter branijo mesto in okolico turških napadov. Obenem so zahtevali nadvojvodini poslanci, da prenehajo vsa neprijateljstva. Senat je obljubil, da se bodo posvetovali in sporočili o tem nadvojvodi, s katerim žele živeti v miru. Toda Ferdinandovi poslanci so dobro vedeli, da se ne bodo z Benečani nikdar sporazumeli, pa so se potrudili, da se te razprave nadaljujejo na cesarskem dvoru.

Uskoki so si izbrali istega leta za svoje pristanišče v Dalmaciji mestece Omiš, ter so od tukaj napadali Turke na suhem in Benečane na morju. Hrepeneli so v tem času za tem, da ulove kakšnega odličnega Benečana, da bi ga mogli potem zameniti za ulovljenega vojvodo Milanšiča. Jurju Daničiču se to posreči. Nekega dne se spusti s 300 Uskoki na morje ter ulovi na otoku Krku v Baški benečanskega providura (upravitelja) Jeronima Marcela, katerega odpelje s seboj v Senj kot ujetnika. Od tega časa so se začeli iznovič hudi medsebojni napadi, in vsaka stranka je gledala, da drugi čim več naškodi. V grofiji Pazinski in na Krasu so Benečani požgali čez 226 hiš z gospodarskimi poslopji, pokončali setev, posekali drevje, pokončali vinograde, četudi se ti prebivavci niso nikdar družili s Senjani. Tudi se je od avstrijske strani zatrjevalo, da so benečanski svetovavci potrošili mnogo tisoč cekinov, samo da se s cesarjem ne sklene mir. Seveda da so zopet Benečani oponesli poslancem nadvojvode Ferdinanda, da so oni posredovali, kako bi republiko zapleli v vojsko s Turki.

Radi tega so sporočili deželni poslanci goriški že koncem velikega srpana leta 1612. nadvojvodi, da je neobhodno potrebno pripraviti se za boj. Prebivavci so se potožili, da ne smejo nositi orožja, dočim so se Benečani z njim dobro preskrbeli ter v mesta in trge spravili mnogo streliva, hrane in tudi jake posadke. Tudi tržaško starešinstvo je ravno takrat poslalo pritožbe v Gradec, da so Benečani ulovili njihovo ladjo, ki je vozila olje iz Apulije v Koper in da so si jo prisvojili; obenem so zabranili dovoz soli. Moščence so se takrat komaj obranile napada benečanskega; povsodi da se zbira benečanska vojska in da se

mora tudi Trst pripraviti za obrambo. — Benečani so bili tako predrzni, da so ulovili tržaškega trgovca Callota ladjo ter vse mornarje priklenili na galijo. Tudi Gorica se je bala napada; tamošnji zapovednik je radi tega prosil pomoči, češ, da mestu preti nevarnost po suhem in po morju, ker ni preskrbljeno s hrano in strelivom. Celó zastopniki kranjski so izdali oglas na vojsko, vendar so se smatrali preslabe za odpor proti Benečanom, če jim nadvojvoda ne pošlje pomoči. Benečani so bili prodrli že daleč na Kranjsko ter požgali celo graščino Prem, a popolnoma razbili narod, ki se jim je postavil v bran.

Kmalu po tem je bilo zapovedano komori, da se na Koroškem nakupi žita in odpelje v Gorico; tudi topov in pušek so poslali tjakaj z mnogimi puškariji; mislilo se je tudi, da se v slučaju velike potrebe pošlje pomoč iz Karlovca in Petrinje; izvoz žita se je sploh prepovedal; v Trst so poslali en veči top. V drugem oglasu se pritožuje nadvojvoda radi pomanjkanja orožja v orožnicah v Gradcu in Ljubljani ter zapoveduje, da se preiščejo vse obmejne trdnjave, da se vidi, kaj se nahaja v njih, kaj je dobrega, kaj potrebnega, da se more vse še o pravem času pripraviti. Dvorskemu denarničarju je bilo naloženo, da izroči dvorskemu orožarju 1500 gld. za odpravo orožja in streliva v Trst in kesneje zopet 800 gld. za odpravo dveh topov. Zakupnik trbiški je moral poslati za 100 gld. svinca v Gorico; tamkaj in v Gradiški se je uvel dac na vino, da so mogli s tem dohodkom poplačati obrambene priprave. Med tem se je posrečilo španskemu poslancu pregovoriti benečanski senat, da se ustavijo vse priprave za boj. Toda nadvojvoda ni bil s tem zadovoljen, nego je sporočil cesarju, da je krivično od njega zahtevati miru, ko njegove podložnike tako strašno gonobé brez vsakega vzroka. Gledé na Senjane pa je storil vse, da se pomirijo.

Ko je nadvojvoda Ferdinand zvedel, da je ujet krški upravitelj, je poslal nemudoma reškega stotnika Štefana de Rovere kot svojega pooblaščenca v Benetke, da izpriča ta čin in da se nagodi z benečansko vlado glede nekih drugih splošnih razmer; obenem sta bila odpravljena kot komisarja v Senj Ivan Juri baron Kisel, predsednik graškega bojnega sveta in baron Turjaški z nalogom, da osvobodita ujetega upravitelja Marcela ter Uskoke radi tega posvarita. Komisarja sta zares osvobodila Marcela in potem poklicala k sebi senjskega stotnika in uskoške poglavarje ter jim zapovedala v ime nadvojvode Ferdinanda, naj ne vznemirjajo nič več podložnikov benečanske republike. Kisel jim je celo onesel, da bi jim bila dosedanja plača čisto zadostna, ako

bi se le mogli zdržati igre in nepotrebnega pijančevanja. Kdor hoče ostati še dalje v Senju, se mora s to plačo zadovoljiti; komur pa to ni prav, temu so vrata odprta. Potem sta komisarja zapovedala, da morajo vsi oni, ki niso pravi meščani, oditi v 8 dneh iz Senja; obenem sta odpustila dosedanjega stotnika ter postavila mesto njega grofa Nikolaja Frankopana Trsatskega. Kmalu po odhodu obeh komisarjev je prispel v Senj novi stotnik s stotino nemških vojakov, da ž njimi ukroti nemirne Uskoke.

Prvo delo novega senjskega stotnika je bilo, da zbere vse Uskoke na trgu in da jim oglasi vladine odredbe proti grabežu po suhem in po morju; potem je dal po zapovedi komisarjev pregnati iz Senja 100 Uskokov Venturinov z ženami in otroci ter jih naseliti v Selcih in Cirkvenici; slednjič je obljubil Uskokom, ki so ostali v Senju, da bodo odslej dobivali redno plačo. Toda proti tem odredbam se vzdignejo Uskoki pod svojim vojvodo Jurjem Daničičem, dokazovaje, da brez gusarstva ne morejo živeti, ker ne dobivajo kakor drugi vojaki stalne letne plače; saj jim je bilo tudi že leta 1606. zapovedano, naj ne hodijo gusarit in da se jim bo stalna plača nakazala; toda dozdej je vse to ostalo le prazna obljuba. Z velikim trudom jih je stotnik slednjič vendar le pomiril, ko jim je slovesno obljubil, da pojde radi tega sam v Gradec, kjer hoče vse storiti, samo da dobe stalno letno plačo. Stotnik se je napotil koncem leta 1612. zares v Gradec, a upravo mesta Senja je prepustil svojemu podkapetanu Ivanu Jakobu de Leo.

Oba komisarja Kisel in Turjaški sta poleg svoje glavne zadače v Senju opazovala tudi vojaške priprave benečanske republike, ki ni mislila na mir s svojimi sosedi. Svetovala sta nadvojvodi, da naj se vse jedno po vseh mejah poskrbi za obrambo, kajti sovražniku ni sploh verovati, a posebno še Benečanom ne. A da sta imela prav, je potrdil zapovednik Bolške soteske Jurij Filip Gera s svojim poročilom, da se Benečani pripravljajo povsodi za vojsko. Zategadelj je bilo določeno za novo obzidje, smodnik in svinec v Moščenicah 200 tolarjev, a deželne odbornike v Gorici so opomnili, naj zberó toliko denarja, da bodo mogli plačati stražo v Gradiški in zapovednika nove vojske.

Ker je nadvojvoda Ferdinand s tem, da je osvobodil krškega upravitelja, izpolnil zahteve Benečanov, je mislil španski poslanec in ž njim še nekateri drugi svetovavci, da bi se mogli zdaj izpustiti tudi ulovljeni Senjani. Ko so pa to zahtevali, je našel dožd vedno kak izgovor, češ, da se o tem vprašanju radi drugih važnih stvari ni še moglo razpravljati. Potem se je oponašalo, da so Senjani začeli

iznovič po morju pleniti, in da se radi tega o tem vprašanju ne da prej razpravljati, dokler se Uskoki za vselej ne odstranijo z morske obale. In še dokaj drugega so izmišljali med svojimi zahtevami glede Uskokov, katerih niso hoteli na noben način osvoboditi. Benečani bi bili seveda najrajši videli, da sta se dali porušiti obe trdnjavi reška in senjska, da so dobili povrnjeno vso škodo, ki so jim jo povzročili Uskoki, ter potrdila pogodba, po kateri bi se sol morala kupovati le pri Benečanih. To so želeli Benečani. Naproti temu je zahteval poslanec nadvojvode Ferdinanda, da se povrne škoda, katero so povzročili Benečani v okolici Pazinski, da se ne preči trgovina s Trstom in poraba soli iz tamošnjih solin.

Slednjič so se dogovarjali o tem na Dunaju. Nadvojvoda Ferdinand je zahteval zase odločno vse, kar smo zgoraj omenili. Benečani so tirjali ravno tako zase odškodnino in še marsikaj drugega, kar ni bilo opravdano. Cesar je bil posrednik med obema strankama; tudi nadvojvoda je bil sčasoma bolj popustljiv. Tako se je sklenil dogovor. Po tem dogovoru je obljubil nadvojvoda cesarju, da bode v bodoče strogo pazil, da se iztrebi na morju razbojništvo in gusarstvo, in da se sploh Uskoki pokorijo svoji oblasti ne samo v Senju, nego tudi v drugih krajih; kdor se ne bi hotel podati, za tega je namenjena smrtna kazen; obenem hoče odstraniti vse hudodelce, pa da je nato postavil dobrega in poštenega stotnika v Senj; tudi hoče postaviti v Senj dobro plačano nemško posadko, toda ne precej, češ, da ne bi bilo videti, kakor da je to moral storiti. Cesarju je bilo priporočeno, da pazi na te točke, ali se bodo natanko izpolnile ali ne. Vse to pa se bode zgodilo, čim benečanska republika izpusti ulovljene Uskoke, preneha z obsedanjem luk, ne ustavlja nič več trgovine in prometa ter tako vzpostavi zopet staro dobro sosedstvo. Razpravo o svobodnem pomorskem brodarstvu so odgodili za kesnejše čase. Poslanec je vse to odločno zahteval od republike in posebno, da se čim prej vse izpolni, ker drugač se ne smatra nadvojvoda na nič vezan.

Ta dogovor so Benečani precej sprejeli in odobrili ter bili tudi zato, da se nemudoma izpolni. Njih zapovednik na morju je dobil zapoved, da obustavi vsako neprijateljstvo na morju in da preneha z zaprtijo senjske in reške luke. Ta veseli dogodek so javili tudi cesarju v Prago. Letá je opomnil nadvojvodo, naj izpolni tudi on vse točke omenjenega dogovora; še posebej je treba opomniti grofa Zrinjskega, naj ne sprejema pregnanih razbojnikov na svojem posestvu v Vinodolu, ker bi drugač mogel izgubiti fevdno pravo na

to posestvo. Razveselili so se tudi prebivavci Dalmacije in sosednih otokov, a posebno še podložniki nadvojvode Ferdinanda; saj so vsi hrepeneli, da se rešijo nadlog, ki so jih trle toliko časa, pa da se iznovič oživi promet in trgovina med bližnjimi sosedi. Seveda jih je bilo mnogo, ki so zahtevali, da bi mogel nastati trajen mir še le tedaj, ako bi se bilo o tem dogovoru končno rešilo vprašanje o razmestitvi Uskokov iz Senja. Mnogi pa so smatrali in po pravici za pravi vzrok vseh teh nemirov in nadlog samogoltnost Benečanov, ki so hoteli biti sami gospodarji na morju ter napadali večkrat Uskoke brez vsakega razloga in ravno tako tudi podložnike nadvojvode Ferdinanda.

Ta dogovor se pa tudi ni izpolnil, kakor se je moglo pričakovati, saj Benečani niso bili nikdar iskreni v svojih obljubah. In tako je bilo tudi zdaj. Sklicevali so se vedno na to, da nadvojvoda še ni izpolnil svojih obljub, pa da jih tudi njim ni treba izpolniti. Najteže je bilo nadvojvodi preskrbeti plačo za 200 Uskokov, nastanjenih v Senju, katerim je seveda bolj ugajalo dosedanje razbojniško življenje, nego redna plača. Sicer je benečanski general dovolil svobodno trgovino z avstrijskimi deželami, toda kmalu so se začeli zopet prepiri s pregnanimi Uskoki, ki so se povrnili nazaj v Senj za odsotnosti stotnika grofa Nikolaja Frankopana. Zdaj so postali Uskoki še predrznejši nego so bili poprej. Že 7. malega travna leta 1613., na samo veliko nedeljo je odjadralo njih 400 na 10 ladjah iz senjske luke na jug, prebrodili so 180 milj daleč ter se ustavili pri Krepanu v šibenskem primorju. Od todi so udarili po suhem čez benečansko zemljo v bližnje turške kraje, katere so popolnoma poplenili. S plenom so se povrnili srečno zopet do morske obale in odtodi so razglasili na daleč, da so se dogovorili z Benečani, da morejo svobodno preko benečanskega ozemlja zahajati na Turško ter tamkaj pleniti, le benečanskih podanikov da se ne smejo dotekniti; pa jih iz opreznosti tudi zares niso napadali. S tem plenom pa še niso bili zadovoljni, in ker ni bilo slučajno v tem kraju benečanskega brodovja, so se spustili jadrno čez nekoliko dni še dalje, ugrabili iznenada velik plen v Makarski in na Neretvi. Odtodi so udarili skozi dobrovniško zemljišče v Hercegovino, porobili mesto Trebinje ter se povrnili ne samo z mnogo živino nego tudi z mnogimi ujetimi ljudmi v Novi. Odtodi so se zaletavali na benečanske otoke, kjer ni bilo slučajno nobene posadke, ter si tako preskrbovali potrebnega živeža.

Mesec dni kesneje so dopluli Uskoki na 12 ladjah do predgorja sv. Jurja na otoku Hvaru ter našli tukaj ravno

toliko benečanskih ladij z arbanaško posadko pod zapovedništvom Ivana Dobroviča. Zdajci so se spopadli, in začel se je krvav boj, ki je trajal do kasne noči. V tem boju so osvojili Benečani dve uskoški ladji; Uskokov je ostalo mrtvih 60, med njimi Nikolaj Hreljanović, njih glavni vodja. Arbanasi so izgubili manj ljudi; imeli so le 8 mrtvih in 19 ranjenih, med njimi je bil tudi mladi sin Dobrovičev. Drugih 10 uskoških ladij je zbežalo ter se rešilo v senjsko luko. Ta boj so opisovali Uskoki in Arbanasi vsak drugač. Uskoki so zatrjevali, da so jih Arbanasi uverjavali, da morejo ploviti brez nevarnosti v luko; ko sta se pa spustili tjekaj prvi dve ladji, so jih Arbanasi tako hitro napadli, da jima druge ladje niso mogle pomoči, nego so se morale vrniti. Arbanasi so pa trdili, da so jih napali Uskoki z 12 ladjami, in da so oni dve v hudem boju osvojili, kajti ako bi bili Arbanasi z 12 ladjami in s 500 ljudmi nahrupili na sovražni dve ladji, bi jih gotovo ne bilo ostalo v boju toliko mrtvih in ranjenih. Pa naj že bo, kakor hoče, gotovo je vendar to, da so Arbanasi premagali Uskoke, in da je bil ta krvavi dogodek prvi vzrok drugi benečanski ali uskoški vojski; saj ono, kar se je po tem godilo, ni bilo nič drugega, nego poplačilo, ki je dovelo do očitne vojske.

Uskoki so se zakleli, da se bodo krvavo osvetili za svojo sramoto in smrt svojih tovarišev; in to osveto so res kmalu izveli. Po nekem vohunu so izvedeli, da se je usidrila v mandrinski luki na otoku Pagu velika benečanska galija pod zapovedništvom benečanskega vlastelina Krištofora Veniera. To galijo so si izbrali za prvi predmet svoje osvete. Veliko število njih se je spustilo po noči na obalo ter so se skrili za breg, ki obdaja mandrinsko luko; ko se je zdanilo, so udarili z^o obale in z morja na 6 ladjah na galijo ter jo hitro osvojili, ulovili vse vojake in častnike, ter so jih pobili in trupla njihova pometali v morje. Potem so odplovili z galijo proti Senju. Med potom so odsekali glavo plemiču Lukreciju Gravisu iz Kopra ter njegovemu bratu in bratrancu, ki so se nahajali kot popotniki na tej ladji, a Pavli Strassoldovi, ženi Gravisovi, so vzeli bisere, ovratnice, prstane in obleke. Samo Veniera so pripeljali živega blizu senjske luke; ali da dokončajo svoje delo, so pripeljali tudi njega z ladje na kraj ter mu odsekali glavo, a telo vrgli v morje; potem so si pripravili obed, a glavo Venierovo deli na mizo, kjer je ostala, dokler so se gostili. Da bi bili pojeli njegovo srce ter v krvi namakali kruh, je bajka, katero so si izmislili sovražniki Uskokov. Glasoviti laški zgodovinar Fra Paolo Sarpi pripoveduje, da so vse to videle žene, ki so ostale na galiji ter pretrpele mnogo straha;

pravile so, da je Venier zahteval z veliko pobožnostjo duhovnika, ali da mu niso izpolnili te želje. Po obedu so odplovili z galijo v senjsko luko, kjer so si robo, živež in vse drugo, kar so našli v ladji, porazdelili med seboj, topove z galije pa so namestili po mestnem obzidju.

Glas o tem groznem dogodku je Benečane silno vznemiril. Narod in prijatelji nesrečnega Veniera so zahtevali osveto in pokončanje senjskih Uskokov; toda ker je republika začela že vojsko na suhem proti Španiji, so mislili nekateri zmernejši člani sveta, da bi bilo za sedaj najkoristnejše potožiti se proti Uskokom na graškem dvoru ter se tudi nadvojvodi Ferdinandu zagroziti z vojsko, ako bi se protivil kazniti Uskoke.

Ker se je nadvojvoda Ferdinand bal, da bi utegnili lahko Benečani udariti na njegovo Primorje, je zapovedal, da se imajo pripraviti vsa primorska mesta za obrambo. Trdnjava goriška se je imela pregledati na svet samega stotnika Ivana Sforze grofa od Porzije po komisarijih, je li dosti jaka za odpor; dva puškarska mojstra sta bila poslana na Trsat; v Tolmin so pripeljali streliva, za Gorico nabrali 200 mušketerjev; 50 meščanov je dobilo orožje, kar pa ni bilo dobro, ker so je večkrat zlorabili v domačih prepirih. Kranjska je poslala nekaj strelcev in 50 najemnikov za dvojno plačo v pomoč Gorici »proti Benečanom«. Razun tega je bilo zapovedano prebivavcem reškim, da preskrbe hrane za vojsko, ki pride v mesto; Trst pa je dovolil vsako leto skoz 20 let po 1000 goldinarjev za zidanje tamošnje trdnjave. Zbor grofije goriške je moral preskrbeti 3000 goldinarjev, da se na Furlanskem stoječi vojski izroči zaostala plača. Tudi o utrjevanju Senja se je razpravljalo; v okolici reški pa je dal stotnik pokončati vrtove, vinograde in sadno drevje. Cesarju so poslali prošnjo za pomoč; obljubila se je, a obenem izrekla tudi želja, da bi se dala morda vsa zadeva rešiti mirnim putem. Karlovški general Volk Eggenberg¹⁾ je svetoval, — da se dobi čim večja pomoč, — pripraviti natančna in obširna poročila za vse tri deželne zборе na Kranjskem, Koroškem in Goriškem o veliki razdraženosti v Benetkah in o tamošnjih pripravah za vojsko. Obenem naj se svetuje nadvojvodi, da zabrani tudi on vsak dovoz

¹⁾ Baron Volk Eggenberg, karlovški general (od leta 1613—1614.), je potomec štajerske plemenitaške rodovine, ki si je bila pridobila v kratkem času velika posestva po dednih avstrijskih deželah ter bila povišana tudi na kneževsko čast. Bil je sin Jerneja Eggenberga in Justine rojene Breunerjeve, a oženil se marca leta 1609. z Elizabeto Ragnic. Volk Eggenberg je bil poprej polkovnik v vojski vojvode toskanskega, a v turški vojski na Ogerskem je izgubil levo nogo, namesto katere mu je naredil neki prav spreten mehanik leseno. Na

robe v Benetke, ker so tudi leti zaprli vse prelaze. Med tem je benečanski admiral Filip Paskvaligo zaprl morje pri Senju z 20 ladjami. Ko je izvedel, da se je senjski stotnik Nikolaj Frankopan povrnil z graškega dvora v Senj, mu je poslal nemudoma po poslancu pismo, v katerem je zahteval od njega, naj mu izroči vzeto galijo, robo in posebno še topove. Toda leta mu je odgovoril po istem poslancu, da obžaluje ves ta dogodek, galije in topov mu pa ne more izročiti, dokler ne dobi za to zapovedi od nadvojvode Ferdinanda; le glavo Venierovo mu pošlje v jedni škrinjci, a en top z uplenjene galije dá odpraviti na svoj grad Novi. Na to je zaprl Paskvaligo ves morski preliv med Reko in Senjem, da zabrani vsak promet in zvezo med prebivavci obeh mest; vendar pa s tem ni nič dosegel, kajti Senjani so dobivali iz Reke vse potrebne stvari po suhem.

Slednjič odpravijo na večkratne pritožbe benečanske republike kot komisarja v Senj maršala Adolfa grofa Althana, barona Marka Becka in nekega Bonhoma z nalogom, da kaznijo uskoške krivce, druge prestavijo iz mesta ter v Senj nastanijo nemško posadko. Čim so prišli komisarji na Reko, so poklicali k sebi poglavarja senjskih Uskokov, ali leti so jim sporočili, da nočejo nikamor priti brez sprevodnih pisem osebne varnosti. Komisarji so jim morali popustiti. S prevodnim pismom so prišli uskoški glavarji na Trsat; tukaj so zahtevali novo sprevodno pismo, ker niso prvemu zaupali. Dobili so ga ter potem odšli na Reko, kjer so jih sprejeli prav prijazno in ljubeznivo. Komisarji so dobili od njih natančno poročilo o borbi z Arbanasi pri otoku Hvaru, o osvojenju benečanske galije in o drugih stvareh, ki so se dogodile v novejšem času, ter jim dovolili, da so se mogli nemudoma povrniti domov, če tudi je ravno takrat na Reko prispel dobrovniški poslanec Ahil Pucić zahtevati od cesarskih komisarjev pomoči proti Uskokom, in premda so oni osvojeno benečansko galijo potopili v senjski luki pod stolpom sv. Save. Spustili pa so jih bržkone zato, ker jih niso mogli radi sprevodnega pisma zapreti in ker so zvedeli od njih, kar so zahtevali. Ker komisarji niso mogli

priporočilo nadvojvode Ferdinanda so ga postavili za karlovškega generala 3. svečana leta 1613. V tej službi je imel mnogo opraviti tudi z Uskoki in z utrjevanjem primorskih mest, ker je ravno takrat grozila benečanska republika z vojsko proti Avstriji. Z Uskoki je ravnal strogo kakor njegov prednik Kisel, pri tem pa ni pozabil na se. Iz Senja si je dal odpeljati vrlo mnogo blaga v Karlovec, odkoder je odšel v Gradec poročati nadvojvodi o dovršenih vojaških uredbah in o senjskih zadevah. Ko se je povrnil v Karlovec, je umrl še tistega leta. Pokopali so ga poleg Ruperta Eggenberga, znanega vojskovodje iz turških bojev pod Siskom, v rodovinski grobnici v Arnožu na Štajerskem.

onega izvršiti, kar jim je bilo zapovedano, so se povrnili nazaj v Gradec, a graški ministri, ki so vedno iz same sebičnosti branili Uskoke, so zdaj obdolžili benečansko republiko, da je ona kriva teh zmešnjav, ker ni hotela poslati svojih komisarjev na Reko, ter so zahtevali od nje, da ustavi obsedno stanje primorskih mest in dovoli svobodno vožnjo po Jadranskem morju. Obenem so javili nadvojvodi, da je sporočil tržaški škof, da se Benečani pripravljajo za vojsko na suhem in na morju z vso odločnostjo, da so se napadi na mejah goriških zopet ponovili, in da se je bati še hujih.

Med tem je prispel benečanski poslanec, ki je po Nemškem tajno nabiral vojsko za vsak slučaj, na cesarski dvor v Prago. Tukaj se je prepričal, da cesar želi z republiko mir, in da se temu protivi le nadvojvoda, češ, da on potrebuje Uskokov proti Turkom; to pa zato, ker jim ni treba dajati plače, a od njihovega plena dobivajo svoj del tudi senjski škof in Ferdinandovi svetovavci v Gradcu. Tudi smatra nadvojvoda ustaške vožnje po morju kot neki ugovor proti benečanskemu pravu (!) na to morje; a da bi se Senj mogel kupiti ali zameniti za kakšno drugo posestvo, o tem noče nadvojvoda niti razpravljati, češ da je to mesto hrvaško in da bi se moglo to vprašanje rešiti le v sporazumljenju s hrvaškimi in ogrskim zborom. Uskoki zahtevajo mesečne plače 4 cekine, teh pa nadvojvoda ne more dati; zatorej bi bilo na vsak način dobro, da se prodado senjske šume pod onimi pogoji, kakoršne je postavila republika, ki je obenem pripravljena dopustiti prebivavcem primorskih krajev svobodno vožnjo po morju, seveda le pod tem pogojem, da se ne krši njihovo vladarstvo nad tem morjem. Tako je znal oholi Benečan zagovarjati koristi svoje republike, toda na cesarskem dvoru vendar niso mislili, da bi se od vsega tega moglo kaj izvesti. Prepiri so se nadaljevali kakor poprej. Leta 1614. so se začeli napadi. Stotnik iz Gradiške je sporočil, da so Benečani na Červinjanu priredili novo pristanišče, samo da ne bodo več plačevali nadvojvodi mitnine in tržnine. Tudi Tržačani so se pritožili, da jih Benečani ovirajo v trgovini. Kako nasilni so bili Benečani, se je pokazalo posebno še v tem, da niso hoteli čakati, kaj bode odredila komisija, ki je bila poslana v Senj, radi uskoških zadev. Zastopniki koroški so sporočili, da so Benečani streljali na mestece Lovrano in opatijo sv. Jakoba ter okolico vso poplenili, in da so nakanili z izdajstvom osvojiti tudi Bag. Vendar pa so svetovali, naj se ne začne vojska, ker večino svojih proizvodov, posebno iz rudnikov, spečajo v Benetke; le posadke na Jadranskem morju treba dobro

oskrbeti s hrano ter jih bolje in točneje plačati, da ne bodo prisiljene vzdrževati se s plenom po sosednih krajih, ker se ravno zato Benečani vsak čas osvečujejo s tem, da love po morju s soljo natovorjene ladje, napadajo celo one, ki stoje na obali, in če jih premagajo, pomečejo mornarje v morje, ladje pa odpeljejo s seboj. Tudi ribarstvo so zabranili Uskokom in drugim prebivavcem ob vsej iztočni obali Jadranskega morja.

Tedanji deželni upravitelj nadvojvoda Maksimilijan Ernst je dobil od cesarske vlade in graške komore natančno poročilo o vseh stiskah in nadlogah, ki so jih morali trpeti njegovi podložniki od Benečanov. Iz tega poročila je razvidno, kako so Benečani pokončavali šumo okoli Morana, odkoder so vozili polne ladje najlepšega lesa v Benetke; kako so zaprli najstrožje reško luko; kako so njihovi nadgledniki zaustavljali na morju tržaške ladje, ki so vozile les in železo v cerkveno državo, a od tamkaj nazaj olje, in jih silili, da plačajo mitnino proti pogodbi, in one, ki so se protivili, odpravljali v Benetke. Ravno na to so se pritoževali tudi trgovci s Kranjskega. Po izjavi nadvojvode Maksimilijana Ernsta bi morala vsemu temu konec storiti le vojska, toda okoliščini za njo niso bile povoljne; zategadelj je bil nadvojvoda za to, da se pošlje odlično poslanstvo v Benetke zahtevati zadostitve, a če je ne dobi, da se zahteva na prvem državnem zboru državna pomoč za vojsko. »Benečanom mora to poslanstvo«, pravi v poročilu nadvojvoda, »pa prav resnobno povedati, kar jim gre, in gotove je, da se potem ne bodo upali vojske napovedati. Sicer pa naj se naloži vsem zapovednikom, da se dobro pripravijo za obrambo proti vsakemu napadu«. Jednako poročilo je dobil cesar tudi od nadvojvode Ferdinanda.

Potrebno je bilo tedaj, da se priprave za vojsko niso zanemarile. Stotniki primorskih mest so morali biti od tega časa še opreznejši nego do zdaj; koroškimi stanovom pa je bilo zapovedano, naj bodo vedno pripravljene s potrebno vojsko, kajti poslanec sultanov je ravno takrata v Benetkah nagovarjal senat na vojsko radi škode, ki jo trpita obe državi od Uskokov. In Benečani tudi zares niso dolgo čakali, nego so napali okolico Pazinsko, kjer so pokončali vsa polja večkrat zaporedoma. Vsled tega je bil zabranjen izvoz konj iz nadvojvodinih dežel ter strogo zapovedano, da se čuva in brani grofija Pazinska, da se Bolec preskrbi obilno s strelivom, na Koroškem pa zbere potrebna vojska. Nadvojvoda Maksimilijan Ernst je poročal večkrat svojemu bratu o veliki predrznosti benečanske vojske, in kako se na vseh mejah pripravljajo za odločno borbo. Med sveto-

vavci nadvojvode Ferdinanda je bil odločno zavzet za očitno vojsko baron Volk Eggenberg. On je svetoval nadvojvodi, naj zahteva po samem cesarju, da Benečani ne zapirajo Jadranskega morja in njegovih luk. Če ne privolijo na to, naj se jim zagrozi, da se bode zedinil proti njim s Tirolci, Špansko in papežem; pa je verjetno, da bodo popustili, kajti oni se nahajajo ravno zdaj v prav hudi stiski, kakor še nobenkrat. Vsled nemirov na Laškem je benečanska republika jako oslabela ter se nahaja tudi v denarnih zadregah; boji se Turkov, a Savojska bo dala z veseljem svojo vojsko proti svojemu predrznemu sovražniku. Ta svet je nadvojvoda odobril in priporočil cesarju, kajti če se ne bodo zdaj odločno uprli benečanski gospodoželjnosti, izgube Habsburgovci gotovo mnogo svojih pravic in svoboščin na Jadranskem morju.

Toda cesar se za tako podjetje ni mogel tako hitro odločiti; saj je bil mir s Turki prav nezanesljiv, in imeti vojsko obenem na dve strani, ni kazalo na noben način. Vendar pa se je cesar potožil benečanskemu poslancu radi mnogih krivic, ki so jih storili v tem času njegovim podložnikom, a nadvojvodi Ferdinandu je sporočil, da se je benečanski poslanec izjavil, da republika niti ne misli na vojsko proti Avstriji, nego da se bori jedino proti Uskokom, ki so jej provzročili škode za več milijonov. Po trditvi benečanskega poslanca je napadala republika le uskoške ladje in ona mesta, kjer so Uskoki naseljeni, sicer pa ni zabranjevala svobodnega brodarstva po morju. Le Uskoki naj se odstranijo, ker to zahteva tudi sultan, ki se je zagrozil benečanskemu poslancu, da bode sam očistil Jadransko morje teh razbojnikov. Cesar Benečanom ni veroval, vendar pa je svetoval, da naj se zabrani Uskokom njihovo odurno počenjanje že radi samega mira.

Na cesarskem dvoru je posredoval papežev nuncij, v Benetkah pa španski poslanec, dočim je turški poslanec bodril Benečane na vojsko. Benečanskemu poslancu so oponesli na cesarskem dvoru, da Benečani ovirajo svobodno brodarstvo po Jadranskem morju; zahtevali so, da se najprej stori konec tej samovolji, potem se bode dalo že tudi uskoško vprašanje rešiti. Benečanski poslanec pa je zahteval protivno, saj se je vendar priznalo s pogodbo na Dunaju, da se reši najprej uskoško vprašanje. Toda temu so se upirali tudi svetovavci nadvojvode Ferdinanda v Gradcu, češ, da Benečani brez potrebe vznemirujejo avstrijske prebivavce, lové trgovske ladje ter jih pokončujejo. Zategadelj so predlagali, da naj se Benečani nemudoma potožijo, čim jim bodo Senjani storili kaj škode, a prepričani naj

bodo, da se jim povrne vsa škoda in da bodo oblasti vrh tega Uskoke še kaznovale. Benečanski poslanec pa je odločno zahteval, da se odstranijo Albanci in vsa druga sodrga z obale Jadranskega morja; tudi plačani Uskoki naj se postavijo v mesta daleč od obale, a semkaj naj se pošlje plačana redna vojska; tudi je potrebno, da višji poskrbe za veči red v vojski, da se iztrebijo iz šum razbojniki, in da se postavi če tudi s pomočjo laških knezov plačana nemška vojska v Senj. Svetovavci nadvojvode Ferdinanda pa niso hoteli, da se razpravlja obenem o obeh vprašanjih, namreč o svobodnem brodarstvu po morju in o premeščanju Uskokov od morja. Tako se niso mogli sporazumeti tudi na skupščini v Linzu, in cesar je poslal iznovič komisarje v Senj.

Dokler se je dogovarjal o tem graški dvor z benečanskim poslancem Soranzo, so začeli senjski Uskoki na početku leta 1614. iznovič svoja sovražna podjetja proti Benečanom. Zaplenili so na isterskih in dalmatinskih obalah dve barki z robo in denarji, a na zaderskih otokih tri ladje natovorjene s suknom, platnom in dišavami, ter brod poln svilene in suknene tkanine, slađorja in drugih dragocenih stvari; slednjič so osvojili celó trdnjavico sv. Mihela, ki stoji na strmi pečini nasproti Zadru, ter tja postavili svojo stražo ter začeli od todi napadati Turke in Benečane. Vsled tega je benečanski zapovednik zaprl vso obalo morsko, ki je spadala pod oblast nadvojvode ter zabranil trgovino celo po suhem. Nadejal se je, da bode tako prisilil nadvojvodo vsled pritožeb njegovih podložnikov na ugodnejše pogodbe.

Benečani pa v resnici niso ravnali nič bolje nego Senjani, marveč so še samovoljneje postopali oslanjaje se na svojo državno moč. Pri Gradu so pomaknili državni mejnik kar tri milje daleč v nadvojvodovo oblast, saj se je bil v Benetkah porodil že zdavnaj načrt, naj bi se naredila Soča kot prirodna meja v obrambo beneških posestev ter sezidala trdnjava Palmanova, kar se je tudi zgodilo l. 1593. Benetke so razširjale namreč trditev, da je Avstrija nesposobna braniti svojo obalo pred zunanjiimi sovražniki, in da ima zato zadosti moči jedino le benečanska republika. Avstrija bi torej najpametnejše storila, če bi prodala Benečanom Goriško obenem z Istro, Trstom in Senjem. Ker pa Avstrija ni hotela tega storiti, so vhajali Benečani s silo v te kraje ter nadlegovali avstrijske podložnike. Mitničarju v Červinjanu so se grozili, da ga bodo zaprli v Palmanovi, če bo še nadalje pobiral mitnino čez reko, in njihov upravitelj se je predrznil izvrševati celo sodnijsko oblast na avstrijskem zemljišču. Ker so benečanski podložniki v Rovinju in Kopru izgubili mnogo dohodkov, ker je imel Trst svoje

dobre soline, so zaprli Benečani tržaško luko ter zahtevali od nadvojvode, da postavi v tržaško luko 300 strelcev, ali da jim strogo zabrani, da ne smejo stopiti na benečanska tla. Silili so celo krščanske begunce, da so se morali vrnati nazaj pod turški jarem.

Ker so Benečani zaprli morje, so napadali Uskoki po suhem benečanske kraje. Posebno mnogo je trpela Istra. Pričakovati pa je bilo še hujših borb, ker so Benečani hoteli pokazati svojo moč nad Uskoki. Vsak dan so prihajala žalostna poročila na graški dvor; iz Reke so prispele nujne prošnje za orožje in strelivo, ker se je bilo bati benečanskega napada; saj so že dlje časa pretili z bojnim brodom pred samo luko; iz Trsta pa je prispel glas, da je zaprlo benečansko brodom luko, češ, da se tukaj prodaja uskoška roba in najdragocenejše stvari pošiljajo v Gradec, in da Benečani mislijo vso trgovino premestiti v Koper, a vse ostale luke zapreti. Dalje se je poročalo v Gradec, kako Benečani love popotnike na ladjah ter jih pošiljajo na galije; kako požigajo vasi; kako se avstrijski prebivavci rajši podajajo pod benečansko oblast, nego da bi jih sovražniki neprenehoma plenili; kako se je vse podražilo radi zaprtije, in kako prebivavci beže na vse strani, samo da si rešijo življenje, četudi je španski poslanec v Benetkah opominjal benečansko vlado, da pazi na red, ker so po mejah nastavljene tolike različne vojske. A ko se je kasno v jeseni benečanskemu brodomu zapovedalo, da se ne sme udaljiti od obale, so začeli Senjani iznovič pleniti po sosednih otokih ter loviti ladje, s katerih niso pobrali samo robo, nego so tudi zahtevali od mornarjev veliko odkupnino.

Zdaj se zopet potoži benečanska republika po svojem poslancu Soranzu na cesarskem dvoru, in cesar Matija je na to strogo zapovedal nadvojvodi Ferdinandu, da vendar enkrat reši to uskoško vprašanje. Radi tega je poslal Ferdinand meseca vinotoka leta 1614. v Senj za komisarja Volka barona Eggenberga, generala hrvaške krajine. Eggenberg je prišel v Senj z jako četo goriških arkebuzirjev ter pregnal iz mesta mnogo Uskokov venturinov, 39 uskoških poglavarjev pa zaprl. Po strogi preiskavi je obsodil štiri iz med njih na smrt ter jim podrl tudi hiše, katere je dal poprej preiskati ter zlato, srebro, svilo in ostale dragočnosti pobrati. Ali že čez nekoliko dni je izpustil vse druge poglavice iz mestne trdnjave ter se povrnil nazaj v Gradec poročat nadvojvodi Ferdinandu, kaj je izvršil v 50 dneh svojega komisarijata. Benečanski zgodovinar Fra Paolo

Sarpi trdi, da je general Eggenberg pri svojem odhodu iz Senja odpeljal s seboj vrlo mnogo blaga. Na dveh mulah je bilo natovorjeno srebro in zlato, 10 mul pa je nosilo platno in svilene tkanine, dragocene preproge in tkanine iz velblodje dlake. Vse to je dobil general po trditvi omenjenega zgodovinarja od uskoških poglavarjev, katere je izpustil iz temnic, nekaj pa tudi od drugih Uskokov, ki so se bali preiskave. Gotovo je, omenja Sarpi dalje, da je Eggenberg odnesel same gotovine do 150.000 goldinarjev, ter si celo prisvojil plen, ki so si ga bili Uskoki nedavno prinesli v Senj z Lošinja in Kolana.

Glavnega krivca Vincenca Karlinovića komisar ni hotel izpustiti iz temnice kakor ostale, vendar pa je ta kesneje pri neki priliki pobegnil. Dokazano je bilo v preiskavi, da je on napadel Venierovo galijo in tudi Veniera ubil; toda izgovoril se je s tem, da so Benečani njega najprej napali, a on se je le branil. Komisar je tej izjavi verjel, ali Karlinovića vendar ni mogel proglasiti za nedolžnega že radi benečanskega generala, ki je bil zdaj pripravljen odpreti vsa pota, čim se izpolni še druga njegova zahteva, da se odstranijo iz Senja vsi razbojniški Uskoki. Radi te zahteve je bil poklican Karlinović zopet v Senj, ter mu je bila podeljena služba četrtega stotnika, a o kakšnem premeščanju Uskokov v Otočec ni bilo zdaj niti govora, marveč so se begunci iznovič zbirali v Senju. Nemška posadka je odšla radi pomanjkanja hrane in grof Volk Frankopan Trsatski je pustil svojo službo v Senju kot stotnik ter odšel na svoje posestvo v Novi. Toda tudi Benečani niso popustili, nego so se pripravljali prav resnobno za vojsko. Celo proti Tirolu so zaprli meje. Na Avstrijsko niso dovolili voziti hrane iz turških krajev. Napadali so pa tudi mesta. Tako so osvojili Šentjurje blizu Senja, a prebivavce, ki so se branili, polovili in ukovali na galije. Na početku leta 1615. so poplenili mnoge isterske vasi, med njimi tudi Lovrano in Volosko. Požgali so povsodi žitne zaloge, samo da Senjani ne dobe hrane. Hoteli so z izdajstvom osvojiti tudi Bag, pravo uskoško пристanišče naproti otoku Pagu. Toda senjski Uskoki so to zvedeli ter poslali tjekaj skrivaj vojvodo Pavla Dianiševića s 300 Uskoki. Pažki knez se je vzdignil po domnevnem dogovoru na določeni dan z benečanskimi vojaki in z jako četo samih Pažanov proti Bagu. Našel je odprta vrata. Z groznim krikom »San Marco« udari v mesto, da ga osvoji. Kar skočijo nanj iz zasede Uskoki, sesekajo njega in 80 njegovih vojakov, zaplenijo dve zastavi, kateri so dali odnesti najprej na graški, a potem na cesarski dvor. Tako so zavrli namero Benečanov.

Ko se je Eggenberg povrnil v Gradec, je sporočil nadvojvodi, da Benečani ne mislijo skleniti miru, in da bosta on in cesar težko vzpostavila red, dokler bodo Benečani sprejemali begunce v svojo vojsko ter jih dobro plačevali, in dokler bodo po svojih glasnikih vabili Ferdinandove verne podložnike pod svojo oblast ter si prisvajali gospodstvo nad Jadranskim morjem. Najstarejši Senjani so mu zatrjevali, da jim je bilo sicer svobodno napadati turške dežele; zdaj pa so jim Benečani zaprli vsa pota, češ, da imajo samo oni pravico vojskovati se in nobeden drugi v teh krajih. Posebno dober je bil svet Eggenbergov, da se pošlje tem ljudem duhovnik, zmožen njihovega jezika, da jih pouči v krščanski veri. Ker je kmalu potem prišel na cesarski dvor benečanski poslanec ter se potožil na senjskega zapovednika, je le-ta napisal tako poročilo na cesarja, da ga je ž njim le še bolj razjaril proti republikli. Popisal je vse krivice, ki so jih storili Benečani Senjanom. Sam je doživel, pravi on v tem poročilu, da so Benečani ugrabili v bližini mesta tri otroke, jednega so odrli, drugega obesili, a tretjega vzeli s seboj, ter se ne vé, ali še živi, in da so dvakrat po 25 mož ulovili ter jih poslali v Benetke. Med 19 zločinstvi, katera našteva v svojem poročilu, je posebno strašno tole: Benečani so izvabili stotnika in posadko neke trdnjave na svojo ladjo ter jih po redu 9 obesili na jarbol. Ne more se tedaj tajiti, da se je ravnalo na obeh straneh odveč okrotno. Če pride do pregovorov, pravi dalje v poročilu, mora se pred vsem zahtevati, da Benečani izroče vse pobegle izdajavce in zločince, da ličanske Vlahe, katerih so 1200 duš z ženami in otroci odpeljali iz cesarske zemlje, zopet v te kraje namestijo; da cesarske podložnike, katere so vkovali v železje, zopet osvobodé, da stolpe, ki so jih postavili brezoblastno v bližini Senja, zato da bi zaprli luko, vse zaporedoma odstranijo, da zločincem ne dadó nič več pribežališča. Če se imajo pa potožiti na kaj, naj store to, kakor se spodobi, ne pa, kakor so bili do zdaj navajeni, da so napali protivnika kar z orožjem. Samo na ta način se bode mogoče sporazumeti ter sčasoma tudi senjske Uskoke ukrotiti.

V benečanskem senatu je bila takrat stranka, ki je hotela z vso silo vojsko. To se ni moglo nič več tajiti. Med senatorji je bilo pa tudi dosti treznih ljudi. Tako se je eden med njimi izrazil, da sta cesar Rudolf II. in nadvojvoda Ferdinand gledé Uskokov storila več, nego je smela republika zahtevati. Seveda se je ta izjava prezrla, kajti Benečani so hoteli svoje nakane gledé Uskokov izvesti s silo ter so se pripravljali prav odločno za vojsko, posebno

početkom leta 1615. Iskali so si zaveznikov in sicer med Švicarji, ki so takrat sloveli kot najboljši vojaki. Poslanec Padavino jih je pridobil za ta posel in sicer pod pogodbo, da se plača mesečno za 300 ljudi 1700 cekinov. Vrh tega je poslanec potrošil vrlo mnogo denarja za darove. Toda Benečanom zdaj ni bilo žal denarja, samo da se jim posreči podjetje proti Uskokom.

Dočim so se Benečani na ta način pripravljali za vojsko, se je trudil cesar, da jo po mogočnosti prepreči. Priredil je na svojem dvoru dogovore z benečanskim poslancem. Pozval je k posvetovanju tudi Ferdinandovega tajnika Lenarta Götza, papeževega nuncija ter španskega in toskanskega poslanca. Tukaj je oponesel benečanski poslanec Ferdinandovemu tajniku, da so najodličnejši služabniki in svetovavci Ferdinandovi sporazumljeni z Uskoki, da ž njimi delé plen, pa da so na ta način vse komisije za urejenje uskoškega vprašanja pravo sleparstvo. Na dalje je trdil isti poslanec, da je dal Eggenberg usmrtiti le štiri proste vojake, poglavarje pa pustil na svobodo ter jim celo izročil očitno pismo, po katerem jim je bilo dovoljeno po morju robiti in pleniti, in da je zato dobil veliko nagrado. Radi tega govoričenja se je potožil Ferdinand britko cesarju Rudolfu, češ, da on gotovo vé, kako se je strogo zahtevalo od nadvojvodske vlade, da se pokončajo roparske ladje, ter ves plen povrne, tako da je general Rabata ravno radi tega našel grozno smrt med senjskimi Uskoki. Ne samo štiri, nego dvanajst, in med njimi dva najodličnejša zapovednika senjskih Uskokov je dal Eggenberg usmrtiti. Le-ta je zató zahteval, naj ga onim, ki o njem krivo trdijo, pred oči postavijo, da se more pred poslancem opravičiti. Cesar pa naj od poslanca zahteva, da navede one činovnike, ki so se dali podkupiti, da jih bo mogoče radi tega kazniti. Sicer pa se morajo taki napadi odločno odbiti ter poslancu oponesti, češ, da cesar ne more trpeti, da se o habsburški vladi in njenih dostojanstvenikih govori tako sramotno, kakor to delajo Benečani, pa da išči država v zvezi z drugimi prijateljskimi vladarji zadoščenje za to razžalitev.

Nadvojvoda je naložil Götzu, da poizvé od poslanev prijateljskih držav, kaj mislijo, kaj naj bi se storilo, da se povoljno reši ta benečanski prepir. Nuncij se je izjavil, da se mir ne more drugač vzpostaviti, ako se popolnoma ne odstranijo senjski Uskoki. On smatra sicer to za krivico, pa tudi za sramoto habsburške vlade, ali ni zamolčal, da se za vso to zadevo na cesarskem dvoru ne brigajo mnogo. Sicer pa misli, da bi bilo najboljšé, da pošlje nadvojvoda sam oborožene ladje na morje, da je očisti razbojnikov, in

potem ne bodo imeli Benečani nobenega povoda več za nasilstva. Ko je florentinski poslanec oponesel benečanskemu zastopniku, da republika žali onega, kateri dobi bržkone vse avstrijske zemlje in tudi morda cesarsko krono, ga to niti najmanje ni presenetilo. On je na to le še ponovil zahtevo, da se Uskoki popolnoma odstranijo; to pa je storil tem lažje, ker je bilo za ta predlog zavzetih tudi nekoliko cesarskih svetovavcev. Sam Klesl¹⁾ je priznal Ferdinandovemu tajniku, da se v tej zadevi do zdaj še ni nič storilo, a zdaj je treba nekaj resnega ukreniti. Toda Götz ga je odločno zavrnil, da se je o tem vprašanju razpravljalo z Benečani le s posredovanjem florentinskega poslanca, zdaj naj se mu pa naravnost pové, da ne mislijo na nadvojvodskem dvoru Uskokov sploh odstraniti. Nekega dne so bili pozvani vsi poslanci pred tajne svetovavce cesarjeve. Benečanski je zatrjeval, da se dozdej ni zgodilo nič, kar se je po poprejšnjih dogovorih obetalo, in da so se puščali na svobodo celo razbojniški glavarji za dragocene darove. Noben ugovor ni pomagal, a vse, kar so hudega storili Benečani, je tajil trdovratno njih poslanec ter dolžil le nadvojvodo in njegove svetovavce. Po dvanajsturnem posvetovanju so sklenili, da o usmrtni Uskokov poizvedajo natančneje sami cesarski komisarji v društvu z enim Benečanom; v tem času bi morala prenehati po morju vsaka plovitba pa tudi vsaka osveta na obeh straneh. Iz vsega se vidi, da benečanski poslanec ni popustil v ničemer, nego le zahteval, da se izpolnijo vse pogodbe takó, kakor so si jih Benečani sami tolmačili.

¹⁾ Melhior Klesl, kardinal in minister cesarja Matije, rojen l. 1553. na Dunaju, je bil sin luteranskega pekarja. Ko je bil 16 let star, je prestopil h katoliški veri. Povzdignil se je po svoji nadarjenosti in spretnosti do visokih časti. Cesar Rudolf II. ga je imenoval za upravitelja škofije v Dunajskem Novem mestu. Z nadvojvodo Matijo se je rano sprijateljil ter mu potem največ pomagal, da je odstranil Rudolfa s prestola; a ko je bil Matija izvoljen za cesarja, mu je bil prvi minister. Leta 1616. je bil imenovan za rimskega kardinala. Od tega časa se je oklenil pa tudi miroljubive politike in sicer v večem obsegu, nego je to želel kesnejši cesar Ferdinand II. in njegovi svetovavci. V tem smislu je priporočal popustljivost že za prvega pokreta na Češkem, a radi tega je nastopilo tudi nesporazumljenje med njim in Ferdinandom II., ki ni hotel nič popuščati. Hotel se ga je zategadelj tudi rešiti. Na zamamljiv način so izvabili kardinala meseca malega srpana leta 1618. v mesto, ga ujeli ter odpeljali v grad Ambras. Po smrti cesarja Matije se mu je zapor malo olajšal, a s posredovanjem papeža Pavla V. je bil popolnoma osvobojen. Leta 1623. ga je proglasil tudi Ferdinand II. za popolnoma nedolžnega. Klesl se je vrnil v prosincu leta 1623. ob slovesnem pozdravljanju iz Rima na Dunaj, kjer je neutrudljivo nagoval Ferdinandu II. na popustljivost proti češkim protestantom. Takaj je tudi umrl meseca kinavca leta 1630.

Toda Benečani so prečili tudi še zdaj vsak dovoz v Senj. In komaj so bile omenjene razprave dokončane, so napali Benečani na sam veliki petek, ko so bili ljudje v cerkvi, 6 ladij v reški luki ter jih odvlekli iz nje na morje; druge natovorjene z železom, jeklom in lešom so odpeljali v Rovinj ter jim tamkaj odvzeli jadra in sidra, da niso mogle dalje ploviti. Tudi je ulovil benečanski zapovednik ladjo, ki je vozila hrano na Reko, ko jo je izvabil v bližino lovranske luke, prevarivši mornarje s prijateljskimi znakovi. Pritožba reškega stotnika ni nič pomagala; benečanski zapovednik je samo odgovoril, da se žali benečanska vlast, če se kar brez vsakega dovoljenja plovi po Jadranskem morju, na katerem so postavljene zdaj straže povsodi, da pazijo na Uskoke.

Cesar je dobro sodil, da hočejo s silo vojsko z Avstrijanci; zatorej je imenoval vojaškega svetovavca Ivana Brennerja za komisarja v Senj ter mu ni pridružil nobenega drugega člana, samo da Benečani vidijo, kako odkritosrčno in pošteno želi razpravljati in preiskati vso to preporno zadevo. Toda to imenovanje je razžalilo zopet nadvojvodo. Sporočil je cesarju, da se je mogel vendar lahko prepričati, kako je on do zdaj deloval na vse načine, da preneha čim prej ves ta prepir. Če se sestavi komisija, da tudi njega zasliši, izjavlja se odločno, da ne bode nikdar na to pristal, kajti s tem bi priznal, da njegova poročila niso bila resnična in da bi se morala šele preiskati. Taki komisiji on ne more dovoliti, da zboruje v njegovih deželah; če misli pa cesar samo zato zbrati komisijo, da se vsi neredi v teh krajih odstranijo, potem da pošlje tudi on svojega poslanca k razpravi. Zakaj je prišel Brenner v Gradec tri mesece kasneje, nego je bilo določeno, ni znano. Še le meseca malega srpana se je prijavil nadvojvodi ter sporočil, da se Benečani drže svoje trditve, češ, da se dunajski dogovor do zdaj ni izpolnil v nobenem pogledu. To je nadvojvodo razžalilo. Brenner ni potoval dalje, nego se je povrnil iz Gradca zopet v Prago. Benečani so zatrjevali, da zato, ker se je nadvojvoda izjavil, da se ne dotakne tako dolgo Uskokov, dokler bode republika benečanska čakala na rešitev oborožena. Na cesarskem dvoru so bili seveda radi tega neuspešnega poslanstva jako nezadovoljni.

Toda cesar se je mogel kmalu prepričati, da je nadvojvoda Ferdinand prav ravnal, ker se ni hotel pokoriti tej komisiji. Benečani so namreč vkljub raznim dogovorom sami dajali povoda raznim tožbam. Tako so poskusili meseca velikega srpana pokončati vse tržaške soline, češ da so postavljene na benečanskem zemljišču. Še huje pa je

bilo, kar so Benečani storili v Novem, v gradu Volka Frankopana. V tem gradu je bilo spravljeno vrlo mnogo hrane in pa 3 topovi z one ladje, na kateri se je vozil umorjeni Venier. Benečani so jih hoteli dobiti v svoje roke ter se še enkrat osvetiti radi smrti Venierove. Zvedeli so po ova-duhah, da v Novem ni posadke, nego da je ž njo odšel Frankopan v Otočec, ki so ga ravno takrat učvrščevali proti Turkom. 29. velikega srpana se približajo Benečani gradu, ga napadejo ter po kratki ali junaški obrambi trdnjavskega stolpa osvoje. Zmaščevali so se grozno, če tudi so se kesneje branili, češ, da so se vedli čisto pošteno. In vendar je znano, da so pometali ujete nedolžne otroke v ogenj, sesekali odrasle ter pomorili celo duhovnike v cerkvah pred samimi oltarji. Iz tabernakeljna so vzeli monštranco ter jo vrgli s sv. rešnjim telesom na tla, ter razbili in pokončali po mestu vse stvari, katerih niso mogli odpeljati s seboj. Pokončali so tudi soline ter odpeljali topove. Zbog tega krvološtva navidezno civilizirane republike in za osveto radi drugih škod storjenih po njegovih posestvih in po imenjih grofov Zrinjskih, namreč: na Trsatu, v Bakru, Hreljinu, Kraljevici in Brebiru, je preganjal Volk nemilosrdno s svojim bratom Nikolajem Benečane v Primorju in potem, ko je nadvojvoda Ferdinand začel vojsko ž njimi, tudi po Istri in Furlaniji.

Na to je bojni svet nadvojvode Ferdinanda v Gradcu izdelal novo obrambeno osnovo, po kateri je imel Volk Frankopan Trsatski oditi iz Karlovca v Senj ter vzeti s seboj 100 nemških vojakov, da bi držal v strahu ondotne prebivavce in samo mesto Senj. Za pomejno stražo pa naj se postavijo hrvaške čete, ker so le te bolj izurjene in spretno v orožju nego koroške in kranjske; a obenem tudi manj stanejo. Plača naj se jim izroči za dva meseca. Razun tega so poslali tjekaj tudi nekoliko spretnih strelcev iz Gorice. Ker so Benečani pokončali tudi nekoliko mlinov okoli Senja, tedaj vznemirili samo cesarsko zemljo, naj tudi cesar stori kaj za obrambo.

Ker pa cesar Matija radi razprav s Turki glede Erdelja ni hotel imeti vojske z Benečani, ki so mu mogli škoditi pri dogovorih s Turki, je sklical zopet vse nadvojvode in zastopnike svojih dežel ter poslance tujih držav v Linz, da bi se iznovič razpravljalo o uskoškem vprašanju. Toda tudi na tem shodu se ni nič stalnega določilo. Med tem je prinesel glasnik cesarju poročilo o dogodku v Novem. Cesar Matija je odgovoril po dolgem razmišljanju nadvojvodi: »Da se zabrani tako nasilje, moremo upotrebiti dve sredstvi, silo ali pa mirno dogovarjanje. Za prvo potrebujemo mnogo

denarja, a vrh tega smo izpostavljeni napadom in pokončevanju; podpore pa ne moremo pričakovati niti od nemške države, kjer je vse zmedeno, a z druge strani smo v nevarnosti, da nas napadejo tudi Turki, s katerimi ni še mir zagotovljen. Mirne pogodbe z Benečani do zdaj seveda niso nič pomagale, vendar pa je upanja dovolj, da bi se mogli vendar ž njimi na lep način pomiriti. A kaj naj bode z Uskoki, katere dolže, da so vsega krivi? Naj li ostanejo na svojem mestu? Za zdaj jih ne kaže na noben način premestiti radi benečanskega nasilstva. Nadvojvoda naj zbere vojsko ter jo postavi ob mejah; toda naj ne napada. On sam hoče za posredovanje o tej zadevi prositi papeža in druge italijanske kneze. Brez dvoma bodo svetovali Benečanom vsi, da se pomirijo, ker gotovo ne žele vojske na svojem zemljišču«. Tako je sporočil cesar nadvojvodi po napotku ministra Klesla, ki je poznal točno vso bedo in vse nadloge v državi ter sam večkrat rekel, da je treba marsikaj pretrpeti, saj se tako godi tudi drugim vladarjem.

Obrnili so se tudi do nadvojvode Maksa Tirolskega za svet v tej zadevi. On je obljubil pomoči, vendar pa je izrazil bojazen, da bi mogli Benečani napasti tudi njegovo deželo. Ferdinand je na to odgovoril svetovavcu Kleslu, ker je bil prepričan, da je cesar odgovoril vse po njegovem svetu, da on ne želi vojske, pač pa je zavzet za to, da se na miren način čuva ugled vladarske hiše. Če se Benečanom le malo popusti, zraste jim precej greben, zategadelj je dobro, vedno odločno ugovarjati njihovim nakanam, da se vsaj pred svetom pokaže, kako je vladarjeva rodovina složna. Bi li morda moral on sam prevzeti vse stroške za obrambo, kaj ni tudi cesarska zemlja napadena kakor njegova?

Odgovor cesarjev zares ni mogel zadovoljiti Ferdinanda, niti njegovih svetovavcev, a posebno še ne Eggenberga, ki je bil odločno zavzet za vojsko. »Cesarju je treba razložiti«, pravi ta v enem poročilu, »da je z dogodkom pred Novim razžaljena njegova in ne nadvojvode Ferdinanda čast, kajti Novi spada pod hrvaško-ogrsko krono, pa je potrebno, da se radi tega napada poravna on sam z Benečani, da se ne zgodi kmalu kaj sličnega«. Cesar med tem seveda ni miroval. Pozval je k sebi benečanskega poslanca ter mu izjavil, da on ne more nič več trpeti takih krivic, in da se bode lotil tudi on orožja za obrambo svojega posestva. Dolgo se je razpravljalo v cesarskem svetu o razoroženju, odpretnju prelazov, povrnitvi storjene škode in tudi o vojski. Benečanski poslanec je slednjič utihnil. Seveda je bila grožnja z vojsko le navidezna. »Vojske ne bo radi tega« pravi Klesl grofu Adamu Trautmansdorfu, »mi jih hočemo le plašiti;

vendar pa je dvorska komora dobila nalog, da preskrbi denarja za Ferdinanda«. »Toda«, pravi Trautmansdorf, »to hlastanje ne bo za dlje časa pomagalo, če se ne misli zares kaj odločnega storiti«. Ferdinand je sporočil banu hrvaškemu Tomažu Erdödiju, da naj se oboroži radi »sovražnih benečanskih nakan«; kranjskim stanovom pa je poslal obširno poročilo o »benečanskih zločinstvih«, da bi se razpravljalo o njih v prvem deželnem zboru.

2. Očitna vojska.

Cesar pa pri vsem tem ni želel vojske in po prizadevanju Kleslovem je iznovič odgovajal Ferdinanda od tega nevarnega podjetja. Izpričuje se, da ga Ferdinand bržkone ni razumel, če misli, da bi ga on prepustil osodi, ako bi se zares vojska vnela. Nego Benečani so se obrnili nanj, da on uredi vse te stvari, pa jih ne sme in ne more naravnost odbiti, ker bi morali sicer precej zgrabiti za orožje, kar pa gotovo ni umestno, saj drugi laški vladarji gotovo ne bi hoteli cesarja podpirati, češ da bi utegnil on kak kos laške zemlje zasesti. Bolje je, da se v tem pogledu dogovarja nadvojvoda sam glede te pomoči od laških vladarjev; Klesl pa je celo svetoval, naj nadvojvoda v vsem popusti, ker ni pričakovati od nikoder pomoči. A vsa ta stvar ni vredna tolikih skrbi radi par sto Uskokov, rojenih razbojnikov; ti naj se odstranijo pa bode vsega konec. Pismo je sklenil z besedami: »Benečani so pripravljeni, nam pa še mnogo manjka«.

Tudi pri svojih podložnikih ni našel Ferdinand prave pripravljenosti za vojsko. Vsled naloga, da se pripravi vse, če udarijo Benečani, so odgovorili kranjski stanovi, da se je za vlade njegovega očeta o takih važnih vprašanjih najprej zahtevalo mnenje deželnega zbora. Stanovi so celo mislili, da je vseh prepirov kriv sam nadvojvoda. Na to jim je on ostro odgovoril: »Kako je bilo pod vladno njegovega očeta, to on dobro vé, ter ni potrebno, da ga stanovi o tem poučujejo. Da bi pa smel vladar o važnih obrambenih zadevah šele potem sklepati, ko je o tem sporočil svojim podložnikom, to bi bilo poniževalno za kneževsko, od Boga sprejeto oblast; zategadelj si on ne dá v tem pogledu nič svetovati. Njemu kot knezu in deželnemu vladarju pripada moč, da sam odločuje o vojski, in posebno še v tako hudi stiski. Trditvi, da so Tržačani krivi vseh teh zmešnjav, se nadvojvoda vrlo čudi. Tudi je brezpredmeten ugovor, da bi se dala vsa zadeva na miren način poravnati, kajti do zdaj se je storilo vse, kar se je dalo v tem pogledu izvesti. Ves

trud cesarjev in španskega poslanca v Benetkah je bil brezuspešen; še zamera je bila velika radi tega posredovanja. Nadvojvoda pričakuje od stanov, da ga v prihodnje nič več ne bodo žalili, in pa da se izpolnijo odredbe vojaške uprave.«

Dočim je Ferdinand razpravljal s cesarjem, je poslal za obrambo svojih mej 300 vojakov na Reko in ravno toliko v Trst; Volk Frankopan Trsatski je zbral 1200 pešcev in 500 konjikov hrvaške vojske; stotnik Danijel Frankol pa se je namestil v področju trdnjave sv. Servul s 500 dobrovoljci tolovaji, ki so živeli le od plena. Tudi oni Uskoki, ki so prebivali daleč od morja, so se zdaj vzdignili, prešli skozi iztočno Istro ter se zedinili na zapadu z Jernejem Petazzijem, gospodarjem Servula in stotnikom v Trstu. 9. vinotoka mu je bila pokončana vas Podgorje in od tega dne so trajali napadi skozi celi vinotok. Ker je Petazzi s svojimi ljudmi večkrat napadel benečansko zemljišče, se mu je osvetil radi tega providur (upravitelj) Benedikt Lazzo ter poplenil njegova in nadvojvodska posestva. Slednjič je Petazzi pozval providurja s sramotilnim oglasom na dogovor. Razume se, da ni prišel. Tedaj je javno proglasil, da ga je obsodil na smrt ter razpisal visoko ceno na njegovo glavo, kakor tudi na glave njegovih stotnikov in vojakov. Ravno tako je storil tudi providur, a Benečani so razpisali za glavo Petazzijevo 6000 cekinov. Obenem je požgal Lazzo nekoliko vasi Petazzijevih, a 24. listopada je udaril s 3800 vojaki in nekoliko konjiki ob morski obali, kjer ga je podpiralo brodogradništvo, proti Trstu ter tamkaj pokončal skoraj vse soline. Toda Petazziju je prišel v pomoč polkovnik hrvaške krajine Volk Frankopan s 3000 vojaki. Obe vojski se strneta; bitka je trajala dve uri, in Lazzo je bil popolnoma premagan; ostalo mu je na bojišču mnogo mrtvih, z ostanki svoje čete se je povrnil v Mulj. Zmagovavci so udarili zdaj na sovražnikovo zemljo ter pustošili po Tržiškem posestvu, kjer jim je bilo dovoljeno od Ferdinanda pokončati toliko vasi in zemlje, kolikor so škode storili Benečani. Providur ni bil dosti pripravljen za odpor. Dve vasi so poplenili, nekaj hiš požgali, cerkvam se je pa, kakor je bil zapovedal nadvojvoda Ferdinand, prizanašalo povsod. Prodrli so do Palmanove, in četudi niso mogli osvojiti nobene trdnjave, so vendar pustili v deželi nekoliko posadk, sestavljenih od domobrančev, Uskokov in Nemcev. Benečani so prosedovali proti temu po namestniku v Vidmu Petru Frankopanu in dr. Pramperju iz Gorice, če se je ta napad izvel sploh z dovoljenjem nadvojvode Ferdinanda. Iz tega protesta je Ferdinand razvidel ter se prepričal, da ne bode pravega

odpora od benečanske strani, zategadelj je tudi on zapovedal svojim četam, da ne smejo napadati čez mejo. Vendar pa je pri vsem tem moral biti zapovednik v Gorici in Gradiški Rihard Strassoldo jako oprezen, da ga zviti sovražnik ne napade iznenada.

Tako je nastal očiten boj, a vendar ni nobena stražka drugi napovedala vojske. Zategadelj so mislili v Pragi še vedno, da se bode vsa ta zadeva mirno poravnala. Kako lahko pride do vojske, je videl zdaj nadvojvoda sam. Le te ni iskal, pač pa pomoči pri cesarju, da bode varnejši v teh nemirnih časih. Pisal je koncem listopada Kleslu, da je tudi on tega mnenja, da se ne sme brez potrebe začeti vojska; toda tega pa vendar ne more razumeti, kako morejo na cesarskem dvoru mirno gledati, da jim tuja država sovražno napada dežele, jih pokončuje z ognjem in mečem, prebivavce muči in stiska, jim celo živež jemlje in brani vsak promet. Benečani so se še pred nedavnim izjavili, da sploh še ne mislijo odložiti orožja; iz tega se vidi, da so jim Uskoki le pretveza, a pravi cilj njihovega podjetja popolno in neomejeno gospodstvo na Jadranskem morju; saj menda vendar drugač ne bi napadali ljudi, ki niso s prvimi v nobeni zvezi. Od avstrijske strani se je izpolnil vsak dogovor, dočim od benečanske nobeden. Da so Senjani ostali tako dolgo na svojih mestih, je najboljši dokaz, da sta smatrala cesar Rudolf II. in njegov oče za neumestno, da se sploh odstranijo. Nadvojvoda se želi rešiti krajiške uprave, ker ga mnogo stoji, a njegove ostale dežele imajo od vsega tega le škodo. Ferdinand sam zares ni želel vojske, ter bi se ji bil rad ognil, ako bi bil le tak dogovor z Benečani mogoč, ki bi bil dostojen in pravičen tudi za njegovo stran; zategadelj je po sijajni zmagi njegovih čet 24. listopada prenehal na cesarjevo povelje z vsakim neprijateljstvom, če tudi bi se bil mogel s to zmago lepo okoristiti. Tudi je zapovedal stotniku v Pazinu, naj o vseh sovražnih napadih poroča nemudoma cesarju, a naj si sam ne jemlje zadoščenja. Cesarju pa je pisal, da Benečani po krivem opravdajajo svoja nasilja s tem, da Uskoki še niso odstranjeni. Skrajni čas je že, da se benečanskemu poslancu pové enkrat prava resnica in da se zahteva od njega, da navede vse one, ki so po njegovi trditvi za denar puščali na svobodo največe zločince, ker to se tiče časti nadvojvode Ferdinanda, ter mora poslanca, če tega ne dokaže, javno proglasiti za lažnika.

Da pa Benečani ne bi našli nadvojvode za vojsko nepripravljenega, pokliče on grofa Adama Trautmansdorfa, ki je bil nedavno prestopil h katoliški veri, za zapovednika

nad vso vojsko z naslovom generaloberstarja na Štajerskem in za generala hrvaške krajine.¹⁾ Njemu so morale priseči vse zbrane vojske, kar se do zdaj radi prenaglega oboroževanja ni moglo zgoditi. Tudi mu je bilo zapovedano, da popravi vse pomejne trdnjave in da skliče po potrebi narodno vojsko s Koroškega, Kranjskega in Goriškega; napada pa naj nikar, nego naj se samo brani. Da se more vsa vojska hitro zbrati, prideljen mu je bil iz vsake dežele po en komisar. Dalje je bilo Trautmansdorfu zapovedano, da pazi posebno na dovoz hrane, in da ne bodo oni, ki jo vozijo v tabor, nadlegovani; a vrhu tega, da se vzdrži pri podložnikih sloga in dober red. Kmalu potem se je zagrozilo vsakemu s smrtno kaznijo, kdor bi stopil v tujo službo. Pri vsem tem pa je pazil nadvojvoda prav natančno, da se ne vname nikjer prepir.

Če tudi bi bili v Pragi radi vzdržali mir, vendar se to ni moglo zgoditi. Tajni svet se je sicer trudil, da nagovori benečanskega poslanca za premirje, toda brez vsakega uspeha. Ferdinand pa je izgubil že zdavnaj vsako nado za mir. Iskal je le pomoči, kjerkoli se je je nadejal, najprej na Bavarskem in Salzburškem, pri sorodnikih in sosedih, pa tudi tam, kjer so se strinjali politični nazori z njegovimi: kakor na pr. pri španskem upravitelju Lombardije. K njemu je poslal vrlo pametnega moža, tržaškega škofa Ursina, ki mu je vse razjasnil, koliko trpe nadvojvodske dežele vsled benečanskih napadov, in kako Benečani s svojim ravnanjem nadvojvodo kar silijo na vojsko. Zategadelj bi bila izvrstna pomoč za Ferdinanda, ako bi se mogel izvesti napad na Benečansko iz Lombardije.

Zgodaj spomladi leta 1616. je sklical nadvojvoda Ferdinand štajerski deželni zbor, da mu razjasni svoj odnošaj naproti Benečanom. Stanovi so se zahvalili za poročilo ter svetovali, da naj posreduje v tej stvari papež; pomoči naj se prosi pri španskem dvoru in pri laških knezih. Pride li do borbe, treba oskrbeti Trst, Reko, Gradiško in Gorico z večjimi posadkami. Stanovi denarne pomoči sicer ne bodo mogli dati velike, vendar pa hočejo storiti, kar se bo dalo. Prav koristno pa bi bilo, ako bi se radi te zadeve sklical splošni deželni zbor. Koroška je bila jako iztrošena, pa ker

¹⁾ Grof Adam Trautmansdorf je bil karlovški general od 1615—1617. Po rodu je bil iz Štajerske in sicer iz rodovine, ki ima še zdaj svoj rodbinski grad pri Gleichenbergu. Imenovan je bil za generala hrvaške krajine leta 1615., ko je že poprej nekoliko časa služil pri karlovški vojski. V benečanski vojski se je hrabro boril. Pri obsedanju Gradiške ga je zadela in ubila kroglja 7. rženega cveta 1617.

je radi teh nemirov izgubila tudi mnogo pri svoji trgovini z Benečani, je bila seveda zato, da se vsa zadeva poravnava mirno. Če so zahteve Benečanov pravične, naj se jim udovolji; če so pa nepravilne, bo že vedel nadvojvoda najbolje, kako mu je ravnati. Za vojsko sploh niso; vendar pa svetujejo, da se pomorska mesta oskrbe s hrano, a posadke drže v redu. Sploh pa so bili zdaj štajerski stanovi pripravljeni storiti za nadvojvodo vse brez vsakega odpora, kar se ni že dolgo časa zgodilo.

Med tem se je trudil papež Pavel V. po svojih nuncijih, da se vsa ta stvar reši po mogočnosti mirnim načinom; vendar pa cesar s svojim predlogom o dvomesečnem premirju ni uspel; a republika je skušala, da dobi za svoje zaveznike Angleško, Nizozemsko in Francosko; največ pa jej je stalo do zveze s Švicarsko, odkoder so pričakovali Benečani že itak največ pomoči, ker so Švicarji bili takrat znani vojaki ter služili pri tujih vladarjih kot stražarji ali tudi kot vojaki za dobro nagrado. In premda je bil predobil benečanski poslanec Padavino en del kantonov, je vendar protivna stranka uspela, da se ta zveza ni držala, in da so morali Švicarji na skrivaj dohajati v benečansko službo. To pa še ni bilo vse. Benečani so skušali predobiti zase tudi Turke, ter je zato njih poslanec na turškem dvoru na vse načine nagovarjal sultana za zvezo. Ker pa prekanjeni Benečani niso hoteli, da velja ta borba kot očitna vojska proti Avstriji, nego samo kot neko maščevanje radi navidezno pretrpljenih krivic, niso hoteli tudi vojaških zapovednikov imenovati drugač nego poprej, namreč: z naslovom providurjev. Izvolili so pa za to službo Petra Barberiga. Njemu je bil prideljen kot priprost svetovavec in oskrbnik Pompej Giustiniani, ki se je bil do zdaj izkazal že v vojski na Nizozemskem, kjer je izgubil tudi jedno roko, pa so ga radi tega zvali »železna roka«. Prvi je bil zapovednik po imenu, a le ta je vse izvajal. V Palmanovi so se zbirale vojske od vseh strani. Ko so zvedeli, da se je tudi nadvojvoda pripravil za boj, je napadla benečanska vojska hitro avstrijske kraje. Štela je 12.000 mož pešcev in 2000 konjnikov. 17. grudna leta 1615. je bil osvojen bogati Kormin in kmalu potem Medeja; del najbogatejših prebivavcev so poslali v Padovo, druge pa prisilili na pokornost. Sledeči dan je osvojil Giustiniani Akvilejo in bližnja mesta z višinami. Soteske Ločniške na reki Soči, kjer vodi cesta iz avstrijskih pokrajin na Furlansko in Laško, se ni upal napasti, ker jo je bil zasedel Volk Frankopan. Vendar pa so se Benečani polastili do 60 krajev na suhem ob desnem bregu Soče in dveh malih trdnjav avstrijskih. V Gradiški se je zbralo do

900 mož, ki so pozdravili sovražni tabor s strelom. V Gradcu so se bali, da ne udero Benečani čez malo reko.

Ob tistem času, ko se je vzdignila benečanska vojska iz Palmanove, je prispela tudi mornarica broječa 3 galije in 36 bark z 2000 vojaki posadke pred Lovrano. Zapovednik je javil prebivavcem, da naj se vsi izselijo, kajti mesto se mora po zapovedi benečanske republike do temelja razdejati. Na to vdere zares sovražna vojska v mesto, ga popleni in zažge. Tako se je zgodilo tudi z opatijo sv. Jakopa. I Moščenice so napali ravno na Božič, ali hrabri prebivavci so se tudi zdaj ubranili, kakor že poprej enkrat. Vendar pa so dobili Benečani to mestece v svoje roke z izdajstvom. Med tem so benečanske čete grozno gospodarile po dolnji Soči; cele vasi so pokončali, tako da je štrlelo v zrak le prazno, ožgano zidovje; pregnali so duhovnike, porušili cerkve; mašno obleko, cerkveno posodje in zvonove odpeljali so s seboj.

Da so Benečani nameravali vse kaj drugega, nego da bi se branili samo uskoških napadov, je najboljši dokaz njihova težnja pridobiti si čim več zaveznikov proti Avstriji. Znano je bilo sploh, da so nakanili osvojiti celo Jadransko morje ter postati na njem neomejeni gospodarji. Zakaj bi tudi drugač iskali toliko zaveznikov na Švicarskem, v Modeni, Mantovi in Savoiji? Celó s sultanem so se sporazumeli, da so se smeli Albanci pridružiti njihovim četam. V Carigradu so podkupili z velikimi svotami vezirja in druge svetovavce, da jih pridobe za vojsko proti Avstriji. Še preje so nagovorili bosenskega pašo, naj napade avstrijske dežele ter tako zadrži krajinščane na turški meji. In zares so Turki prodrli početkom leta proti Brinju, Bagu, Otočcu in Senju, kjer je nastalo tako pomanjkanje hrane, da mnogi avstrijski vojak ni dobil po tri dni nič jesti. Ljudi, ki so hodili po drva v šumo, in njihovo živino so odpeljali sovražniki s seboj kot plen. Turki so napadali neprenehoma v velikih četah po 600 do 800 mož avstrijske dežele, da se je moral nadvojvoda Ferdinand potožiti pri cesarju, naj ukrene kaj v tem pogledu pri budimskem paši. Ko je radi tega prišel iz Carigrada turški poslanec, da uredi te zadeve, so ga podkupili Benečani z veliko vsoto ter tako predobili zase, da se prikrijejo vse njihove zvijače in sleparstva, pa da ostanejo Turki vendar ž njimi v zvezi.

V hudi zimi in ob velikem snegu so imele čete nadvojvode Ferdinanda samo eno zvezo z deželami, kjer se je vnela tako huda borba, namreč pot čez Št. Martin, Dobro in Kobarid v Gradiško in Gorico. Frančišku Giustinianiju je bilo zapovedano, da zasede ta mesta. Dobro je osvojil

zares že 14. prosinca; Št. Martina pa ni mogel predobiti radi hude nevihte. V Dobri so našli po kletih mnogo vina. Hoteli so ga prepeljati v Kormin, drugi pa so se pripravljali, da razdenejo mesto, a Slovenci prve napadejo, jim odvzemo vino ter jih pobijejo; oni drugi pa med tem Dobro zažgó. Ko so to Slovenci videli, so se osvetili zato na Furlanskem. Tudi Kobarida niso mogli Benečani osvojiti, kajti tukaj je stala pri vhodu v alpsko dolino precejšnja četa pešcev in četica valonskih konjikov. Savorgnano pa se je moral povrniti radi slabega pota v Čevdat; med tem pa so učvrstili Ferdinandovi vojaki omenjeno mestece prav čvrsto.

V tem času so dobili Benečani iz Benetek raznih vojaških potrebščin in topov za obsedanje. Barberigo je odredil Merijano, med Korminom in Gradiško, za orožarnico. Obdal je to mestece z visokim nasipom in rovi; od tukaj je napadal okolico ter vse opustošil. Čim se je v Gradcu zvedelo, da so Benečani začeli vojsko, je naložil nadvojvoda Ferdinand svojemu vojaškemu zapovedniku Adamu Trautmansdorfu, da pohiti v pomoč Gradiški in Gorici z onimi silami, katere je mogel do zdaj zbrati. V Gorico se je bil že prej zaprl Volk Frankopan, Gradiško pa je imel zasesti Frankol s čim večjo posadko. Frankol je bil znan iz turških bojev, pa tudi od obrambe Trsta kot pravi junak; a Benečane je posebno sovražil ter jih želel ugonobiti. Čim je zbral nekoliko vojske, se je vzdignil ž njo iz trdnjave ter se postavil v bojni red za bližnjimi vinogradi; na krilih so bili postavljeni konjiki za obrambo glavne čete. Na ta način niso mogli Benečani proti njim nič izvesti. Zategadelj je zapovedal Antonini svojim konjikom, da se obrnejo, češ, da beže. S to zvijačo je izvabil Frankolovo četo iz čvrstega položaja. Toda zdaj se konjiki obrnejo in napadejo protivnike. Frankol, ki je v več nego sto bitkah stal vselej na najnevarnejših mestih, pa vselej ostal nepoškodovan, pade v tej zmešnjavi s konja ter ga ubijejo; tako se je zgodilo tudi s Horacijem Panizolom, davkarjem nadvojvodinim na Goriškem; do 200 Ferdinandovih vojakov je ostalo na bojišču, Benečanov pa prav malo; ujetih ni bilo nič. V Vidmu se je proslavila svečano dobljena zmaga.

Antonini je bil zdaj tega mnenja, da se napade najprej Gorica, češ, da je to mesto manj oskrbljeno, ker je nadvojvoda Ferdinand skrbel le bolj za Gradiško. Če se iznenada napade, bode jo lažje osvojiti; tudi je Gorica drugim nemškim deželam bliže, pa bi potemtakem lažje osvojili Gradiško in druga utrjena mesta, ker se jim ne bi mogla dovažati hrana. Giustiniani pa ni bil tega nazera in tudi Barberigo se je pridružil njegovemu mnenju, kajti

nevarno bi bilo prekoračiti Sočo, ki je mogla v tem času vsled deževja hitro narasti, pa tako preprečiti dovoz hrane, kar bi moglo vojsko uničiti.

Benečani so imeli zbrane vojske 6000 mož pešcev in 3000 konjikov; vendar pa vsa ta vojska ni bila sposobna za dolgotrajen boj. Najboljše čete so bili lahki konjiki, katerih je bilo do 600 in pa 200 Ilircev (Slovanov), ki so služili kot husarji. Te bi bil mogel upotrebiti vsak vojskovodja tudi v večih bitkah. Giustiniani je s svoje strani zagrešil, da ni osvojil prelaza Ločniškega in čvrstega stolpa ob mostu čez Sočo. Trautmansdorf je imel pa še manj vojske za boj sposobne. Jasno mu je bilo, da ima braniti le Goriško in Gradiško. Zato je učvrstil prelaz pri Ločniku ter tako vzdržal zvezo čez reko Sočo po novem mostu, ki ga je dal tukaj postaviti. On sam se je namestil v Zagradu v trdnjavi Rajmunda Turna. Na višini med Gorico in Gradiško pa je postavil šance, da je mogel neprenehoma paziti na sovražnika. Giustiniani se je utaboril v okolici Medeje, da se pripravi za obleganje Gradiške.

V štirioglati podobi stoji mesto Gradiška na čvrsti pečini, ki je kljubovala vsem trudom napadačev. Ob desni strani teče Soča. Zid je bil sezidan od velikih komadov štirioglastega kamenja, na ogljih so bile zaokrožene baštije, a okoli zida visoki nasipi. Na podnožju pa je bil postavil cesar Maksimilijan I. kot peti vogel nov ostrog, v kateri se je moglo priti od Sočine strani. Če se je reka zagatila, spremenila se je severna stran v močvirje in trstiče. Na južni strani pa je služil grad za obrambo proti vsakemu sovražnemu napadu. Spomladi, ko Soča naraste od snežnice in dežja, butajo valovi do mesta, poleti pa ni niti za plovitvo radi preplitke vode. Na iztoku se precej vzdiguje Kras; na desno teče Vipavščica, a tam, kjer se izliva v Sočo, stoji Rubija. Na levem bregu sloni na obronku gore Zagrad, kjer se je namestil Giustiniani. Od tukaj pa do morja se širi posestvo graščine Tržič. Stotnik v mestu je bil Rihard Strassoldo, potomec stare furlanske rodovine; posadki od 2000 mož je zapovedoval Valon Ivan Perin. Za utrjevanje trdnjave se je posebno zavzel Frankol ter dal izvesti jako zunanje ozidje, katero bi moral sovražnik najpreje osvojiti, ako bi se hotel približati mestnemu zidovju.

Mesto se je moglo tedaj napasti le od zapadne strani. Tukaj je začel Giustiniani na pustni ponedeljek kopati šance. Od nasipa svojega tabora pa do mestnih vrat je hotel izkopati 1000 korakov dolg jarek z nasipom, po katerem bi mogli vojaki priti do mesta. Toda tudi Trautmansdorf ni miroval, niti je Strassoldo razmišljal. Kar je bilo tekom

časa propalo, to se je hitro popravilo, in kar je bil Frankol začel, dokončalo; vojaška vrata je dal učvrstiti z velikimi nasipi ter pustil samo en prelaz za napade. Prav radi so mu pri tem delu pomagali prebivalci sami. Videti je bilo tukaj pri delu plemenitih gospa in gospodičen iz znanih rodovin: Turen, Strassoldo, Lanthieri, Rabata. Ko se je začelo obleganje, se jim je sporočilo, naj odidejo v Gorico radi varnosti; ali one so se izjavile, da hočejo ostati pri svojih možeh ter deliti z njimi nevarnosti in tudi smrt. Premda se je vsak dan neprenehoma streljalo na delavce pri nasipih, jim vendar niso mogli mnogo naškoditi. Trautmansdorf je najbolj pazil na to, da se mu ne zapre dohod od Sočine strani. To se mu je posrečilo z nasipi, katere je dal narediti na višinah, ki se potezajo med Gradiško in Rubijo. Od todi so lahko streljali na protivno stran ter mogli dobiti na majhnih čolnih vse, kar so potrebovali.

Ali tudi Giustiniani je delal neumorno ter se je približal z nasipom že na 30 korakov do mestnih vrat; štiri baterije so bile že višje, nego one v trdnjavi, le Maksimilijanov grad je bil še višji. Toda Benečani so bili vrlo slabo izurjeni topničarji ter so slabo uspevali, premda so imeli 24 topov. 5. sušca so začeli streljati. Mnogo smodnika so požgali, mnogo krogelj izstrelili in mnoge granate pometali, toda zidovje Gradiške je malo trpelo. Pač so poškodovali nekaj hiš, ali je tudi mnogi Benečan poginil, ako se je pokazal izza nasipa. Vrh tega pa je Trautmansdorf na planoti, ki se prostira od reke Soče proti Fari, večkrat napadal Benečane ter jih tako mučil, posebno z nočnimi stražami. Redkokdaj so se držali Benečani v teh borbah; neznamen napad, krik in beg samo enega je vznemiril celo četo, da je pobegnila, tako da se je Giustiniani večkrat izrazil: »Ljudi pač imam, toda malo vojakov«. Saj so bili pa tudi od vseh vetrov zbrani, neurejeni, neizurjeni in plašljivi. Kar trumoma so begali v sovražni tabor. Avstrijski vojaški zapovednik iz Gorice je dohajal često v Gradiško ter pregledoval natančno vse vojaške uredbe.

Barberigo pa pri vsem tem ni izgubil poguma, četudi je moral zapustiti svoj tabor pri Zagradu, ter je bil vsled tega ves kraj okoli Tržiča odprt napadom avstrijske vojske. Vkljub hudemu odporu so vendar Avstrijanci postavili na višinah na tako zvanih ženskih šancah topove, kjer se je bilo mnogo bojov, pri katerih je padel Danijel Antonini. To ni plašilo Giustinianija; huje skrbi mu je zadavalo izvrstno avstrijsko topništvo, proti kateremu je njegovo le slabo uspevalo. Vendar pa so prodrli nasip 20 korakov na široko, pa so mislili, da bodo mogli vojaki tako v mesto

prodreti. Toda Avstrijanci so postavili odzadej prav hitro novo baštijo, da so tako prestrigli napad. To baštijo je hotel Barberigo najprej osvojiti. Nekoliko njegovih vojakov se je vzpelo na zidovje, toda drugi niso hoteli za njimi, in tako so se morali tudi prvi vrniti. Ker se na ta način ni dalo nič izvesti, so poskusili s podkopi; tudi trdega kamena se niso ustrašili. Vse to je opazoval Perin, ki se je bil izuril v vojaških stvareh na Nizozemskem. Začel je utrdbe popravljati ter prenehal streljati na sovražnika. Leta je vsled tega postal brezskrben. Toda Perin, ki je hotel na ta način Benečane le zaslepiti, udari 21. sušca zgodaj nanje od vseh strani. Čisto preplašeni so se umikali hitro proti svojemu taboru, in da ni sam Giustiniani izprevidel velike nevarnosti ter pohitel na bojišče, bi bila pri tej priliki njegova vojska popolnoma razbita. Premda so sovražniki ujeli skoraj tudi njega samega, se mu je vendar posrečilo rešiti se ter vzpostaviti bojni red. V tem boju so bile štiri benečanske stotnije popolnoma pokončane. Benečani so poskusili še enkrat s podkopi prodreti v mesto, toda niso uspeli, kajti obleganci so zdaj točno pazili, kaj počenja sovražnik. In pri vsem tem je bil vendar Giustiniani tako predrzen, da se je izjavil, kako se bode on v kratkem času odpeljal na svojem vozu v Gradiško ter celo povabil namestnika iz Vidma, Barberiga, na gostbo, ki bi se imela pripraviti na samo cvetno nedeljo v Gradiški.

Tako je minul sušec. In čim manje je bilo nade za osvojenje Gradiške, tem bolj so grajali Giustinianija, češ, da je on kriv tega neuspeha. »Zakaj ni dal zasesti višin, zaprl reke ter obdal mesta od vseh strani?« grajali so povsodi. Vsled tega razjarjeni Giustiniani zapové iznovič streljati na trdnjavo skoz tri dni ter pokonča veliko poslopij; toda trdnjavsko zidovje je ostalo celo. Sploh se je začelo zdaj trditi, da je mogoče Gradiško še le tedaj osvojiti, ako se jej zapre voda.

Ko je Giustiniani razmišljal, kako bi se polastil Gradiške, in so se zapovedniki med seboj prepirali in zmerjali, je prišla od benečanskega senata zapoved, da se ustavi obsedanje, premda je trajalo že 25 dni. 29. sušca so se umaknili Benečani iz svojega tabora v popolnem redu. Posredovavci so javljali, da so se zavzeli za premirje kralj španski in nekateri drugi knezi. Mesec dni kesneje pa je sporočil benečanski senat upravitelju v Milanu, da je zapovedal samo iz spoštovanja do katoliškega vladarja vojsko umakniti izpod Gradiške. V Prago pa je javil, samo da opravi povrnitev svojih čet, da je dobil od nadvojvode gotovo poročilo glede premirja, premda o njem ni bilo

nikdar govora. Osvobojena posadka je zdaj pokončala vse benečanske priprave za obsedanje, ter hitro popravila, kar je bilo poškodovanega; Trautmansdorf pa je svetoval nadvojvodi še isti dan zabraniti vse trgovske zveze z Benečani. Od celokupne benečanske vojske je propalo do 4000 mož, dočim je v trdnjavi v istem času pomrlo komaj 60 vojakov. Sovražnik je izstrelil v 25 dneh do 15.000 krogelj. Služba božja se je opravljala v tem času radi varnosti v podzemskih prostorih, a v mnogih hišah ni bilo mogoče več stanovati, ker so bile hudo poškodovane.

Za mir so pa že posredovali, dokler je trajala še borba. Nadvojvoda je namreč predložil Benečanom, da naj se obsedanje Gradiške opusti ter sklene premirje na tri mesece. V tem času se bode nadvojvoda potrudil, da izvede dunajski dogovor; vendar pa Benečani temu sporočilu niso nič verjeli, nego so zahtevali, da se Uskoki odstranijo nemudoma iz primorskih krajev. Toda ravno tako odločno je zahteval nadvojvoda, da benečanska vojska ne napada njegovih dežel. Tudi na opomine upravitelja milanskega, naj prenehajo z obsedanjem, se niso ozirali, in še le tedaj, ko je španska vojska zares prodrla v okolico kremonsko, se je republika preplašila ter začela dogovore s poslancem milanskega namestnika in kesneje tudi s poslancem francoskega kralja, toda vse brez uspeha, ker so zahtevali trdovratno, da se more skleniti mir še le potem, ko bodo Uskoki odstranjeni. Republika vendar ni hotela sprejeti zveze z Angleško, pač pa je nagovarjala protestantovske kneze proti cesarju, da ne bi letá mogel pomagati nadvojvodi; in celo Turke je hotela nagovoriti za vojsko proti cesarju, ali oholi véliki vezir je odgovoril: »da radi benečanskih ribarjev vendar ne bode njegov gospod začel vojske z rimskim cesarjem«. Tudi glede Uskokov ni hotel nič slišati véliki vezir, nego se je obrnil do avstrijskega poslanca ter ga vprašal, ne bi li se dala benečanska republika razdeliti med obe državi. Vkljub temu se je posrečilo benečanskemu poslancu sčasoma predobiti vélikega vezirja zase, da je letá zapovedal bosenskemu paši paziti na Uskoke ter jih odvrčati od napadov na Benečane. Tudi so Benečani predobili za se vojvodo Savojskega, da se je vzdignil proti Milanu, tako da je moral namestnik hitro poklicati svoje čete z benečanske meje nazaj.

Nadvojvoda je želel iskreno miru ter iskal tudi pri cesarju Matiji posredovanja v tej zadevi; toda brez vsakega uspeha. Najodločnejše in najvstrajnejše pa je delal proti vojski škof Klesl, tako da so mu kesneje oponašali, češ, da je bolj benečanski, nego bi smel biti. Klesl je bil seveda

proti vsaki vojski že radi tedanjih zmešnjav na Nemškem, in ker cesar sam ni bil varen pred Turki in pred Betlen Gaborjem na Erdeljskem. Vrhu tega pa je bila država v hudih denarnih zadregah. Zategadelj je svetoval Ferdinandu: »naj se premaga ter manj misli na Uskoke, nego na mogočnost, da bi mogel izgubiti v tem boju mnogo zemlje in ljudi«. Isto tako mu je sporočil tudi cesar. Ferdinand pa je zahteval ravno zdaj pomoči, ko so se morali Benečani povrniti izpod Gradiške, in ker bi se bilo dalo proti njim lahko kaj izposlovati. Sicer je cesar mislil na to pomoč ter zapovedal ravnatelju tajnega sveta, da odpravi na bojišče malo četo konjikov. Ali v bojnem svetu niso znali na čigave stroške. Za dve četici, ki sta prispeli na bojišče, je moral Ferdinand skrbeti sam, a kaj bi mu bilo pomaglo, da so mu poslali cel polk, kakor je bil odredil cesar, ako bi ga ne bil imel s čim vzdrževati. Tako so oponašali tudi Trautmansdorfu, da je izrabil prav dobro dunajsko orožarnico. In vendar se je tudi to orožje upotrebilo le v avstrijske svrhe!

Po dolgotrajnih dogovorih, katere je oviral Klesl s svojim dvoličnim vedenjem, je zahteval nadvojvoda Ferdinand po svojih poslancih od benečanskega senata, naj povrne najprej vsa osvojena mesta, in potem se izpolni točno tudi dunajski dogovor. Zato ni sam nadvojvoda porok, nego tudi cesar, španski kralj in papež. Toda senat je odgovoril, da se zadovoljava, če se preženo Uskoki iz Senja, o povrnitvi osvojenih krajev pa niti nič omenil ni, marveč dostavil, da nadvojvoda Ferdinand ni bil nikdar pripravljen izpolniti dunajskega dogovora, in da republika ne veruje, da bode sploh kdaj hotel odstraniti Uskoke z današnjega mesta. Benečani so po svoji zviti navadi krivili le nadvojvodo ter zatezali z mirovnimi pogodbami, samo da se med tem čim bolje pripravijo za vojsko. Osvojena mesta so pa pridržali, češ da se njih zahteve niso izpolnile, in da zategadelj niso vezani na povrnitev.

Tudi posredovanje francoskega poslanca ni imelo nobenega uspeha za mir; in vendar so se dogovori nadaljevali v Pragi, kjer se je trudil posebno toskanski poslanec, da izmiri Ferdinanda z republiko. Licemerni Klesl se je tudi pri tej priliki laskal Ferdinandu, češ da bi ga rad rešil vsega tega zla. Prav dobro je na to odgovoril nadvojvoda Maksimilijan, kateremu je bil poznat upliv Kleslov v tem pogledu na cesarskem dvoru: »Da je cesar bolj resnoben in bolj naklonjen nadvojvodi za pomoč, ne bi manjkalo niti denarja niti ljudi, da se temu oholemu sovražniku dá, kar mu gre. Kako se ne bi vzoholili, ko vedo, da se od cesarske

strani ne misli za vojvodo nič storiti! Le tedaj je mogoče pri dogovorih kaj doseči, če se pokaže prava odločnost, kadar je je treba. Tudi ne more razumeti, kako bi mogel Ferdinand brez sramote in ponižanja odstopiti kaj svoje zemlje in svojih ljudi nenasitnim Benečanom«. In vendar je Klesl molčal na vse to, cesarju pa svetoval mir skleniti, če tudi pri tem trpi njegov ugled. Ferdinandu pa se je hotel prikupiti s tem, da mu je sporočil, kako se je izjavil benečanski poslanec, da se more zanesti na dogovor ali sklep miru le v onem slučaju, če bode sklenjen v Kleslovi prisotnosti.

In nadvojvoda Ferdinand je zopet popustil, le španskemu poslancu v Pragi je naročil, da ima zahtevati vzete kraje in svobodno trgovino za svoje podložnike po suhem in po vodi. Obenem je sporočil Kleslu, da morata ostati te dve zahtevi temeljni točki dogovora, sicer bi se moglo njemu oponašati, da se je dal po Benečanih do kraja pokončati, ker so se učvrstili na njegovi zemlji. Kar se tiče Uskokov, to je pa samo cesarjeva zadeva.

V Pragi je bil posrednik za mir florentinski poslanec Julij Medici. Predložil je te-le točke: 1. Cesar in nadvojvoda obljubita, da izpolnita glede Uskokov ono, kar je bilo dogovorjeno 29. velikega travna, in da poskrbita, da se republiki ne bode trebalo nič več pritoževati radi njih. 2. Cesar in nadvojvoda postavita v Senj nemško posadko ter izročita republiki vse begunce; Benečani pa na to odstranijo vse svoje čete iz Merijana in iz vseh drugih mest na furlanski meji. 3. Čim bodo odstranjeni vsi Uskoki iz Senja, izprazni tudi republika vsa ona mesta, katera je zaposedla v Istri in na Furlanskem. 4. Ko bodo Uskoki odstranjeni tudi iz drugih mest, potem povrnejo Benečani tudi še vse ostalo, kar so osvojili v tej vojski. 5. Da se vse to izvede, se sklene premirje. 6. Trgovina po suhem in po vodi se obnovi, kakor je bila. 7. O svobodnem brodarstvu in ob onem, kar še ni v dunajskem dogovoru določenega, se bode razpravljalo kesneje. 8. Ujeti naj se osvobodijo, in vsi prestopki oproste enim in drugim.

To osnovo mirovne pogodbe so poslali nemudoma nadvojvodi Ferdinandu. Toda nadvojvoda je precej izprevidel, da se ta osnova protivi koristim nadvojvodske oblasti, ker so jo Benečani zasnovali tako modro, da morejo imeti vso korist od nje le oni sami, dočim so izpustili iz nje ravno najvažnejše točke. Sicer pa te pogodbe nadvojvoda ni hotel vsprejeti tudi zato ne, ker je bila njegova vojska osvojila ravno takrat benečanski Pontabelj, in pa ker je bil oprezen, ter ni hotel brez znanja španskega kralja v tej

zadevi kaj novega ukreniti. Tudi njegovi svetovavci so mu to ravnanje odobrili. Vendar pa so poslali že potem, ko se je vojska iznovič vnela, iz Prage Karola Haraha v Gradec nagovarjat Ferdinanda, da sprejme mirovne predloge. Po napotku Kleslovem je sporočil ta poslanec, da mu cesar ne more dati nobene podpore, in tudi od Španije je ne dobi, ker se je zaplela v vojsko s Savojo. Tako se bode moral sam braniti, in s tem si bode nakopal na glavo še več protivnikov glede svojega nasledstva, ker mnogi smatrajo to borbo kot nekak odpor proti cesarju. Tudi bi bila za cesarja sramota, ako bi kdo drugi namesto njega sklepal mirovne dogovore. Sicer so stanovi na Gorenjem Avstrijskem zbrali 50.000 gld. za vojsko, vendar pa so cesarja prosili, da naj posreduje v tej zadevi in vojsko prepreči.

Toda na pravo pomirjenje ni bilo mogoče niti misliti, ker so se za časa teh dogovorov neprenehoma pripravljali za borbo, pa tudi napadi so se godili ob morski obali. Tudi so Benečani precej potem, ko so se bili umaknili izpod Gradiške, iznovič proglasili zapovednike svojih čet. Postavili so nekaj novih, dočim sta ostala na svojem mestu Barberigo in Pompej Giustiniani. Bilo pa je vseh vkup sedem, in Avstrijanci so se prav dovtipno šalili, češ da benečanska hidra vzdiguje zopet svojih sedem glav iz svojega močvirja. Posebno pa so se trudili Benečani, da se povrne v njihovo vojsko boljši red in pokorščina. Ker se ravno švicarske čete niso pokazale pokorne, je dobil benečanski poslanec na Švicarskem zapoved, naj ne nabira nič več Švicarjev za vojsko. A da vendar povečajo svojo vojsko, pokličejo vse begunce iz tujine, izpuste celo zločince iz temnic ter jih uvrstijo med ostale vojake.

Množila se je pa tudi vojska nadvojvode Ferdinanda. Če ni bila tako številna kakor benečanska, bila je zato mnogo pogumnejša. Vendar pa je tudi nadvojvoda poklical vse svoje podložnike, ki so se nahajali v sovražnikovi službi, da se povrnejo. Še dokler so trajali dogovori, so napadli Benečani iznenada slabo utrjeni Št. Florijan na desnem bregu Soče, nedaleč od Gorice. Tedaj udari tudi Trautmansdorf 27. malega travna čez Sočo ter napravi ravno nasproti benečanskemu taboru pri Marčanu in Medeji trden ostrog. 2. velikega travna napade Benečane, ki so se pa hrabro borili; vendar so izgubili mnogo ljudi. Benečani so se precej potem postavili izpod tabora v bojni red ter pričakovali drugega napada, toda Trautmansdorf se je vrnil. To so Benečani smatrali za zmago.

Ravno ob tem času je dobil Ferdinand znatno vojaško pomoč. Španski kralj mu je poslal polkovnika Baltazarja

Madarasa s 500 konjiki, drugo četo kakih 400 konjиков mu je dovedel Felicijan baron Bogen. Seveda so tudi Benečani zbirali na razne načine sebi vojakov po vseh sosednih deželah, a potrebovali so jih, kajti meseca rženega cveta se je pojavila konjska kuga, ki je pomorila velik del konj ter tako oslabilila benečansko konjico. A ne samo to, nego tudi med pešci se je pokazala kužna bolezen vsled okuženega zraka, ker so pocepane konje preplitko zagrebali. Tudi je nastopila huda vročina, in zmanjkalo je dobre vode; vojaki so vrh tega mnogo trpeli, ker večkrat niso imeli miru ni po dnevu ni po noči. Vojaki so trumoma umirali, če tudi je Barberigo skrbel za ljudi po očetovsko. Postavil je bolnišnice v Medeji in Palmanovi; tudi v Vidmu so jih sprejemali v javno bolnišnico. Pozval je zdravnike iz glavnega mesta za veliko plačo, poklical tudi duhovnike, da so delili umirajočim zadnjo tolažbo. Vendar mu je do konca velikega srpana pomrlo do 10.000 ljudi. Nič bolje ni bilo v taboru nadvojvode Ferdinanda. Najhuje je bilo prebivavcem v Gorici in Gradiški; zunaj sovražnik, znotraj razposajeni vojaki, a nad vsemi kuga. Pomrla je ena tretjina moških in četrti del ženskih.

Med tem je obnovil benečanski vojskovodja Priuli stari grad korminski ter dokončal pri Medeji trdnjavo Barberigo; ob enem je učvrstil bližnje višine za obrambo Tržiča in vkljub cesarski trdnjavi v Gradiški, ter da zapre tako dovoz hrane v to trdnjavo. Najvišega vrhunca pa ni učvrstil. Tukaj je dal Maradas hitro narediti trdnjavo in nasipe ter postavil v njo posadko. Benečani so se začudili, ko so opazili to delo, toda Giustiniani jih je potolažil rekoč: »Le mirujte, oni so to za nas naredili«. Bržkone da sam ni verjel svojim besedam; vendar pa je napadel to trdnjavo, ker je mislil, da ni posebno čvrsta. Toda bil je odbit ter se moral povrniti proti Fari. Gradiška pa je bila za zdaj rešena.

Dokler so Benečani meseca rženega cveta razsajali po Istri ter z izdajstvom posadke osvojili Bag, Bakar pa brez uspeha oblegali, se je nadaljevala vojna na meji Koroške prav resnobno za Pontabelj. Že meseca velikega travna je dobil stotnik Smit zapoved od nadvojvode Ferdinanda, da osvoji čim preje sotesko pri Beli izpod benečanske Pontebe, in da potem napade Humin (Gemono). To vse se je imelo hitro in brez vsakega hrupa dogoditi. Nadvojvoda sicer ni mislil od tukaj prodreti na Benečansko, saj Smit ni imel več nego 400 vojakov. Toda osvojenje Pontebe je bilo važno zato, ker je tukaj vodila cesta z Laškega na Nemško. Hudo so se preplašili prebivavci teh krajev, ko so

Smitovi vojaki s krikom »živio sv. Marko« osvojili italijansko Ponteba ter zaplenili tukaj nakopičeno blago nemških in laških trgovcev. Prebivavci so zbežali na Furlansko ter tukaj zahtevali pomoči. Smit pa ni izpolnil zapovedi Ferdinandove. Učvrstil je sicer sotesko na obeh straneh potoka, potem se pa udal uživanju plena, namesto da bi bil mahoma udaril dalje proti Huminu, kateri bi bil takrat lahko osvojil, ter prišel tako za hrbet benečanski vojski. Tudi ni poskrbel za jačjo posadko v soteski; in vendar se je mogel le na ta način tamkaj vzdržati, kajti kdor je bil gospodar v soteski, ta je imel tudi cesto skozi Koroško v svoji oblasti. Radi malomarnosti Smitove pa je ostala Ponteba v avstrijski oblasti samo devet dni. Benečani so jo zopet osvojili. Premda so podrli Avstrijanci most čez Belo, vendar niso mogli odbiti sovražnika, ki je udaril čez vodo na drugi breg ter pregnal protivnika do trdnjave sv. Roka, kjer se je začela nova borba. Ali tudi tukaj so bili Avstrijanci pobiti. Zatrjuje se, da so na begu metali za seboj tolarje, češ da jih bodo sovražniki pobirali ter se tako mudili; toda prevarili so se; sovražnik je vedel, da bo imel še dosti časa za pobiranje, če le zmaga. Drugi dan so zavzeli Benečani tudi Naborjet, in celo trbiška posadka se je umaknila. Trbiža Benečani vendar niso oplenili, nego so odpeljali le topove s seboj. Celo Beljak se je že pripravljal, da vsprejme zmagovavce. Trbiža Benečani niso mislili pridržati zase, ker je bilo nevarno tako daleč v sovražnikovi deželi pustiti posadko, in pa ker niso hoteli dražiti nemških knezov z osvajanji v teh krajih. Zatoraj so se hitro vrnili ter se še o pravem času umaknili, ker se je približevala avstrijska vojska pod zapovedništvom Karola Eka. Vendar pa je vsled tega napada oslabela glavna vojska zapovednika Trautmansdorfa, ker so se koroške čete vrnile domov, da branijo svojo domovino.

Čim se je v benečanskem senatu izvedelo, da je Ponteba zopet osvojena, sklene Priuli nov napad na učvrščeni Kobarid. Branili so ta kraj domači pešci in nekoliko nemških konjikov. Oslanjali so se na čvrst položaj mesta samega. Livij Puppi napade trdnjavo s posadko iz Čedadada in z okolišnimi prebivavci. Ko so Benečani z bombami zažgali trg, se je morala posadka braniti za nasipi. Toda le preveč je ginila, a ko so Benečani udarili z vso silo na nasipe, so pobegnili Avstrijanci iz trdnjave v goro, kar jih ni pokončal benečanski meč. Zmagovavci so popravili trdnjavo ter postavili še dve novi na dveh bližnjih vrhuncih, samo da se zavarujejo pred napadom, bodisi že od mosta prek Soče bodisi od bolške soteske. Bolška trdnjava, jaka zgradba

starih goriških grofov, je zapirala cesto, ki je vodila od Trbiža v Kobarid; čez oni obokani most pa je držala cesta z Laškega na Nemško, t. j. Kranjsko, preden so Benečani to cesto zaprli, ker so jo smatrali za svojo trgovino in carino vrlo škodljivo, pa zato odprli po ravnini novo cesto, koder so nakanili navrniti vso trgovino v Benetke, dočim se je nadvojvoda Karol trudil po stari cesti vzdržati trgovino z Nemčijo skozi Gradišče v Trst in od tukaj v Raveno. Zato je dal Priuli omenjeni most in vso večidel v pečino vsekano cesto razdejati.

Trautmansdorf je zdaj izprevidel, kakšna nesreča mu preti, ako bi se benečanska četa, ki se je vračala iz Pontebe, po osvojenju Kobarida zedinila z glavno vojsko, ko je ravno najhuje besnela kuga v obeh njegovih trdnjavah. Zatoraj je z drugimi svojimi tovariši poslal cesarju poročilo o nevarnem položaju njegove vojske tem bolj, ker je manjkalo hrane, topov in drugih vojaških potrebščin. Že 15.000 sovražnikov je pretilo trdnjavi Št. Martin v Brdih, odkoder bi lahko udrli na Gorico, a iz njegovih čet so bežali vojaki zbok pomanjkanja vsega, kar je potrebno za vojsko. Prav silno je prosil radi tega ljudi, topov in streliva.

Trautmansdorf je sporočil kesneje, da je Gradiška z bližnjimi trdnjavami komaj še za dva dni oskrbljena s hrano, in da se je bati nesreče. Prosil je pomoči tudi pri nadvojvodi. In ravno takrat so napali Turki Križevce, pa se je zato Ferdinand potožil nadvojvodi Maksimilijanu ter zahteval povrnitev škode od turškega poslanca. Stanovi štajerski so se tudi potožili pri cesarju, da jim ni mogoče ob enem na dveh krajih boriti se proti Turkom in proti Benečanom. In v tej veliki sili je dovolil cesar, da se zbere 100 konjиков arkibuzirjev in 500 konjиков pod Dampierrom.

Trautmansdorf je znal sovražniku prikriti svojo nezdgo. Pojačil je posadke v Podgori in pri Fari, pa se potem pri Ločniku umaknil na levi breg reke, ter se utaboril v ravnini okoli Gorice. Da ga je Priuli napadel v tem položaju, težko bi se mu bila uprla oslABLJENA in nepogumna četa. Toda Trautmansdorf je sovražnika prevaril, razširivši glas, da se pripravlja za osvojenje Kobarida. Zatorej je poslal Priuli velik oddelek svoje vojske na ono stran, a Trautmansdorf je med tem srečno spravil svoje čete čez most ter se pred Gorico in med reko utaboril. Komaj 1000 korakov nad lesenim mostom je stal oni stari zidani most z jakim stolpom na levem bregu. Ker je bil za dovoz hrane in za zvezo vojaških sil vrlo važen, ga je dal Trautmansdorf učvrstiti ter postavil vanj jako posadko. Kmalu so zapustili Avstrijanci tudi trdnjavo Sv. Trojico ter so tako

imeli na desnem bregu samo še štiri utrjena mesta, namreč: Faro, Podgoro, Vipolže in Št. Martin. Benečani so sklenili vse zaporedoma osvojiti. Brez Podgore se niso mogli polastiti prelaza pri Ločniku. Zato udarijo najpreje na to trdnjavo. Ker so jih pri prvem napadu odbili, so obdali trdnjavo od vseh strani. Zaradi deževja pa vojaki niso bili vedno na straži, in posadka je mogla iz trdnjave uteči ter se rešiti čez reko. Benečani so dobili to važno mesto brez vsake borbe. Faro so oblegali deset dni, ko se jim posadka poda, ker ni imela nič več smodnika. Odšla je častno v Gradiško, katero so mislili Benečani dobiti tudi že v svojo oblast najkasneje do sv. Mihela, kakor so se med seboj bodrili. Tudi Vipolže so po hudi borbi predobili in posadki dovolili oditi v Gradiško. Toda od nje jih je mnogo prešlo na benečansko stran. Sploh so takrat mnogi bežali iz Ferdinandovega tabora k Benečanom radi pomanjkanja hrane in slabe plače. Tukaj so jih uvrstili med nemške čete. Sicer pa se je trosil med Ferdinandove podložnike benečanski denar, da jih predobe tako za republiko.

Teže je bilo osvojiti Št. Martin, ki je stal na strmem bregu, pa ga niso mogli oblegati, niti nanj streljati; prisiliti ga na predajo bi ga mogli le v tem slučaju, ko bi mogli zabraniti dovoz hrane čez most. 10. vinotoka so se zbrali zapovedniki vojske v Ločniku v stanovanju zapovednika Erizija na posvetovanje, kako bi to izveli. Giustiniani je prišel ravno iz Palmanove. Proti svoji navadi je bil ta dan zgovoren, ter je mnogo pripovedoval o svojih zgodah na Flandrijskem, in kako mu je prerokoval neki zvezdar, da bode zadet od krogle skončal svoje življenje. Po obedu je šel s svojim spremstvom, da pregleda okolico. Pri potoku Grojini stopi s konja, razgleduje kraj brez obzira na streljanje iz trdnjave ter razsoja, kako bi se prišlo do mosta. Kar ga zadene krogla, ki je priletela z druge strani Soče. Zgrudi se in priporoči svojo dušo Bogu; spravil se je bil še tisto jutro z Bogom v Palmanovi. Ko so ga nosili v Ločnik, je naročil, da naj vojska ne izve, da je bil zadet od krogle. Tudi je še razlagal svojim prijateljem, ki so ga obiskovali, kako je treba nadaljevati vojno ter protivnika premagati. Eriziju je priporočil svojce in proti jutru je umrl. Tako je skončal eden najboljših generalov benečanskih, ki se je bil proslavil posebno na Nizozemskem. Truplo so odpravili v Benetke, kjer so mu Benečani postavili tudi spomenik pred cerkvijo sv. Ivana in Pavla. Še dandanes stoji na istem mestu. Avstrijanci so bili veseli, da so se rešili tako izvedenega protivnika, pa so govorili, da je bil ta strel, ki je zadel Giustinianija več vreden, nego vseh drugih 13.000 nji-

hovega topničarstva. Bolj plemenitega mnenja pa je bil nadvojvoda Ferdinand, ki se je izjavil o tem dogodku takole: »Ta vojska ni vredna smrti takega vojskovodje.«

Na tisto mesto, kjer je bil padel Giustiniani, je dal Priuli nemudoma pripeljati topove ter jih naperiti na most čez Sočo. Drugi zapovednik Manzoni je bil proti tej osnovi ter je predlagal zato višino okoli Pevme, odkoder bi se dal lahko osvojiti tudi Št. Martin. Toda Avstrijanci so Benečane prehiteli ter sami zaseli Pevmo. Tako so zaustavili njihovo napredovanje. Vkljub temu je začel Priuli streljati na most. Bil je čvrst. Še le četrty dan so ga toliko poškodovali, da ni bil več za rabo; naredili so hitro lesenega. Celo v Gorico so letele kroglje, toda prebivavci so se jih sčasoma privadili, če tudi so se bili s prva preplašili. Ko je Priuli videl, da ne more uspeti proti Št. Martinu, se je povrnil v Ločnik. Trautmansdorf je mislil, da je pobegnil, pa je udaril z malo četo za njim, toda brez uspeha, ker je Priuli odbil ta napad.

Ker ni mogel Priuli osvojiti omenjene trdnjave, je zasnoval novo na višinah pri Ločniku. Zvali so jo po njegovem imenu, a na najvišjem vrhuncu so postavili še drugo Eriziju v čast nazvano. Prva je imela zapreti dovoz hrane Gradiški, druga pa zabraniti napade Ferdinandovih čet v nižavo. Sčasoma so na obeh straneh postavili še več takih trdnjav, a ker je morala biti v vsaki tudi posadka, so morali glavno vojsko deliti, ki je tako le slabela. Vrh tega pa se je vojska spremenila v neznatne bojne napade, zdražbe in prepire, osvajanje manjih mest in pokončevanje bližnjih krajev.

Nadvojvoda Ferdinand je nerad začel vojno, ali jo je moral sprejeti, da obrani svojo čast in svoje podložnike benečanskega nasilja. Vendar pa je že zdaj izprevidel, da bode težko vzdržal dalj časa v tej borbi brez podpore; zato je iskal na vseh krajih. Ko je zvedel, da je izročeno španskemu poslancu v Pragi 100.000 cekinov za njegovo vojsko, ga je prosil, da mu pošlje denar nemudoma. Škofe in opate ter mesta in trge Štajerske je prosil, da bi mu preskrbeli konj za vožnjo topov, hrane in streliva. Deželni zbor je dovolil 60.000 gld.; od teh se je imelo precej potrošiti 10.000 gld., da so izurili 1100 strelcev. Tirolska je dovolila 50.000 gld., za kar se je kupilo 300 centov smodnika in 500 pušk. V Ljubljano pa je prišel nadvojvoda sam meseca listopada, da odpre osebno deželni zbor, na katerem se je imelo razpravljati o bojnih pripravah proti Benečanom. Ena stotnja konjikov strelcev je bila dovoljena. Prebivavci iz Železnikov so zaseli pod vodstvom Jurja Plavca prelaz

pri Oslici. Letá je vodil tudi obrambo škofjeloškega gradu. Prihodnjega leta se je podalo tudi kranjsko viteštvo na bojišče. Poziv na vsakega petega moža so pa stanovi odklonili, ker se je bilo radi tega bati nemira, in pa ker za vzdrževanje ni bilo potrebnega denarja. Prihodnje leto pa so Kranjci vrlo mnogo pomogli pri nadaljevanju vojske proti Benečanom.

Največ pomoči je pričakoval nadvojvoda Ferdinand po pravici od cesarja. Toda na cesarskem dvoru je bilo veliko pomanjkanje denarja, a vrhu tega se je protivil tudi Klesl odločno vsaki vojni. Tudi v Benetkah so za to vedeli, ter se je tukaj sploh mislilo, da je sam cesar velik protivnik vojne, četudi je le Klesl Trautmansdorfa odvrčal od odločnega postopanja. Cesar Matija pa je zahteval za svojega strica 200.000 gld. podpore od nižjeavstrijskega deželnega zbora. Dovolili so zares skoraj vsoto; tudi so obljubili, da bodo vzdrževali zanj nekoliko stotnij poljskih konjikov in kozakov, od katerih pa ni nobeden prišel na Furlansko. In ravno tako ni dobil Ferdinand od obljubljene vsote prav nič ter je imel čisto prav, da se je potožil, ko so Benečani napali Trbiž ter hoteli osvojiti njegove zemlje, da so na cesarskem dvoru prepočasni in mlačni; obenem je svojemu poslancu naložil, naj ne nastopa nikdar sam na cesarskem dvoru, nego vselej le v društvu s španskim poslancem. Tem zadovoljnejši je bil s poročilom, da mu pošlje Španška na pomoč 8000 pešcev in 1000 konjikov. Tudi ta pomoč ni prišla; potreboval jo je namestnik v Lombardiji proti zaveznikom benečanskim. Nadvojvoda Maksimilijan je na to poslal svojega glasnika k cesarju v Prago, da ga nagovori za novo pomoč Ferdinandu, kajti kar Benečani počno v svoji objesti, mora tudi brez dvoma cesarja žaliti. In vendar se ne stori nič za Ferdinanda, ki ni v stanu, da nosi sam vse stroške za vojsko. Saj je cesar vezan že po rodbinskih dogovorih na pomoč. Ta poslanec se je trudil, da oponese cesarju vse nezgode, ki so zadele takrat njegove podložnike. Omenil je, kako so Benečani zaseli Bag in Bakar, in kako so odvlekli do 500 prebivavcev iz teh krajev na benečansko zemljišče; kako Benečani sekajo neprenehoma les po morlaških šumah brez vsakega dovoljenja in odškodovanja, premda so še pred nedavnim časom zanje ponujali več stotisoč goldinarjev, in da nagovarjajo Turke, naj napadajo čim huje hrvaško in slovensko krajino. Saj se to vendar tudi tiče cesarja. Vse zemlje naj doprinašajo za vojsko, potem bo tudi Španija kaj več storila. Pomoč je bila nadvojvodi tudi obljubljena, ko je bil v Pragi, in sicer ne samo proti Turkom, nego tudi proti Benečanom, če se ne

umirijo. Vendar se pa cesar na vse to ni oziral, nego se je izjavil, da ne bi bilo tako hude borbe, ako bi se bile poslušale njegove besede; sicer je pa pripravljen pomagati, kar bode le mogel. Klesl pa je na vse to celo zlovoljno odgovarjal, češ, da je on prav imel, ko je svetoval mir s sosedi. Zdaj je on sklenil premirje na štiri mesece, in ta čas bi se mogel upotrebiti, da se sklene mir. Cesar nima denarja za vojsko, a on je zavzet tudi le za mir. »Samo če ne bode vsled benečanske predrznosti sramoten«, odgovori Westernach. Ferdinandov poslanec je potem iskal pomoči tudi še na Nemškem, ali je ni nikjer dobil. V Pragi pa so se med tem obnovili mirovni dogovori. Cesarju nekako ni bilo prav, da se je Ferdinand oslanjal toliko na Španijo, na kar mu je pa nadvojvoda sam prav dobro odgovoril, da se je obrnil tjakaj za pomoč še le potem, ko je ni dobil na cesarskem dvoru.

Vendar pa ni izostala vsaka pomoč. Ravno ko se je odpravljaj nadvojvoda h kranjskemu deželnemu zboru v Ljubljano, je prišel Dampierre s 500 konjiki in 400 hajduki v Gorico. In če tudi je v Gorici obolel, vendar se je hotel izkazati z odločnim vojaškim podjetjem. Bolnega posade na konja, in po noči udari na sovražnika pri Romansu, kjer je bila zbrana vojska z Videmskega. Benečani so v taboru brezskrbno uživali plen ter se podali lenobi v mislih, da jih Ferdinandova vojska ne more napasti, češ, da je pre-slaba za to. Hajduki so bili prodrli že skozi vrata v tabor, ko se je sovražnik probudil ter hitro pobegnil, kajti o kakšni obrambi ni bilo niti govora. Dampierrova četa se je povrnila zmagovalno in z velikim plenom v svoje stanovanje.

Tudi Trautmansdorf je skušal večkrat udariti čez Sočo, toda to so bile le neznatne praske. 14. grudna je bila pa hujša borba pri Ločniku, kjer je benečanski zapovednik Trevignano naložil svojim konjikom napasti Ferdinandove čete. Toda ta napad je bil brez vsakega uspeha, kajti Trautmansdorf je slutil sovražnikovo nakano, pa je zato držal svoje čete v najboljšem redu; en oddelek njegove vojske nahrupi na Benečane od strani ter jih popolnoma razprši in večidel pobije. Kmalu potem je dobil nadvojvoda še 500 vojakov iz Avstrije, ter se je tako njegova moč jako zvišala nad sovražnikovo.

Benečani so si mesto pokojnega Giustinianija izvolili za novega zapovednika Ivana Medicija. 10. grudna je prispel v benečanski tabor. Ta zapovednik je bil bolj učen nego praktičen, pa si ni mogel pridobiti privrženosti niti pri vojaštvu niti pri samih zapovednikih, izmed katerih so nekateri rajši odstopili, nego da mu bodo podložni, ker je

zahteval povsodi natančen red in strogo poslušnost. A to je bilo tudi potrebno, kajti v benečanski vojski je bilo preveč nereda. Niti ni bilo v resnici toliko vojakov, kolikor jih je bilo zapisanih, niti se jim ni dajala plača, kakor je bilo dogovorjeno. Poneverjenja je bilo le odveč, in predpostavljeni so živeli na račun vojske udobno, dočim je priprosti vojak stradal. Zato so jih vojaki prezirali, med njimi samimi pa ni bilo nobenega sporazumljenja, a vsled tega se sploh ni pazilo na red. Že čez teden dni po svojem prihodu v tabor je sporočil Medici benečanskemu senatu, da je pregledal vsó vojsko, ali povsodi našel premalo ljudi in povsodi mnogo bede, toda ne toliko radi pomanjkanja hrane, nego radi nedostatnega dovoza. Republika mora nemudoma poskrbeti za dostatno število vojske in pa za redni dovoz hrane, streliva in drugih potrebščin, ker on sicer ni varen pred sovražnikom.

Ferdinandove čete so bile bolj urejene in tudi bolj izurjene, toda za hrano in druge bojne potrebščine se tudi tukaj ni dovolj skrbelo. Medici se je radi tega izjavil, da bi mogla avstrijska vojska prav lahko, ako bi le vojskovodja hotel, ves benečanski tabor pokončati, in sicer tem lažje, ker se je v avstrijskem taboru zvedelo o vsem, kar se je zgodilo in kar se godi v benečanski vojski. Zatorej se je izrazil zapovednik Gradiške naproti benečanskemu zgodovinarju, ki je opisal te dogodke: »Jaz ne vem samo, kaj se godi v vašem taboru, nego tudi kaj se govori v vaših dvoranh in sobicah, celo v kuhinjah vaših zapovednikov; da, jaz bi mogel še več tega povedati.« Taka poročila je dobival od svojih podložnikov, ki so se povsodi klatili, samo da kaj izvedo o vojski in njenih namerah. Ta poročila so bila avstrijskim vojskovodjam vrlo koristna pri vsakem podjetju, zategadelj je novi oskrbnik Nikolaj Contarini sklenil odstraniti vse domačine za Taljamento, ker je smatral njih privrženost do svojega starega gospodarja naproti novemu za izdajstvo, a prodavanje pridelkov v Gradiško za zločin. Vendar so župani odvrnili s svojimi prošnjami to krivico od siromašnega naroda. Navzlic temu pa je omenjeno poročilo Ivana Medicija prisililo senat, da je poslal k vojski preiskovavca. Zato je bil izvoljen Mihael Foscarini že 28. prosinca 1617. To je moral storiti senat že radi varčnosti, kajti vsled vojske se je bil državni zaklad že močno izpraznil, in so se razpisali hudi davki. Vojska je do zdaj stala že čez 1,300.000 cekinov.

Novi benečanski zapovednik je kmalu izprevidel, da za obrambo reke Soče ni dosti samo trdnjavica Priuli. Dal je postaviti še drugo, ki se je radi svoje oblike zvala

»želva«. Med obema trdnjavicama je bil prelaz čez Sočo. S tem pa niso Benečani skršili moči svojega sovražnika, marveč so ga le izpodbudili na novo podjetje. Tako sta Trautmansdorf in Madaras 30. prosinca l. 1617. pognala zapovednika Ivana Medicija do utrjenega Ločnika, odkoder sta se vrnila z znatnim plenom, ulovivši mladega Rafaela Giustinianija, katerega so kesneje izročili Benečanom v zameno za ujetega spovednika nadvojvode Ferdinanda. Ravno tako slaba se je godila Mediciju, ko je hotel osvojiti Sv. Martin, odkoder ga je Trautmansdorf zapodil, da je komaj utekel v tabor s svojo četo.

Benečani so snovali celo zimo, kako bi Gradiško še huje obdali s trdnjavicama ter si tako olajšali pristop od iztočne in južne strani. Vendar pa so benečanski vojskovodje dobro vedeli, da bodo zastoj oblegali mesto, če si ne osvoje prelaza čez Sočo. Toda letó so Avstrijanci na vse načine utrdili. Ako bi se bili mogli sovražniki polastiti obeh najjačjih trdnjavic pri prelazu čez Sočo, ne bi se dolgo držala niti Gradiška, pa tudi Gorica ne. Neki ovaduh je javil Benečanom, da je pri eni trdnjavici izhod do Soče odprt, ker tjakaj hodijo obleganci po vodo. Medici je hotel upotrebiti to mesto za napad; vendar ni uspel. Benečanska vojska se ni mogla vzdržati na levem bregu Soče pred napadom nemških konjikov ter se je morala povrniti. Jediní vodja hrvaških čet v benečanski službi Kološić se je hrabro držal ter osvojil trdnjavico Sv. Florijan, kjer je našel tudi znaten plen; Benečani so izgubili pri tem napadu 400 ljudi. Trautmansdorf pa je porabil to priliko, da je oskrbel Gradiško s hrano in da je popravil stari most čez Sočo.

Benečani so se dogovarjali glede pomoči že leta 1616. s Holandci in s Poljaki. Prvi so jim obljubili 3000 vojakov, drugi pa 700 kozakov in 300 rednih konjikov. Holandci pa na zimo niso hoteli v boj, če tudi so se bili zbrali že v jeseni leta 1616. Zato je sklenil namestnik Lando celo zimo mirovati. Drugega mnenja pa je bil Medici, ki se je bal, da bi mu novi bojevniki utegnili odnesti vse latorike, pa se je zategadelj odločil precej spomladi za nov napad na Pevmo. Toda bil je sijajno odbit, in Pevma iznovič oskrbljena s hrano. Razun tega je Dampierre upotrebil zvijačo, da po vohunih poizve o položaju benečanskih čet. Preoblekel je namreč nekoliko svojih konjikov v obleko takozvanih benečanskih ilirskih (hrvaških) konjikov, ki so neprenehoma ob meji vohunili in Dampierru v marsičem koristili. Med tem je poslal tudi nadvojvoda Maksimilijan Tirolski 1000 mož, ki so prišli ravno še o pravem času v avstrijski tabor.

Dočim so trajale borbe na Furlanskem, so se vzdignili zopet Senjani. Lovili so benečanske ladje, a včasih tudi druge. Tolminci so požgali deset benečanskih vasi okoli Čedadada ter zaplenili tudi mnogo živine. Zato se je izkrcal neke noči iznenada general Zane v Istri. Posadka, v kateri so bili Uskoki v večini, se preplaši ter začne dogovore o predaji. Toda njih vodja Ivan Sarsić je vedel, da zanj nima rešitve, če se predado, kajti bil je med vsemi največ kriv onih napadov. Hotel je pobegniti, a ko je videl, da je vsak izhod zaprt, je svetoval, da se vsi odločno v bran postavijo. Toda posadka ni tako mislila; čim je zagrmel prvi strel iz topa, kar je bilo znamenje, da ni nobene milosti več, so prinesli Saršičevo glavo in trdnjavske ključe. Zane je zapovedal Uskoke obglaviti, druge je pustil na svobodo, mesto pa je razdejal do temelja. Napad na Bakar pa je bil vsled burnega vremena odbit. Namestnik napoljskega kralja je odstopil izza tega napada Uskokom eno svojih luk, iz katere so le ti nadalje napadali benečanske ladje, da niso mogle dovažati hrane v glavno mesto; zato so pa Benečani vzdignili proti Napolju celo Turke.

Trautmansdorf je razširil zdaj svoje delovanje tudi na Istro ter sklenil Benečane pregnati iz Pazina. Zato se vzdigne Madaras 14. velikega travna proti Pazinu, reši oblegano Gračišče, skliče župane iz bližnjih krajev ter jim zapové, naj prisežejo nadvojvodi Ferdinandu v drugič, ker jih je bilo nekoliko med njimi, katerim ni zaupal. 20. velikega travna je prišel pred Plomin ter ga osvojil in poleg njega tudi še nekoliko drugih benečanskih mestec. Do 31. velikega travna je obšel vso deželo ter privržence Ferdinandove navdušil, protivnike pa preplašil.

Ravno ko je Madaras Istro osvajal, pridejo Holandci v Benetke. Tukaj so se nekaj časa urili, kar pa mnogim Benečanom ni bilo po volji, kajti ti ljudje bi se bili lahko polastili tudi Benetek. Zapovednik jim je bil Ivan Ernest Nasavski. Celo z Angleškega so vabili vojake v to četo. »Koliko brezbožnost je takšna zveza«, piše cesar Matija papežu, »kako lahko bi to moglo uplivati tudi na ogerske in avstrijske dežele!« Strah in zdvojenost je prešinila katoličane, ko se je razširil glas, da mislijo Holandci popleniti hišico Matere Božje v Loretu. Benečanski senat je bil prisiljen, da prekliče po vseh evropskih dvorih ta glas.

Benečani so imeli zdaj 16.000 mož vojske. Zdajci so sklenili osvojiti višine okoli Gradiške ter od tamkaj napasti Ferdinandove trdnjave na levem bregu Soče, tako da bi nasprotnika oddelili od mesta ali pa prisilili na bitko. Da je Medici hitro in odločno ravnal, bi bil mogoč zdaj Gorico

osvojiti in tudi gorsko sleme ležeče med obema državama. Trautmansdorf je bil v hudi stiski, ker je moral svojo znatno vojsko razdeliti, in ker so prebivavci z Goriškega od strahu trumoma bežali, tako da ni mogel dobiti ljudi za kopanje šanc. Vendar pa je sporočil nadvojvodi, da bode storil on s svojimi podložniki vse, kar je dolžan storiti resnoben vojak.

Čim je prišel Nasavski k benečanski vojski, je nastopilo med njim in Medicijem nesporazumljenje, ki je oviralo vsak uspeh. Prepirali so se za prvenstvo v vojski, a Holanci, slabo plačani, so se začeli buniti proti svojim poglavarjem. Ker je hotel Nasavski delati vse po svoji volji, se je Medici nanj neprenehoma tožil. Za napad na Goriško je ostala doma jaka četa; 6000 mož pa je udarilo po raznih potih na Kras. Dne 1. rženega cveta se posreči Mediciju pri Majnici prekoračiti Sočo, a 2. rženega cveta so se le popele benečanske čete na višino nad cesarsko trdnjavo, ter premaga trdnjavo Sv. Martina; cesarska trdnjava pa je bila jačja ter se je predala še le drugi dan. Nasavski je dovolil posadki, da sme oditi v Gorico; Medici pa je bil za to, da se pošlje v Gradiško, samo da se tamkaj prej hrana potroši. Ta prepir je oba zapovednika še bolj razdvojil.

Baglionu je bilo med tem zapovedano, naj napade trdnjavo Rubijo na podnožju pogorja. V trdnjavi je bila takrat majhna posadka. Zapovednik Baglioni je zahteval zastoj, da se mu poveča četa z oddelkom Holancev; in če tudi je Medici odločno podpiral to zahtevo, je Nasavski vendar ni hotel izpolniti, češ da je njegova vojska preveč izmučena. Kesneje je poslal Baglionu nekoliko najslabših vojakov ter se izpričal, da zapovedi ni razumel. Medici pa ni hotel »Zvezde« napasti, ker je bil prepričan, da je preskrbljena, kakor tudi Gradiška, samo še za nekoliko dni s potrebno hrano. Treba jih je samo obdati z vojsko, in predali se bodo. Sicer pa je Medici dobro vedel, da je »Zvezda« tako utrjena, da se jej ni mogoče približati, in da more odbiti vsak napad, ker se v njej nahaja hrabra posadka, a zemljišče je trdo, da se ne dajo rovi izkopati niti topovi kam položiti. S čakanjem je hotel priti do cilja Medici, če tudi mu je to oponašal Nasavski. Vojska benečanska je bila tako razpostavljena, da je obdajala Avstrijance od vseh strani.

Na podnožju Krasa, zadaj za trdnjavo Rubijo, se je širil zverinjak, od ene strani obdan od Vipave, od druge pa od Soče, a od tretje od gore, preko katere je bil postavljen jak zid. Skozenj je vodila cesta v Gorico. Ako bi

se Benečanom posrečilo osvojiti trdnjavo in zverinjak, bi mogli priti brez vsacega odpora pred Gorico. 4. rženega cveta so dokončali na gori ostrog, ki je bil viši od grada. Zdaj so ga mogli napadati od zgoraj, a Baglioni pa z druge strani od Sv. Mihela. Trautmansdorf je vendar še o pravem času zasedel zverinjak s 1000 vojaki pod zapovedništvom odločnega Madarasa. Tudi Madaras je prišel še o pravem času. Benečanom je nagajal dež, vsled katerega so rasle reke in potoki, ter je tako Vipava branila Ferdinandove čete v zverinjaku, Soča pa Gradiško, ker je odnesla narejene mostove. Prav oprezno je razpostavil Trautmansdorf svoje topove. Hudo so streljali Benečani od Sv. Mihela, pa tudi s cesarskega grada na Rubijo, katero so porušili. Mislili so, da je delo dokončano, toda po rovih za nasipom so se držali Avstrijanci čvrsto, četudi so mnogo trpeli od sovražnikovega ognja. Mesto podrtih zidov je dal napraviti Trautmansdorf zgoraj nad gradom nov ostrog. Vse je hitelo, da se naredi že čez noč. Dež je to preprečil. Moralo se je delati po dnevi, če tudi je Baglioni neprenehoma streljal. Zapovednik Trautmansdorf je bil povsod sam prisoten, če tudi so ga drugi zapovedniki opominjali, da se naj ne izpostavlja nevarnosti, saj je dosta drugih, ki bodo to delo izvršili. »Pustite me«, je odgovoril Trautmansdorf, »ne meni, nego splošnemu dobru je posvečeno moje življenje. Če sem jaz glava, skrbeti mi je za ude«. Toda v tem trenutku priletita dve krogli, od katerih mu ena odtrga roko in del trupla. Madaras ni bil zadet, ali se je vendar zgrudil na zemljo. Junaški Trautmansdorf je hotel umreti ravno tam, kjer je bil smrtno zadet, ter ni dovolil, da ga odneso na varno mesto. Poklical je spovednika, spravil se z Bogom in potem še opomnil vse prisotne zapovednike, da ostanejo zvesti habsburški rodu do smrti. Kmalu potem je umrl junaški Trautmansdorf še le 35 let star. S svojim odločnim in opreznim delovanjem je obvaroval nadvojvodi Ferdinandu primorske dežele. O smrti Trautmansdorfovi je zvedel nadvojvoda v Pragi, kjer se je takrat mudil.

Glavno zapovedništvo nad vojsko sta zdaj prevzela Dampierre in Madaras, oba v istem dostojanstvu, prvi kot zapovednik konjištva, drugi pa pešcev. Prvo in najbolj potrebno delo je bilo, oskrbeti Gradiško s hrano. Najlažje bi se dalo to storiti po reki. Pripravili so zato splave, da na njih spravijo v trdnjavo moke in suhorja. Dva splava sta srečno priplula do rečnih vrat, druga dva pa so ujeli sovražniki. Da se dovoz hrane v Gradiško na ta način prepreči, so potegnili sovražniki čez reko vrvi in postavili rešetke, da ulove vsak splav.

Drugi dan po smrti Trautmansdorfovi je mislil zapovednik Nasavski, da je izgubila Ferdinandova vojska ves pogum, in da bi se dal morda zdaj zverinjak lahko osvojiti. Prodrli so vanj, toda brezuspešno, kajti Ferdinandovi so jih dočakali pripravljene ter jih pogumno zavrnil. Vendar pa so se nadejali še zmiraj, prodreti skozi zverinjak do Gorice. Vohuni so javili, da je pri Mirnem neučvrščena gaz čez Vipavo. To je mamilo providura Landa, da zasede dolino onstran gazi ter tako sovražnika obda od vseh strani. V neki noči so dobili konjiki in pešci, ki so bili v Sv. Mihelu zapoved, da udarijo čez gaz Vipave. Toda le-ta je bila vsled deževja tako narasla, da niso mogli čeznjo. Konjiki so udarili na to proti Mirnemu, kjer je bil most. Ko je straža pri mostu opazila sovražno četo, se je hitro umaknila in most podrla. Na to je nastal boj z bregov. Upravitelj pa je navidezno napadal tudi zverinjak; ali Dampierre in Madaras sta bila previdna zapovednika, ter sta kmalu izprevidela, da se gre zdaj le za Miren. Posrečilo se jima je spraviti topove na višino ter od tamkaj streljati na sovražnika, kateremu so storili precej škode. Ko sta Lando in Medici uvidela, da ni mogoče napredovati, se umakneta s precejšnjim izgubitkom. Ferdinandova vojska se je na ta način ohrabrila, in Ferdinand je mogel zdaj od namestnika v Milanu računati na večjo podporo.

Od tega časa je nastal še večji prepir med Medicijem in knezom Nasavskim. Prvi je hotel z vso silo in hitro pokončati sovražnika, drugi pa s počasnim in opreznim delovanjem ter je neprenehoma zatrjeval, da Gradiška itak mora pasti, če tudi je pred nedavnim dobila znatne podpore. Zato ni potrebno prelivati krvi. Medici pa ni hotel, da se umakne s Krasa, a Nasavski ni hotel prisostvovati od tega časa vojaškim posvetovanjem. Še le ko ga je glavni zapovednik prosil, se je udal, toda uporno in nerad. Ves razburjen je zagovarjal, naj se preneha z dosedanjim obleganjem Gradiške, in naj se začne iznovič na čisto drug način. Toda razsrjeni Medici je odbil odločno ta predlog Nasavskega.

Ferdinand se je med tem vestno trudil, da dobi pomoči za boj proti Benečanom. Nedavno pred tem je zapovedal cesar Matija svojemu namestniku na Avstrijskem, nadvojvodi Maksimilijanu, da poprosi pri dolnjeavstrijskih stanovih znatnejše pomoči. Zahteval je 80.000 gld., vendar so mu dali le 50.000 gld.; kesneje so mu dovolili še 1500 mož pešcev in 500 konjikov. Obenem je opomnil tudi svojega brata, naj stori kaj za Ferdinanda že radi rodovinske sloge. Od onih 200.000 gld., katere je zapustil cesar Rudolf

Matiji, pa ni imel Ferdinand nobene koristi, kajti tudi v ta posel se je vmešal Klesl ter oponesel nadvojvodi, da mu sicer želi pri vojaškem podjetju proti Benečanom mnogo sreče, če tudi drugim več zaupa nego njemu. Vendar pa se je dobilo nekoliko podpore za vojsko. Obečala jo je Salzburška; vojvoda bavarski je poslal 400 centov smodnika in 400 centov zažigalnic; duhovni, knezi in škofje so obljubili mesečnih 50.000 gld., med temi würzburški sam 20.000 gld. Za ta denar se je igel nabavljati smodnik, strelivo in hrana. Tudi Kranjsko je dalo Ferdinandu mnogo pomoči. Tako je sodeloval v boju pri rubijskem gozdu vitez nemškega reda in vojaški komisar Markvard Podpeški s kranjskimi konjiki in kmeti, s katerimi je prešel po noči Sočo in potolkel do 800 mož jako četo benečansko. 13. malega srpana so poslali s Kranjskega za Gradiško 200 tovorov in 30 voz hrane. Isti Markvard Podpeški je spravil vso to hrano v Gradiško 14. malega srpana, pregnavši sovražnika po hudem boju izpod trdnjave. Za tri mesece je imela zdaj hrane. A ko se je 28. malega srpana iznovič pripeljala hrana ter zopet srečno spravila v trdnjavo, je sodelovalo pri tem podjetju tudi 300 kranjskih konjikov. 1. velikega srpana so prodrle kranjske čete pod vodstvom Fabijana Šemeniča do Marana, koder so hudo razsajali in plenili. Ker so bile neke čete že skoraj pol leta pod orožjem, je prenehala njihova služba, ter pripravljale so se za odhod. Ravno takrat pride Wallenstein z malo četo valonskih vojakov, katere je zbral na svoje stroške, na bojišče Gradiški v pomoč; a ker se je izjavil, da bi mogli nastati za njega slabi nasledki, ako bi vojaška sila oslabela s tem, da odidejo kranjske čete, ko jih najbolj potrebujejo, je sklenil stanovski odbor, da ostane kranjsko plemstvo še tako dolgo na bojišču, dokler ne pride saksonska vojska.

Seveda so tudi Benečani iskali pomoči povsodi, kjer so se je nadejali. Pač so nemški knezi lepo sprejemali benečanske poslance, ali na zboru v Heilbronu so jim vendar zavrgli vse prošnje. Le s Švicarji so se dobro nagodili, in od tukaj je pretila nevarnost Ferdinandovim deželam. Vendar se pa Ferdinand te grožnje ni toliko zbal, kolikor poročila tajnih syetnikov dvorske komore: da je za zdaj denarja za vojsko v blagajni le samo še za štiri tedne. Obenem je javil Madaras, da zmanjkuje smodnika in da vojaki beže k sovražniku, ki je vsak dan smelejši. Poroča se sicer, da se pošilja smodnik, toda nobeden ne vé, kje ga je treba poiskati. Dva dni kesneje pa je bilo poročilo zapovednikov še žalostnejše, namreč, da sovražnik strelja že od 23. rženega cveta z 21 topovi od osem strani na zve-

rinjak. Gradiška je s hrano slabo oskrbljena ter zaprta od vodne in kopnene strani. Benečani imajo dosta vohunov, ker jih dobro plačujejo, in tedaj beže med nje tudi Ferdinandovi vojaki, ker jim je v avstrijskem taboru pretežavna služba. Vojska je sploh vsa nezadovoljna, ker ne dobiva v redu niti hrane niti plače. Nadvojvodi se je javilo na dalje, da ostanejo kranjske čete v taboru samo še štiri tedne. Razen tega so se predrznili Korošci, da so odprli Benečanom prelaz čez Pontabelj. Radi teh poročil se je obrnil Ferdinand do svojih svetovavcev; smatral je namreč to za goden čas, da opomni upravitelja v Milanu na njegovo obljubo, da udari na Kremo ali na katero drugo benečansko mesto, čim začno Benečani iznovič oblegati Gradiško.

3. Dogovori o miru in sklep mirú.

Dočim sta tako iskala oba protivnika pomoči, in dočim se je pri vsem tem še neprenehoma vojskovalo, se je delalo vendar tudi prav živo za mir. V tem pogledu je bil cesar Matija najvztrajnejši in najbolj podvzeten. V tem poslu je bil poslal že leto dni poprej svojega tajnega svetnika Karola Haraha v Gradec. Tudi naproti temu poslancu se je izjavil nadvojvoda iznovič, da se ni on nikdar protivil miru, niti se hotel zaplesti v težavno vojsko. Na cesarski migljaj, da naj se ne zanaša na špansko pomoč, je odgovoril, da se je do zdaj mogel obraniti svojega sovražnika le s špansko pomočjo. Na dalje bi pa prav rad zvedel, kakšno pomoč sme pričakovati od cesarja, če ostanejo dogovori o miru brezuspešni. O miru je želela razpravljati republika v Madridu. Vsled izjave Ferdinandove je poslal cesar barona Frančiška Khevenhillerja k španskemu kralju, kateremu se je zahvalil v imenu Ferdinandovem za dosedanjo pomoč, se priporočil tudi še na dalje zanjo, a če se bode sklepalo o miru, prosil, naj se zavzame za njegov cesarski ugled. Med potem se je imel poslanec ustaviti tudi v Parizu ter tukaj prositi francoskega kralja za posredovanje pri sklepanju mirú. 9. svečana je dobil pooblastilo od cesarja, tri dni kesneje pa od nadvojvode zagotovilo, da bode potrdil njegov dogovor. Čudno je zares, da je Klesl v nekem dopisu na Khevenhillerja tudi še zdaj zagovarjal benečansko vlado ter trdil, da je pravica na njeni strani, na Ferdinandovi pa krivica, kar je tudi cesarja na to prisililo, da se ni nikdar izjavil za vojsko. On je mislil, da je nadvojvoda Ferdinand kriv, da je toliko ljudi vznemirjenih, Italija pod orožjem, in protestantje na Nemškem razjarjeni proti katoličanom. Naj se že sodi o Kleslu kakor hoče, znamenite so

vsekako besede benečanskega poslanca v njegovem poročilu na senat. »Klesl je za nas tako zavzet« glasi se v poročilu, »da mnogi mislijo, da je podkupljen. Koristil nam je vsekako, kajti sicer bi bil cesar gotovo jačje podpiral nadvojvodo«.

Cesarjev poslanec je moral pred vsem na francoskem in španskem dvoru kriva poročila, ki so bila napisana vsa v prilog Benečanom, po mogočnosti zavrnuti. 23. malega travna mu je predal vojvoda Lerma neko poročilo benečanskega poslanca, po katerem se poprej na mir in na povrnitev osvojenih krajev ne more niti misliti, dokler se Uskoki ne odstranijo. Ker je pa Khevenhiller izprevidel, da meri vse na to, da se dogovori zategnejo, samo da se more Gradiška tudi še nadalje oblegati, je zahteval od španskega kralja znatne pomoči za Ferdinanda. In zares je izposloval zapoved, da se mu pošlje 90.000 kron, a napolitanskemu podkralju izda zapoved, naj udari na benečansko brodovje. Za to je pisal Ferdinand škofu tržaškemu, da mu je kralj poleg mesečnih 50.000 kron še povrh dovolil 100.000 kron; pa ga prosil, naj bi on namestnika opomnil, da jih čim preje izplača. Toda le ta se je bolje oziral na Piemont, nego na nadvojvodo, ter gledal, da se sklep miru zavleče vsaj do velikega srpana »ker zdaj bi mogel s tako znatno vojsko kaj napraviti«. Ravno tako malo so marali za dogovore Benečani, ki so povsodi in vselej gledali le na svojo korist.

Na dveh mestih so se tedaj trudili, da se sklene mir, namreč v Pragi in v Madridu. Tukaj je gledal Klesl, da pridrži vso zadevo v svojih rokah, pa če se že sklepa mir v Madridu, da se vendar brez njega nič ne ukrene. Klesl ni bil zadovoljen s Ferdinandom, ker ni hotel sprejeti premirja pod pogodbami, kakoršne je predložil on, ter več zaupal Špancem nego njemu. A kdo bi radi tega zameril nadvojvodi, ki je tolikrat na cesarskem dvoru zastoj prosil pomoči? Španskega kralja svetovavci so bili za to tem pripravnejši, ker so videli, da se s podpiranjem Ferdinanda povzdiguje tudi ugled njihovega gospodarja na Laškem. Ker se pa Lerma in Khevenhiller z benečanskim poslancem v Madridu, Grittijem, nista mogla sporazumeti, sta poprosila nuncijsa Gaetana in poslanca francoskega, da prisostvujeta razpravi. Na ta način sestavljeni predlogi so se predali pismeno benečanskemu poslancu. Le ta jih je pa kar čez noč predelal v korist republike ter se pri tem ni oziral samo na prošlost nego tudi na sedanost. Tako bi se morali po njegovi zahtevi kazniti tudi oni Uskoki, ki so zločinili ob času, dokler je trajala vojska. In v tem pogledu ni hotel

nič popustiti niti spisa v tem smislu izpremeniti, nego se je izjavil drugi dan po dolgem prepiranju, da ne more nič popustiti in da pošlje glasnika v Benetke. Obenem se je izjavil, da se brez Savoje ne bode mogel mir skleniti.

Razprave so trajale od 18. do 24. rženega cveta. Lerma je bil tako trd kakor Gritti. Najteže je bilo vprašanje, kako in po katerem redu se imajo pogodbe mira izvajati. Slednjič so se mogli vendar o temeljnih točkah mira sporazumeti. Španski kralj jih je sporočil po svojem glasniku francoskemu kralju, ki je imenoval pet pooblaščenцев, da razpravljajo z benečanskim poslancem v Parizu, kateremu se je pridružil tudi še papežev nuncij Bentivoglio, ker se je papež še posebej trudil, da se povrne na Laško zopet splošni mir. Bentivoglio je bil pri teh razpravah za mir prav zavzet; benečanski poslanci zbrani v Parizu pa so bili prav preseščeni, ko jim je prinesel španski glasnik osnovo za pogodbo miru. Vendar se pa niso uprli tem predlogom, ker so jih predložile tako odlične vlade. Tudi francoskemu poslancu v Benetkah, Leonu Brulartu, je bilo zapovedano, naj dela za mir. On je v senatu branil nazore, zakaj ne sme zavreči onega, kar je sklenil francoski poslanec v Madridu z nuncijem in drugimi poslanci. Senat, ki s predlogi ni bil zadovoljen, je vendar pristal na daljnjo razpravo o mirovni pogodbi, zahteval je od poslanca samo to, da dobi republika za zadnje sovražne napadaje od Španije zadovoljščino.

Slednjič so odobrili 6. kimavca papežev nuncij, francoski pooblaščeneci in dva benečanska senatorja na temelju madridskih razprav te le točke: 1. Čim postavi nadvojvoda Ferdinand nemško posadko v Senj, povrnejo Benečani v Istri one kraje, katere označi on ali pa cesar. 2. Obe stranki imenujeta po dva komisarja, ki določita, kateri Uskoki se morajo radi gusarstva odstraniti. 3. Gusarske ladje se morajo sežgati, trgovske pa pustiti. Čim se to dogodi, izpraznijo Benečani vse kraje v Istri in na Furlanskem. 4. Vojska ostane zbrana in pod orožjem še dva meseca, toda mora mirovati; tudi se ima v teh dveh mesecih vse izvesti, da se povrne zopet varnost za trgovino in promet. Komisarja imata pravico proglasiti svobodno trgovino, čim se vse uredi; če se pa ne stori vse, kar se zahteva, morata pa počakati. 5. Ujetniki se puste vsi na svobodo in proglasi se amnestija. 6. Cesar in nadvojvoda obljubita svečano, da ne sprejmeta pregnanih Uskokov nikdar več v svojo službo in da jih ne upotrebata proti republiki. Vrhu tega se proglasi cesar pokroviteljem tega mira. 7. Vprašanje o svobodnem brodarjenju se bode kesneje rešilo. 8. Čim se pogodbe o miru sprejmo, nastane mahoma premirje. Dunajski dogovor

je bil tej mirovni pogodbi dodan. Ta dogovor je prinesel kraljev glasnik 13. kimavca v Madrid, da se potrdi. 25. kimavca je bil dogovor slednjič urejen in drugi dan podpisan, pa se zato zove madridski mir.

Očividno so imeli Benečani po teh pogodbah veliko korist; že to je bilo značilno, kako se je dal nadvojvoda Ferdinand nagovoriti, da se v teh dogovorih ni razpravljalo o svobodni ploovitbi po Jadranskem morju, katero so smatrali Benečani popolnoma za svojo. In pri vsem tem so se benečanski poslanci dolgo časa protivili tem pogodbam ter popustili še le tedaj, ko se je izjavil francoski kralj, da je on posredovavec in da ne more in ne sme priti nič več do vojske. In vendar je bilo še mnogo senatorjev, ki so trdili, da sta oba benečanska pooblaščenca svoje pooblastilo prekoračila. In četudi se dožd ni mogel protiviti, da podpiše, kar se je bilo dogovorilo, sta vendar bila oba pooblaščenca obsojena v temnico. Poseben glasnik je moral ta sklep senata sporočiti francoskemu kralju. Vendar pa se je le ta zavzel za pooblaščenca, da so ju oprostili kazni. Klesl pa je na to vprašal nadvojvodo Ferdinanda: ne bi li bilo bolje, da je republika sklepala mir neposredno s cesarjem in Avstrijo, nego s posredovanjem Francoske? So li Villeroy in njegovi sodelavci kaj boljšega izdelali nego cesar? Klesla je to jako ljutilo, da se je tujcu več zaupalo kakor domačemu svetovavcu. In še pri bodoči cesarski volitvi so kalvinski knezi zamerili Habsburgovcem, češ, da so s sklepanjem miru osramotili nemško državo.

Čim se je izvedelo v Pragi, da je mir sklenjen, je zahteval cesar od nadvojvode, da mu pošlje nemudoma na Ogersko ono pomoč, katero je dobil od njega. Tega pa Ferdinand ni smatral za koristno, kajti ker se do zdaj še ni bilo nič podvzelo, da se ta mir izvede v resnici, marveč so Benečani množili svojo vojsko v osvojenih mestih, on ni svojim protivnikom nič veroval, pa si vsakdo lahko misli, kaj bi se moglo zgoditi, ako bi se nadvojvodske čete umaknile z bojišča, saj niso prenehala neprijateljstva niti po sklepu miru. Dočim je Wallenstein pripeljal nadvojvodi Ferdinandu znatno pomoč, je zgradil Lando Sočo ter Gradiški zaprl vsako pomoč s kopnega in od vode. Z lokavostjo se ni dalo nič več pomoči, le odločno podjetje je moglo rešiti stiskano mesto. Na to so Avstrijance podvzivali njihovi zapovedniki ter večkrat napali sovražnika, da ga oslabe, a Dampierru se je posrečilo, da je celo hrane spravil v mesto, preden je bil izkopan velik jarek od Fare do stražnega stolpa pri Gradiški ter bila tako trdnjava popolnoma zaprta. Tudi v »Zvezdo« je spravil nekaj žita in

streliva, pa se potem srečno vrnil v svoj tabor. Radi tega sta se iznovič sprla Medici in Nasavski, kajti Medici je krivil Nasavca, da je on pospešil to smelo podjetje protivnikovo, ker je postavil za stražo pri rovu, ki so ga ravno kopali, samo 150, namesto 800 Holandcev. Malo je manjkalo, da se nista oba zapovednika kar potolkla. To je vrlo mnogo škodilo pri nadaljnjih podjetjih; sicer pa je imel Nasavski komaj še 1000 zdravih vojakov v celi svoji četi. Med tem so Benečani pazili oprezno na trdnjavo Rubijo. Medici je dal napraviti od višave Sv. Mihela do nižave jak nasip ter postaviti dve baštiji, da bi mu branili obzidje; toda Dampierrovi hajduki so drugo noč napali tako pogumno te utrdbe, da so jih vzeli sovražniku v kratkem času. Posebno se je odlikoval njih vodja, ki je pobil sedem sovražnikov, če tudi so mu ustrelili tri konje. Plen je bil velik, posebno mnogo je bilo dragocenega orožja; marsikateri vojak je dobil do 300 gld. vrednosti; Uskoki so s svojim plenom kmalu odšli; namesto njih pa so dohajale nove čete iz sosednih vojvodin, in tudi mnogi Holandci so pribegali v avstrijski tabor; slednjič je bilo zbrane nadvojvodove vojske do 6000 pešcev in 2000 konjиков.

Hrane, katero je spravil Dampierre v oblegano mesto, je pa bilo dosti le za nekoliko dni. Že poprej so bili odstranili iz trdnjave vse, ki so se samo hranili, a ne tudi branili mesta. Manjkalo je svežega pa tudi slanega mesa; imeli so samo kruh, prav kislo vino in vodo. K sreči so našli v ostrogu veliko zalogo solitra še iz časov cesarja Maksimilijana I., iz katerega se je dal v brzini napraviti slab smodnik. Toda kmalu so se pokazali zopet znaki vstaje med posadko. Dampierre je moral iznovič nekaj smelega podvzeti. Napadal je četo Antoninijevo, ki je bila vrlo oslabela, ker jej je večina konj propala na kamnitih tleh. Še v zadnjem času je mislil Antonini, da mu pride kdo na pomoč iz benečanskega tabora, toda tukaj se ni nobeden niti ganil in Dampierre je mogel zdaj odpraviti še več hrane v »Zvezdo«, nego prvokrat ter se zopet povrniti v Miren. Medici se je zdaj iznovič potožil na Nasavca, da se ni oziral na njegove predloge ter izdal tako javno zadevo. Zategadelj so izpremenili zapovednike; Lando je moral oditi in njegovo mesto je zavzel Barberigo, ki je že na početku te vojske vodil benečanske čete v boj.

Osvojiti Rubijo je bila glavna težnja Benečanov; za njo bi morala pasti tudi Gradiška in potem Gorica. Iznovič so se pripravljali za boj. Toda tamkaj nameščeni Ferdinandovi vojaki so iz lastnega nagiba napali benečanski nasip. Pripoveduje se, da so se najprej o tem šalili, potem pa se

resnobno razgovarjali in slednjič se odločili, tako dolgo ne mirovati, dokler ne osvoje sovražnega ogradja. Jadno so napali nasipe. Korzičani so se hrabro borili, dočim so druge benečanske čete z bojišča pobegnile; Korzičani pa so skoraj vsi padli, a padlo je tudi mnogo Avstrijancev.

Prepir med obema benečanskima zapovednikoma je vrlo mnogo škodil uspehu njunih vojsk, tem več, ker so za to vedeli Avstrijanci, pa ravno radi tega vse huje pritiskali na benečansko vojsko. Po bojnem posvetovanju v Fari 23. malega srpana je odšel Medici za nekaj dni v Videm, in to zgodo je izkoristil Dampierre, da je zopet skoz »Zvezdo« spravil v Gradiško nekaj hrane. Bilo je 20. velikega srpana, ko se je vzdignil s 1500 pešci in konjiki, da izvede svojo nakano. Proti njemu se je postavilo v boj samo 300 ilirskih konjikov in 500 pešcev, ki so bili pa hudo razbiti, in sam njih vodja je padel v boju. Ko je bila bitka že končana, pride na bojišče Ljudevit Este s 1000 pešci, toda se ni upal ponoviti boja, ker razjarjeni Avstrijanci bi bili zmlatili gotovo tudi njega. Erizio je zdaj svetoval pustiti Rubijo sovražnikom, pa se z vsemi silami lotiti obsedanja Gradiške.

Tako je Ferdinandov hrabri zapovednik Dampierre že v tretjič preskrbel s hrano »Zvezdo« in Gradiško. Ko se je Medici povrnil, je bil presenečen radi tega dogodka, a še bolj radi osnove, da se Rubija prepusti. Izposloval je pri providurju, da se to ne zgodi, ker potem bi bil Dampierre čez mero predrzen. Tako so ostale benečanske posadke v vseh ostrogih, glavna sila pa se je premestila v Faro, in tukaj so sklenili, da se ves kraj, koder je dozdej prehajal Dampierre, prekopa z novimi rovi ter zavaruje z nasipi. Misli je tako Gradiško popolnoma zapreti. In četudi so se v tem pogledu trudili na vse razne načine, je vendar Dampierre še 22. kimavca pripeljal hrane v ostrog, ter se zopet srečno povrnil, premda so ga ostro napadali sovražniki od vseh strani.

Čim je prišel Barberigo v tabor, se je povrnila tudi bojna sreča k Benečanom. Vse bliže so se pomikali k Gradiški ter jo slednjič tako zaprli, da jej ni bilo mogoče nič več hrane pripeljati. Barberigo je večkrat rekel: »Ali mora pasti trdnjava, ali pa jaz, tretje je nemogoče«. In vendar se je to tretje dogodilo. Gradiška je imela od tega časa dva sovražnika: od znotraj glad, od zunaj pa Benečane. Vendar pa posadka ni izgubila srca, če tudi je ostala brez pomoči. Poldrugo leto se je že držala in v tem času odbila mnog napad ter osvojila skoraj Ljudevitov ostrog, da jih niso Holandci zaustavili. Benečanski providur pa je tožil, da so morali predati sovražniku tako važno točko, kakor je

Fara, in da se boji izgubiti tudi Romani; zato da je potrebno, da ostanejo vse čete zbrane. Vse to je pobudilo v senatu nezadovoljstvo proti Mediciju, ter so zahtevali, da se mu ne dovoli nič več zapovedništvo nad četami. Providur naj ga povabi v Benetke, češ, da ga potrebujejo v senatu kot veščaka in svetovavca v bojnih zadevah, a na njegovo mesto naj se postavi Cesare d' Este. Vendar pa je bil Lando proti temu predlogu, da bi se odstranil Medici. Med tem so začeli Benečani iznovič nabirati vojsko posebno v Holandiji; ali papež ni bil za to, da se toliko krivovercev nabira za Italijo, kjer bi mogli postati nevarni. Toda benečanski poslanec odgovori na ta prigovor, da je tega kriv le nadvojvoda Ferdinand, ki ni nikdar iskreno in pošteno mislil o miru.

Če tudi je benečanski senat radi velikih naporov, ki jih je imel v teh dveh letih, zaželel miru, se je vendar še vedno protivil njegovi potrditvi. Zato sta se trudila španski in francoski poslanec v zvezi z nuncijem, da predobe senat za mir, ali da se ustavijo vsaj vsa neprijateljstva. In zares se je izjavil senat v prvi sednici, da je pripravljen držati se verno vsega, kar so se dogovorili. Tako je prišla tudi v tabor zapoved, da ima prenehati vsak boj. 7. listopada sta se sešla Barberigo in Madaras na bregu Soče, da se dogovorita o daljnjem postopku. Le-ta je zahteval, da se Gradiški daje hrane od dne do dne, oni pa, da se oskrbi s hrano, kolikor je je volja. Poslanci v Benetkah so svetovali, da se popušča, in senat je pozval glavnega zapovednika, providurja, da dokaže, da je republika zares pripravljena mir skleniti. Tako se je pri drugem dogovoru dovolilo, da se more v trdnjavo pripeljati hrane, kolikor je potrebujejo; uvedeno je bilo premirje, po katerem je imelo vsakemu ostati, kar je bil v tem času zasedel, in v dvajsetih dneh se je imel mir podpisati.

Vse to bi se bilo skoraj podkopalo. Dubrovčani so upotreбили vso svojo lokavost, da omrazijo Benečane pri podkralju napoljskem, pri vojvodi Ossuni, kakor so jim že poprej nasprotovali v Carigradu. Podkralj jih je poslušal. Zategadelj je smatral Benečane za sovražnike svojega kralja, plenil njih ladje in robo ter delal priprave, da se pokaže z vso svojo pomorsko silo v Jadranskem morju. Že meseca listopada je javil benečanski poslanec iz Napolja, da podkralju ni po volji poročilo o miru, pa zato množi svojo vojsko, zbira hrano in oborožuje ladje. Zategadelj sta dobila namestnika otokov Krfa in Kefalonije zapoved, da pazita na kretanje Benečanov. Kmalu potem je javil poslanec, da je odplulo iz Napolja 22 galij s 3800 vojaki, toda brez

dodatka, v katero svrho. Slutilo se je, da udarijo na Pulj. Senat je zapovedal, da se pazi na mestne trdnjave, in da se iste oskrbe s hrano, a v orožarni na ladjedelnici naj se dogotovi toliko galij, kolikor je mogoče; tudi v samem mestu naj se postavi vojska. Dasiravno je imel glasnik, ki je prinesel v Rim poročilo o potrjenem miru, ravno isto sporočiti tudi podkralju, in čeravno je španski poslanec izjavil očitno v senatu, da hoče njegov kralj mir, se na to podkralj vendar ni oziral, nego je sklenil na svojo lastno roko nadaljevati vojsko. In zares so že 27. vinotoka znali v Benetkah, da je prispelo napolitansko brodovje v Jadranski zaliv.

V nedeljo 19. listopada je zapazila straža na otoku Korčuli 15 velih bojnih ladij. V dveh urah je stalo vse sovražno brodovje zunaj luke. Veter in valovje je nagnalo ladje tako blizu sovražnika, da je bilo prepoznati 15 bojnih ladij razen galij, ter se je zvečer ob osmih začelo streljati. Ugoden veter je pognal Špance proti Dalmaciji; preganjalo jih je nekoliko benečanskih ladij. Drugi dan se strne z njimi Venier na odprtem morju. Začne se borba; toda mnogo benečanskih ladij je zaostalo ter so brez škode streljale iz daljine. Da Venier spodbudi svoje na večo hrabrost, spusti se skoraj pod topove sovražnikove, ki se je z razpetimi jadri umaknil borbi. Benečanom se je zdelo, da je to sramotno za špansko brodovje, ker se je umaknilo, a da se ni niti odločilo za boj, in Venier se je povrnil k svojim ladjam nagovarjat ostale zapovednike, naj napadejo Špance. Toda ves trud je bil zastonj. Le z nekimi lahkimi ladjami je mogel Venier obnoviti boj, vsi drugi pa so le slepo streljali ter zastonj tratili smodnik. Tudi ko jih je Venier v drugič opomnil njihove dolžnosti, ni nič dosegel, kajti ti ljudje so več cenili svoje življenje nego čast republike. Tudi ni nobenega spodbudilo, ko se je Venier z admiralom izpostavil največji nevarnosti. Ko je nastopila noč, so se mogli sovražniki umakniti proti Apuliji. Sledil jim je Venier, toda prepočasi, ker je moral čakati na počasne ladje. Tim brže so se umikali Španci ter celo luči pogasili na ladjah. 21. listopada so se bili že tako oddaljili, da jih je bilo komaj še opaziti na morju. Pa še zdaj se je Venier trudil, da bi zbrisal naneseno sramoto; obetal je velike nagrade onim, ki bi mu hoteli slediti. Tako je hitel z nekaterimi ladjami za Španci, katere je mislil najti pri Manfredoniji. 22. listopada jih je zares došel, ali je imel samo sedem ladij in tri galiije, vse druge so zaostale; zastonj jih je čakal celi dan. Drugo jutro so utekle tudi še tri galiije, in ko je pisal senatu poročilo, ni vedel ni za večino

svojih ladij, niti za sovražnika, kje se nahaja. Spanci so razglasili, da je velik del benečanskih ladij propadel. Zapovednik Venier pa se je v svojem poročilu tudi jako bridko potožil na svoje ljudi, da so neposlušni, neverni, sebični, malosrčni, nepošteni in koristolovni; nobenemu ni bila mar varnost, čast, dober glas, blagostanje rojstnega mesta, ki ima vendar le pravico pričakovati to od svojih sinov. Republika takim ljudem ne bi smela nič več zaupati, niti jim izročati brodovja. A sam Venier je prosil senat, da ga reši službe, če misli, da je morda on kriv, da se mornarji pod njim niso hoteli biti. Senat je seveda proti krivcem začel pravdo ter naznačil deset novih plemičev za vodje ladij, čim se mesta izprazni.

To je bila v dveletni borbi zadnja praska. V Madridu je bila med tem sklenjena mirovna pogodba, ali ne izvedena tako, kakor je želel nadvojvoda Ferdinand. Tudi je moral siliti senat po cesarskem in španskem poslancu v Benetkah, da ne napadajo in pokončujejo njegovih krajev. Ravno tako se republika ni podvizala, da podpiše mir. Zahtevala je, da to stori najpreje nadvojvoda; on pa, da se odstrani benečanska vojska izpod Gradiške. Dokler mesto ni odprto in brez vsake nevarnosti, mora imeti tudi nadvojvoda del svoje vojske v taboru. Že mesec dni je preteklo, in tudi cesar še ni miru podpisal, česar je bilo pa krivo dolgotrajno potovanje Matije iz Prage na Dunaj. Nadvojvoda Ferdinand se je trudil, kar se je dalo, ter ni prav ničesa opustil, samo da bi pospešil in učvrstil mir. Že 23. grudna je imenoval grofa Karola Haraha, cesarjevega tajnega svetnika, prav spretnega in poštenega moža za »pooblaščenca pri benečanski mirovni izvršbi«. Po benečanskih poročilih se dá dokazati, da bi bil Klesl rad tudi ta posel sam prevzel, da nadvojvoda Ferdinand ni hotel njemu izročiti teh zadev. Zategadelj je pa bržkone tudi Klesl odlagal državni zbor nemški in ogerski, samo da se ne razpravlja pri tej priliki o Ferdinandovem nasledstvu.

Izvršba miru je jako zakasnela. Poleg Haraha je bil za pooblaščenca imenovan tudi še od Ferdinandove strani baron Edeling. Benečani pa so si izbrali za pooblaščenca senatorja Jeronima Giustinianija in Antona Priulija, ki je bil zapovednik v vojski proti Avstrijancem. A preden so se začele razprave, je dala republika povod novim pritožbam. Sekala je in pokončavala maranske šume brez prestanka, ter silila, kakor da sklenjeni mir še ni naredil kraja in konca vojskinemu stanju, nadvojvodove podložnike, naj vozijo gradivo podrtega grada Porpeta v Palmanovo, dočim je nadvojvoda poklical svojo vojsko iz šume pri Rubiji in

podrl barake na Soči ter tako tudi Benečanom pomogel, da so mogli odstraniti svojo stražo.

Še-le 16. sušca sta odpotovala benečanska komisarja v Krk; ali radi slabega vremena sta mogla priti tjakaj Ferdinandova pooblaščenca še le čez deset dni potem. Razprave so se morale iznovič preložiti radi izvolitve Priulija za dožda, ker je moral mesto njega priti Contarini. Tudi sicer je bilo pričakovati, da se bodo razprave vodile le počasi, če tudi sta zvedela benečanska pooblaščenca že med potom, da je prispela v Senj nemška posadka, vsled česar bi bili morali Benečani povrniti nadvojvodi vsa v Istri osvojena mesta; toda trajalo je še precej časa, preden je prispela iz Benetek zapoved, da se dotična mesta izroče.

Prvikrat so se sešli pooblaščenca v kapucinskem samostanu zunaj Reke 10. malega travna, v drugič pa 13 dni kesneje na otoku Krku. Tukaj se je imelo odločiti, kateri Uskoki in begunci se imajo odstraniti z morske obale, in kateri se ne bi smeli povrniti nikdar več k morju. Bilo jih je po številu 120 do 140. Benečani so to tem odločneje zahtevali, ker jim je že po sklenjenem miru neki Frletić, najsmelejši uskoški glavar, vzel ladjo s 16 topovi ter blaga do 40.000 cekinov. Obenem so Benečani hoteli, da se točno plača nemška posadka, in da imajo tudi oni svojega moža svedoka kot stotnika v mestu. Potem so označili še štiri Uskoke kot največe zločince ter zahtevali, da se kaznijo. Toda pooblaščenca Ferdinandova sta zatrjevala, da so se vsi štirje v zadnji vojski vedli prav hlabro, pa da se jim zatorej oprostijo. Branila se pa oba pooblaščenca nista, da se sežgó roparske ladje. Zato sta pa zahtevala, da se izroče v to ime neka mesta; toda Benečani so odgovorili, da se morajo prej odpustiti španski najemniki na Furlanskem.

Harah se je napotil potem v Senj, da izvede, kar se je tukaj sklenilo. Med tem je umrl Edeling. Mnogi Uskoki so že poprej prostovoljno odšli, nekteri v Dubrovnik, drugi pa v kraje, ki so bili podložni španskemu kralju. Ko se je Harah povrnil, je predložil na tretjem sestanku v Beški popis onih Uskokov, ki so se imeli pregnati. Benečanom se je zdel popis nepopoln, ter so dodali še marsikatero ime, ker so mislili, da je Harah pod vplivom onih, ki zagovarjajo Uskoke radi svoje koristi. Sporazumeli so se vendar ter izdali oglas, po katerem so se morali naseliti pregnani Uskoki z ženami in otroci od morja najmanj 10 milj daleč, drugače izgube glavo in premoženje. Velik del Uskokov je odšel v Otočec, drugi pa v Žumberk k svojim bratom, že od poprej tamkaj naseljenim. Pobeglim Dalmatincem se je dovolilo 14 dni časa, da poprosijo milosti pri Giustinianiju,

in da se potem naselijo ter služijo, kakor bode odločila republika. Povrne li se kateri pregnanec v Senj, dolžan je vsakdo prijaviti ga precej oblasti, sicer bode tudi dotični pregnan iz mesta, če to propusti. O teh točkah so se po dolgem dogovarjanju slednjič vendar sporazumeli, toda Benečani niso hoteli nič podpisati, češ, da morajo čakati pisem iz Benetek. Nejevoljno je omenil na to Harah: »Vse ina podoba, kakor da hočejo vse zaustaviti; republika misli morda celo vojsko nadaljevati«. Obenem je javil nadvojvodi, da on ne more tako dolgo ostati v teh krajih, ker mora radi katoliških zadev sodelovati na avstrijskem zboru.

Benečani niso bili nič milejši, četudi so se v reški luki sežgale tri roparske ladje. Potožili so se, da Uskoki ne poslušajo zapovedi Harahovih. Mnogi so se namreč povrnili v Vinodol in Novi. To je bil nov povod, da niso hoteli zapustiti osvojenih mest. Še le ko se je Harah zagrozil, da odpotuje brez dovršenega posla, so vendar podpisali pogodbo, toda še vedno z nekim pridržkom. Pooblaščenci so se izgovarjali, da ne morejo dati nobenih napotkov glede tega, kdaj naj se izpraznijo omenjena mesta, ker ne vedo, kakšne zapovedi pridejo iz Benetek. In to se je res dogodilo. Senat ni hotel nič odločiti, dokler se Frletić ne kazni. Tedaj se vzdigne zapovednik velike uskoške čete Soić iz Senja. Benečani so se bali, da jo ustroji kot razbojniško četo. Harah je obljubil, da se bode Frletić kaznil, ter napovedal, da pride cela četa vojakov v Senj. Obenem je proglasil, da izgubi oni, ki bi sprejel v svojo hišo Frletića ali njegove tovariše, glavo in premoženje, a hiša da se mu zažge. S tem še le je prepričal benečanske komisarje o svoji odkritosrčni nameri za vzdržanje miru. Najbolje bi bilo, je mislil on, ako bi hotela republika vzeti Uskoke v svojo službo, da jih upotrebi na svojih ladjah, ali pa jih z rodovinami vred naseli v svojih iztočnih naselbinah.

Še le od tega časa so se iskreneje zblížali. 1. malega srpana je bilo sežganih zopet nekoliko razbojniških ladij na morski obali; čez štiri dni potem se je razglasilo medsebojno osvobojenje ujetnikov; 13. malega srpana so se dogovorili glede svobodnega trgovskega prometa, a 25. so razglasili splošno milost ter povrnili vsa posestva. Od 25. malega srpana pa do 5. velikega srpana so izpraznili medsebojno vsa mesta v Istri in na Furlanskem. Ko so koncem meseca videli benečanski pooblaščenci, da Harah ne ostane na noben način še dalje na svojem mestu, so podpisali, o čemer so se sporazumeli; toda senat je o tem izrekel svoje nezadovoljstvo.

Tako se je dosegel po večletnih prepirih in po dveletni očitni vojski sicer zunanji mir, toda odkritosrčnega sporazuma med obema sosedoma pa tudi še zdaj ni bilo; benečanska republika se je namreč nahajala tudi od tega časa dalje vedno med protivniki habsburške rodovine, posebno še v sledečih homatijah, ko se je šlo za to, da Habsburžani izgube cesarsko krono. Sreča je bila za nadvojvodo Ferdinanda, da je še o pravem času sklenil mir s tem nestalnim sosedom, in da je mogel zdaj vso pozornost obrniti na nove neugodne pojave v svojih deželah, kjer se je pripravljaval nov velik pokret, takozvana tridesetletna vojska, s katero so sicer zlomili moč Habsburžanov, ali jim niso vzeli vladavine.

O tej vojski piše Smičiklas v svoji hrvaški zgodovini takole: »Ta vojska je sicer strla jaki nasip hrvaške obrambe na Jadranskem morju in zapustila v ruševinah soline in znamenitejša primorska mesta, toda ni pridobila Benetkam niti pednja zemlje, niti pravice, da ostanejo sami gospodarji Jadranskega morja. Dvanajst milijonov cekinov je potrošila republika za to vojsko, pa kakor pravi vrstnik, senator benečanski: »še enkrat toliko bi dala, da ni nikdar posegnila s svojo roko v to uskoško gnezdo«, ker se je jako porušil ugled Benetek pri sosednih narodih, ter so se odkrile vse slabosti do zdaj tako strašne republike. Mala pest naroda hrvaškega je zadala te grozne udarce na morju oni premogočni vlasti, ki se je borila z velikimi državami za prvenstvo v Sredozemnem morju, — a utrujeni Hrvaški pa so ostale vendar le samo rane z izgubitkom plemenite krvi«.

Tudi Slovenci so v tej vojski mnogo trpeli in žrtvovali mnogo ljudi in denarja, saj so kranjski stanovci že po sklenjenem miru dovolili 50.000 gld. za vojskne stroške. Glavno vprašanje, o posestvu Jadranskega morja, sicer ni bilo rešeno, vendar pa so bili Benečani iztisnjeni iz Ferdinandovih dežel. Pohlep njihov za slovenskimi in hrvaškimi deželami je bil vsled velikih izgub udušen. Da li za zmiraj? Sedanjost nas uči, da ne, in da čakajo nas Slovane še hude borbe s tem nenasitljivim sosedom.

Viri, katere sem rabil pri tej razpravi, so sledeči :

1. Lopašić, Spomenici hrvatske Krajine I., str. 310—389. Posebno so zanimive listine o Vidu Kislu glede naseljevanja Uskokov.
2. Valvasor XV. 552—588.
3. Geschichte Kaiser Ferdinands II. Fridrich von Hurter. VI. zv. str. 545—622; VII. zv. str. 77—197.
4. Geschichte Krains von August Dimitz. Laibach 1875. III. zv. str. 398—401.
5. S Rutar, Poknežena grofija Goriška in Gradiščanska. Ljubljana 1893. Str. 76—80.
6. T. Smičiklas, Poviest Hrvatska. Zagreb 1879. II. dio. Str. 120—129.
7. Mile Magdić, Topografija i poviest grada Senja. Senj 1879. Str. 119—139.
8. Minucio Minuci, Storia degli Uscochi. Vol. I. 85—113; Vol. II. 135—138; 141: 145—149; 150—153; 154—159; 162; 165—167; 168—184; 210—212; 224—233; 234—236; 240—246; 281—285.

Doneski

k zgodovini književne zveze mej Čehi in Slovenci.

Nabral † Ivan Kunšič.

Po pisateljevi smrti uredil Vladimir Levce.

Pripomenek.

Po prerani smrti Ivana Kunšiča mi je poverila „Slovenska Matica“ ureditev rokopisa, ki ga je pokojnik v zadnjih letih pripravljajl zanj, in katerega tukaj izročam javnosti. Predno pa izpregovorim o rokopisu samem, o stanju, v katerem je bil ob smrti dragega mi prijatelja, o tem, koliko je na njem njegovega in koliko mojega dela, zdi se mi potrebno — in saj to zahteva že pieteta do rajnika — da mu napišem nekrolog tudi na tem, po mojem mnenju najprilpravnejšem mestu.

I.

Rojen je bil Ivan Kunšič dne 27. junija 1874 v Mevkšu (h. št. 20)¹⁾ pri Gorjah, v onem delu naše divne gorenjske zemlje, ki nadkriljuje s prirodno krasoto vse druge in ki nam je poslal že toliko nadarjenih mož — pesnikov, pisateljev in znanstvenikov. Oče njegov — Šimen, ki še sedaj živi 67 let star na domu Kunšičevem — je bil priprost, ubog drvar in kajžar, in uboštvo je teplo tudi rajnika od zibeli do groba. V ljudsko šolo je hodil v Gorjah in jeseni l. 1886. je prišel v četrti razred II. mestne deške ljudske šole na Cojzovem grabnu v Ljubljani.

Tu sva se seznanila. Dobro in živo se še spominjam, kako je imponiral brhki, visokorasli, nadarjeni mladenič meni slabotnemu in razvajanemu mestnemu otroku. Stanovala sva blizu skupaj — on

¹⁾ Na rojstnem domu — $\frac{1}{6}$ kmetije — gospodarji sedaj starejši brat pokojnikove Valentin.

v prof. Žaklja hiši v Salendrovih, jaz v Knežjem dvorcu v Gosposkih ulicah. Imela sta torej skupno pot, in ni trajalo dolgo, da sta postala najboljša prijatelja. Ne vem, kako to, a že takrat sta bila nezadovoljna s slovensko literaturo in začela sta „izdajati“ slovenski list „Savo“, v katerega sta pisala seveda — sama. Resnici na ljubo naj omenim, da ga je pisal pravzaprav Kunšič sam, in da sem mu jaz prinesel za najin časopis le nekaj malo člankov. Moj ideal je bil takrat mehikanski cesar Maksimilijan, čegar tragična osoda me je bila do solz genila. O njem sem pisal enkrat med poukom v šoli za „Savo“, in britko se mi je storilo, ko mi je po večkratnih opominih moj tedanji učitelj g. R. r konfisciral moj prvi literarni opus in — ena nesreča ne ostane brez druge — tudi vse do tedaj izšle številke „Savo“ . . .

Tudi jeseni l. 1887., ko sta vstopila v ljubljansko višjo gimnazijo, sta še nadaljevala svoj šport in izdajala „Triglav“ ter za njim „Vršac“; v IV. gimnazijskem razredu pa naju je oba kar na enkrat minulo veselje na najinih literarnih igračah: Kunšič je posvetil svoj prosti čas slovanski filologiji, jaz zgodovini. In te svoje ljubezni ni zapustil nikdar. Njegova iskrena želja je bila, da bi mogel po srečno prebiti zrelostni preizkušnji l. 1895. iti na vseučilišče, — a usoda tega ni hotela.

Njegove slabe materialne razmere so ga primorale, da je vstopil v semenišče. In šel je v Celovec . . . Tje ga je gnal njegov idealizem; njegovo rodoljubje je bilo vzrok, da je šel na Koroško, kjer je primanjkovalo narodne slovenske duhovščine. Kmalu je postal v semenišču duša živalnega delovanja; pod njegovim vodstvom in uredništvom so celovski bogoslovci takrat začeli izdajati svoj list „Lipo“. Pri vsem tem je ostal zvest svoji stroki — slavistiki in — kakor se zdi meni — je ravno ono leto, ki ga je prebil na Koroškem, bilo odločilno, da se je posvetil posebno slovenski literarni zgodovini; takrat se je namreč prvič pečal s slovstveno-zgodovinskimi problemi, ko mu je slučajno prišel v roke rokopisni zvezek — če se ne motim — Andrejaševih pesmi. Toda ni ga trpelo v bogoslovnici. Otožna pisma je pisaril iz Celovca meni, hrepeneča svojim prijateljem na Dunaj; zavidal nas je, da moremo črpati na viru znanosti in tožil, kako malo literarnih sredstev in pripomočkov ima v zapuščeni koroški zemlji na razpolago. Vroča želja, da bi prišel na vseučilišče, pa se mu je naposled vendar izpolnila . . .

II.

Sam sin planin, je bil rajni Kunšič vse svoje žive dni velik prijatelj naših gorskih velikanov in v svojih prostih dneh neumoren, vstrajen turist. In turistica mu je imela pomagati tudi na univerzo.

Kot abiturient se je seznanil v naših alpah s profesorjem praške medicinske fakultete g. dr. K. Chodounskim in njegovo čestito

rodbino. „Krasnega večera v avgustu l. 1895.“ — piše prof. Chodounský sám v 8. št. letošnjega „Alpskega Věstníka“, organa češke podružnice slovenskega planinskega društva — „reknoscirali smo stezo, ki vodi od Valvazorjeve kočice v Karavankah na vrh Stola, in gledali, kako hiti od zgoraj doli z lahkim skokom turist, ki se je z nami kmalu srečal. Vitek mladenič z dolgimi lasmi, poln zdravja nas je pozdravil in, ko smo bili menjali nekaj vprašanj in odgovorov, obdaril z velikimi, razcveteli planikami, ki jih je imel vse polno za klobukom. Bil je Ivan Kunšič, takrat absolviran gimnazijalec. Ostal je v naši družbi prihodnja dva dni na gorskem potovanju in tako se nam je omilil, da smo ga povabili na narodopisno razstavo v Prago. Prišel je v septembru, sicer z ruksakom in v okovanih čevljih, toda tudi s srcem, polnim hrepenenja, da bi spoznal duševno gibanje našega naroda, in reči smem, da je svoje kratko, primeroma tritedensko bivanje do dna izkoristil v najblažjem smislu.“

In to znanstvo je postalo za Kunšiča odločilno. Ko je čez leto dni — 1896 — odšel v Prago na vseučilišče, preskrbel mu je blagi profesor podporo in ostal mu mecen do groba ter mu s svojo upljivo naklonjenostjo omogočil izpolnitev najiskrenejše želje. Inskribiral se je Kunšič na filozofični fakulteti češke univerze in z veliko vnemo poslušal predavanja profesorjev Gebauerja, Pastrneka, Zubatega, Polivke, Niederta i. dr. Kmalu si je pridobil naklonjenost svojih učiteljev in sošolcev — dejali so mu baje radi obsežnega njegovega znanja „Mali Jagić“ — pa tudi širših krogov; mnoge ugledne praške rodbine so mu odprle vrata v svojo družbo ter ga spoštovale kot nadarjenega in ljubeznivega znanca in prijatelja. Toda o praških letih njegovih — prebil je gori od jeseni 1896 do jeseni 1898 — nisem poklican pisati, saj mi je o njih žal znano le toliko, kolikor vem od pokojnika samega. O tem naj nam poroča o priliki eden praških znancev rajnikovih.

III.

Iz češke metropole jo je krenil Kunšič jeseni 1898 na Dunaj, da se tukaj pod izkušnim vodstvom Jagićevim še bolj popolni v svoji stroki. Pozdravili smo ga vsi njegovi sošolci in znanci z veseljem in pač nihče, kar nas je bilo v njegovi družbi, kar nas je poslušalo vedno veselega, vedno šaljivega in dovtipnega Ivana, ni mislil nato, da je prišel ljubeznivi in postrežljivi prijatelj na Dunaj — umret.

Že kmalu po svojem prihodu na Dunaj je tožil, da ga vedno boli glava, in sredi živahnega pogovora je včasih kar nenadoma vsled bolečin umolknil. Pa kljub temu je bil vstrajen in marljiv do zadnjega konca, žrtvoval znanstvenemu delu celo svoje noči, in še nekaj dni, predno je legel, je urejeval svoje „Doneske“ za „Matico“.

V božičnih počitnicah se mu je bolezen tako zelo shujšala, da je moral v dijaško bolnico, odkoder so ga kmalu prenesli v „Allgemeines Krankenhaus“, ki ga ni imel več zapustiti.

Vedeli smo vsi, kakor hitro se je razznanila diagnoza njegove bolezni — tumor cerebri — da ne ozdravi nikdar več, da ne more premagati bolezni vzlic svoji korenjaški postavi . . . a vendar smo mu dajali upanje, da brzo okreva . . . pač zato, da smo sugerirali sami sebi — neresnico, ker nas je resnica preveč pekla, preveč bolela — — —

In on sam; kako poln nadej in načrtov je bil med boleznijo! Ko sem bil na pustni torek — dva dni pred njegovo smrtjo — pri njem, pripovedoval mi je vesel, da pojde v nekaj dneh domov na svoje ljubljene planine, da se tam dodobra popravi. Potem pa zopet študirat . . .

A prišlo je drugače —

Dne 16. februarja t. l. proti 10. uri dopoldne se mu je nenkrat počel pritisk na glavo — in našega dragega Icana ni bilo več . . .

Bili smo pripravljeni na to in vendar nismo mogli, nismo hoteli verjeti!

Koliko simpatij je užival pokojnik, to se je lepo videlo pri njegovem pogrebu. Na rakev so položili vence prof. Jagić, dr. vitez Rešetar, prof. Chodounskij, „Slovenija“, člani seminarja za slovansko filologijo na dunajski univerzi, prekrasna šopka pa so mu poslale prijateljske rodbine iz Prage. Vsi njegovi dunajski učitelji — Jagić, K. Jireček, Vondrak, vitez Rešetar, Murko — njegovi kolegi iz seminarja in veliko, lepo število drugih njegovih slovenskih in čeških znancev z Dunaja in iz Prage so se prišli poslovit od rojnika; pevski zbor „Slovenije“ pa mu je zapel žalostinko.

In ponesti so ga na dunajsko osrednje pokopališče, zagrebli v tujo zemljo daleč doli ob ogrski cesti . . .

In 14. maja t. l. so mu postavili prijatelji nagrobni spomenik,¹⁾ v podobi piramide, iz temnosivega granita, ki ima pod pokojnikovo sliko napis:

Tu počiva

stud. phil. **Ivan Kunšič**

roj. 27. [6. 1874 v Gorjah na Kranjskem, umrl 16. [2. 1899 na Dunaju.

Mlademu slavistu v večem spomin postavili prijatelji.

¹⁾ Spomenik ima na osrednjem pokopališču v skupini 71 B, v 17. vrsti številko 47.

IV.

Preostaja mi še, opisati Kunšiča kot znanstvenika in pisatelja. Kaj nam je nameraval biti v tem oziru, tega se bomo popolnoma osvestili pač šele sedaj, ko bode javnosti izročeno prvo njegovo večje delo. Zanimajoč se za najrazličnejše probleme svoje razsežne znanosti, je posvetil — obdarjen z izredno bogatim zgodovinskim čutom — svojo pozornost v prvi vrsti slovestveni zgodovini in zgodovinsko-jezikoslovni razlagi krajevnih imen. Malo imamo sicer Kunšičevih študij tiskanih, a kar jih imamo, vse so lepi prinosi k naši jezikovni, slovestveni in zgodovinski preteklosti. Razpravljal je slovestveno-zgodovinske drobtinice v „Zvonovem“ listku, pisal „Imenoslovne paberke“ v „Izvestja muzejskega društva“, sodeloval pri „Narodopisnem Sborniku“, pri „Věstniku slovanských starožítosti“, pri Ottovem „Slovníku naučném“, in tudi naši politični listi „Slovenski Narod“, „Edinost“, „Slovanski Svet“, „Slovenski List“, „Nova Doba“ so prinašali njegove dopise, beležke, feljtone, prevode iz češčine, njegove humoristično-satirične črtice; nekaj prevodov pa je objavila i Gabersčková „Slovanska knjižnica“.

V rokopisu je ostala njegova razprava o tirolskih krajevnih imenih slovanskega izvora, ki jo je napisal lani za grofa Harracha, in sploh sem našel v njegovi zapuščini polno kopo najrazličnejših jezikoslovnih in zgodovinskih zapiskov in osnov.

Koliko lepih načrtov, koliko uvaževanja vrednih idej se je porodilo vobče v njegovem vedno delavnem, nikdar mirujočem duhu, ve le oni, ki je — kakor podpisani — dolgo vrsto let živel z rajnim Kunšičem v tesnejšem prijateljstvu in znanstvenem kontaktu. Še nekaj dni, preden je legel na smrtno posteljo, sva govorila o najini skupni ideji, izdaji „Zgodovinskega imenika krajev na Slovenskem“, in mi je pravil o doneskih k zgodovinski slovnici slovenskega jezika, ki jih je namerjal pisati, da bi nadaljeval, kar je bil tako lepo začel Vatroslav Oblak.

Največ pa se je pečal v zadnjih letih z nabiranjem doneskov k zgodovini književne vzajemnosti med Slovenci na eni, Čehi in Poljaki na drugi strani. Takoj, ko je prišel v Prago, je v ondrotnih bogatih zbirkah začel nabirati material, potoval je celo v to serho v Levoc in Krakov in mislil letos iti menda v Monakovo. Pa preden je končno zastavil pero, da še popolni in opili svoj rokopis za „Slovensko Matico“, pobrala ga je neizprosna smrt. In ž njim so umrle vse njegove lepe namere, umrli njegovi vzorni načrti . . .

Bodi ti lahka tuje zemlje odeja in mirno počivaj v tihem, mrzlem, ozkem grobu, dragi prijatelj; v naših srcih pa ti bodi ohranjen trojen spomin!

Kako je Kunšič sam mislil urediti svoje „Doneske k zgodovini književne zveze mej Čehi in Slovenci“, razvidi se iz poročila, ki ga je napisal za „Ljubljanski Zvon“, in ki je bilo — že po njegovi smrti — priobčeno v istem časopisu XIX. (1899), str. 183 seq. ter iz uvoda, katerega je bil lani napisal k prvi redakciji svojega rokopisa. Mislim, da je najpripravnejše, ako tu ponatisnem omenjeno poročilo. Glasi se:

„Doneski k češki in slovenski književni vzajemnosti. Nikjer se ne zrcali tako jasno značaj posameznega človeka kakor v listih, kateri niso bili namenjeni javnosti, ampak le dobremu prijatelju ali znancu. Taka pisma so za spoznanje tega ali onega človeka posebno tedaj važna, če je dotičnik nosil v glavi večje ideje nego vsakdanji ljudje. Nihče ne more podati verne podobe tega ali onega človeka, nihče ne more napisati popolnega, vsestransko natančnega životopisa na pr. kakega pisatelja, učenjaka itd. samo na podlagi njegovih tiskanih del — poznati mora njegovo domače življenje, zasebno mišljenje, ki se v spisih, namenjenih javnosti, često kaže drugačno, nego je v resnici. —

Dopisi slavnih mož iz starejših dob pa so tudi drugače pomenljivi: časnikarstvo še ni bilo tako razvito kakor dandanes, in potreba pismenega občevanja učenjakov z učenjaki je bila zelo velika, ker le tem potem je bilo mogoče zvedeti najhitreje o literarnih novostih in vobče o duševnem življenju tujega naroda.

Samo en primer! Oglejmo si samo pisma Kopitarjeva in Miklošičeva. Kopitarjeva pisma so cele razprave, ki obsegajo pogosto več pol. Miklošičeva pa so le kratka prijateljska poročila ter obsegajo večinoma le nekaj vrstic.

Za spisovatelja slovestvene zgodovine so taka pisma prave listine, najzanesljivejši viri. Razne literature imajo že cele vrste zbirk, ki obsegajo zasebno korespondenco važnih pisateljev. Izmed vseh slovanskih je gotovo najvažnejši zbornik, katerega je začela izdajati ruska akademija znanosti l. 1885. pod naslovom: „Istočniki dlja istorii slavjanskoj filologii“.

Za Rusi ne zaostajajo v tem oziru Čehi, in tudi Slovenska Matica pripravlja podobno zbirko, ki bo obsegala zanimive vire za slovensko literaturo. V prvem zvezku izidejo zlasti medsebojni dopisi slovenskih in čeških literatov kot „Doneski k zgodovini literarne zveze med Čehi in Slovenci“. Največ za nas važnega blaga, ki izide v prvem zvezku Matičinega zbornika, hrani muzej kraljestva češkega. Tu je večina Kopitarjevih pisem do Dobrovskega, katera je izdal V. Jagić v prvem zvezku „Istočnikov“, in takisto 134 listov Kopitarjevih do Hanke, ki so natisnjeni v 2. zv. „Istočnikov“ (l. 1897.), in vrhu tega še 26 drugih (od 20. jul. 1836 dalje), o katerih je Jagić podal v imenovani zbirki samo vsebino. Teh 26 listov sem prepisal meseca decembra l. 1896. in pridejal v celoti zborniku Slov. Mat.,

dočim sem drugih, že v I. in II. zv. Istočnikov natisnjenih, priobčil samo regeste.

Poleg Kopitarjevih listov do Dobrovskega, Hanke so ohranjeni najbrže še drugi, katere je pisal Kopitar Feslu, v neurejeni Feslovi zapuščini. Toda teh doslej ni dobil še nihče v roko.

Največje važnosti za našo literaturo bi bili gotovo listi, ki jih je pisal Prešeren Čelakovskemu. Na te me je opozoril takoj, ko sem prišel v Prago, g. predsednik Slovenske Matice, prof. Fr. Levec. Pa v muzeju jih sedaj ni; da pa so tam nekdoj bili, je priča rajni ruski profesor Kotljarevskij, ki jih je najbrže odnesel, vsaj kakor se je meni zatrjevalo, v Rusijo.

Letos se mudi v Pragi magister varšavske univerze Vladimir A. Francev; temu se je posrečilo, dobiti pri prof. Čelakovskem več zanimivih stvari iz zapuščine Lad. Čelakovskega; med temi slovensko pisan list Prešernov do Čelakovskega z dne 13. sušca 1833 (priobčil v lanjskem Ij. Zvonu) in pismo Vrazovo do Čelakovskega, ki je bilo že prej natisnjeno v Djelih V., 204, toda samo kot koncept — po originalu pa v Viencu l. 1898., št. 22., str. 334., 335. — Po Prešernovih listih je povprašal prof. Čelakovskega že pred leti gospod Jan Lego, pa Čelakovský takrat ni mogel ustreči njegovi želji. —

Za zbornik Slov. Mat. sem prepisal v muzeju kralj. češkega tudi list Metelkov do Dobrovskega z dne 29. avgusta l. 1826., kateri je bil med tem natisnjen v uvodu k 2. zvezku „Istočnikov“ na str. XX—XXIII. — Drugih listov Metelkovih nisem mogel najti; če se hranijo listi do Šafařika, izidejo gotovo v zbirki korespondence Šafařikove, katero pripravlja Konst. Jureček. Pač pa sem videl Metelkov rokopis krajevnih imen slovenskih (9 pol fol.) iz l. 1836. (o tem obširneje v Matičini knjigi).

Podoben rokopis krajevnih imen je poslal Šafařiku tudi Stanko Vraz z obširnim pismom z dne 24. majnika 1838. Vrazov spis obsega 6 pol z razpravo: „Geo-ethno- und topographische Uebersicht der Slaven in Steiermark“, ki se natisne s pismom vred v zborniku. Vrazova zbirka krajevnih imen je veliko važnejša nego Metelkova, ker so navedena tudi imena potokov, rek, gorá, v Metelkovem pa samo mesta, trgi, vasi.

Zanimivi so listi, katere je pisal Čop Šafařku. Privezani so Čopovemu rokopisu o zgodovini slovenske literature. So pa to naslednji: z dne 9. majnika 1831, k temu je priložen tudi kratek list Kopitarjev do Šafařika; z dne 24. junija 1831; z dne 27. junija 1831, k temu je pridejan list Kopitarjev z dne 9. julija 1831 — s tem listom z dne 27. julija 1831 je odposlal Čop svoj rokopis Kopitarju za Šafařika; z dne 10. julija 1831, zopet s listom Kopitarjevim z dne 12. julija 1831 — kos tega Kopitarjevega lista se hrani v Šafařikovem prepisu v ljubljanskem muzeju; Šafařik ga je namreč prepisal za Čopa, ki je bil radoveden, kaj misli Kopitar o Cojzu; natisnjen je bil v „Ljublj. Zvonu“ 1889, str. 763. — z dne 7. no-

vembra 1831, z dne 13. januarja 1832, z dne 15. oktobra 1832, z dne 21. decembra 1832.

Iz Jirečkove razprave „Šafařík mezi Jihoslovany“ (Osvěta 1895, str. 793 pod črto) sem zvedel še o nekem pismu Čopovem z dne 6. januarja 1834; trudil sem se, da ga dobim v roke, pa zastonj; bolj srečen je bil med tem dr. M. Murko, ki je list priobčil v lanjskem „Ljublj. Zvonu“.

A najvažnejši rokopis, ki se hrani v češkem muzeju, je za nas gotovo Čopova zgodovina slovenske literature, ki je izšla pod Šafaříkovim imenom po njegovi smrti bistveno neizpremenjena, kakor jo je napisal Čop. Rokopis je zanimiv toliko bolj, ker hrani mnogo opazk, Čopovih pa tudi Kopitarjevih, namenjenih samo Šafaříku. Kopitar je dobil namreč rokopis od Čopa, ga prebral, obogatil z mnogimi krepkimi in dragocenimi opazkami ter poslal Šafaříku. Rokopisu, ki je pravzaprav veliko pismo, obsegajoče 26 pol fol. (104 str.), je napisal Šafařík naslov: „Literatur der Winden von Prof. u. Bibl. Math. Zhóp in Laibach 1831. Jan. — Juny, versendet den 27. Juny, erhalten 28. July 1831. P. J. Schaffarik“. Čop sam pa je naslovil svoj spis na začetku prve pole „H. Dr. Schaffarik (P. J.) zum windischen Abschnitt seiner Geschichte der slaw. Sprache u. Lit.“ Pregledal sem ves rokopis in sestavil natančno vse, kar je zapisal Čop in je izpuščeno v posmrtni Šafaříkovi izdaji — z opazkami Kopitarjevimi vred. Čop govori obširneje o slovenskih narečjih pod naslovom: „Varieteten der krainisch-windischen Mundart“. — Priložen je tudi list Dolinarjev (pri njegovem životopisu kot dokaz Čopove sodbe o njem) in list Staničev do Čopa (z dne 29. marcija 1831), v katerem odgovarja Stanič Čopu na vprašanje, ali so se tiskale v Gorici poleg Staničevih tudi druge slovenske knjige. —

Pridno sta si dopisovala tudi Oroslav Caf in Václav Hanka. Listi Cafovi, katere sem prepisal, so: z dne 19. oktobra 1846, 7. novembra 1846, 16. novembra 1846, 22. januarja 1847, 13. januarja 1848, 26. febr. 1850, 16. marcija 1850, 25. julija 1852, 5. febr. 1853, 9. avgusta 1853, 16. maja 1857, 4. julija 1857, 22. junija 1858, 21. julija 1858., 23. avgusta 1858, 16. oktobra 1858, 28. decembra 1858, 8. junija 1859, 22. maja 1860. — Od začetka je pisal Caf slovensko, potem pa v nekakem vseslovanskem jeziku, ki se je menjal z vsakim listem; naposled je pisal nemški. Caf je bil glavna podpora Hanki v boju z Miklošičem; Hankove polemike so v resnici le Cafove. — Pisal je Caf tudi bibl. Vrčatku, en list vsaj se hrani v muzeju z dne 29. nov. 1865 in en list, katerega je napisal Jernej Francelj Václavu Hanki dne 25. sept. 1859. — Drugih listov nisem našel, tudi ne onih, katere omenja dr. M. Murko v lanjskem „Zvonu“ (Kopitar Šafaříku dne 18. aprila 1836, D. Trstenjak istemu dne 22. sept. 1858, Dainko dne 21. jun. 1827).

Šafařík je liste redno prilagal spisom onega pisatelja, od katerega je list dobil. Večina knjig v njegovi knjižnici (sedaj v Češkem

muzeju) je imela take liste, kar je tudi zabeleženo na dotičnih kataloških listkih. Poslednji čas so pobrali iz vseh knjig dotične dopise in jih spravili v posebnem rokopisnem oddelku. Omenjeni Trstenjakov list je bil najbrže priložen h knjižici *Fest-Programm des k. k. Gymn. zu Marburg* (Šaf. knjižnica, sign. 75. B. 70), kjer je bila natisnjena *Trstenjakova razprava*.
Ivan Kunšič.

Kakor se bode videlo iz niže doli natisnjenega uvoda iz Kunšičevega peresa, je nameraval urediti vso toarino v šest oddelkov, in sicer: I. *Frančišek Metelko in Jožef Dobrovský* — oboje pisem v tem oddelku je mej tem, ko je Kunšič pripravljal svoj rokopis za tisek, obelodanil Jagić v *Ist. II.*, str. XX. seq. in str. 167 seq.; zato sem dodal jaz v opomnjah pod črto variante Jagičevega izdanja; II. *Frančišek Metelko in Pavel Jožef Šafařík*; III. *Stanko Vraz in Pavel Jožef Šafařík*; IV. *Matija Čop in Pavel Jožef Šafařík* — tu sem dodal samo Čopovo pismo na Šafaříka, katero je lani izdal v „*Ljubljanskem Zvonu*“ (XVIII.) dr. M. Murko, in o katerem govori tudi Kunšič v svojem gori natisnjenem poročilu; V. *Oroslav Caf in Václav Hanka* in VI. *Jernej Francelj in Václav Hanka*.

V Kunšičevi zapuščini pa sem našel še povsem neurejenih 26 listov, ki jih je pisal J. Kopitar Václavu Hanki, in katere je Jagić v *Ist. II.* str. LXI. seq. (cf. tudi str. LVI. seq.) priobčil le v odlomkih in deloma celo samo z nekoliko besedami označil njih vsebino. Ta pisma sem uredil po Kunšičevih prepisih in jih kot oddelek: VII. *Jernej Kopitar in Václav Hanka* pridejal njegovemu rokopisu. Omenjam le, da je ostala korespondenca Kopitarja in Hanke natisnjena v že večkrat citiranem II. zvezku Jagičevih *Ist.*

Kot VIII. oddelek sem pridejal dvoje pisem Jožefa Jungmanna in Valentina Vodnika. Jungmannovo pismo Vodniku je natisnil že enkrat Fr. Levce v „*Ljubljanskem Zvonu*“ IX. (1889) str. 416., toda z mnogimi pomotami. Original hrani „*Matica Slovenska*“ in po Kunšičevem prepisu, katerega sem kolacioniral z originalom, je pismo tu natisnjeno. Vodnikovega odgovora koncept, oziroma njega odlomek, ki je natisnjen tudi po Kunšičevem prepisu, se hrani menda v ljubljanskem deželnem muzeju.

Razven pri Jungmannovem pismu Vodniku mi ni bilo mogoče, da bi bil Kunšičeve prepise kolacioniral z originali. Zategadelj tudi ne morem prevzeti nikakršne odgovornosti za kritičnost in paleografsko natančnost izdanja, dasi sem uverjen, da je Kunšič prepisoval z malimi izjemami dobro.

Vse drugo, kar je nameraval Kunšič še dodati svojemu rokopisu, na pr. regeste vseh v I. in II. zvezku *Ist.* natisnjenih pisem slovenskih pisateljev češkim literatom, je moralo izostati. V njegovi zapuščini sem našel le osnove k 2—3 regestom Kopitarjevih pisem Dobrovskemu; literarno-zgodovinskega komentara k vsem „*Doneskom*“, ki ga je tudi — kakor mi je pravil — hotel dodati, pa si jaz, ki

sem le diletant na polju slovenske slovstvene zgodovine, nisem upal napisati.

Ako bom pri nadaljnjem pregledu Kunšičeve zapuščine nalétel še na kakšno literarno-zgodovinsko drobtino, ki zasluži, da se razznani, jo bom obelodanil o svojem času.

In tako izročam prvo in zadnje večje literarno delo svojega nepozabnega prijatelja javnosti s prošnjo, naj se blagovoljno vse pomanjkljivosti in pomote tega izdavanja opravičijo glede na to, da je izdajatelja sredi dela zalotila bela smrt, in da je urednik njegovega rokopisa, kakor omenjeno, v tej stroki le — diletant.

V Kamni gorici, dne 1. septembra 1899.

Vladimír Levec.

Muzej kraljestva Češkega se more ponašati z eno največjih slovanskih knjižnic na svetu. Tu ni le nakopičena grmada tiskanih knjig vseh slovanskih literatur, odlikuje se tudi po lepem številu rokopisov, ki so bili večinoma lastnina slavnega Pavla Jožefa Šafaříka. Tu se hranijo spričevala, kaj so bili Čehi mej Slovani od davnih dni, tu vidimo v neštevilnih listih, pisanih od voditeljev raznih slovanskih narodov češkim pisateljem in učenjakom, kako važno vlogo so ti poslednji igrali že od nekdanj v razvitku slovanske vede in prosvete. — Mej Slovani pa mi Slovenci nismo bili nikdar zadnji. Kakor nam že prvi spomeniki našega jezika kažejo na bližnji češko-slovanski rod, tako vidimo posebno v času preporeda naše književnosti, s kakim zaupanjem so se zatekali naši pisatelji k svojim severnim bratom, od katerih niso iskali nikdar zastonj sveta in pomoči. Nasproti pa je zopet marljivi in vedoželjni Čeh potreboval neizogibno prostodušnega Slovenca, ki mu je radovoljno pripovedoval o jeziku, knjigah in domovini naroda svojega. Zgodaj se je rodila mej nami in Čehi prava češko-slovenska vzajemnost, katera se od leta do leta bolj krepi in prinaša čimdalje lepše sadove.

Jernej Kopitar je bil mej prvimi, ki se je šel k Čehom učiti. Razmerje mej učiteljem Jožefom Dobrovskim, patriarhom slavistike, in učencem njegovim Jernejem Kopitarjem, so pojasnili najbolj v češkem muzeju hranjeni in od dvornega svetnika profesorja Vatroslava Jagića l. 1885. izdani listi (gl. Издания второго отделения императорской академии наукъ. Сборникъ отделения русскаго языка и словесности, томъ XXXIX. Письма Добровскаго и Копитара въ повременномъ порядкѣ).

Mnogo povédo tudi v kratkem izdana pisma Kopitarjeva Václavu Hanki. Poleg Kopitarjevih listov so se hranili tukaj tudi listi Frančiška Prešerna pisani L. Čelakovskemu, ki so pa bili baje odneseni pred leti od nekega ruskega učenjaka.

Kar se nahaja rokopisnega blaga drugih Slovencev v muzeju kraljestva Češkega, to podajam tukaj v kolikor mogoče natančnih prepisih ali regestih v nadi, da se razjasni s tem marsikaj temnega ali neznanega v zgodovini našega slovstva.

Ne rečem pa, da bi bil s tem že izčrpan bogati zaklad tukajšnjega muzeja; kar sem mogel najti, sem zbral; marsikaj pa se bode našlo in »odkrilo« ob priliki prej ali pozneje.

Da se mi je posrečilo nabrati toliko za nas več ali manj važnih stvari, zahvaliti moram prvič gospoda predsednika »Slovenske Matice«, c. kr. profesorja Frančiška Levca, ki se je blagovoljno obrnil pismeno na knjižničarja češkega muzeja, gospoda akademika A. Patero, naj mi prepusti v porabo korespondenco nekaterih slovenskih pisateljev, drugič imenovanega gospoda, ki mi je z veliko naklonjenostjo postregel z vsem, s čimer je mogel, in končno slavni odbor muzeja kraljestva Češkega, ki je na mojo prošnjo blagohotno dovolil natisniti za našo književnost pomenljive liste itd.

Vso tvarino sem razdelil v naslednje oddelke:

I. Frančišek Metelko in Jožef Dobrovský.

Metelko in Dobrovský sta bila znana osebno od l. 1820., ko so se sešli na Dunaju Kopitar, Dobrovský, Metelko, Ravnikar, Kalister in Šlakar, da se posvetujejo o jednotnem slovanskem pravopisu. — Dopisovala sta si gotovo večkrat, čeprav sem dobil v muzeju samo en Metelkov list. Vpliv Dobrovskega na vse jezikoslovce slovanske je bil velik; brez njega bi Metelko ne bil napisal tako izvrstnega dela, kakor je njegov »Lehrgebäude der slowenischen Sprache«.

II. Frančišek Metelko in Pavel Jožef Šafařík.

Šafařík je za svoje »Starožitnosti« posebno pa za »Narodopise« potreboval poročil iz raznih slovanskih pokrajin. Metelko mu je poslal abecedni seznamek krajevnih imen Kranjske in nekaj Koroške, kakor je pri enakem delu pomagal tudi drugim, na pr. H. Freyerju. Kakega Metelkovega pisma na Šafaříka nisem videl.

III. Stanko Vraz in Pavel Jožef Šafařík.

Kakor Metelko, tako je tudi Vraz poslal Šafaříku zapisnik krajevnih imen Štajerske z daljšim pismom in karakteristiko štajerskih Slovencev. Vrazov spis je boljši nego Metelkov, ker se ozira tudi na imena potokov, gora itd. dočim obsega Metelkov samo vasi, trge in mesta.

IV. Matija Čop in Pavel Jožef Šafařík.

L. 1826. je izdal Šafařík »Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten«, ki naj bi zadoščevala prvim potrebam, namenjena bolj učencem kakor učenjakom.

Pripravljaj se je za drugo izdajo. Za to pa je potreboval knjig in poročil o raznih slovanskih literaturah. O Slovincih mu je pridno poročal od l. 1830. v Novi sad Matija Čop, ki mu je v porabo sestavil končno celo zgodovino slovenske književnosti, ki jo je mislil pozneje nekoliko izpremenjeno sam izdati. Kratek sestavek o naši literaturi po Čopovem spisu je priobčil Šafařík l. 1833. v »Časopisu českého Museum« pod naslovom »Literatura vindických Slovenův od r. 1820.« (str. 451, 452) tudi pod širšim naslovom »Přehled nejnovější literatury illyrských Slovenův« (gl. tudi Sebr. spisy III. 261—316). Nekoliko izpremenjeno nemško delo Čopovo pa je izdal l. 1864. po smrti Šafaříkovi Jožef Jireček, »Paul Jos. Šafařík's Geschichte der südslawischen Literatur I. Slownisches und glagolitisches Schriftthum,« po Šafaříkovem za tisk popolnoma pripravljenem rokopisu.

V rokopisu Čopovem je napravil nekaj opomb Kopitar, ki je tudi nekaterim Čopovim listom pridejal svoje; listi Kopitarjevi slede za dotičnimi Čopovimi. Takrat sta bila Šafařík in Kopitar še prijatelja. Škoda, da se je to prijateljstvo že l. 1837. radi Palackega izkrhalo.

V. Oroslav Caf in Václav Hanka.

Zanimivi so tudi nekateri Cafovi listi. Od manj važnih podajam samo kratko vsebino. V začetku je pisal slovenski ali pa v nekaki mešanici, v umetnem vseslovanskem jeziku, ki se je pa s pravopisom vred menjal skoro z vsakim listom. Pozneje je pisal nemški. Bil je velika podpora Hankova v njegovem boju proti Miklošiču. V znani Hankovi oceni predtem izdanih Miklošičevih spisov v »Časopisu českého Museum« za l. 1850. navaja se na str. 305. kos Cafovega pisma od 16. marca 1850.; v istem časopisu je izšla pozneje l. 1852. tudi ocena Miklošičevih »Monumenta linguae palaeoslovenicae

e codice suprasliensi« in »Lexicon linguae slov. veteris dialecti« — na str. 169 in dalje »od jeho krajana O. s doplňky od B.« Ker se nam je po Cafu ohranilo primeroma malo, mislim, da poslednji, nemško pisani listi njegovi precej pripomorejo k pravi sodbi o njegovem znanstvenem delovanju.

Poleg tukaj natisnjenih listov je v muzeju še eden, kakor pravi opomba na zavitku, kjer so hranjeni: »Mimo tyto dopisy ještě dopis p. bibl. Vrt'átkovi, daný ve Ptuji d. 29. listop. 1865., něm., s podpisem Georg Cáf m/p Beneficiat.« Tega lista nisem videl, najbrže pa tudi nima kake posebne vrednosti.

VI.

Kot dodatek naj bi bilo pismo prof. Franceljna Hanki, ki sicer nima kake važnosti za literaturo ali znanstvo, je pa vendarle majhen prispevek k zgodovini let petdesetih.

V Pragi, dne 17. rženega cveta 1897.

Ivan Kunšič.

I. Francišek Metelko in Jožef Dobrovský.

1.

Prag, am 12. Aug. 1826.

Hochehrwürdiger, Hochschätzbarer Herr Professor.

Sie haben mir durch Uibersendung¹⁾ Ihres schönen Lehrgebäudes der slowenischen Sprache ein sehr angenehmes Geschenk gemacht, wofür ich Ihnen längst meinen Dank hätte abstaten sollen! Es ist mir sehr spät zugekommen, wo schon Buchhandlungen damit versehen waren, und dann hat mich ein Catharral-fieber im May überfallen, von welchem ich mich nur sehr langsam erholte. Ungelesen wollte ich denn²⁾ das Buch nicht lassen, wenn ich Ihnen schreiben sollte. Im ganzen ist Ihre Arbeit vortrefflich gerathen. Ich freue mich, dass Sie mich nicht missverstanden, und gratulire Ihnen und Ihren Landsleuten, dass [sie] nun im Besitze einer gründlichen Anleitung sind, durch die das fernere Studium Ihrer reichen Sprache erleichtert wird. Wozu³⁾ Sie gute Winke zu geben, nicht

¹⁾ Uebersendung.

²⁾ dann.

³⁾ wird, wozu.

unterlassen haben. Erlauben Sie mir nun, Ihnen einige meiner Gedanken, die die Lesung Ihres Buches veranlasste, mitzutheilen. S. VI halte ich für einen blossen Scherz, wenn es in der Note heisst, dass die Glagoliten von glagolati abzuleiten sind. Da glagoli, wie slovo¹⁾ auch Buchstaben bedeuten, so ist die Benennung des Alphabets glagolisch, dann glagolitisch, befriedigend genug. Diese Benennung übertrug man endlich auf die Priester, die sich solcher Bücher bedienten. S. XI oltar, ocet, pop, post sind wohl keine Germanismen, sondern oltar, ocet Lateinismen, pop von πρπρς ein Gräcismus, wofür Cyrill²⁾ ierei gebraucht, post ist ein ächtes slaw. Wort, das vor Cyrill schon da war. Mehr hierüber kann ich nicht sagen, da ich in Rücksicht der Heimat der alten Kirchensprache ganz anderer Meinung seit Jahren bin, und hierüber noch immer mit Ihrem braven Landsmanne Kop. Briefe wechsele. Ich finde mehr Formen und Wörter im Illyrischen, die der Kirchensprache eigen sind, als im Slowenischen, z. B. budu mit dem Infinitiv, um das längere Futurum zu bilden u. s. w. S. XIV. ispovéde ist nicht zu ändern, denn wjedje, powjedje kommen gar häufig für die erste Person vor. S. Inst. I. slav. p. 565. Auf solche Archaismen soll man sehr aufmerksam seyn. S. 8. was vom Schreiben nach der Etymologie (des 3, s, x und w am Ende) gesagt wird, hat meinen ganzen Beyfall. Wird das Wort mit einem Vocal verlängert, so ist der Endlaut ohnehin entschieden, ob er 3 oder s seyn soll.

S. 17. l₂Ůk ist kaum von l₂st (List), sondern von l₂vŮ, im Russ. ist levŮa, die linke Hand, die nicht rechte, daher ihr l₂Ůk ungerecht. S. 25. s-peh Fertigkeit, gehört nicht hieher, da s radikal und h der Bildungslaut ist. Cf. S. 57, wo es richtiger steht. S. 52 srex ist im Böhm. st₂jž, und gehört gewiss nicht unter x oder ex. S. 80. sn₂tjav — von net₂ — lieber von snjet, im Böhm. Brand im Getreide. S. 109. v₂rnem von v₂ra₂am, lieber von v₂rtit₂, wo also t vor nem wegfällt. S. 144. oje von jet₂, dubito. S. 145 sind pazit₂ und pa₂it₂ nicht zusammengesetzt, gehören also nicht unter pa. S. 145 pa in pauk ist wohl anstatt po, und uk ist auch eine Wurzel. pota (puta) ist nicht von peti (pjati). Puto muss mit Fuss, Fut verglichen werden. S. 149 in vrok ist das 3 nicht weggefallen böhm. auřek, slowakisch urok, das Beschreyen,³⁾ von uřknuti, beschreyen⁴⁾. S. 154. v₂sok, v₂set₂ nicht einerlei Wurzel. vysoký und viseti böhmisch

¹⁾ slova: to je gotovo pravilnejše.

²⁾ wofür aber Cyrill.

³⁾ Bescherzen.

⁴⁾ bescherzen.

(auch im Poln. Russ. Altslaw.) vys ist выc — vis aber nac. Dies unterscheiden die Krainer nicht mehr, allein in andern Dialekten ist ъ oder y und и d. i. i wohl zu unterscheiden, selbst in der Aussprache. S. 154 vičati ist wohl von *weisen*. S. 215 für dvignem hätte sollen nesem oder grizem in der II.¹⁾ Conjug. aufgenommen werden, weil das Prät. und Infinitiv von nesem, grizem mehr Verschiedenheit darbietet als dvignitъ, dvignil. — Jetzt sind in der II.¹⁾ Conj. der 213 für II.²⁾ angegebene Character э¹⁾ (el) und еl haben nur Staat, wenn die Stammsilbe diese Vocale darbietet, wie ich von pijem nicht den Character иl (pil) sondern nur l angeben kann, das zur Stammsylbe hinzugefügt wird. So auch in imel, plel macht nur l den Character aus. Es dürfte nicht schaden, selbst pijem (oder ein anderes auf jem) neben nesem oder grizem aufzustellen.

S. 151 pratъka ist das lat. practica. Das ? zeigt schon an, dass sie es nicht sicher genug hieher stellten. S. 150 prilast ist wohl aus privlast, nicht von last. S. 148 sokol ist nicht zusammengesetzt. S. 49 netopir ist das allein richtige (unbefiedert). S. 45. pena kann nicht von napetъ⁴⁾ seyn, cf. l. puma. Zapona von zapetъ⁵⁾, dabey soll zapnem das Präs. stehen, um die Ableitung deutlicher zu machen. S. 57 Wegа kann nicht von Wэl herkommen. S. XVIII. Die Russen gehören nach den meisten Kennzeichen zur I. Ordnung, sowie die Krainer, wenn gleich die Unterkraimer auch popel sprechen. Pepel ist gleichsam Regel, popel nur Ausnahme. Setzen Sie anstatt pepel ein anderes Wort z. B. sumnjeti, zweifeln, so bin ich auch zufrieden. In Krain hörte ich vor 30 Jahren, da ich einer Kinderlehre beywohnte, zviблати oder zviбловати, das war mir ganz unverständlich, bis ich den Kaplan fragte. Sie haben zwar ein anderes Wort, das ich jetzt nicht finde, aber wie spricht der gemeine Mann? Auch die Wenden haben es aus dem Deutschen genommen: czwubluyu⁶⁾. Die Polen haben wąpić, die Böhmen pochybowati. sumnjeti ist dem griech. ἀμφιγνοῦσα⁷⁾ nachgebildet, so wie dvojim dem lat. dubito, wobey man an duo dachte. Solcher Nachbildungen wie sumnjeti gibt es im altslaw. gar viele, woraus sich auf die Heimat des altslaw. schliessen lässt. Doch genug hievon. Wenn man auch schon im Poln. und Serb. Sprach-

¹⁾ 11 (sic!)

²⁾ 11 (sic!)

³⁾ il.

⁴⁾ napeti.

⁵⁾ zapeti.

⁶⁾ czwubluyu.

⁷⁾ ἀμφιγνοῦσα.

lehren hätte, die nach meinem oder Ihrem Formular eingerichtet wären, so wäre es ein Leichtes eine harmonische slaw. Grammatik zu verfassen. Solange diess¹⁾ nicht geschieht, ist letzteres nicht möglich oder doch mit grossen Schwierigkeiten verbunden. Noch einige Fragen: Kann ich mich überall darauf verlassen, dass Sie die Aussprache des Landes beybehielten z. B. in raz, spricht man denn nicht allgemeiner *rez*. Spricht man denn das *i* nach dem *t* des Infinitivs nirgends deutlich aus? Ich würde den Laut des *z* nicht einmal begriffen haben, wenn ich in Wien nicht eine Kindsfrau (eine geborene Krainerin) hätte sprechen hören. Soll man solche verbissene Vocale auch schreiben, und nicht sem oder sim für s \bar{z} m? Das *i* in *ti* des Infinitivs vermisse ich ungern. War die Abweichung in so vielen Stücken wirklich nothwendig, ohne alle Rücksicht auf frühere Schreibmethoden? Hierin habe ich freylich keine Stimme. — Die gewählten Zeichen betreffend finden Sie einige ganz barbarisch, besonders das Φ , Ψ , η für letzteres hätte doch schon *e* aufgenommen werden können, da es die Böhmen, Polen und Illyrier (Slawonier, Dalmatiner z. B. Stulli) schon haben. Dann konnte das lateinische *z* wohl bleiben, wozu \mathfrak{z} ? *u*, *l* kann man kaum unterscheiden. Ich würde nach *n*, *l* das *j* geschrieben haben, weil man es nach *t* und *r* doch schreibt. Wenn *h* geblieben wäre, so müssten die wenigen, worin dass lat. *h* ausgesprochen wird, als Ausnahme gezählt werden, da ihrer so wenige sind. Oder man wähle *x* für *h*. Aber wie gesagt, ich soll hierin keine Stimme haben. Wäre denn²⁾ nicht ein Mittelweg zu finden? Wenn nun Anhänger Ihrer Orthographie nun Erbauungsbücher herausgeben, und Dainko auch so fortfährt, wie er angefangen, so müssen ja die Leser müde³⁾ werden. Nach fünfzig wollte ich sehen, wohin man gelangen wird. S. 12 sollte die Prothesis von der Epenthesis genauer unterschieden werden. Zur ersten würde ptuj für tuj gehören, altserb. tu \bar{u} d, neuserb. tu \bar{u} (tudj), zu den Elisionen ti η a für pti η a. Aber sni η a (senicza kroat.) ist nicht aus jeseni η a⁴⁾ verkürzt. Diesmal hat Sie P. Markus, der doch sonst getadelt wird, verführt. Übrigens habe ich aus Ihrem Buche manches gelernt, wovon ich einst Gebrauch machen kann. Sie finden es S. 37 auffallend, dass die Adjectiva nicht mehr das sächl. Geschl. vom weiblichen im Plural unterscheiden. Dies thun jetzt fast alle Dialecte; selbst der Böhme, der

¹⁾ dass.

²⁾ dann.

³⁾ irre.

⁴⁾ jesenina. (!)

keine Grammatik studirt hat. Nur im hohen Styl unterscheidet er das sächl. Geschl. vom weiblichen. Warum Sie srove dreva schreiben (S. 269), begreife ich nicht ganz. srov ist aus sirov verkürzt, er sollte also mit s: srov geschrieben werden.

Unterscheidet der Landmann wirklich spatš den Infinitiv vom Supino spat? Ist der Unterschied bemerkbar genug? Haben ihn ältere Schriftsteller beachtet oder beobachtet? Jetzt muss ich daran denken, wie ich Ihnen für das mir theure Geschenk etwas, was Ihnen lieb seyn könnte, senden soll. Mit vorzüglicher Hochachtung verharret

Ihr

Ergebener Diener

Jos. Dobrowsky.

Herrn Kalister¹⁾ und die mit ihm in Wien waren, bitte ich zu grüssen.

2.

Laibach, am 29. August 1826.

Hochehrwürdiger, Hochzuverehrender Herr!

Euer Hochwürden haben mir mit Ihrem verehrten Schreiben v. 12. Aug. d. J., worin sich Ihr väterliches Herz eben so zärtlich für mich als günstig für mein Werk ausspricht, ein ungemein theures Geschenk gemacht. Meine noch geringe Kenntniss im Slawischen habe ich durchaus nur Euer Hochwürden zu verdanken, die mich nun zu ermuthigen gnädigst beliebten, auf der einmal glücklich betretenen Bahn unermüdet fortzuschreiten, um Ihrem und meinem Wunsche noch mehr entsprechen zu können.

Es ist mir sehr leid, dass Euer Hochwürden das zugesandte Exemplar so spät zugekommen ist, dass eher die dortigen Buchhandlungen damit versehen waren; wenn letzteres wirklich der Fall ist, so könnte es nur durch Unredlichkeit der Buchdrucker geschehen seyn, worauf ich schon längst den Verdacht hatte. Ich konnte keinen Verleger auftreiben, und war genöthigt das Werk auf eigene Kosten drucken zu lassen, wovon ich bis jetzt noch nichts in den Buchhandel anbringen konnte.

Erlauben mir Euer Hochwürden zu Ihren verehrten Noten einige Gegenbemerkungen: S. 52 hielt ich das \mathfrak{E} in *sreX* aus dem Grunde für einen Bildungslaut, weil in ganz

¹⁾ Kalista (!)

Krain auch *sren* in der nämlichen Bedeutung üblich ist. S. 80 *snetjav* und S. 81 *snetiv* leite ich beydes unmittelbar von *snet* (welches auch in Unterkrain in der Bedeutung Brand im Getreide üblich ist) dieses aber von *netz* (wir sprechen auch *netitz*) ab. *Netopir* kommt mir noch immer schwer an für *unbefiedert* zu halten; weil ich das *to* in solcher Verbindung nirgends finde und die Aussprache *dupir* auf etwas anderes hinzudeuten scheint. Der gemeine Mann sagt hier wirklich *zvoiblatz* und nur im tiefern Unterkrain sagt man dafür *dro-mitz* und *drojitz*, *sumitz* aber in der Bedeutung argwöhnen. *Sniŕa* hat in Krain drey Bedeutungen: 1. die Wanze (in Innerkrain auch *stenuŕa*), 2. Heuschupfe in Unterkrain (eigentlich *sznuŕa* von *szno*), 3. die Meise, in dieser letzten Bedeutung halte ich es für eine Verkürzung aus *jesenuŕa*, denn in mehreren Gegenden Oberkrains nennt man die Meise noch immer *jesenuŕa*. P. Markus ist hierin unschuldig d. i. er hat mich nicht verführt. — S. 269 ist *srov* für *sšrov* nur ein Druckfehler cf. S. 27 und 80. Weil die Verschiedenheit des Prät. und Infinitivs ohnehin aus den Formen hinreichend bekannt ist, so glaubte¹⁾ ich, nachdem alle Theile der Conjugation besonders abgehandelt waren, der leichteren Übersicht wegen nur drey Muster in der Conj. aufstellen zu müssen, darunter ist das perfective *dvignem* des Plusquamperfectum und mangelnden Gerundiums wegen.

Es²⁾ freut mich zu erfahren, dass auch andere Dialecte und sogar der Böhme, der keine Grammatik studiert hat, dem Krainer gleich das sächl. Geschlecht vom weiblichen im Plural nicht unterscheidet. Euer Hochwürden können sich ganz sicher darauf verlassen, dass ich jede Abweichung von den frühern³⁾ Schreibmethoden⁴⁾ für nothwendig hielt und durchaus die Aussprache des Landes treu darstellte; worin es freylich nach den Gegenden mancherley Verschiedenheiten gibt. Wahr ist es, dass man in Oberkrain, bey Laibach und zum Theile auch in Unterkrain *rez* (auch *r2z*) für *raz* spricht; allein in den meisten Gegenden Unterkrains wird nur *raz* gesprochen; wenn man überdiess noch die Kärntener⁵⁾ und Steyerer berücksichtigt⁶⁾, so ist *raz* ohne Zweifel allgemeiner. Ja es gibt Wörter, an denen kein Krainer *rez* oder *r2z* für *raz* spricht z. B. *razor*, *razbor*, *rázpotje* etc.

Bey allen meinen bisherigen Forschungen konnte ich keine einzige Gegend in Krain ausfindig machen, wo man

¹⁾ glaube.

²⁾ Er; kar je gotovo le tiskovna pomota.

³⁾ früheren.

⁴⁾ Schreibmethode, najbrž tiskovna pomota.

⁵⁾ Kärntner.

⁶⁾ berücksichtigt.

das *i* nach dem *t* des Infinitivs deutlich aussprechen würde. Der gemeine hohe Oberkrainer, der das Supinum vom Infinitiv sehr genau unterscheidet, spricht im Infinitiv mehr *e* als *i*; denn, als Anfänger im Lesen und Schreiben, schreibt er nach seiner Aussprache so: *ne morem* (spate und grem spat etc. eben so ist er geneigt zu schreiben (was mir schon oft in die Hände kam): *mline* fo *obstale* für *mline* fo *obstala*; die Mühlen sind stehen geblieben. Jedoch spricht er in seinem Infinitiv z. B. *delat* kein so deutliches *e* als in der 2ten Person pl. präs. aus, so wie er auch in seinem Nom. *mline* kein so deutliches *e* hat als im Accus. *mline* oder in weibl. *krave* etc. So auch in *lubem* nach P. Markus *lubem* etc. Der Unter- und Innerkrainer unterscheidet das Supinum beynahe durchaus nicht mehr vom Inf., sondern *spat*, *delat* etc. gilt ihm für beydes. Wahrscheinlich ist es nach einigen Schriftstellern z. B. Tomsa zu urtheilen, im Böhmischen und Russischen eben so. Unser Truber und Dalmatin unterschieden das Supinum vom Inf. nicht, wohl aber unsere katholische Bibel vom J. 1784 und 1800 cf. Matth. 11, 1, 7. Weder *sem* noch *sim* ist der Aussprache des Krainers angemessen, sondern man spricht durchaus nur *səm*. Wenn *Wega* mit *Wet*, *Wəl* nicht einerley Wurzel ist, so weiss ich wirklich nicht, woher ich es ableiten soll.

Weil S. XIV. *ispovede* das Präsens zu seyn scheint, darum glaubte ich, dass die erste Person mit diesem Ausgange nicht richtig sey. Dass in dem einfachen Präterito eine der 2ten und 3ten gleiche erste Person vorkommt, habe ich aus Ihren Inst. I. slav. p. 565, so wie überhaupt, ich muss es mit Aufrichtigkeit und dankbarem Herzen bekennen, die wahre Slawität gelernet; ja ich glaube mir auf keine andere Art ein grösseres Verdienst um meine Muttersprache erwerben zu können als eben dadurch, dass ich einige meiner talentierteren Schüler, die insgesamt Ihren werthen Namen voll innigen Dankes aussprechen, zum Studium Ihrer Altsl. Grammatik als einer wahren Fundgrube anleite. Unsere älteren Slawisten nehmen sich hingegen gar nicht die Mühe, Ihr wahrhaft einzig schönes System durchzustudieren, und halten es so wie meine Grammatik für zu schwer und unverständlich. Nur der Nachwuchs,¹⁾ wenn nicht ungünstige Zeitumstände eintreten, gibt gute Hoffnung.

Zur Wurzel *resk* Inst. I. slav. p. 127. gehört meiner Meinung nach unser *resketat* wiehern, *vriskat*, *vrzujat* heulen, welches dreyfache²⁾ in Krain durchaus üblich ist; ad p. 137 ist eine bey uns allgemein übliche Redensart

¹⁾ Nachwuchs; *pač tiskovna pomota*.

²⁾ dreifach.

von Hinfallenden, mit Fraisen¹⁾ Behafteten oder Ersticken: *pene tæuji* d. i. er schäumt spumat, auch sagt man *kervave pene*²⁾ *tæuji* d. i. er gibt blutigen Schaum von sich; dieses *tæuji* leite ich von *tiskatz*, 3. Form *tæujatz* ab.

Die neuen Zeuchen³⁾ sind schlecht graviert, wären sie proportionierter, so wären sie, wie ich glaube, nicht anstößig. Von der Annahme des⁴⁾ *c* für *η* und *z* für *z* will man bey uns durchaus nichts hören, weil man sie anders auszusprechen gewohnt ist. Gegen die Einwendung, dass *l* und *n* von *l* und *n* zu wenig unterschieden seyn, bitte ich nur zu bedenken, dass sie auch in unserer Aussprache wenig unterschieden werden. Nah dem *l* und *n* das *j* zu schreiben, wie wir es nach *t* und *r* thun, verbietet unsere durch Vermehrung der Zeichen nun ganz genau dargestellte Aussprache; daher schrieb man in den ältesten und neuesten Zeiten anstatt *lj* und *nj* häufig *jl* und *jn*, oder nur *l* und *n*: *krajl*, *hrajnen*, oder *kral*, *hranen* für *kralj*, *hranjen* etc. Hingegen fällt es nie einem⁵⁾ Krainer ein, die Wörter *pitje*, *ivarjen* anders zu schreiben; *tj* und *rj* schmelzen nach unserer Aussprache nie in einen einfachen Laut zusammen, wie es mit *lj* und *nj* der Fall ist. Nach unserer alten Orthographie war es jedem Fremden, ja selbst dem geborenen Krainer, unmöglich, ohne Anstoss so zu lesen, wie man allgemein spricht.

Dainko, der mit Gewalt einen eigenen neuen Dialekt bilden zu wollen scheint, hat den orthographischen Mängeln bey weitem nicht abgeholfen. Solche Bemerkungen erhielt ich von einigen Slawenfreunden aus Steyermark selbst. Doch ich fürchte — Ihre Geduld zu ermüden; mit meiner innigen Freude über Ihre glückliche Genesung vom Catharralieber muss ich nur noch den sehnlichsten Wunsch beyfügen, der Allgütige möge Euer Hochwürden noch lange im besten Wohlseyn erhalten!

Hiermit⁶⁾ habe ich die Ehre mit ausgezeichnete Verehrung zu verharren

Euer Hochwürden

dankschuldiger ergebenster Diener

Franz Metelko.

Vom Hrn. Kalister und andern, die mit ihm in Wien waren, eine Empfehlung.

¹⁾ Frächen (!)

²⁾ pane; pač tiskovna pomota.

³⁾ Zeichen.

⁴⁾ dass (!)

⁵⁾ einen

⁶⁾ Hiermit.

II. Frančišek Metelko in Pavel Jožef Šafařík.

Rokopis krajevnih imen slovenskih nosi napis „Sbjrka gmen. Štyrsko. Kragina“ in ima sign. IX A. 3. Najprej je imenik in popis Vrazov, potem pa sledi: „Popis mjestnjch gmen w Kraglně. Posláno od prof. Metelka. 1836.“

Spis obsega 9 pol fol., 36 popolnoma v dveh stolpcih popisanih strani. Povsod stoji na prvem mestu nemško ime, potem slovensko, zapisano v metelčici. Skoro vsa imena so končno prepisana v gajico v dveh različnih pisavah, ena je Šafaříková, druga pa je najbrže kakega mlajšega človeka, ki ni umel dobro metelčice, kakor kažejo napake v prepisu. Na posebnem listu je priložena Metelkova abeceda. — Metelkov spis navaja samo imena vasi, selišč, trgov in mest, ne ozira se pa čisto nič na imena gor, rek, potokov itd.

Razdeljen je po okrožjih (kresijah) in okrajih. Imena so nabrana iz okrožij: Ljubljana, Novo mesto, Postojna in Beljak.

III. Stanko Vraz in Pavel Jožef Šafařík.

Blagorodni, visokoučeni gospodine!

Ja sam pr. m. dobio list iz Koruške, u kojem mi preosvetj. g. Jarnik javi, što Vi također želite slovenska imena od městah u němačkih kotarih našeg preděla ležećih. Ja nerazuměm pravo ovih rěćih: potrebujete-li imena onih městah, što jih jošte dan današnji Slovenci od Němcah različno proizgovaraju; ili od sviuh oněh, što od někdanjih pribitalištah Slovencev izvěstje davaju? Od Němcah razno nazivaju naši rodjaci samo ona města, u koja oni žitkom i vinom targuju, i ova jesu, po koliko mi bi moći izvěditi, slěděća: *Cmrek* (Mureck), *Lanča* (Lantschbruck [uz Lipnice]), *Libra* (Lebring), *Gradec* (Graz), *Pěka* (Peggau), *Ljubno* (Leoben). Ostala města u němačkih kotarih iměnuju Slovenci baš kako Němci, kada se o njih spominja. — Městah, koja glěděć na imena od Slovencev povod imadu, ima po čitavom

Štajarju, što Vam je poznato, po hiljade, te se svakolika mogu najti izvěstno u dělu »Topographisches Lexicon Steiermarks von N. Schmutz 1822/3 IV. Bände«. Osobito mnogo takověh imenah ima u Rabskoj dolini (Rabthal) Gradčkog kotara, gdě je jošte (němački) puk puno slavenskih razah u licu i ponašanju obćuvao: np. jesu oni ljudi mnogo něžnijih obrazah — osebuju jest ženski spol na glasu od lepote. Oděv jest kakono u susednih Slovencev ponajviše od platna i modra sukna; od kože se nose samo škornji. Polje se obđelava baš kako u Slovencev. Iz toga ogleđa se tvardo čini, da parvobitni přđjevi ověh Němcah Slavěni

biahu. Nu to je samo mnjenje, koje dokazi od dogodovštine podupreti kadar nisam. — Što se tiče onih mestnih imenah, što Vam jih jurve priobćio jesam, molim Vas, da samo imena od Marborskog kotara za autentika smatrate. Neimaduć u Celjskom kotaru znancah, koji bi se sa slovtvom obavljali, za zadovoljiti Vašoj želji bio sam primoran imena rečenog kotara iz Schmutzievog rěčnika izvaditi, i ovim načinom je moguće da sam kadkada slovo *z* ili *ž* naměsto slova *s* ili *š* metnuo, budući Němac Schmutz u tom razlike ne stavi. Z druge strani se Vam jih sada ne trěba služiti, budući Vam je dospěo izvěstni registar od pr. gg. Jarnika i Slomšeka dvojuh u onih stranah puno věstih mužev. — Prošavšu jesen iz Celovca u Celje pěšice putujući nakupih slědeća imena rěčic i potokah: U Koruškoj: Labóta (Lavant), Krka (prosti ljudi govore Rka, Gurk), rěčicé, kojě na lěvom brěgu u Dravu udarajě. Na děsnom brěgu udara u Dravu — Běla (ime steklo od běla iz bělah, reka rastojećeg pruda (n. Fellach), s kojom se sastaneta na lěvoj strani Běloštin i Obirska; uz děsne pako potoka Lepen i Remšnik. Běla izvira na trojnoj medji Štajarske, Kranjske i Koruške. — Prelazivši greben medju gorami Olšava (Oušava), Ojstrica, Brana i Mrzlica, koje rečenu trojnu medju čine, ulazio bih u Štajar iz Koruške tik uz izvora Savine (polag proizgovora Celjskih Slovencev Sauna n. Saň), te sam nakupio imena od slědećih uzboćnih rěčicah Savine. Uz děsna brěga se sastanu sa Savinom: *Běla*, *Lučnica* (Lučne, n. Leutsch) i *Dretja*; a uz lěva: *Duplenica*, *Ljubnica* (Ljubno, n. Laufen), *Ljubla*, *Hudija* i *Vogljajna*. Medjaš medju Harvatskom i Štajarskom Celjskog kotara čini *Solla* n. Šotel, koja niže Brešča (Raň) u Savu udara, pokle se bi š njom jošte na Štjaru *Mestina* nastala.

Slavensko narečje u Koruškoj i u svih planinskih dolih i nadolih Štajarskog i Kranjskog je velma mućno za razuměti ostalim Slovincem od nižinah. Makar ja moram priznati, da se laglje sporazuměm s kojim budi Čehom ili Poljakom negoli s takovim svojim rodjakom. Tko bi np. u izrazih *dro* i *čue* šetio naše rěci *dobro* i *črevlje*? I na takov način se sva prikratjaju. Samoglasnika *ě* i *i*, kada glas na njima ne sloni, se sasvim izpuštata. U ostalih samoglasnikih carstvuje u obće velika neizvěstnost kanogod u Englezah¹⁾, da i najbistrie uho ne može pri razgovarjanju prostih ljudih

¹⁾ U jednakoj neizvěstnosti ili nestavnosti stojě (po koliko je meni znano), samoglasnici u Ruskom jeziku, no Ruski spisatelji, daržajuć se konca od carkenog jezika, kome se od malih nog uče, nezabasaju u krive zahode, štono naši Kranjci, koji samo svoje narečje za naj čistie, za parvobitno cěne, te niti našeg štajarskog slovenskog ne smatraju, koj ga u stavnosti proizgovaranja daleko za sobom ostavlja. —

razrešiti, kojih se samoglasnikah služe. U ostalom vladaju u ovom narečju sve one vlastitosti severnih Slavenskih narečjah, np. grubi *l*, koj se uprav tako pronáša kanoti u Poljakah *l* i u Rusah *l* bez tanka jera; zajedno i Poljski rinizam np. *mönka* (móka) p. męka, *mönž* (mož) p. mąž; te onaj medju samoglasnicima *o* i *u* ležeći glas, koji točno Poljskome *ó* i československome *ů* odgovora, np. obiçavaju pronášati reči „*Bóg, moj, konj, most, kol, stol, vol*“, baš kako Poljaci svoje reči „*Bóg, mój, kón, móst, kól, stól, wól*“ (češk. Bůh, mŭg, kŭň, mŭst, kŭl, stŭl, wŭl). *G* se izgovara posve kano češki *h*. Od kraja metju pred samoglasnike tanki *h*, gdě obiçavaju prosti Česi predstavljati *w* np. *hajčę, hoko*, češk. *wajce, woko*; i prěd *t* stave čestokrat *š* np. *štoti* (toti), *štam, štod* (tam, tód), *Bęloštin, Hraboštin, Žęštin*, što bi se kod nas u nižinah izgovaralo *Bęlotin* (Bęlotince u Saladskoj stolici), *Grabotin, Žętin* (Žętinice selo uz Radgone). Skupgl. *k* nepoznadu, te kažu *am* (kam), *aj* (kaj), *rh* (kruh), *riž* (križ), *viso-a* (visoka). I takovih posebnosti i nedostatkah možda tamo ima više, no ja se ne mogoh na kratkom mojem pribitju sviuh dověditi. A već na taj nedostatni očigled se čini ućenje drugih slav. dialektah potrebito (da! ja scěnim neobhodno) za one pisatelje, koji su u rećenih planinah rodjeni, te štogod slavenska slagati ocidu, venda to Kranjcem světovati jest — bob u stěnu metati. — Pr. g. Jarnik mi pisa, da Vi ime *Sobotka* od velike važnosti cěniti. I ja poznám u našoj gornjoj Ilirii dve *Sobotę*. Prva *Sobota* (čitav planinski kraj n. in der *Sabot*) se naslanja na Marborskom kotu na medjaš Koruški, te čini svarž od Pogorja (Bachergebirg). Druga *Sobota* stoji na ravnini u Saladskoj stolici na lěvom pribrežju Mure. — Drago bi meni bilo, da bi mogo ovimi kak takojer jurve priobćenimi prinesci od imenah gornje Ilirie Vašim domorodnim željam ugoditi, Vašim slavokoristnim trudom, (makar bilo kako god malo) pripomognuti, da iztrěbite i razjasnite zanemareno grobje naše dogodovštine i š njom skopčane slave naših preziranih predjev. Akopram mi Gornjoilirci nebudemo vėk vidili iz grobov давности izvaditi naših predjev niti naših zibeljih slavom od njih razsvětliti, budući bi dogodovština za nas praunuke obćevala sama uzpoměnu od Obarskih taligah, Bavorskih, Franačkih i Friulskih jaramah, Madjarskih i Němačkih verugah, pod kojimi pradědovi od naših pradědovah stenjahu, — věnda će nam sardce igrati na suncu slave naše severne srodne bratje i naših milih junačkih južnih pobratimah. — Što se u nas vředna radi, o tom očę Vas g. Malin u mogućoj obširnosti obavěstiti. Ja Vam samo na kratkom kažem, da mi imademo ovdě veće u tiskarni

»Leikams Erbe« českoilirke pismene (type), koje od Vašeg Zlatnopražskog Haasa dobismo. — Da Vi, bl. i v. gospodine, nebi bili odviše zabavljeni z važnimi za korist Slavie pred-uzetimi posli, molio bi Vas za jedan makar od triuh ili četireh redah (českih) sostojeći odgovor. Nu da stvar tako stoji podam se u odluku sudbine, te svoje veselje, koje bi mi Vaše pismo uzročilo, žartvujem, kako se mi pristoji, radovoljno na žartvenik obća dobra Slavie.

Vaš naj ponižnii sluga i naj nevrédnii počitatelj

Stanko Vraz.

Pisao v Němačkom Gradcu na 24. dan svibnja g. 1838.

Blagorodnomu i Visokoučenomu gospodinu

Pavlu Josipu Šafaříku,

doktorju mudroljubja i krasnih umětnostih, članu mnogih
učenih družstvah itd.

u

P. D. g.
N. Malina.

Zlatnom Pragu
na Českom.

Spis sam, ki se nahaja z Metelkovim v enem zvezku, ima naslov „Ukazatel Gmen we Štyrsku od Stanka Vraza 1839.“ Drugje je napisal Šafařík še opombo „Stanka Vraza z Hradce (M. února 1838)“. Obsega pa 24 strani (6 pol), popolnoma popisanih. Najprej je razprava: „Geo-ethno- u. topographische Uebersicht der Slaven in Steiermark“, ki sem jo natančno prepisal. Potem pa sledi seznamek krajevnih imen mariborskega in celjskega okrožja. Najprej popisuje mariborski okraj v geografičnem in kulturnem oziru, potem pridejo na vrsto imena „vrhov in goric“, katerih navaja (na str. 6, 7, 8) 82. Na str. 9, 10, imena rek in potokov, pritokov Mure (13 imen), Drave in Pesnice (50 imen). Str. 11. „Mesta, gradi (Schlösser)“ in „grajšine (Herrschaften)“, ki imajo slovenska imena. Poslednjih našteje 14. Na str. 12, 13, 14, 15, 16 so imenovane „vasi, vesi ili vesnice“ po okrajih. Od str. 17 dalje je celjsko okrožje, popisano v istem redu, najprej kratek popis itd.

Kakor je jasno iz Vrazovega pisma, je samo to, kar piše o mariborskem okraju, pravo njegovo delo.

Geo- ethno- u. topographische Uebersicht der Slaven in Steiermark.

Die Slaven, welche das Herzogthum Steiermark bewohnen, nennen sich Slovenci und erstrecken sich auf den Marburger (marborski) u. Cillier Kreis (celjski kraj), im Gratzerkreise liegen nur Dörfer bei Radkersburg (Radgona) am linken Murufer (fünf Dörfer: Paterna Laafeld, Žetince Sichelsdorf, Dedince Dedenitz, Gorca Goritz, Zenkovei Fellting — Bezirk Oberweinsburg.) Radkersburg selbst ist eine slavische Stadt. Sie gränzen gegen Osten an die Slovenen (Slovence na Vogerskem), von denen sie die Mura scheidet, gegen Süden an Civil Kroatien (Horvate, u. speciel an die Bezjaken od. sogenannten Zagorcen), und an die Krainer (Krajnci), gegen Westen an die Kärnthner (Korošci), und gegen Norden an die Deutschen (Nemci). Wollte man die Gränzen zwischen den Deutschen u. Slovenen ziehen, so denke man bis Murek die Mur (nur die von Radkersburg führende Strasse mit ihren Dörfern ist deutsch) als Gränze, und von Murek ziehe man über den nahe am rechten Murufer gelegenen Weingebirgsrücken bis an den Plač in die Nähe Ehrenhausens (Ernuš) eine Linie, u. von dort gegen Westen zwischen Gamliz (Gomilica) u. Witschein (Sirčane) über Leutschach (Lučane), Arenfels (Armeš) längs dem Berg Rücken des Remšnik, des Radels (Radol)¹⁾ südlich vom Eibiswald (Ivnik) über die Pfarren St. Pankraz, drei König nach Unterdrauburg. Das Slovenenland wird auch mali nie aber Spodnji Stajar genannt. Eine andere Abtheilung unter den Slovenen ist folgende, die entweder von den Flüssen, Thälern, Gebirgen od. Ebenen ihren Namen hat.

- a) Pohorci, Pohorjanci die Bewohner des Bachergebirges. Sie unterscheiden sich von den übrigen Slovenen durch die abweichende Aussprache des *a* u. *o*, letztern sprechen sie den Engländern u. Russen ähnlich aus, z. B. govorit, wie der Russe gavarit, oča, wie ača, oka, wie aka, mati wie moti etc.
- b) Gorčani, Goričani die Bewohner der sogenannten wind. Büchel (slovenske Gorice).
- c) Pesničari, die am Flüsschen Pössniz Pesnica bei den Dörfern Wiš u. Ternovec angefangen Wohnenden.
- d) Šavničari, die am u. um das Flüsschen Staniz (Šavnica, Ščavnica) Wohnenden.
- e) Polanci murski, die Bewohner des Murfeldes einer Gegend von Luttenberg entlang der Mur bis

¹⁾ V oklepaju Golobinjak prečrtano, na strani pa pripisano: Golobinjak heisst die Choralpe, deren Rücken die Grenze zw. Kärnthen und Steiern. bildet.

Radkersburg, die Šavničari u. murski polanci kann man unstreitig den physisch u. intellectuel kräftigsten Theil unter den Slovenen Steiermarks nennen.

- f) Polanci dravski, die Bewohner der grossen Pettau-ebene.
- g) Halužani, Haložani, die Bewohner der sogenannten Kolles unter Pettau, gleichen beinah in Tracht u. Sprache ihren Nachbarn den Bezjaken.
- h) Krajnci werden schon gewöhnlich die Bewohner des Cillier Kreises genannt. Krajnci werden ohne Unterschied der Nation Alle genannt, welche enganschliessende Beinkleider tragen.¹⁾ — Die Tracht (nošnja) der Slovenen ist unter sich sehr verschieden. Die südöstliche Spitze von Radkersburg bis Friedau, dann auf der Drau aufwärts über Sauritsch u. Ankenstein bis in die Kolles, dann über Pettau durch das Pössnitzthal in die windischen Bücheln, sowie auch der grösste Theil des Bezirkes Rann trägt kroatische Kleidung dem Schnitte nach. Im Sannboden nähert man sich dem krainischen, die Gegend des Pachers dem kärnthnischen Kleiderschnitte. Ich will versuchen diese näher zu beschreiben.

Die Šavničari u. murski polancci tragen ein kurzes Hemde (robača), Gatjen (breguše), eine Weste entw. aus Tuch od. Zeug (proslík), Hut (klobuk), der sehr hoch ist; als Oberkleid, das sie nur im Winter zu tragen pflegen, einen schwarz gefärbten Pelz (kožuh) od. Mantel (metén, okolor, plajš), Stiefeln (črevle) od. Tschischmen (čizme) auch an Werktagen den sogenannten Kepenjek (gaban), einen weisslodenen Mantel wie die slowak. Platničari.

An Fest u. Kirchtagen, wenn der junge Šavničar u. murski polanec in Galla erscheinen, tragen sie eine feine breguše, ein perkallnes Hemde, eine seidene Weste, von vorn mit hellglänzenden, sich dicht an einander reihenden Knöpfen (gumbe) zusammengeheftet, eine Jacke von feinem Tuch (rokavač), um den Hals ein seidenes Tuch (židani ali svilnati robec okol tinjaka), ein zweites um die Lenden (okol pojasa), kordaanene Čizmen, einen Filzhut (zavečji klobuk), hinter demselben einen grossen wohlriechenden Buschen (pušelec), welchen er von seinem Liebchen (ljuba, ljubica), od. in deren Ermanglung von seiner Schwester bekommt. Das weibliche Geschlecht kleidet sich an Werktagen in ein kurzes Hemde (rokavce), linnenen weissen od. gefärbten Küttel (janjka), ein baumwollendes

¹⁾ Ta stavek je pisan s svinčnikom, pisava je ista.

rothgestreiftes Tuch um den Busen (na nadrah), ein weisses Tuch um den Kopf (peča), einen Spenser (proslík, žpenzar), im Winter Pelz u. čizme, im Sommer Bundschuhe (punčuke). An Kirch u. Festtagen tragen sie einen Küttel von verschiedenem bunten Zeuge (pisana jajnka), ein blau od. schwarzseidenes Vortuch (fortuh), ein seidenes Tuch auf dem Busen, ein weisses perkallnes auf dem Kopfe, welches rückwärts gebunden wird, perkallene weite rokavce, einen seidenen Spenser, im Winter čizme, im Sommer Bundschuhe; um die hellglänzende Stirne eine sammtene Stirnbinde (žamet), die Haare der Mädchen bis 10 Jahren sind in zwei Zöpfe geflochten, Mädchen über zehn Jahre u. Weiber tragen das Haar in einem langen Zopf (»rep« prečrtan in sè svinčnikom pripisano »kita«), welcher gewöhnlich unter der Peča über den Nacken freihängt, geflochten, in neuerer Zeit wird er auch am Hinterkopfe um den Kamm (glavnik) gewunden.

Der Pešničar kleidet sich so wie erstere, nur dass er ein längeres Hemde, das er srajca od. srakica nennt, trägt, einen blauen Mantel, als Kopfbedeckung eine Pelzkappe (kosmata kapa). Das weibliche Geschlecht kleidet sich wie obige mit kleinen Abweichungen.

Die Gorčani tragen Hosen (hlače) aus Schaff-, Ziegen-, die wohlhabenden auch aus Hirschfellen, auch irhice genannt bis zun Knien, blaue Strümpfe (žoke, štunfe), ein tüchernes oder manchisternes Oberkleid jopič, jankar, u. Schuhe (šolnje) an Festtagen, an Werktagen tragen sie linnene blaugefärbte Pantallons von ihnen bregeše genannt, obschon sie den Schnitt der Hosen haben, auch Stiefelhosen (hlače za sare), einen weissen Pelz, niederen Hut, u. Stiefeln (škornje). Das weibliche Geschlecht kleidet sich wie obige, nur die Peča wird am Scheitel des Kopfes zusammengebunden; auch tragt das w. Geschlecht keine čizme, črevlje od. škornje, sondern Bundschuhe.

Die dravski polanci der obere Theil der Halužani, so wie die Slovenen im Cillierkreise, tragen immer schwarz od. schwarzbraun gefärbte Hosen, oft ebenfalls ein solches Oberkleid, od. Pelz, Stiefeln (škornje), die selten bei ihnen geputzt sind, da hingegen bei den Šav. Peš. u. m. pol. immer geputzt, ja sogar gewichst werden. Die Weiber tragen Hauben (obe) über denselben auch die Peča, einen weiten Küttel, Spenser, Pelz, eine breite samtene Stirnbinde, um die Lenden eine lange Schnur, an der ein Messer angebracht ist, so wie die Männer stets ein Bestek an den Seitentaschen (ažar, žep) der Hosen tragen.

Die Pohorci tragen Panntallons aus grauem lodenen Tucho, so wie einen solchen jankar, Stiefeln (škornje), eine Torba aus Fuchs-, Dachs- oder Wolfsfelle, die ein jeder Slovene trägt, nur dass dieselben bei den Šav. u. m. pol. u. peš. aus Tuch auch aus corduan Leder, bei den Halužanen aus Leinwand mit vielen rothen Franzen besetzt, gemacht ist. Die Weiber tragen sich wie die dravske pol. u. slovenkinje in Cillier, auch wie die Koroškinje.

Die Nahrung (strošek) der Slovenen besteht mehr aus Gemüse, Mehlspeisen u. Hülsenfrüchten, als aus Fleisch. Als Nationalspeisen rechnet man die pogače, die verschiedenartig bereitet u. darnach benannt werden, als kvasenice, povitice, krapci, petkovice, zlevanjke, mlinci; u. die vorzüglichste u. schmackhafteste darunter die gibanca — dann Sterz aus Haidenmehl (žganjki, žganci).

Das Weintrinken, war seit drei Jahren ziemlich Gewohnheit, da diese glücklich waren. —

Die Beschäftigung (delo) des Slovenen ist grösstentheils Landwirtschaft in allen ihren Zweigen, im Cillierkreise auch Bergbau auf Eisen u. Steinkohle. Untergeordnet sind mehr die industriellen Erzeugnisse. Auch Pferdezucht besonders um Verže ist ein Artikel seiner Beschäftigung, Holzhandel vom Pacher bis in die Türkei, Glaserzeugung (prečrtano s svinčnikom), Geflügelzucht, Bienenzucht etc.

Sitten, Gebräuche u. Gewohnheiten deuten noch lebhaft auf die alten Vorfäter hin. Die vielen Ceremonien bei einer Hochzeit, die Kolednica zu Stephani, 3 König u. Neujahr; die vielseitigen Gebräuche zu Georgi, die Wachfeuer, kresi zu Ostern, Georgi u. Pfingsten zeugen noch laut für die slavische Nationalität. Von der slavischen Mythe hat sich auch noch vieles erhalten, die Meinung von einem besseren Zeitalter, wo die morske deklice (Vile) dem Landmann die Saaten selbst bestellt, der feste Glaube an die Mora, an Hexen, an den Raub junger Mädchen durch eine böse Gottheit sind noch Zeichen davon.

Die Sagen von den Pesjanern (Pesjani), einem wilden teknophagischem Volke, sind auch noch im frischen Andenken.

Auch der Gesang ist bei ihnen einheimisch, besonders bei den Šavničaren, m. Polancen, Pešničaren u. Halužanen, die übrigen singen weniger, bei den Gorčanen ist mehr das Jodeln im Gebrauch.

Nationalinstrument sind die Cither citre, die Schalmei žvegla, pišalka, die Pomsflöte orglice. Man singt überall auf dem Felde, Wiesen, in den Weingärten, am liebsten aber in der Abenddämmerung nach vollbrachter Tagsarbeit

im Freien, wo Jünglinge die Arien vorspielen, u. die Mädchen nachsingen. —

In der Litteratur haben die Slovenen wenig geliefert. Ausser den Grammatiken des Dainko u. Murko, einigen Gebetbüchern des Krempel, Predigten von Šerf u. den Fabeln des Volkmer ist nichts vorhanden.

Die slovenische Literatur wird sich auch schwerlich behaupten, ob den vielen Parteyen der Orthographie, ob der Unbedeutenheit des Lesepublikums, ich bezweifle, ob wir 30 bis 50 Leser finden möchten. Der wohlmeinendere bessere Theil ist für Grossilliriens Orthographie u. Litteratur geneigt. — Ich gehe nun zur Topographie über und will jeden Kreis abgesondert mit seinen Flüssen u. Bächen, Gebirgen u. Bergen, Städten u. Dörfern darstellen . . .

IV. Matija Čop in Pavel Jožef Šafařík pa Jernej Kopitar.

1.

H. Dr. u. Prof. v. Schaffarik (P. J.)

Laibach, 9. May 1831.

Hochgeehrtester Freund!

Nun endlich kann ich Ihnen melden, dass ich künftigen Donnerstag, d. i. den 12. ds. die Slowenischen Beyträge für Sie mit Postwagen an H. v. Kopitar expedieren werde. Das Geschreibe ist ziemlich voluminös geworden; es wird an zwanzig Bogen haben (jedoch grösstentheils nur halbbrüchig geschrieben); es wird sich indessen in der Bearbeitung sehr reducieren lassen — und zwar nicht nur die sehr weitläufigen Büchertitel, sondern auch die übrigen Notizen, die ich mir meistens nicht die Zeit nahm, kurz zu fassen, sondern sie lieber in aller Breite aus meinen Quellen (selbst aus Werken, die Sie vielleicht besitzen, oder die Ihnen sonst zugänglich sind, z. B. Valvasor) abschrieb, da das Abschreiben, zumahl bey meiner Zerstreung, doch die leichteste Arbeit ist. Auf jeden Fall haben Sie auf diese Art die Notizen beysammen; Sie mögen nun davon benützen, was Sie wollen; ich habe bey weitem nicht alles in der Absicht geschrieben, dass es von Ihnen geradezu benützt werden möchte; ich kann es vielleicht selbst einmahl zu irgend einer Arbeit über die krainische Literatur benützen,

wesswegen ich mir von dem ganzen Geschreibe eine Abschrift machen liess (indem ich einigen meiner Schüler über einen Recreationstag statt einer andern Hausarbeit jedem einen Bogen davon zum Abschreiben gab). Lassen Sie sich also in der Benützung dieser Beyträge nicht im mindesten genieren. Mit den Beyträgen zugleich übersicke ich Ihnen einige slowen. Bücher, als:

1. Gutschmann, Deutsch windisches Wörterbuch, Klagf 1789. 4°. Preis 3 fl. C. M.

2. — Windische Sprachlehre, 6te (von Jarnik besorgte) A. Klag. (kostet nur einige kr., ich glaube etwas über 20 kr. — eine genauere Liste mit den Preisen werde ich den Büchern selbst beylegen).

3. Jarnik, Sammlung altslawischer Wörter etc. 12 kr. CM.

4. Franul, Saggio grammaticale ital. cragnolino. Trieste 1811, (zunächst wegen des darin ganz abgedruckten und durch eine ital. Phraseologie erklärten Linhart'schen Lustspiels: Vefeli Dan, ali Matizhek fe sheni, nach Beaumarchais's Mariage de Figaro, nicht nur der Sprache nach ins krainische, sondern auch der Sache nach nach Krain übertragen, und namentlich letzteres sehr glücklich. Es ist also zum Studium des Krainischen und Krains selbst sehr geeignet — die Leichtfertigkeit des Stoffes (Sujets) etc. ist übrigens allerdings mehr französisch als krainisch. Kost. 48 kr. C. M.

5. Vodnik, Pifmenoft ali Gramatika sa perve fhole.

6. — Pefme sa pokufhino. 1806.

7. — Pefmi sa Brambovze (Landwehrlieder) 1809.

(Diese 3 Stücke hat mir der hiesige Prof. u. Dr. der Theologie Jacob Supan für Sie übergeben — ich habe ihn darum ersucht, da ich wusste, dass er von jedem noch eine Unzahl Exempl. habe; da er kein Geld dafür haben will [sie würden im Geld, wenn sie noch zu haben wären, freylich auch nicht viel kosten, kaum 1 $\frac{1}{2}$ fl.], so können Sie ihm gelegentlich etwas Serwisches — (Neueres; denn ältere Sachen, z. B. von Obradovich, die Vuk'schen Pefme, Wörterbuch, Grammatik — besitzt er bereits), dafür schicken. Die Vodnik'schen Pefme sind schon desswegen nicht uninteressant, weil Produkte dieser Art in unserer Literatur sehr selten sind, ja diese sind beinahe die einzigen, wenn man die Pifanize des P. Marcus, die nun erscheinende Zhbeliza u. einige Gelegenheitsgedichte ausnimmt.)

8. Krajnfka Zhbeliza, 1^s Bdchen (am zweyten wird so eben gedruckt).

9. P. Marcus Wörterbuch in 3 Sprachen. 4to (wenigstens hoffe ich, dass mir jemand, von dem ich nun ein Ex davon habe, es für Sie überlassen wird).

10. Dainko's Lehrbuch der Windischen Sprache werde ich auch hier bekommen können.

11. Prof. Metelko wird mir wahrscheinlich auch seine »Slowenische Sprachlehre, ein Auszug aus dem Lehrgebäude« u. sein »Shteviltvo« (Rechenkunst) beydes unlängst erschienen, für Sie geben.

Von Linhart's Geschichte von Krain ist nur der erste Band hier zu haben. Vielleicht kann Ihnen H. v. Kopitar in Wien leichter ein vollständiges Exemplar davon auftreiben. Der Antiquar Schmiedl zeigte in seinem vorjährigen Kataloge eines um einen geringen Preis (ich glaube 1 $\frac{1}{2}$ fl. C. M.) an. Indessen ist vielleicht diese Geschichte für Sie weniger wichtig, als Sie voraussetzen, da sie nur bis auf Karl d. Gr. geht; übrigens ist es ein Werk ernster Forschung. Zur Uebersicht der Geschichte von Krain, Triest u. Görz wird Ihnen dienlich seyn das Schulbuch:

Geschichte des Herzogthums Krain, des Gebiethes von Triest u. der Grafschaft Görz (von Vodnik, fortgesetzt vom Prof. [gegenwärtig Ollmützer Bibliothekar] Richter) welches ich Ihnen auch mitschicken kann, wo nicht, so legt es H. v. Kopitar bey, da es in Wien (bey St. Anna) erschienen ist (1825). H. v. Kopitar wird daselbst auch erfahren können, ob es ähnliche Schulbücher auch für Steyermark u. Kärnthen gibt, wovon ich nicht zweifle. Die Pifanize des P. Marcus kann man wohl nicht mehr hier auftreiben; es liegt aber auch nichts daran; ich habe sie in meinen Beyträgen ziemlich ausführlich besprochen, und eine Probe von Distichen gegeben, die aber wenig besser sind, als die bey Denis (Vorr. z. Ossian); es sind in den Pifanize im Ganzen nur drey solche Stücke, wenn ich mich recht erinnere.

Die übrigen Fragen Ihres letzten Schreibens kann ich heute nur kurz berühren. I. Bibliotheken, die slowen. Bücher haben — von öffentlichen hat deren sicher keine viel, als die hiesige Lycealbibliothek, und nächst ihr die k. k. Hofbibliothek in Wien; in der Grater Universitätsbibliothek wird man, ausser ein Paar Sachen aus der protest. Periode (z. B. Truber's Novi Testament) sicher nichts haben, als höchstens die Pflichtexemplare der neuern in Steyermark erschienenen Schriften, und in der Klagenfurter Lycealbibliothek noch weniger (ich könnte mich indessen diessfalls noch erkundigen, wenn Sie es wünschen), die Bibliotheken in Triest u. Görz haben gewiss keine libri schiavi. Privatsammlungen: die vom

oberwähnten Dr. Jacob Supan, Prof. des Alten Testam. u. d. oriental. Sprachen hier ausgenommen kenne ich gar keine. 2. Slowenische Buchdruckereyen: — doch ich sehe, ich muss für heute abbrechen — ich werde über diese und die übrigen Fragen den Beyträgen selbst etwas beylegen, die Sie ohnehin bald nach diesem Briefe erhalten werden.

Mit wahrer Hochachtung

Ihr ergeb. Diener u. Freund

M. Zhop.

Für die krainischen Bücher können Sie mir ein beyläufiges Aequivalent in serbischen geben. Bis nun habe ich nichts Serbisches, als die Vukischen Liedersammlungen (Wiener u. Leipziger), seine Danica pro 1826 u. 1827, d. Zabavnik für 1821 von Davidovich; Kitje G. Zelicha, Solarič's Serbie pakiporab., Magarascevič's Istorija etc. ot 1809 do 1821 und Živkovič's Uibers. d. Telemach. — Ausser diesen Büchern könnten Sie mir schicken, was Sie für mich interessant glauben würden — und zwar an die Schalbacherische Buchhandlung in Wien, von der ich es gleich erhalten würde.

K temu listu je priložen Kopitarjev:

En tibi literas Zopii, diu expectatas & adhuc expectativas. Expecto & ego catalogum a Te promissum. Ptolemaeus ist noch auf der Donau, von Ulm herab. Vodnikum laudat Zop, amice potius quam vere. Novi melius commensalem 10 annorum & grammaticum minime grammaticum, vide K*** Grammatik p. 156 text & notam. péfme za pokušino ist gleich incorrect — i abundat, nemo dicit pokušina sed Goren'e govori: za pokušno, & Dolén'e — za pokušno, n duro. & sic ille, primo Franciscanus tum Jansenista & demum Epicureus helvetianus, professus grammaticum, nec per unum versum sibi constabat sive in grammatica, sive in aliis.

Sr. Wohlgeboren Herrn Professor P. J. v. Schaffarik,
etc.

in Neusatz

P. Ofen

Peterwardein.

Inest epist. Zhópii.

2.

Laibach, 24. Juny 1831.

Verehrter Freund!

Schon an zwey Postwagen-Aufgab-Tagen bin ich bloss dadurch verhindert worden, die Ihnen versprochenen Sachen nach Wien abzusenden, weil ich nicht Zeit hatte, dieselben einzupacken. Gestern hatte ich zwar das Paquet fertig gemacht, aber ich kam zu spät damit auf das Postwagen-Amt; es muss also noch den nächsten Aufgab-Tag (Montag, den 27. ds.) hier warten! Sie können sich denken, wie unangenehm mir das ist — Sie werden indessen nicht begreifen, wie es komme, dass ich es nicht schon längst abgeschickt, wie ich versprochen. — Ich fand noch so Manches nachzutragen, zu berichtigen etc. und konnte doch nur selten einen Augenblick dieser Arbeit widmen. Sie ist nun auch länger ausgefallen, als ich dachte. Es sind von meinem Geschreibe 26 Bogen, nebst 1 Bogen Beylagen, wovon zwey eine Abschrift der slowenischen Abtheilung des Zois'schen Original-Kataloges (der hin und wieder Bemerkungen von Zois enthält) und zwey eine Biographie Vodnik's aus dem hiesigen »illyrischen Blatt«, eine Anzeige seiner Pefme sa pokufhino aus d. Wien. Lit. Zeitung (von Kopitar) und ein Verzeichniss der Bücher, die ich Ihnen sende, enthalten. Die zwey letzten der 26 Bogen enthalten, was ich Ihnen über unsere Volkspoese, Metrik, Theater, über die Quellen unserer Literargeschichte und über die Druckereyen, die Slowenisches geliefert, zu sagen hatte, wie auch etwas über die verschiedenen Sprecharten (Varietäten) unseres Dialekts, deren ich 5 annehmen zu müssen glaube, oberkrainisch, unterkrainisch (wozu die südl. u. westl. steyerischen Winden gehören), innerkrainisch, kärnthnerisch und steyrisch (i. e. die Sprechart der Nord- und Ostslaven der Steyermark und der Ungarischen Winden der obern Hälfte des Eisenburger Comit. (nach Dainko). Die Bücher, die ich Ihnen sende, sind:

1. P. Marcus, Tu malu Besedishe. Laib. 4° 2 fl. —
2. Gutschmann, Deutsch-windisches Wörterbuch. Klag. 1789, 4°, 3 fl. —
3. Jarnik, Samml. altslaw. Wörter etc. Klag. 1822, 8° — 12 kr.
4. Vodnik, Pifmenoft. V' Lubl. 1811, 8°.
5. — Pefme sa pokufhino, Lubl. 1806 kl. 8. } Vom Prof.
6. — Pefmi sa brambovze. 1809, 8°, 1 Bog. } Supan.

7. Franul Saggio gramm. ital. cragn. (zunächst wegen [der] darin abgedruckten Komödie von Linhart). —

8. Dainko, Lehrbuch der Wind. Sprache. Gratz 1824, 8°. 1 fl.

9. Gutschmann, Windische Sprachlehre. 6te A. Klag. 1829 8°. Den Preis weiss ich noch jetzt nicht, derselbe wird indessen wohl viel¹⁾ höher seyn, als. 20 kr.

10. [Ravnikar]. S. Mafha. 16te A. Lubl. 1826. (es ist der Mühe werth ein Buch zu sehen, das bey uns einen so starken Absatz gefunden — Sache u. Sprache [wenigstens die Ravnikar'sche in den neuern Auflagen] ist berücksichtigtswerth) — » 15 kr.

11. Ravnikar, Sgodbe f. pifma. I. dél. Lub. 1815, 8° 45 kr. (sowohl wegen der Ravnikar'schen Sprache, als auch, weil Sie das deutsche Original zur Vergleichung leicht haben können — übrigens haben Sie, glaube ich, zu diesem Zwecke, am ersten Bande dieses Werkes genug; sollten Sie indessen auch die zwey übrigen wünschen, so können Sie sie einzeln à 45 kr. haben, und ich kann Sie Ihnen bey nächster Gelegenheit schicken.)

12. Metelko, Slowenische Sprachlehre (Auszug). Laib. 1830. — 15 kr.

13. (Metelko) Deutsch - krainisches Nahmenbüchlein. Laib. 1829, 8° fl. — 10 kr.

14. — Abezednik. Laib. 1829. 8°. — 3 kr. (Diese Abecedarien sind nicht nur zum Sprachstudium dienlich, zumahl das erstere, sondern auch zur Beurtheilung der neuen krainischen Buchstaben, die sich hier doch etwas besser ausnehmen, als die vom ersten Gusse in der Grammatik von Metelko etc.)

15. Metelko. Shteviltvo (Rechenkunst) Laib. 1830, 8° (Vom Prof. Metelko selbst, welcher glaubt, es könnte Sie interessieren, zu sehen, wie man die arithmetischen Kunstwörter krainisch gegeben.) —

16. Popotnik fhiroke in voske poti, spifal Veriti. Laib. 1828. 8°. — 20 kr. (als Beyspiel der jetzt in jenen geistlichen Schriften gewöhnlichen Sprache, wo man auf die Sprache als solche nicht gerade besondere Rücksicht nimmt, oder wenigstens in dieser Hinsicht keine Prätensionen macht).

17. Rishner. Katolfka Mefhna-knishiza. Grätz 1828. Ein ganz kleines Gebethbüchlein für die (wie ich glaube meist armen) windischen Bauern im nordöstlichen Theile von Steiermak. Das Büchlein kostet, glaube ich, nur 10 kr.

¹⁾ Čop je pač najbrž hotel napisati: „wohl nicht viel“.

18. Krajnka Pratika (der krainische Bauernkalender) für 1831. 3 kr. C. M. Diess ist der Kalender, dessen Erwähnung Ihr Rec. in d. W. Jahrb. vermisste. Er erscheint seit 1796, gegenwärtig in 30.000 Ex. jährlich.

19. Geschichte des Herzogthums Krain etc. (von Vodnik, fortges. von Richter). Wien 1825, 8°. 17 kr. C. M. (die letzten Blätter erhalten Sie sowohl in der ursprünglichen Gestalt, als in der Richterschen Umarbeitung u. Ergänzung.)

20. Schnurrer, Slavischer Bücherdruck in Würtemberg. Tübingen 1799. 8° 45 kr. C. M. Ich lege diese für unsere ältere Literatur interessante, übrigens aber freylich von Kopitar u. Dobrowsky bereits viel benutzte Schrift, die Ihnen vielleicht nicht zur Hand ist, hier bey — wenigstens zur allfälligen Benützung, Sie können mir dieselbe, wenn sie Sie nicht weiter interessiert od. wenn Sie sie etwa schon besitzen, zurücksenden, wenn Sie mir einmahl wieder etwas zu schicken haben sollten.

21. Krajnka Zhbeliza, 1. 2. Bukvize. Laib. 1830—1. Vom Herausgeber Kasteliz, von dem auch das beyliegende Gelegenheitsgedicht ist.

Die Bücher, deren Absendung Sie mir in Ihrem Schreiben vom 31. May ankündigen, werden mir alle willkommen seyn (nahmentlich auch Vuk's Wörterbuch, welches ich nicht eigenthümlich besitze). Meine Auslage für die Bücher, die ich Ihnen sende (10 fl. und einige Kreuzer C. M.), kommt dem Betrage der Ihrigen ziemlich gleich; eigentlich werde ich noch etwas zu gut haben, da ich von den Büchern eines oder das andere dem Prof. Supan abtrete, und überdiess auch das Postwagen-Porto bis Wien für meine Sendung zahle. Wir gleichen das ein anderes Mahl aus. Wenn Sie schon mit der serbischen Literatur so unzufrieden sind, was werden Sie erst zu unserer krainischen sagen? Zu unsern Gebethbüchern und Katechismen? etc. — Wenn die serbische Literatur eine Pöbelliteratur ist, so kann man die unsrige ihrer Bestimmung nach nicht wohl anders als eine Bauernliteratur nennen — freylich ist der Bauer in mancher Beziehung respectabler, als was man sonst Pöbel nennt; aber eine Literatur, die ihn zunächst, oder vielmehr ausschliesslich berücksichtigt, ist denn doch ein armes Ding! Sie sagen, die Serben schreiben meistens »Romanchen, Dramen etc.« — wie froh wären wir, wenn wir dergleichen hätten! — An literarischen Zänkereyen um Buchstaben etc., fehlt es auch bey uns nicht. So eben erschienen in der Zeitschrift Carinthia zwey Aufsätze über die neuen (Metelkoschen) Buchstaben, der eine, vom Prof. Supan, dagegen; der andere, vom

Spiritual des hies. Priesterseminars J. Burger, da für; Supan hat nun einen zweyten als Replik auf den Burger'schen fertig — aber sie umgehen alle das was mir das wesentliche scheint, so dass es mich selbst juckt etwas darüber zu sagen.

Den 27. Juny 1831.

Heute endlich habe ich meine Sendung an Sie bey der Postwagen-Expedition aufgegeben, und Sie wird gegen Ende dieser Woche unfehlbar in H. Kopitar's Händen seyn. Ich muss aufrichtig gestehen, dass ich herzlich froh bin, der Sache einmal losgeworden zu seyn. Ich konnte die Papiere schon nicht mehr ansehen — so überdrüssig war ich schon einer Arbeit, zu der ich absolut keine Zeit hatte und zu der ich übrigens auch nichts weniger als vorbereitet war — denn ich hatte mich früher nie mit unserer Literatur (wenn man die wenigen krainischen Büchlein so nennen kann) beschäftigt — so wenig als jemand (meines Wissens) in Krain — (mit der Sprache beschäftigen sich wohl mehrere). Wenigstens hinsichtlich der Zeit hätten Sie sich also an keinen unrechtern wenden können, als an mich. Sonst kann ich aber wohl auch sagen, dass sich kein Mensch in Krain die Mühe genommen hätte, alle die Büchelchen etc. zusammen zu suchen (denn unsere Bibliothek hat bey weitem nicht alle) und zu verzeichnen — wenigstens nicht mit der Genauigkeit, mit der ich es zu machen suchte. — Diess ist aber auch mein einziges Verdienst. — Aber bey einer Literatur wie die unsrige kann man sich wohl auch kein anderes erwerben. Desswegen konnte ich mich aber auch nicht entschliessen, meine Arbeit abgehen zu lassen, bis sie nicht wenigstens diese Vollkommenheit hätte. Sollten Sie noch irgend eine Aufklärung oder was immer für Auskunft brauchen, so wenden Sie sich nur an mich — ich werde Sie nach Thunlichkeit zu befriedigen suchen. Künftlichhin werde ich weniger beschäftigt seyn; denn mit Ende dieses Schuljahres werde ich wahrscheinlich meine Lehrstelle los, u. so habe ich dann nur die Bibliothek, die indessen freylich in entsetzlicher Unordnung ist, so dass ich durch einige Jahre mit einer Totalreform derselben zu thun haben werde. —

In der Zibeliza habe ich ein Paar Gedichte, nahmentlich die Satyre »Krajnska Pifarija« (die krainische Schriftstellerey) im 2ten Bdchen ein wenig glossiert, damit Sie sie leichter verstehen. Es wird Ihnen freylich auch sonst noch manches Gedicht dunkel seyn, nahmentlich die meisten

Supan'schen — aber da machen Sie sich nichts daraus — diese Supaniana verstehen auch Krainer oft nicht, theils wegen der vielen Anspielungen etc., theils (und noch mehr) wegen seiner etwas willkührlichen Sprache, in der gar manches nicht zu Billigende vorkommt. Uibrigens sind wenigstens die meisten dieser Gedichte nicht gerade poetisch, aber sonst nicht uninteressant, wie überhaupt der ganze Mann eine zwar bizarre, aber keineswegs uninteressante Erscheinung ist. Vor allem aber verdient sein Enthusiasmus für Krain und für alles Slawische Berücksichtigung und seine vielseitige Erudition alle Achtung (die er hier auch genießt). Ich wünsche daher, dass Sie bey der Erwähnung dieses Mannes soviel möglich meine Ausdrücke, durch die ich (bey der Zibeliza) seine Eigenthümlichkeit kurz andeutete, beybehalten — es sind ohnehin nur ein Paar Worte — oder durch ähnliche ersetzen. Der Streit über die Metelko'schen Buchstaben wird neulich von ihm (Supan) angeregt. Ich glaube freylich Wesentlicheres gegen dieselben einwenden zu können, als es Supan gethan. Ich wollte auch meine Gründe gegen dieselben für Sie ausführlich auseinandersetzen, und machte dem H. Metelko den Vorschlag, er möchte selbst auf meine Einwendungen, (die ich ihm schriftlich mittheilen würde) replicieren; wir würden Ihnen dann Gründe und Gegen Gründe durch H. Kopitar vorlegen — aber Metelko lehnte diess ab, indem er meinte, dergleichen habe eine Literaturgeschichte nicht weiter zu berücksichtigen, als dass sie berichtet, was vorhanden ist. Kann Sie indessen dergleichen interessieren, so schreibe ich nächstens darüber ausführlicher. Für heute muss ich auf jeden Fall aufhören.

Mit ausgezeichnetener Hochachtung

Ihr ergeb. Diener u. Freund

M. Zhóp.

Wenn Sie einmahl meine Slovenica werden erhalten haben, so bitte ich Sie mich davon in Kenntniss zu setzen.

Kopitarjev list z raven:

Wien den 8ten July 1831.

Freund!

Zhop's Pakett ist endlich angelangt, und ich habe es eiligst, mit Ausscheidung des für Illab. & andere begelegten, für Sie umgepackt, und durch Illab. an

Maumb. für Sie abgeben lassen. Es sind herrliche, für Sie nur des Copirens bedürfende Beiträge, und ich zweifle ob Sie sonst woher so brave Vorarbeit erhalten haben können. Und da Sie erst Gott weiss wann und welchen Gebrauch von Zhop's unumwundenem Vertrauen machen werden, sive Petrop. sive Vrat., so wiederhole ich hier auch gegen Sie meine an Zhop abgegebene Meinung, dass Sie nach genommener Abschrift oder Auszug ihm seine adressaria zurückschicken möchten, um sie allenfalls mutatis mutandis als Geschichte der krain. Literatur, ohne Ihren Schaden, früher, als eigenes Büchlein abdrucken zu lassen. Zhop ist ein milder Rec. und von extensivem Vergleichs-Gesichtskreis. Alles, was er über die krainischen Halbjansenisten sagt, wird, auch noch so umsichtig gegeben, im Drucke nur der guten Sache schaden. Sie wissen, dass man auch in Frankreich Port-Royal immer für Genf ausgeben wollte. Sie franciscani nostros Rigoristas vocant Luterjani, und lassen sie in ihren Vaudevilles auf modrijani (Klünglinge) reimen. Raunicher, der eben als nominatus episc. in Rom inquirirt wird, wäre dadurch etwa ebenso compromittirt, wie Kollár durch Bowring' Artikel.

Mit der Sendung erhalten Sie auch Ihren Ptolemaeus und Voltiggi, und schreibe mir dafür f. 15.36 + f. 2, Summa f. 17.36 C. M. zu Gutem.

Vale & fave festinantissimo

K.

PS. Hinunter können wir auch nun alles schicken, aber von euch nichts ohne Contumaz erhalten.

Quid tu de Bibliis illyro-latinis Katanesichianis quorum tomus I. prodiit? in principio creavit ist durch stvori^h gegeben, damit man es nicht für das praes. stvori halten möge! Ist das nicht ein echtes, deutsches Dehnungs — h?

Hanka lässt Sie um eine kl. Probe Ihres Alexander bitten, um zu sehen, wie er sich zum Raudnitzer verhält.

3.

Laibach, 10. July 1831.

Verehrter Freund!

Ich finde kaum Zeit die gewünschten Verse für Sie abzuschreiben, geschweige, dass ich den Gegenstand (vom Standpunkt unseres Dialektes aus) weiter beleuchten könnte. Ich habe Ihnen indessen schon sonst

gesagt, dass ich im Krainischen durchaus keine andere Quantität wahrnehmen kann, als die Dehnung und Schärfung der Vocale, wie sie z. B. Metelko S. 18 darstellt. Ich setze zuerst das bey Denis gedruckte kurze Stück, da es ein Ganzes ist, hieher und schreibe es nach Kopitar'scher Weise (beyläufig)

(Vanitas mundi)

Nezhemernoft tega fveta.

Perjá/tli prá/vo skú/pej sbi/rájmo bo/gáftvo,

Ktir' naf / tud' 's te/gá / bode spre/milo fve/tá.

(wir sagen téga u. tegá oder vielmehr tigà)

Káj bo / po fmer/ti teb' / gláf ime/nítmi po/mágal,

Al zháft / téga fve/tá, / ktiro tak' / lílno she/lífh?

schütze rothen

Káj bo/do té/bi vfi / fházi er/dézhiga / (statt ruzézhiga) mórja

Na un' / plát gro/ba / dáli sa / eno po/mózh?

N* (Naglizh, der Verfasser).

In diesen Versen wurden manche Sylben nach purer Willkühr als Längen gebraucht, die doch die entschiedensten Kürzen sind, z. B. I. V. das Per in *Perjatli*, eben so das *tli* in demselben Worte, was indessen der Verfasser durch die Position oder die Caesur entschuldigen mochte. So ist auch im 3. V. in *fmer*ti das *i* entschieden kurz, so dass man es um Laibach gar nicht hört, oder höchstens wie ein französisches stummes *e*. Im 5ten V. ist das *do* in *bodo*, *bi* in *tebi* — in 6ten das *ba* in *groba* ebenfalls entschieden kurz, und wohl ganz willkührlich als lang gebraucht. So oder nicht viel besser sind auch die übrigen Hexam. u. Pentam. in den Pisanize — selbst die von Vodnik (in den Pisanize für 1780 — in der Elegie [*mila pefem*] als P. Marcus 1775 von Laibach nach Wien gieng) wovon ich Ihnen den Anfang in den Beyträgen mitgetheilt, welcher lautet (beyläufig Kopitarisch geschrieben)

Strálfhen in' / tèmni je / dán, ktir' nam / náfhe ve/félje od/terga,

(Das *è* in *odtèrga*, *tèmni* hört man kaum mehr, als das deutsche in *sondern*, *hundert*; die Sylben *tèr*, *tèm*, machen indessen doch gute Längen. Darüber habe ich noch nicht weiter nachgedacht.)

Trost

Katir' nam / trófhite fka'sí, / katir' nam / réke fu/fhí.

Slífhite! Tiho! — jest / lílhim en / gláf, ktir' od / Dúneja / pride,

Krajnske Mo/dríze kaj / bó? — Márka vafh / Krájan'k grè /
prèzh.

Márka vash / krájan'k grè / prèzh ! Oh! O! / krajnfke Mo/dríze
jo, kájte;

Njéga po/kórfh'na ve/lí. / Kdó je ta, / ktir' ga der/shí?

On se na/právla, on / jémlje slo/vó, ter berfh / rájshati / móre,
Kòj en ne/vofhlív / vós / njéga od/pélal nam / bó.

Táke be/féde fim / jeft tího (!) / krajnfkim Mo/drízam po/védal;
Vèrgle fo / zítre kjè / prèzh /, tèr sdiho/vále ta/kó:

Dúnej gro/mézhi! sa/káj ti nam / nalhiga / krájan'ka / jémljejh?
Ta dan te/dáj naj bo / med / prásnizhne / dneve di/jan. etc.

Einige Distichen kommen auch im 2ten Bändchen der Krajnfka Zhbéliza vor — ein Paar kurzer Stücke von Supan u. einige Epigramme von Kasteliz. Die letzten sind nicht schlechter gemessen, als die bessern deutschen, z. B.

Naj boga/tín, naj / knés fe ko fhátita / túkej na / sémlji:
Šmèrt od/píhne sla/tó /, sglódajo / zhèrvi shlaht/nóft.

Es wäre Mancherley hierüber zu bemerken, aber ich habe gegenwärtig durchaus nicht Zeit dazu — ich bin mit den Prüfungen beschäftigt etc. etc. Uibrigens weiss ich, dass wir uns in unseren metrischen Ansichten nie vereinen werden. So eben schreibt mir jemand, der Can. Mogilnicki in Przemysl sey an der Cholera gestorben.

Mit aller Hochachtung

Ihr ergebenster

M. Zhóp.

Ich schreibe Ihnen später einmahl über unsere Prosodie etc. ausführlicher, wenn Ihnen daran liegen sollte — doch müsste ich noch selbst ein Bischen darüber nachdenken.

Kopitarjevo pismo zraven:

Wien den 12ten July 1831.

Freund!

Ungeduld muss büssen. Ihr Packett traf ich noch bei Schaumburg an. Es sollte in 4—5 Tagen an Eggenberger beige packt werden. Es aufzumachen, und alle die Bagatellen wieder der Zerstreung preis zu geben — auf den Unwillen des neuen Packiers (nachdem Schalbacher es einmal sorgfältig gepackt hatte), der »auch nichts davon hat«, nicht gerechnet — nolui, und ich ergriff daher die Partie — man muss sich manchmal schnell

und immer cum dignitate entscheiden — dem Schaumburg die Vollmacht zu geben, mit morgiger Post das ganze Packett, so wie es Schalbacher übermacht, noch mit Wachsleinwand überzogen, an Ihre Adresse unmittelbar zu expediren. Was hier zu zahlen ist, vergüte ich dem Schaumburg (da Sie nicht mehr in Corrente-Rechnung mit ihm stehen, wie er mir sagte), cetera tu solves accepto pacchetto Neoplantae. Auch übrigens bin ich der Meinung, dass man bei jetziger angehenden Verwirrung mit den Sendungen möglichst bald im Klaren zu seyn trachten muss. Rescribes suo tempore, te recte — accipisse packettum.

Die carta bianca über B. Zois hatte ich nicht Zeit in Zhop's Adressarien auszufüllen. Fiat alias. Es ist zwar eine Biographie des B. S. Z. vom damaligen prof. hist. Richter in Laibach erschienen: aber sie ist zu cras für diesen feinen Geist. Nunc non vacat facere portraiturem fidelius, sed faciam alias, wenigstens tentabo; Er war ein aufmunternder, mit stillem aber standhaftem Feuer für alles Gute & Schöne mitwirkender Mäcen in Krain, der reichste und gebildetste und daher auch beste Mann in Krain.

Vodnik war sein gratis Kostgänger bloss, weil er Slavica trieb: selbst ich trieb Slavica auf seine Anregung, gab krainischen Unterricht der Comtesse Bellegarde auf seine Einladung (& haec fuit origo meae gramm). Raunicher war ihm (von mir) von hier aus empfohlen, und ward sein Beichtvater. Raunicher begriff den feinen Geist des Mannes viel tiefer als sein Biograph (posthumus & samozvanyj), und auch ihm nützte Zois seinerseits. Der Vater des Z. war ein Bergamasco, in Krain durch Handel Millionär geworden u. von M. Theresia pro donis patrioticis baronisirt (Zois [von gioja Edelstein] Baron v. Edelstein), übrigens ohne gelehrte Bildung, doch grossherzig und in Krain allgemein geliebt, aber den Kindern liess er die Bildung geben, und der Majoratsherr Sigmund B. Z. war Metallurg & Mineraloge, sein Bruder Carl Botaniker, nicht gemeinhin, sondern comme il faut.¹⁾

Ihr könntet wohl beide Arten von Cholera haben? Armenus ist ohne weiters expedirt worden, und entzückt über Ihren Rath weiter fort. Vale raptim.

¹⁾ Glej „Ljubljanski Zvon“, 1889, str. 763, kjer je natisnjen kos tega pisma od „die carta bianca“ do sem. Kopitarjevo pismo je najbrže prepisal Safarik sam za Čopa, ker je ta želel vedeti, kaj piše Kopitar o Cojzu; glej Čopovo pismo od 7. novembra 1831.

A. Mih* ist ein ehrgeiziges — eitles Muttersöhnchen, der überall mitsprechen möchte: aber überall sehr seicht, ne dicam leer. Er muss in Pesth seyn; er wollte vor 3 Jahren nach Mexico sed audio otiari Pestini. Seine Rede will er selbst nichts mehr gelten lassen. Alia alias.

4.

Laibach, 7. 9^{ber} 1831.

Verehrter Freund!

Gegenwärtiges Schreiben folgt meinem letzten (vom 25. v. M. glaube ich), welches das Verzeichniss der Dalmatica (Bosn. Slavon.) enthielt, nicht so schnell nach, als ich es versprochen hatte, woran grösstentheils Mangel an Zeit meinerseits, zum Theil wohl auch die Schwierigkeit, den Prof. Supan bey gehöriger Laune oder sonst in gehöriger Disposition (er kommt z. B. an Tagen, wo er es nicht von Amtswegen thun muss, vor Mittag nicht aus dem Bett) zu treffen, Schuld war. Ich gebe hier zuerst die Fortsetzung der Supan'schen Dalmatica — es sind deren indessen nur noch wenige.¹⁾ Bey Supan sah ich ferner ausser diesen mit lateinischen Lettern gedruckten Büchern (mit lateinischen Lettern sind auch die sämmtlichen in meinem letzten Briefe beschriebenen gedruckt) auch die mit den Bosnisch-cyrrillischen Lettern (vid. Dobrowsky Inst. S. 4 — aber Sie haben ja solche Bücher sicher gesehen) gedruckten.

Potem navaja „Besiede Divkovicha i. t. d. 1616“ in dve tako tiskani knjigi iz licejske knjižnice.

Ich selbst kaufte vor 3 Jahren in Venedig bey Occhi mit den bosnisch-cyr. Lettern gedruckt: Nauk karstianski... Fr. Matje Divkovich 1698.

Prof. Supan besitzt übrigens (ausser mehreren auch in der Lyc. Bibl. befindlichen Dalmaticis, die ich neulich verzeichnete) sonst noch Manches, was aber entweder nicht hieher gehört, oder Ihnen sonst bekannt seyn wird, z. B. Ofner-, Tyrnauer-, Esseker-Drucke.

Potem jih nekaj omenja.

In Venedig, Wien etc. gedruckte Schriften mit cyrrillischen Druck (serbisch etc.), von denen Supan auch mehrere, jedoch nur neuere besitzt, brauche ich wohl nicht zu ver-

¹⁾ Tu navaja šest knjig. Kot št. 5. je „Kratko iskazanje jednoga događaja, u komu se nasca godine 1813 redovnik f. Andria Dorotich“, kjer pripominja v oklepaju „ein liederlicher aber talentvoller Mönch, wie Prof. Supan sagt“.

zeichnen. Auch besitzt er (jedoch etwas defect) das Missale von Fiume 1531 (Dobr. S. XXXVII), die Gram. slav. von Maximov, Petersb. 1723, etc. An Dalmaticis ist er, wie Sie sehen, reicher, als die Lyc. Bibl., welche, wie ich neulich bemerkt zu haben glaube, bey weitem nicht »eine beynahe vollständige Suite der in Venedig etc. gedruckten Bücher« besitzt, sie besitzt nahmentlich keinen einzigen von den von Ihnen in den Wien. Jahrb. der Literatur, Bd. 48, beschriebenen cyrillischen Drucken, sondern nur spätere (von Theodos. etc.).

Als Kopitar dieses schrieb, mochte er die Menge derselben noch nicht kennen. Wie viel (wahrscheinlich nicht uninteressante) Sachen enthält das am lat. gedr. Ispravnik za Erei, Venezia. Occhi 1709 gedruckte Verzeichniss von Büchern, die damals bei Occhi zu haben waren! Ich schliesse es hier in vollständiger Abschrift an, da Ihnen vielleicht weder dieser Ispravnik, noch sonst ein so vollständiges Verzeichniss der Art zur Hand ist. Haben Sie Dolci's Fasti litterario-Ragusini benützt? Ich habe es eben etwas durchgeblättert. Wie ich sehe, war das schon eben keine so ganz unbedeutende Vorarbeit für Appendini. Faut pir!

Von Croaticis besitzt unsere Bibliothek noch weniger, und wohl gar nicht Ihnen Unbekanntes. Wir haben: Hrana duhovna i. t. d. od Stefana iz Zagreba. Capuc. 1. Sztran Zagreb, 1715, druga Sztr. Vu Clagenfurtu 1718, 4^{oo}. Szveti Evangeliumi Grätz 1651. Szveti Evangeliumi i. t. d. vu Zagrebu 1778. Sivlenje blasenoga Gazzoti Augustina. Vu Zagr. 1747. Chtenya, y Evangeliumi na vsze nedelye. Vu Budimu 1749. (Sveta Roxalia — po Ant. Kanislichu, u Beczu 1780). Diess ist, nebst Vramecz u. den bekannten Sprachbüchern, alles, was wir Kroatisches besitzen. Prof. Supan hat ausser den oben Angeführten noch:

Putni tovarusz i. t. d. Po meni Groff Frankopan Catharini Goszpodina Groffa Petra Zrinfzkoga hišnom Touraruffu (sic). Lublani (ohne V'), ströskom Januffa Carla Mally krainske Provinczie knigarz (sic) 1715. 12°, 314 S. (vorn ein nicht pag. Kalender).

Indessen Kroatisches haben Sie ohnehin selbst genug. Hinsichtlich des Dalmatinischen ist es Schade, dass Sie niemanden in Dalmatien gefunden haben, der Sie mit Büchern, Notizen etc. unterstützt hätte. Mein Nachfolger in der Humanität, Petruzzi, vom Gymnasium zu Zara hieher übersetzt, sagt mir, Sie könnten sich unter andern wenden in Zara an Abbate Giorgio Plancich, Ispettore generale delle scuole normali in Dalmazia; in Traù an Conten Caragnini; die meisten dalmatinischen Bücher aber besitze

ein Geistlicher in Ragusa, den man insgemein il Prete sordo nennt, dessen eigentlicher Name aber ihm (Petruzzi) nicht beyfalle; Sie könnten, meint Petruzzi, durch Dr. Trufsich in Triest und dessen Schwager, den russischen Consul in Ragusa, sich leicht mit diesem presbyter sordus in Verbindung setzen; auch Prof. Kucharski sey mit ihm bekannt. Von Martecchini's Sachen habe ich: Gundulich's Osman (nebst der miserablen italiänischen Bearbeitung desselben: *Versione dell' Osmanide poema illirico di Gio. Fr^{co} Gondola, patrizio di Ragusa. Colla dilui vita scritta dal P. Fr. M. Appendini, Ragusa, Martecchini, 1827, 8°, 55+159 S.* — Diese Übersetzung soll vom Zaraer Gub. Rath. Nic. Giachich seyn). Popovits's *Ausg. der Osmanide*, Bud. 1827 kennen Sie sicher auch; dessen *fufe sina rafmetnoga* mit den Pjefnji pokorne. U Dubr. 1828, 8°. 125 S. u. dessen *Ariadna polufplostivo — prikafagne*. U Dubr. 1829. 8°. 78 S. Dies ist alles, was ich Ihnen über Dalmatica sagen kann. Die Titel, die ich Ihnen abgeschrieben, sind genau, zumahl die von den in der *Lyc. Bibl.* befindlichen Werken abgeschrieben; bey Supan musste ich es etwas schneller machen, um ihn nicht zu disgustieren. Finden Sie irgendwo einen Anstand, so wollen Sie es mir sagen; ich werde noch nachschauen, wenn es nöthig ist. Fatal ist es mit den unbestimmten Schreibungen; ich behielt natürlich immer die des Buches bey (auch die *f* und *s*, wo sie unterschieden werden). In Appendini's *vita* des Gundulich heisst es S. 33: *L' erudito canonico Pietro Bassich buen illiricista ed assai benemerito per averci lasciata una completa raccolta trascritta di proprio pugno in 22 volum. di tutte le poesie illir. superstiti raccolta acquistata dallo stamp. librajo Martecchini ad ogetto di darla fra breve alla luce col titolo di Parnaso.* Was geschieht doch damit? Ich wäre auf die ältesten u. auf die dramat. Poesien neugierig. Durch einen Professor, der von hier durch Wien nach Rzeszow reiste, schickte ich vor ein Paar Wochen für Sie an Kopitar (mit dem Ersuchen an letztern, es bey Schaumburg für Sie abzugeben):

1. Evangelien und Episteln nach der neuesten Ausgabe; ältere kann man nur durch Zufall finden, also vielleicht später; zur Vergleichung der Sprache kann Ihnen indessen Kopitar's grosse Tabelle (zur S. 157 seiner *Gram.*) dienen.

2. Ravnikar's *Sgodbe* 2^r u. 3^r Theil.

Einen Thom. v. Kempis konnte ich nicht gleich finden, da der Prof. eben an einem Sonntag mit Eilwagen abreiste. Der Salokar'sche ist vergriffen; die Bedenzhizh'sche *Ausg.* ist sprachlich ziemlich schlecht; diese können Sie indessen immer haben, wenn Sie sie wünschen.

Von der Zhbeliza ist noch kein drittes Heft erschienen; es erscheint wohl noch nicht vor ein Paar Monathen. Einen krainischen Kalender ausser Pratika gibt es seit Vodnik'schen, d. h. seit 30 Jahren nicht. Von Murko's Lexicon ist bis nun nur ein Probefogen uns zugekommen. Es wird indessen doch daran gedruckt, glaube ich. Muchar's Aufsatz üb. d. Einw. d. Slow. ist mir nicht bekannt; ich will mich indessen darauf erkundigen.

Ihre Bücher-Sendung vom Ende May habe ich noch nicht erhalten, obwohl mir Schalbacher seitdem schon mehrmals Bücher geschickt hat. Sie liegt vielleicht bey Schaumburg; ich habe nun darnach fragen lassen, aber noch keine Auskunft erhalten. — Für die Mittheilung der Bemerkungen Kopitar's danke ich Ihnen recht sehr. — Gorejnsko u. Krajna kann auch ich nicht für einerley halten.

Krell's Postille, Laibach bey Mannel 1578 ist allerdings eine zweyte Ausgabe des ersten in Regensburg 1567 gedruckten Theiles derselben; ob aber auch der zweyte Theil früher in Regensb. gedruckt worden oder zuerst (mit dem ersten zugleich) in Laibach 1578, ist bis nun nicht bekannt. Ich begreife nicht, wie Kopitar'n nach dem, was er selbst S. 424 schreibt, dieser Zweifel einfallen konnte. So begreife ich auch nicht, wie er glauben kann, Jernej Skuryaniz sey Truber selbst, da er doch selbst letztern S. 391 Pseudo-Drucker nennt; Truber hat ja doch seine Büchlein nicht selbst gedruckt; er wird doch nicht in dem nähnlichen Buch zwey Pseudo-Nahmen führen (Philopatrid. Illyr. u. Jern. Skuryaniz).

Skalar's Buch ist, wie mir Kopitar schreibt, eine (germanisierende) Übersetzung von »Joh. Wolf's Schule der Betrachtung« etc. MS. von 1643. — Kopitar schreibt Mésanguy; der (sehr genaue) Barbier (Dict. des ouvrages anonymes et pseudonymes) Mesenguy (ohne Accent); im Privilège du Roi zu seiner Exposit. de la Doctr. chrét. Paris 1767 heisst er Mezenguy. — Gegen Vodnik ist Kop. unwillig; seiner inconstantia ungeachtet, hat er doch Wesentliches geleistet. Was Kopit. Ihnen über Zois geschrieben, wäre mir interessant, wenn es auch so allgemein ist; ich möchte nur sehen, in welchem Ton er von ihm spricht. Seyen Sie so gut, mir seine Worte über ihn in Ihrem Nächsten mitzutheilen.

G. Khisl ist Kiesel (nicht Кисель); seine Familie war aus Bayern nach Krain gekommen, wie ich später aus der Dedicatio[n] der Vita Herb. Aúrspergij ersah. Übrigens hat es mich besonders gefreut, aus Kopitar's Bemerkungen zu

ersehen, dass Khisl's Jesus Sirach noch existiert; ich wusste nichts davon.

Berichtigungen und Ergänzungen meiner Slovenica schicke ich ein andermahl, für diessmahl schliesse ich nur ein Verzeichniss der Glagolitica unserer Lyc. Bibl. (wörtlich aus dem Zois'schen Katalog abgeschrieben, mit ein Paar Zusätzen) bey, aus welchem Sie ersehen werden, dass wir bey weitem nicht so reich daran sind, wie Sie sich vorstellen mochten. Sollten Sie eine weitere Auskunft hierüber brauchen, so wollen Sie es mir in Ihrem Nächsten sagen. Für heute breche ich ab, um die kroatisch-ungr. Post nicht zu versäumen, und bin mit aufrichtiger Hochachtung

Ihr ergebenster Diener u. Freund

M. Zhop.

Ob meine Slovenica gedruckt werden, weiss ich noch nicht zu sagen. In Wachsmuths »Europäisch. Sittengeschichte« 1^r Thl. Lpz. 1831 lese ich soeben S. 307. »Schaffarik gibt in seinem trefflichen Buche, Geschichte der slav. Spr. u. Lit. Ofen 1826, dem keins der Handbücher über germ. u. roman. Spr. u. Lit. den Preis abgewinnen möchte« etc. u. S. 308 »Der wackere Schaff. in einem Kernbüchlein: Uiber die Abk. d. Sl.« — Von wem erhalten Sie Auskunft über Polonica?

K temu listu je priložil Čop »Glagolitica in der Laib. Lyc. Bibliothek, — wörtlicher Auszug aus dem Zoisschen Catalogus. Pri št. 7 »Missale romanum, ohne Titelblatt, 4to 247 Bl.« pravi, da je to oni, ki ga omenja Kopitar v opombi str. 387, in, kakor je razvidno iz Dobrovskega Institut. Str. XXXVII., reški iz l. 1531. Primerjati ga hoče z Zupanovim. Št. 8. in 9 »Missale rom. 1631 — in Breviarium romanum sl. id. 1688 — ima Čop sam, breviar njegov je pomanjkljiv.

Potem omenja še nekatere druge knjige, katerih ni zaznamovanih v Zoisovem katalogu.

Pridejan je tudi »Verzeichniss der in der Laib. Lyc. Bibliothek befindlichen Dalmatica (aus der B. Zois'schen Sammlung). Pri št. 1. Piesni raflike Dinka Ragnine 1563 — pristavlja »Unter den illyr. Gedichten des Ragnina sind viele sonettenartig, auch in der Form der Sonette gedruckt (nämlich in 2 Quader u. 2 Terzett abgetheilt), aber nicht als Sonette gereimt, sondern nur paarweise. Ich verstehe leider die Sprache zu wenig, um Ihnen etwas vom Gehalt derselben zu sagen«.

Potem sledi še »Dalmatica etc. in der Sammlung des Prof. J. Supan«, navaja 34 knjig.

5.

Laibach, 13. Jänner 1832.

Verehrter Freund!

Ich habe einige Zeit gezögert, Ihre werthen Zuschriften vom 13. u. 24. Nov. v. J. zu beantworten, weil ich Ihnen eben nichts Erhebliches mitzuthemen hatte. Nun darf ich indessen doch nicht länger säumen, Ihnen zu schreiben, wäre es auch nur, um Ihnen anzuzeigen, dass mir vorgestern Ihre Büchersammlung vom May wohl conditioniert zugekommen ist. Ich danke Ihnen für alles Gesendete recht sehr; nahmentlich ist mir Vuk's Wörterbuch willkommen, da ich es bis nun nicht eigenthümlich besass. Auch die übrigen Bücher werden gewiss ein mehrfaches Interesse für mich haben. Von den drey Stücken, die Sie doppelt gesendet haben, nämlich Orazia Flakka o stichotvorstvu knjiga, L. v. G's kroat. slav. Orthographie u. Marich's Izkra domorodne Ljubavi, gab ich ein Exemplar Herrn Supan als ἀντιδωρον für Vodnikiana. Es findet sich vielleicht auch unter den Büchern, die Sie mir noch [zu] schicken gedenken, etwas für ihn.

Auch für die mitgetheilten Nachrichten bin ich Ihnen sehr verbunden, nahmentlich für die Angabe des Titels u. des Inhalts des Köppen'schen Sobranie Slov. Pam., von welchem ich keine nähere Kenntniss hatte; ich erinnerte mich kaum dunkel, einmahl etwas davon gehört zu haben, aber noch damahls, als mich die Slavica oder wenigstens die Slovenica nicht interessierten — denn dieses Interesse haben mir eigentlich erst Sie u. H. Kopitar so zu sagen aufgedrungen (früher beachtete ich beynahe nur Polonica). Ich habe natürlich das Buch sogleich verschrieben, werde aber leider ziemlich lang darauf warten müssen. Auch Csaplovics's »Croaten u. Wenden in Ungarn« kannte ich nicht. Ich werde indessen hoffentlich das Büchlein von Wien haben können. Notizen über ungarisch-windische Bücher etc. würden mir allerdings willkommen seyn — nahmentlich die vollständigen Titel der Kuzmics'schen Schriften, so wie derer der ungrisch-windischen Protestanten.

Das ungr. wind. Buch, wovon Sie mir den Titel, wie er Ihnen von einem Serben mitgetheilt worden, angeführt haben, fand ich vor einigen Tagen bey H. Supan. Der Titel lautet (etwas richtiger) buchstäblich also:

Vóre krsztsánszke (sic) krátki návuki etc.¹⁾ V Halli MDCCLIV. 12° 275 Seit. nebst Titbl. u. 10 Bll. »Predgovor«, welcher »V. J.« unterschrieben ist. Diesem ist beygebunden:

¹⁾ Gl. Šafařík, Geschichte der südsl. Lit. I. 117.

Réd Zvelicsánsztva etc.¹⁾ V Halli 1747. 96 S. 12°. Der windische Uibersetzer dieses Buches ist (nach einer Anmerk. der Vorrede des ersten) »Szever Miháo Zvanecsa«. Im Text der Vorrede heisst es: »geto fzo nám naffi fztarisi, zvún Temlin Ferencza, i Vanecsaj Mihala etc.«²⁾ Wie ist das mit der Verschiedenheit des Nahmens Vaneczaj u. Zvanecsa? ungrisch? Die Sprache dieser Bücher ist übrigens für uns Krainer schwer genug zu verstehen.

Nachträgliches zu den Dalmaticis. Ant. Kadcich Theologia mor. Bonon. 1729. 4° hat 556 Seiten nebst 6 Bogen Vorstücke.

Ant. Boxin, offic. od Nedigl. ist nach der Signatur in 8vo, das Format ist übrigens ganz klein, so dass es 16° (oder beynahe 32°) seyn könnte — also wohl auf halbe Bogen gedruckt. Es hat 352 Seiten. Den Bogdan Bakseich finde ich noch immer nicht. Dorotich, Kratko ifkazanje jednoga dogadjaja etc. ist autobiographisch. Himbenoft prit. velezn. Nazradin. ist ein Volksroman, eine Art Bertoldo. Uiber Nussredin Chodscha vid. Goethe's West-östl. Div. Bemerk. z. Buch des Timur, 6. Bd. S. 146. neueste kl. Ausg.

Bey Prof. Supan fand ich noch:

Kitta cvitya razlikova Gospodina Ivana Ivani . . scevichia vlast. Brasckoga. In Venetia 1703. 8°. 152 S. (Poesien). Hinsichtlich der glagolitischen kratka Azbukvica, die Prof. Supan hatte, habe ich mich geirrt oder schlecht ausgedrückt; es war diess kein Tyrnauer, sondern ein Fiumaner glagolitischer Druck. Nur die cyrill Azbukv. ist von Tyrnau. Die glag. schenkte Supan dem sel. Verhovacz.

Unter meinen Büchern finde ich noch:

Mandaliena pokorniza Gospodina Giua Vucichia Bunichia. In Venetia 1705. 12°. 44 S. (in Versen). Diese Mandaliena des alten Bona ist ganz verschieden von der des Ign. Giorgi. Der Name des Verf. müsste übrigens Vucich Bunich seyn u. nicht Vucicevich, wie er bey Appendini II., 236 u. in Stulli's Verzeichniss heisst. Ein etwas genaueres Verzeichniss ragus. dalm. Schriften steht vor der 2ten Ausg. des Diz. von Della Bella; da heisst der Name Vuchich Bunich.

Nach Fiume will ich nächstens wegen der dort erscheinenden illyr. Bücher schreiben u. mich auch hinsichtlich der im dortigen Capuciner-Kloster befindlichen erkundigen. Ich habe Bekannte dort, da ich ein Paar Jahre (1821 u. 1822) am dortigen Gymnasium Humanitätslehrer war. Damahls kümmerte ich mich indessen noch um nichts Slawisches.

^{1) 2)} Gl. Šafařík, Geschichte der südsl. Lit. I. 117.

Die gewünschten Abschriften aus dalmat. Büchern werde ich auf jeden Fall bis zu der von Ihnen bestimmten Zeit besorgen, wenn Sie sie noch brauchen sollten — denn vielleicht haben Ihre neuerlichen Verwendungen nach Dalmatien doch einen Erfolg gehabt, so dass Sie nicht nur Nachrichten, sondern auch Bücher von dort bekommen, in welchem Falle Sie mir angeben wollen, wovon Sie keine Abschrift brauchen. Die Abschriften mache ich im schlimmsten Falle wenigstens zu Theil selbst, da die jungen Leute in solchen Sachen nicht genau genug sind, so dass die Revision u. Verbess. ihrer Abschriften beynahe dieselbe Mühe kostet, als das Abschreiben selbst. Gegenwärtig habe ich übrigens keine Schüler mehr, da ich vom Lehramt ganz entbunden bin, indem dasselbe nach dem bestehenden System mit der Bibliothekarstelle nicht vereinbarlich ist (nahmentlich ein so viel Zeit erforderndes, wie das der Humanität). Ich habe die Bibliothekarstelle vorgezogen, obwohl bey derselben der Gehalt eben so knapp ist, wie bey der Humanitäts-Professur (nähmlich 800 fl. C. M.); bey der Bibliothek habe ich indessen doch freye Wohnung und, was die Hauptsache ist, ein mir mehr zusagendes Geschäft. Die Bibliothek wird mich übrigens doch ziemlich beschäftigen, wenn einmal die Organisation derselben (denn sie ist in der furchtbarsten Unordnung) anfängt, wozu ich den Plan bereits im Frühjahr 1830 vorgelegt, aber noch keine Erledigung von der Studien-Hofcommission erhalten habe, auf die ich auch eben mit keiner besondern Ungeduld warte. Bis zum Anfange dieses Schuljahres konnte ich für die Bibl. ohnehin wenig thun, da ich die Humanität supplierte. Bey der Lycealbibliothek habe ich übrigens auch ein Paar Beamte unter mir (wie denn bei uns überall ein Uiberfluss an Beamten ist), nähmlich einen Scriptor (Kasteliz) u. einen Diener oder Famulus (oder Amanuensis, wie er sich gern nennt — Kofmazh) welche beyde ich unter den krainischen Schriftstellern angeführt habe — erstern als Herausgeber der Krajnka Zibeliza, von der das 3te Bdchen schon vor längerer Zeit der Censur vorgelegt, aber noch nicht erledigt worden ist — es wird besser seyn, als die beyden ersten), aber ich kann diese Herren zu eigentlichen bibliothekarischen Arbeiten wenig brauchen; sie sind beinahe bloss zur Bedienung u. Aufsicht der Leser da u. zu Kanzleyarbeiten, wie Kopierungen etc., die (schon an sich nicht bedeutend) ich zu verringern suche. Uibrigens kommt es gewöhnlich so, dass ich einige Zeit mit Sprachlectionen vergeuden muss, die hier natürlich schlecht bezahlt werden — die Stunde zu 30 kr. C. M. — (Sie dürfen das Geld nicht nach

dem Neusatzer Fuss bemessen — hier ist alles unverhältnissmässig theurer, als es dort seyn dürfte, unter andern auch darum, weil wir, seitdem wir französisch waren, kein Papiergeld haben). Gegenwärtig gebe ich eine französ. Lection deutsch, eine italiänische französisch, beyde beim hies. Landes-Gouverneur, dem man natürlich so etwas nicht abschlagen kann, — eine englische deutsch, eine deutsche italiänisch (einer Römerin), jede 3 Stunden wöchentlich, und werde nächstens eine englische englisch (dem Sohn eines hier lebenden Engländers) übernehmen müssen. Man verliert viel Zeit damit u. hat wenig davon. Und so komme ich kaum dazu, etwas Gescheidtes zu thun, zumahl da ich gern einen bedeutenden Theil meiner Zeit auf eigene Lesereyen verwende, viel correspondiere etc. Doch mehr als genug davon — ich bitte um Vergebung.

Für meine Slovenica habe ich doch jemand gefunden, der den Verlag übernehmen will, den hies. Buchdrucker u. Buchhändl. v. Kleinmayr. Ich werde also das MS. zum Druck einrichten, doch kann ich nicht umhin, es etwas umzuarbeiten, wozu ich aber noch mehrere Bücher etc. zu haben wünschte, die ich erst bestellt habe. Auch eine Excursion nach Wien, um die dortigen Truberiana etc. einzusehen, in mehreren Werken, die ich nicht wohl hier haben kann, nachzuschlagen etc. wäre nicht überflüssig — zu einer Reise finde ich überhaupt bald Ursachen od. wenigstens Ausreden — (nahmentlich auch, um mit Kopit. über Mehreres mündlich zu sprechen), aber ich kann dieselbe höchstens zu Ostern machen. Vor der Hand wünsche ich zunächst einige Aufsätze für die Wiener Jahrbücher zu machen (unter andern einen über Slovenica); aber ich bin im Grunde [ein] etwas fauler Mensch, der Arbeiten gern verschiebt. Eine slowenische Chrestomathie als Anhang zur Literargeschichte wird sich wohl auch machen lassen, so dass sie auch neben der Kopitar'schen (in seiner Gramm.) wird bestehen können. Mein Buch dürfte indessen auf jeden Fall wohl erst um Pfingsten dieses Jahres erscheinen. Wenn Sie früher etwas quoad Slovenica brauchen sollten, so müsste ich auf eine andere Art dafür sorgen. Ich habe seitdem noch mehrere krainische (Andachts-) Bücher kennen gelernt, unter andern auch eines aus der Truber'schen Zeit von einem Laibacher protest. Prediger Tulfzhak, den bis nun keiner von unsern Literatoren genannt hat — diess ist: Kerfzhanfke leipe Molitve sa vse potreibe inu stanuve itd. poprei v Bukoufkim inu Nemfhkim jesiki fkusi Janfha (Hans) Habermana pissane, sdai pak tudi pervizh v Slovenfzhino stolmazhene. V Lublani, fkusi J. Mandelza 1579. 12°.

24 S. Vorst. u. 131. Bl. Ich kenne dieses Buch leider nur aus Baumgarten's Nachr. v. merkw. Büch. S. 475, woselbst auch folgender bis nun nicht näher bekannter Mannel'sche Druck vorkommt: Salomonove Pripuvisti, tu ie, kratki itd. navuki, fkusi Juria Dalmatina v Slovenzrhino stolmazheni. V' Lublani 1580. 12°. 8 Bog. Auch steht daselbst: Ta celi Catehismus, eni Pfalmi itd. od Pr. Truberia, S. Krellia itd. V Lubl. 1579. Vergl. Kopit. Gramm. S. 449. Ihre Bemerkung hinsichtlich des Skuryaniz u. Philop. Illyr. ist schon darum unhaltbar, weil Truber selbst sagt (in s. summ. Inhalt etc.), dass die Bücher, auf deren Titelbl. diese Nahmen (die er zwar nicht anführt, aber die Bücher selbst beschreibt er genau, u. sagt, er habe sie heimlich drucken lassen) vorkommen, von ihm sind. Kopitar hat sich noch nicht näher erklärt.

Indem ich hoffe, dass gegenwärtige Zeilen Sie bey völlig hergestellter Gesundheit treffen werden, verharre ich mit inniger Hochachtung

Ihr ergebenster Diener u. Freund

M. Zhóp.

6.

Laibach, 15. 8^{ber} 1832.

Verehrter Freund!

Ich habe auf Ihr werthes Schreiben vom 9. Aug. lange nichts erwiedert. Sie werden indessen vielleicht schon durch Kopitar erfahren haben, dass ich durch längere Zeit von hier abwesend war. Es hat sich mir gegen Ende August eine gute Gelegenheit ergeben, einen Ausflug nach Salzburg u. München zu machen. Ausserdem machte ich in dieser Vakanz auch mehrere Excursionen in Krain und Kärnthen. Von der letzten derselben bin ich erst am 3. ds. zurückgekommen. Seitdem aber bin ich schon an ein Paar ungarischen Posttagen zufällig verhindert worden, Ihnen zu schreiben. Das ausgebliebene Paquet (das Fiumaner Schiavet etc. enthaltend) wird Ihnen nun wohl schon zugekommen seyn. Kopitar wird Ihnen wohl gemeldet haben, dass dasselbe durch Hartleben gegangen ist. — Jarnik, den ich neulich in Kärnthen besuchte, hat seitdem nur ein alphabetisch geordnetes Verzeichniss der Wurzelwörter (nicht aller im Etymologicon vorkommenden Wörter, wie das am griech. Stephanus) herausgegeben; es ist nur 1 Bogen

stark. Seine Abhandlung über die Kärnthnische Varietät blieb einstweilen ungedruckt. Seine Sadje-reja habe ich für Sie in Klagenfurt genommen. Er arbeitet jetzt an einem deutsch-windischen Wörterbuch, das indessen wohl noch nicht sobald erscheint, obwohl er bey dieser Arbeit mehrere Gehülffen hat. Der vorzüglichste unter denselben ist ein junger Geistlicher aus dem Cillyer Kreise (auch in der Vorrede des Etymologikons erwähnt) Namens Slomfhek, gegenwärtig Špiritual im Klagenfurter theolog. Seminar, der freywillig den Theologen eine Art von slowenischen Unterricht ertheilt, der zunächst praktisch ist. Eine Frucht davon ist ein soeben erschienenenes Büchlein, betitelt: Prijetne Perpovedi sa otrôke. Is Némfhkiga naflovénili mladi duhóvni v' Zelovfhki duhovfnizi. V' Zelovzi 1832. Natifnil Ferdinand od Kleinmayr. 8° 80 Seiten. Diese (Cristoph Schmid'schen) Erzählungen für Kinder wurden von Slomfhek's Zuhörern übersetzt u. von ihm selbst verbessert. Sie lassen sich ziemlich gut lesen, doch kommen darin sprachliche Unvollkommenheiten vor, wie man sie in den seit einigen Jahren in Laibach erschienenen Büchern nicht findet. — Die Sadje-reja und wohl auch diese Perpovedi etc. werde ich Ihnen mit dem glagolitischen Missal von 1631 schicken, wozu sich bis nun noch keine sichere Gelegenheit ereignet hat. Von der Ankunft des Psalters 1495 in Wien habe ich auch noch keine Nachricht; er mag indessen schon bey Rohrman & Schweigerd (Schalbacher) seyn, da ich von dort schon seit längerer Zeit nichts erhalten habe.

In München habe ich unter andern natürlich auch die handschriftlichen karantanischen Stücke auf der Hofbibliothek eingesehen und auch die russische Ausgabe derselben, ich meine das Sobranie etc. von Köppen u. Wostokow, welches ich mir bis nun noch immer nicht verschaffen konnte, so sehr ich es auch brauchen würde. Wie verschaffen Sie sich russische Bücher? Ich erhielt einige Kleinigkeiten durch Schalbacher, aber nach jahrelangem Warten (d. h. ich wartete wenigstens Ein Jahr darauf) und enorm theuer. Wenn Sie sich auf eine leichtere Art ein zweytes Exemplar des Sobranie etc. verschaffen und Ihr gegenwärtiges bis dahin entbehren könnten, so würden Sie mich sehr verbinden, wenn Sie mir dasselbe gegen Ersatz Ihrer Auslagen für ein zweytes (oder für Ihr gegenwärtiges) abtreten und geradezu mit dem Postwagen zusenden möchten. (Doch nur wenn Sie diess nicht genieren sollte.) Das Buch hat natürlich für uns Krainer verhältnissmässig einen noch grössern Werth, als für Sie; doch wird es wahrscheinlich auch für Sie einen solchen haben, dass

Sie sich nicht leicht werden davon trennen wollen. Sollten Sie es jedoch thun, so wollen Sie das Exemplar, damit es ein geringeres Paquet macht, falls es bloss broschirt seyn u. einen unnöthig breiten Rand haben sollte, immerhin etwas beschneiden lassen, und mich von der Aufgabe desselben auf den Postwagen vorläufig brieflich avisieren. Nur wenn Sie zufällig gerade eine sichere u. schnelle Gelegenheit haben sollten, es ohne grosse Kosten nach Wien zu senden, so könnte das Postporto bis dahin erspart werden. Ich wiederhole indessen, dass, wenn Sie das Sobranie gerade selbst brauchen sollten, ich Ihnen keineswegs zumuthen will, dasselbe mir abzutreten. Auf jeden Fall aber wäre Ihre baldige Äusserung hierüber erwünscht. —

Mit meinen Carniolanis ist noch immer nichts weiter geschehen. Ich bin ein fauler, zerstreuter Mensch u. verschiebe alles auf morgen, vom Sommer auf den Winter etc. Den nächsten Winter wäre doch einmahl Zeit, etwas zu machen, und ich mache die besten Vorsätze. Uibrigens muss ich aber doch auch gestehen, dass es mich nicht gerade sonderlich freut, unsere Gebethbüchlein und Katechismen u. Nahmenbüchlein zu beschreiben — u. was haben wir sonst? an diesen aber wohl eine Unzahl. Da schreibe ich gleich wieder ein Dutzend her, ((für] die ich eben Raum habe) von denen ich früher schwerlich eines werde angeführt haben:

1. V' Duhu katolhke Zerkve molezh Cristian i. t. d. V' Zelovzi 1822.

2. Premifhluvanje ino molitev eniga Kriftjana. V' Zeli 1828.

3. Molitu eniga virnu andohtliviga Kriftiana. V' Zeli 1820.

4. Bukvize sa fholi odrafteno mladost i. t. d. Grad'z 1819 (ABC-Buch).

5. Kratke perpovedanja i. t. d. V' Gradzu 1831.

Diese kleinen Erzählungen werden auch in Krain etc. gebraucht, doch ist die slow. Uibersetzung nicht die nähmliche.

6. Abezedna knishiza i. t. d. V' Gradzi 1831.

Deutsch-windisch. Mit Dainko's Lettern (es ist wohl auch die Uibersetzung von ihm). Die Lettern hat Dainko listig der Regierung in Gratz aufgedrungen, aber die Leute (die Geistlichkeit etc.) mögen sie nicht.

7. Majhini Katekismus i. t. d. V' Gradzu 1830.

(Deutsch-wind.) — (NB. Der Uibersetzer von Nr. 5. u. 7. ist ein in Steyerm. als Pfarrer angestellter Krainer, dessen Nahme mir jetzt nicht beyfällt) doch — Alizh heisst er — seine Sprache accommodiert er etwas der steyrischen Varietät.

8. Te dober dušni Paſtir per ſvojemu kmetenſkemu, ali purovkemu bouniku, inu vmerjezhemu Kriſtianu. V' Zelouzi 1795. 8°. 72 Seit.

Doch ich höre auf, ſonſt verſäume ich auch die heutige Poſt. Dergleichen opera liegen mir noch mehrere vor; aber iſt ſolches Zeug des Beſchreibens werth? Wollen Sie einige Marburger Artikel?

1. Liſti ino Evangelia i. t. d. V' Marburgi, ſe najdejo per Ant. Ferlinzu o. J. (gedruckt iſt es indessen in Gratz). 8°. 310 Seiten.

2. Ene prou lepe Molitouske Bukvize i. t. d. od J. Werdineka. Na prodajo ſe najdejo per Ant. Ferlinzu. o. O. u. J.

3. Molitne Bukvize ſa gmein Volk Slavenskiga (sic) Jeſika. Se neide per Anton (sic) Ferlinz (sic) bukvarju v Marburgi o. J. (auch Nr. 2. u. 3. in Gratz gedruckt.) kl. 12°. 144 Seit.

Von Nr. 2. u. 3. habe ich ſchon andere Ausg. angeführt. Die Ferlinz'schen müſſen vor Kurzem erſchienen ſeyn. Doch leben Sie wohl.

Hochachtungsvoll ergebener

M. Zhóp.

7.

Laibach, 21. 10^{ber} 1832.

Verehrter Freund!

Ich verſchob ſo lange, Ihr werthes Schreiben vom 25. Octob. zu beantworten, daß mir indessen Ihr letztes vom 3. ds. zugekommen iſt. Inzwiſchen habe ich mit einer Sendung von Rohrman & Schweigerd den mir von Ihnen überlaſſenen Pſalter von 1495 erhalten. Diefes mehrfach merkwürdige Buch freuet mich recht ſehr. Daß für Sie beſtimmte glagolitische Miſſal nach Wien zu ſenden, habe ich biß nun keine ſichere Privatgelegenheit gefunden, aber die nächſte Woche geht es mit den Remittenden eines hieſigen Buchhändlers dahin ab. Ich werde demſelben unter andern auch das, was biß dahin von der neuen ganz umgearbeiteten Ausgabe der krainiſchen Evangelien u. Episteln gedruckt ſeyn wird, beylegen. Diefes Buch dürfte für Sie zu Vergleichen intereſſant ſeyn; die Sprache darin iſt, ſo viel mir bekannt, rein und echtkrainiſch, weder durch Germaniſmen entſtellt, noch durch übertriebenen Purismus unvertändlich. — Sonſt iſt bey uns ſeit meinen letzten

Nachrichten wieder Einiges erschienen, jedoch eben nicht von besonderer Bedeutung, als:

1. Dober nauk i. t. d. Spifal in na fvitlobo dal Janes Ziegler. V' Ljublani, natifnil J. Blasnik 1832, na prodaj per Janesu Klemensu, bukvovesu. 12° 132 Seiten. (Der Buchbinder Klemens hier ist gegenwärtig der unternehmendste Verleger krainischer Bücher.)

2. Mafhne bukvice, to je: Molitve per Š. Mafhi itd. J. Z. (Janes Ziegler — der Verfasser hat sich nur mit diesen Anfangsbuchstaben, sogar ohne »spifal« oder so etwas, bezeichnet, wahrscheinlich deswegen, weil der grössere Theil dieses Büchleins aus andern [krainischen] Gebethbüchern entlehnt seyn soll). V' Ljublani, na prodaj per J. Klemensu. 1832. Mit Holzschnitten. 338 Seiten; ohne Holzschnitte 292 Seiten.

3. Nauk katoljšfhe zerkve od opravizhenja grefnika. Sloshil Gafhper Šhvab i. t. d.

4. Obifkovanje Jesufa Kristufa i. t. d. Der Verf. davon ist der Missionar Friedrich Baraga; im verflossenen Sommer liess er auch ein Gebethbuch in der Sprache der Ottawa-Wilden in Amerika drucken.

5. Navod v' branje sa mladost nedélfkib fhof i. t. d. — nebst einer Tafel der Metelko'schen Buchstaben (das Buch selbst ist mit den gewöhnlichen lateinischen gedruckt). Der Verf. dieser »Anleitung zum Lesen für die Jugend der Sonntagsschulen« ist, so viel ich weiss, der Klagenfurter Seminarial-Spiritual Anton Šlomfhek, dessen ich in meinem Letzten erwähnte.

6. Pad no sdig zhloveka i. t. d. Napravit no vündal Anton Šherf i. t. d. Der Verfasser dieser 7 Fastenpredigten, Ant. Šherf, ist meines Wissens erst der zweyte Nachfolger Dainko's im Gebrauche seiner (Dainko's) Buchstaben, mit denen dieses Buch gedruckt ist; der erste war Rishner, wenigstens der einzige mir bekannte. — Wegen des Paquets vom April werde ich nächstens nochmahls nach Wien schreiben. Vielleicht komme ich doch demselben auf die Spur. Sonst müsste ich Ihnen ein anderes Exemplar des Fiumaner Schiavetts zu verschaffen suchen. Das Paquet, das ich Ihnen nun schicke, werde ich ganz nach Ihrer Weisung adressieren. — Auf Ihre Abhandlung über die serbische Mundart bin ich recht begierig. Sollten Sie nach Prag kommen, so habe ich vielleicht im kommenden August oder 7^{ber} das Vergnügen, Sie daselbst zu sehen, da ich in den nächsten Sommerferien eine ziemlich grosse Reise machen dürfte, wenn nichts dazwischen kommt. Das für mich vielfach interessante Prag habe ich noch nicht gesehen.

Könnte ich nicht die Bibel von Katanesich noch um den Pränumerationspreis haben? Sie würden mich sehr verbinden, wenn Sie mir ein Exemplar davon verschaffen könnten. Dieses Werk wäre, denke ich, sehr gut für mich, um mich in das Dalmatinisch-bosnische, welches ich noch schwer verstehe, hinein zu lesen. Den Betrag würde ich nach Ihrer Weisung in Wien erlegen, wenn ich nicht Gelegenheit haben sollte, Ihnen dafür Bücher zu geben, was freylich bey der Armuth unserer Literatur kaum thunlich seyn dürfte.

Heute hält die letzte Abtheilung der bayrischen Truppen, die nach Griechenland gehen, hier Rasttag. Man sieht den Leuten eben kein Missvergnügen an.

Ihnen zum neuen Jahre alles Erfreuliche wünschend verharre ich mit unveränderlicher Hochachtung

Ihr ergeb. Diener u. Freund

M. Zhóp.

Tudi pozneje je Čop Šafařiku poročal o novih pojavih v slovenski književnosti z dodatki k staršim. Od poznejših listov nisem videl nobenega, čeprav je kos enega natisnil Konstantin Jireček v „Osvěti“, l. 1895, str. 793 (P. J. Šafařik mezi Jihoslovany) pod črto, o katerem pravi, da se hrani v češkem muzeju. V tem listu, pisanem 6. januarija 1834, pripoveduje Čop, da se metelčica odstrani iz šol, dasi ima mogočnega zagovornika v Kopitarju. „Eine ähnliche Nase wird sich Kopitar höchst wahrscheinlich hinsichtlich der Zhbeliza hohlen (sic); sein unglaubliches Censur-Gutachten über das vierte Bändchen derselben hat hier beym Gubernium selbst Indignation erregt, und wir haben nicht ermangelt, bey wiederholter Vorlage des Ms. dasselbe gehörig lächerlich zu machen, was beym Gubernium beyfällig aufgenommen wurde“. Na str. 887 (v imenovanem spisu in časopisu) pravi Konstantin Jireček, da je Čop v tem pismu nekatere stvari popravil, kakor: A. Albrecht je bil protivnik metelčice, ne pa prijatelj. Sicer pa piše Čop že v rokopisu slov. literature o njem: „Er war es auch vorzüglich, der gegen die neuern Metelko'schen Lettern Opposition machte und sie noch macht, er berechtigt mich selbst, dieses auszusprechen“. Gl. Šafařik. Gesch. d. südsl. L. I. str. 42. Pisati je treba „Stanizh“ ne „Stanik“, vendar piše Šaf. str. 40 še vedno „Valentin Stanig (richtiger Stanik)“.¹⁾

¹⁾ Pismo Čopovo na Šafařika, o katerem govori Kunšič v tej opazki, je našel pozneje dr. M. Murko, ki ga je priobčil v „Ljubljanskem Zvonu“ XVIII. (1898), str. 376 seq. Primeri tudi zgoraj str. 79 seq. Kljub temu, da je pismo že natisnjeno, ga je Kunšič očevidno hotel uvrstiti v svojo zbirko, ker ga je dal prepisati iz „Ljublj. Zvona“. Zategadelj sem ga tudi jaz uvrstil mej njegove „Doneske“. [L.] Pismo se glasi:

Čopova zgodovina slovenskega slovstva.

Čopovo delo ima sign. IX. A. 1. in naslov: »Literatur der Winden von Prof. u. Bibl. Math. Zhóp in Laibach. 1831. Jan. — Juny. — versendet den 27. Juny, erhalten den 28. July 1831. P. J. Schaffarik.«

Najprej je 15 listov navadnega papirja, na prvi, drugi, tretji in nekoliko na četrti strani je: Valentin Vodnik (Eine biographische Skizze als Beytrag zum gelehrten Österreich. — Aus dem »Illyrischen Blatt« 1828 Nr. 2) — samo prepis. Potem sledi: (Kopitar's) Recension von Vodnik's Pefme sa pokufhino (Neue Annalen der Literatur des österr. Kaiserthums für 1808. S. 133 —). Kopitar je svoje ime prečrtal in pripisal: »non ego, sed nescio, quis alius«. Potem pride »Verzeichniss der Bücher, die ich Ihnen hiemit schicke«; knjige so znane iz pisma od 24 junija 1831.

Laibach, 6. Jänner 1834.

Verehrter Freund!

Wohl habe ich Ihr werthes Schreiben vom 4. August v. J. erhalten und mit grossem Interesse gelesen; wie es aber gekommen ist, dass ich es so lange unbeantwortet gelassen habe — diess zu erzählen und zu entschuldigen würde so viel Zeit und Raum erfordern, dass ich in gegenwärtigem Schreiben zu nichts Anderem käme. Ich muss also diessmal bloss um Verzeihung bitten. Ausser meiner natürlichen Indolenz und Verschiebungssucht, den Störungen und Zerstreungen der Vakanz (als Reisen etc.) und meinen vermehrten Geschäften seit dem Anfang des Schuljahres (da ich neben meinen Bibliotheks-Arbeiten wenigstens den Winter hindurch viel Privatunterricht ertheilen muss, um mir etwas leichtsinnig zugezogene Bücherschulden etc. zu zahlen, was sich mit dem schlechten Gehalt von 800 fl. nicht thun lässt) war eine Hauptursache meines langen Stillschweigens die, dass ich Ihnen sowohl in Bezug auf Ihr Schreiben vom 4. August als auf Ihren Artikel über unser Schriftwesen im *Časopis* recht Vieles schreiben und dazu eine recht gelegene Zeit erwarten wollte, die aber natürlich niemals kam. Was ich Ihnen alles zu sagen gedachte, weiss ich nun von selbst nicht mehr; ich schreibe Ihnen also diessmal nur, was mir eben in die Feder kommt. Vor allem dieses: Das für mich bey Hartleben abgegebene Paquet mit Ihren „Lesekörnern“ (für die ich besonders danke) habe ich richtig erhalten; noch früher aber kam mir, auf ihre Veranlassung durch Herrn v. Hamuljak gesendet, die Bibel von Katancsich durch Buchhändlergelegenheit zu, und doch habe ich bis nun gesäumt, den Herrn v. Hamuljak davon in Kenntniss zu setzen und ihm den Pränumerationsbetrag von 6 fl. C. M. zukommen zu lassen! Haben Sie also die Güte mich diessfalls bei ihrem Freunde zu entschuldigen, zugleich aber mir zu sagen, wie ich es nun hinsichtlich der 6 fl. zu machen habe.

Hinsichtlich der gewünschten ethnographischen Chartre habe ich sonst noch nichts thun können, als dass ich mir vom Canonicus Stanig in Görz in einem Schematismus der dortigen Diöcese die Pfarren bezeichnen liess, in welchen slawisch, in welchen friaulisch oder italienisch. und in welchen gemischt gesprochen wird. Eine ähnliche Be-

Na naslednji poli so »Vorläufige Bemerkungen«, obsegajoče 3 str. in nekaj str. 4. (ostala je prazna).

Pod št. 1 pravi, da se drži kronologičnega reda. Spisati sistematičen bibliografičen pregled neznatne literature ni težko. Da Šafaříku delo olajša, mu hoče pridejati sistematičen seznamek »Zoisischer Carniolana«. Ta seznamek je na koncu dela in obsega 2 poli fol. z napisom »Verzeichniss der B. Zois'schen Carniolana aus dem Zois'schen Catalogus, der mit den Büchern an die Lycealbibliothek kam, abgeschrieben«. Ta zapisnik naj bi služil kot dopolnilo k Čopovemu spisu, če je v njem namreč kaj izpuščenega.

Pod št. 2 piše, da je naslove knjig napisal »z diplomatično natančnostjo«, — ta diplomatična natančnost je opuščena v »Paul Jos. Šafařík's Geschichte der südslawischen Literatur I.« Potem piše doslovno: »Wenn Sie daher z. B. bald Lublana, bald Ljublana, bald Ljubljana geschrieben finden, so können sie versichert seyn, dass es jedes mahl

zeichnung von Kärnthen könnte am besten Hr. Jarnik machen; ich will mich desshalb nächstens an ihn wenden; in Steyermark aber bin ich mit niemanden näher bekannt, der es thun könnte; daher rathe ich Ihnen, Herrn Murko darum zu ersuchen, der sich durch diesen Auftrag von Ihnen geehrt fühlen und denselben gern besorgen wird. — Den Brief würden Sie am besten an seinen Verleger (Greiner) adressiren. (Was Murko gegenwärtig treibt, weiss ich nicht; im vorigen Schuljahr wollte er das Jus studieren, aber er ist etwas unbeständig). Was die Diocese von Triest und Capodistria betrifft, so ist sie (nach Bischof Raunicher) durchaus slavisch anzunehmen; nur in Triest und in den Städten Istriens wird gemischt gesprochen. Eine Charte, auf der ich Ihnen alles dieses genau bezeichnen könnte, existiert nicht; am beste (!) wäre dazu die von Florianschitsch (nämlich für Krain und das Gebieth von Görz und Triest); allein sie ist wegen ihrer Grösse unbequem und übrigens selten und kostspielig. Wenn sie in Prag irgendwo existiert, so ist Ihnen mit den bezeichneten Diöcesan-Schematismen geholfen. Ich bitte mir dieses zu melden.

Mit Muchar bin ich gar nicht bekannt; auch seine Abhandlung über die Einwanderung der Slaven etc. kenne ich nicht. Murko wird Ihnen auch darüber die beste Auskunft geben können, da er Herr Muchar (der Prof. der Geschichte und Philologie an der Grätzer Univ. ist) nöthigenfalls befragen kann.

In Admont bin ich nie gewesen, da es von der Wiener-Strasse weit entfernt ist, und noch viel weiter von hier. Das dortige »Alphabetum Sclavorum« zu sehen wäre ich begierig. Unter »vernacula« aber wird Muchar wohl Deutsches verstehen, da er ungeachtet seines slavischen Namens ein Stock-Deutschmichel ist und dem Slaventhum gar nicht hold, wie ich höre.

Den 26. Februar.

Diese, wie Sie aus dem ersten Datum ersehen, vor mehr als $1\frac{1}{3}$ Monaten geschriebenen Zeilen sind liegen geblieben! Wollen Sie dieses welcher Untugend immer von mir zuschreiben, nur nicht der Gleichgiltigkeit für Sie, mein vortrefflicher Freund! Ich lebe diesen

in dem betreffenden Buche genau so steht, wie ich es schreibe. Das nähmliche gilt von den *f, fh, s, sh, etc. etc.*« Pri obliki »Ljubljana« pripominja: »Ljubljana ist das richtige vid. Metelko S. 190. Es ist sonderbar, dass es mehr als 2¹/₂ Jahrhunderte gebraucht hat, bis man nur den Nahmen der Hauptstadt richtig schreiben konnte. Liublana schrieb indessen schon Krell. Prof. Supan schreibt jetzt (einer sicher falschen Etymologie zu lieb u. einer corrupten Aussprache gemäss) Iblana und sogar Blana«.

Pod št. 3. Število strani ali pol je naznačil pri popisu knjig radi tega, da bi Šafařík vsaj po obsegu mogel presoditi večjo ali manjšo vrednost kake knjige, ne pa zato, da bi te podatke sprejel v svoj spis. »Ubrigens fühle ich selbst das Lächerliche, unbedeutende krainische Andachtsbüchelchen mit einer Genauigkeit zu beschreiben, über ihre verschiedenen Ausgaben mit einer Wichtigkeit zu sprechen etc. als handelte es sich um Haupteditionen von Klassikern oder um bibliographische Raritäten (was übrigens freylich manches krainische Buch auch wirklich ist).«

Winter in solcher Zerstreung — Beschäftigung kann ich es gar nicht nennen — dass ich zu etwas Gescheidtem durchaus nicht kommen kann. Ausser den Bibliothek-Arbeiten thue ich nichts als Sprachlectionen geben, täglich ungefähr 5 Stunden, die mir aber mit der Hin- und Herlauferey etc. wenigstens 7 Stunden Zeit nehmen. Ich muss mir nähmlich diesen Winter dadurch jeden Monath mehr verdienen, als mein Gehalt beträgt. Ich hätte dieses zum Theil auf eine weniger schmähliche Art erreichen können, nähmlich durch Arbeiten für die Wiener Jahrbücher der Literatur, aber nach dem Bruche mit Kopitar ist an dergleichen nicht zu denken, woraus ich mir freylich um so weniger mache, da mir das halbe Faulenzen der Sprachmeisterey besser behagt, und am Ende auch einträglicher ist. Von literarischem Ehrgeitz aber findet sich ohnehin in mir nicht ein Funken.

Ich benütze die Gelegenheit, die mir die Reise meines Freundes Träger darbiethet, um Ihnen diese Zeilen zukommen zu lassen, denen ich das betreffende Fragment des oberwähnten Görzer Schematismus beylege. Etwas Ähnliches für Kärnthen und Steyermark hoffe ich nächstens von den Herrn Jarnik und Slomfhek zu erhalten.

Muchar's „Versuch einer Geschichte der slaw. Völkerschaften an der Donau und die erste Einwanderung und Festsetzung der Slawen in der Steyermark, in Kärnthen und Krain zu bestimmen“ steht in der „Steyermärkischen Zeitschrift, redigiert von J. v. Kalchberg, Dr. L. v. Vest, Fr. v. Thurnfeld, Dr. F. S. Appel, und herausgegeben vom Ausschusse des Lesevereines am Johanneum zu Grätz, 6tes Heft, Grätz 1825, im Verlage der Direction des Lesevereines am Joh.“ (Seite 1—57: dann Fortsetzung im nächsten Hefte, welches ich nicht zu Gesicht bekommen).

Unsere Buchstaben-Angelegenheit ist bey der Studien-Hof-Comm. dahin entschieden worden, dass das Metelko'sche Alphabet ungeachtet der Bemühungen Kopitar's in den Schulen überall wieder abgeschafft worden ist, und nun natürlich auch sonst nicht leicht ein Buch damit gedruckt werden dürfte.

Na kazala in predgovore, ki niso navadno nič ali pa posebej paginovani, se ni oziral.

Pod št. 4. V naslovih je navadno pri besedah iz nemščine vzetih z rdečo tinto pripisal nemško prestavo.

»Freilich ist gerade in den Titeln bey vielen Büchern die Sprache barbarischer als sonst, was ich bemerken muss, damit sie nicht vom Titel auf das ganze Buch schliessen, was nicht immer richtig wäre«.

Pod št. 5. »Sie ersuchen mich die krainischen Nomina propria durchaus krainisch zu schreiben. Man sollte kaum glauben, das dies seine Schwierigkeiten hat«.

Potem sledi skoro doslovno to, kar ima Šafařík na str. 1 in 2. Čop piše: »Dieses Bofhtjån (welches selbst der Prediger auf der Kanzel braucht) klingt indessen nicht anders als Bastel, Balant nicht anders als Velten (und doch schreibt sich z. B. selbst Vodnik in seiner letzten Schrift Balant, in den frühern z. B. in der Pifmenoft aber

Eine ähnliche Nase wird sich Kopitar höchst wahrscheinlich hinsichtlich der Zbeliza hohlen; sein unglaubliches Censur-Gutachten über das vierte Bändchen derselben hat hier bey dem Gubernium selbst Indignation erregt, und wir haben nicht ermangelt, bey wiederholter Vorlage des Ms. dieses 4ten Bändchens der Zbeliza dasselbe gehörig lächerlich zu machen, was bey dem Gubernium beyfällig aufgenommen wurde.

Hinsichtlich des Ptolemäus und Jornandes kann Ihnen unsere Bibliothek leider nichts Besseres biethen, als Sie dort haben.

Unter den Unrichtigkeiten, die sich in Ihren Artikel über unser Schriftwesen eingeschlichen haben, bemerkte ich unter anderen die, dass Sie S. 175 den (nunmehrigen infulierten Probst von Neustadt in Unterkrain) A. Albrecht zum kräftigsten „podpúrec“ des Metelko'schen ABC machen, obwohl ich in meinen Notizen nur gesagt haben kann, dass er der entschiedenste Gegner desselben ist.

S. 173 N. B. soll heissen Kuralt und nicht Huralt (obwohl das H moralisch nicht gerade unwahr ist). Der Mann ist gegenwärtig im geistlichen Corrections-Haus in Murau.

S. 170. Stanig ist nicht Stanik, sondern Stanizh; die Görzer schreiben Supancig statt Supanzhizh etc.

Dass Dr. Čelakovský die Redaction der böhm. Zeitung übernommen, ist gewiss ein grosser Gewinn für Böhmen. Wir sind leider mit der böhmischen Sprache zu wenig vertraut, dass wir daran und namentlich an der Wěla Česka den Antheil nehmen könnten, den sie verdient und bei Euren schlechten Wörterbüchern kann man Eure Sprache nicht lernen, wenn man auch noch so viel guten Willen hätte.

Ich hoffe wenigstens durch Herrn Träger wieder Nachrichten von Ihnen und dem Fortgange ihrer Arbeiten zu erhalten und bin mit unbegrenzter Hochachtung

Ihr

ergebenster treuer Freund

M. Zhóp.

Valentin)«. Pri imenu Bastel je pripomnil Kopitar: »nego K. sondern nur als Jean, Jacques«, kar je sprejel v svoj spis tudi Šafařík mesto Čopovih besedi.

Dalje pravi: »Ich habe die Form, die mir für die Schriftsprache die geeigneterere erscheint, mit blauer Tinte über den deutschen Taufnahmen geschrieben. (Mit dieser sind auch die krainischen Benennungen der Ortsnahmen, kurz jede Uibersetzung aus dem Deutschen ins Krainische, geschrieben, oder wenigstens unterstrichen, um Verwirrungen zu vermeiden).« O priimkih pravi: »Da, glaube ich, müsste man wohl den Nahmen eines jeden Schriftstellers so schreiben, wie er ihn selbst geschrieben hat; sonst könnten Verwirrungen entstehen. Freylich sieht auf diese Art mancher Nahme sehr unslavisch aus, aber — Bey einigen Nahmen habe ich indessen doch die wahre krainische Schreibung blau darüber gesetzt«.

Pod št. 6. Če navaja pri osebah, ki so kaj neznatnega napisale, njih rojstni kraj in razne letnice, stori to radi tega, ker ga ni stalo posebnega truda. Šafaříku ni treba tega omenjati. Pri duhovnikih n. pr. je prepisal vse, kar je potreboval, iz »Catalogus cleri d. Labacensis«.

Pod št. 7. Pri oceni literarne delavnosti »Kranjcev« se je treba ozirati — kakor tudi pri drugih slovanskih narodih — i na dela pisana od naših rojakov v tujih jezikih (lat. nem. itd.). Spominja se tu zgodovinskih, za Rusijo važnih spisov Notranjca Žige pl. Herbersteina, matematičnih del Gorenjca Jurija pl. Vega (Véha). Tu je Kopitar pristavil: »Er hiess eigentlich Véha. Véha ist der Spund: btxa. Er hat sich hispanisiert, weil die Wiener ihn immer Véa aussprachen; er übrigens in spanische Dienste treten wollte etc.« — Omenja pisatelje zgodovinskih del o Kranjski, Schoenlebna, Valvasorja, Thalberga, Linharta, — političnih Frančiška Alb. pl. Pelzhofferja, medicinskih kakor sta bila Ljubljčan David Verbezius in Notranjec Marka Gerbez.

Pod št. 8. pripoveduje, da piše samo na pol pole (halbbrüchig), da dobi tako mesto za poznejše opombe, dodatke in popravke, katerih je več od Čopa samega pa tudi Kopitarjevih.

Pod št. 9. Če omenja že prej označene stvari, citira polo in stran, ker smatra vsako polo za nekako celoto, ki je sama zase paginirana z 1, 2, 3, 4.

Pod št. 10. Vse nemške besede, ki so pisane v narekovajih, so Valvasorjeve, one v barbarski slovenščini pa Pohlinove.

Ves spis Copov je sestavljen potem po tu izraženih načelih. Obsega pa 26 pol fol. ali 104 str.

Zgoraj na prvi poli je napis: »H. Dr. Schaffarik (P. J.) zum windischen Abschnitt seiner Geschichte der slaw. Sprach. u. Lit.«

§ 33. prepušča Kopitarju, da ga popravi, če je poprave potreben. Kot dodatek zgodovinskih virov, katerih Šafařk ni omenjal v svoji prvi knjigi, slede: Schoenleben I. in II. del. »Der II^{te} Th. dieses Werkes befindet sich handschriftlich in der kais. Hofbibl. in Wien, wenn ich eine briefliche Andeutung des Hr. Kopitar recht verstanden habe (ich meine die vom Pilat Pontz.)« Potem navaja besede Wachlerjeve o Schönlebnu iz »Geschichte d. hist. Forsch. u. Kunst II. 3. S. 1125. Drugih del Schönlebnovih: Aemona vindicata, genealogij rodbin Gallenberg, Ursini, Attems, Auersperg — ni treba omenjati. Potem pride Valvasor. Delo njegovo zove »das beyspiellose Werk« in citira tudi nekaj iz Wachlerja. Naslove piše povsod natančno.

Mej manj važnimi je jezuit Ant. Erber, Topogr. Duc. Carint. et Carn. (1728) in pa J. Gr. Thalberg, Epitome chronologica etc. (1714). Pri Hacquetovem spisu »Oryctographia Carniolică« pravi: »die Charte von Krain (»Krajinška deshela«) zu diesem Werke ist die einzige, die die Nahmen durchaus krainisch gibt; während z. B. selbst auf der ungeheuern Karte von Krain von Floriantschitsch (12 Regalbogen) die Orte etc. deutsch benannt werden, sobald sie ausser dem krainischen auch einen deutschen oder wenigstens deutsch zugeschnittenen Nahmen haben. Die Hacquet'sche aber ist durchaus krainisch und bloss krainisch. Das Hacquet'sche Werk enthält auch manches über die Sitten etc. der Krainer.«

Za Koroško navaja kot vir Megiserja »Annales Car.«, za Štajersko G. M. Vischer, Topographia ducat. St., za Trst dela karmelita Ireneo della Croce »Istoria antica e moderna sacra e profana della città di Trieste (Venezia 1698 fol.) in »Chroniche ossia — Memorie storiche sacro profane di Trieste dal Gius. Mainati«. Za Gorico »Tentamen genealogico-chronologicum prom. ser. com. et rer. Gor. consc. a Rud. S. R. J. Comite Coronini etc.« in istega Fastorum Goritiensium lib I. in Fasti Goriziani. Tudi opozarja na Vodnikovo od Richterja pomnoženo zgodovino in na spise poslednjega o Kranjski v »Wien. Arch.«

Ad § 34.

»Es wäre Einiges zur nähern Charakterisierung der krainisch-windischen Sprache zu sagen, unter andern, dass obwohl das Gebieth derselben am Rande der Slavenwelt (woher Krajn, Kranj, Krajnzi, Kranjzi) und meistens von nicht slawischen Ländern umgeben ist, sie sich doch zum

Verwundern rein (über das Germanisieren im Krainischen conf. Kopitar S. 53 u. ff.) erhalten hat«. Tu je Kopitar pripisal: »die Etymologie von kraj Rand, Grenze, dürfte historisch und urkundlich der von Gorejnsko, wie es in Otto's Verleihung heisst, Platz machen müssen«. Prim. Čopovo pismo od 7. novembra 1831. l. — »Die Einmischung einiger, verhältnissmässig wenigen, deutschen, und noch wenigern italiänischen Wörter (deren Gesamtzahl jedoch geringer — tu je zopet opomba Kopitarjeva: »provocatus Bandtkie non respondit« — als die der Fremdlinge in den meisten andern slawischen Dialekten) war zwar unvermeidlich — (dafür aber hat sich in derselben auch manches alte echtslawische Wort, das sich in andern Dialekten nicht mehr findet, erhalten) in ihrem Wesen aber ist die krainische Mundart so wenig angegriffen, dass, um nur Eines zu erwähnen, sich gerade in ihr der Dualis sowohl beym Nomen als beym Verbum in durchgängigem Gebrauch erhalten hat, während in andern slawischen Dialekten kaum noch schwache Spuren desselben vorkommen. Im Krainisch-Windischen wird derselbe nicht etwa, wie im Altgriechischen, nur manchmahl, mit dem Plural abwechselnd gebraucht, sondern immer und ausschliesslich, wie gegenwärtig wohl in keiner andern europäischen — vielleicht auch sonst keiner lebenden Sprache. Es kommt dem gebildeten wie dem ungebildeten Krainer ganz widersinnig vor, von zwey Gegenständen im Plural zu sprechen. Diese merkwürdige Eigenthümlichkeit der krainischen Sprache, die man nicht nur aus der mündlichen Rede des Krainers, sondern auch aus allen krainischen Druckschriften und namentlich aus den krainischen Grammatiken, von der Bohorizh'schen (1584) an bis zur Metelko'schen (1825) kennen lernen konnte, wurde indessen so wenig beachtet, dass selbst W. v. Humboldt, der in seiner Schrift »Ueber den Dualis« (Berlin 1828, 4° 27 S.) die Bedeutung und den Vortheil dieser Sprachform so gelehrt als scharfsinig darstellte und die Spuren derselben im Tagalischen, Pampanaischen, Qquichüischen, Tamanakischen, Totonakischen etc. mühsam verfolgte, das Krainische ganz übersah und sie daher für die Büchersprache (das Arabische ausgenommen) als abgestorben betrachtet«. Za tem prideta na drugi poli dva odstavka o »kranjskem« jeziku in o narečjih, in sicer:

»Klang der krainischen Sprache. Dass in dieser Hinsicht der südliche Himmel und die italienische Nachbarschaft auf die krainische Sprache einen vortheilhaften Einfluss gehabt hat, ist nicht zu läugnen. Es finden in

derselben nicht leicht harte Zusammenstellungen von Konsonanten statt; selbst das *m* wird in der Aussprache des Oberkrainers in ein blosses *m* gemildert, welches aus *m* entstandene *m* jedoch in mehreren Gegenden mit einer ungewöhnlichen Feinheit des Sprachorgans von dem ursprünglichen *m* dadurch unterschieden wird, dass ersteres etwas mehr zischend, letzteres etwas mehr säuselnd ausgesprochen wird, ein Unterschied, den selbst Krainer, die nicht aus diesen Gegenden sind, nicht leicht wahrnehmen, für die Leute an Ort und Stelle selbst aber ist derselbe so vernehmbar und wesentlich, dass selbst Kinder über Aderweitige, die ihn nicht beobachten, spotten.

In jenen Gegenden Oberkrains unterscheidet man übrigens auch eine der doppelten Aussprache des *h* (*m*) analoge doppelte Aussprache des *sh* (*π*) und des *zh* (*υ*); die Fälle indessen, wo eine oder die andere stattfindet, wüsste ich nicht auf Regeln reduciren, obwohl ich übrigens diese Fälle im Einzelnen genau unterscheidet, da ich selbst ein aus jenen Gegenden geborener Oberkrainer bin.¹⁾

Auch bemerkt man im Krainischen kein auffallendes Vorherrschen einzelner Vocale wie etwa im Böhmischem, wie denn überhaupt das Verhältniss der Vocale zu den Konsonanten im allgemeinen gerade das rechte seyn dürfte. Wenn indessen die krainische Mundart, wie nicht wohl zu leugnen ist, der serbischen und dalmatinischen an Wohlklang oder vielleicht Weichheit nachsteht und den übrigen Slawen (ich weiss es namentlich von den Pohlen) überhaupt nicht wohlklingend vorkommt, so ist daran wohl nur der so häufige sogenannte stumme Vocal, d. h. die stumme Aussprache des tonlosen *e*, *i* und *u* Schuld. Die Krainer sprechen nämlich nicht bloss ihr *smert* (Tod), *šerp* (Sichel) gerade so wie die Böhmen ihr vocalloses *smrt*, *šrp*; sondern bey ihnen lautet auch das *i* in *šit* (satt) *šim* (ich bin) und das *u* in *kùp* (Haufe) genau wie das *e* in *šerp*, d. h. beynahe gar nicht (oder wie das *e* in den deutschen tonlosen Endsylben, z. B. er wandert, du wanderst, was freylich noch härter ist als *smrt* etc.). Indessen behaupten einige Krainer, z. B. Prof. Metelko, gerade dieser stumme Vocal, der sich auch im altslawischen finde, gebe der Sprache eine besondere Kraft etc.

Variätäten der krainisch-windischen Mundart.

Bemerkenswerth ist es, dass der Oberkrainer nicht nur das mouillierte *l* (*lj*) von dem einfachen (dem deutschen,

¹⁾ Kopitar je pripisal: Schade! quin percussis & eda s casus? Ex observatis prodibit regula.

italienischen etc. entsprechenden, in einigen slawischen Dialekten, z. B. im polnischen, fehlenden) *ḷ*, sondern auch das grobe *l* (das poln. *ł*) vom letztern unterscheidet, es jedoch völlig wie *v* ausspricht wie nahmentlich die Kinder in Pohlen das *ł*, z. B. skala (Fels) wie skava, loviti (fangen) wie voviti — oder vielleicht deutlicher und richtiger gesagt: der Oberkrainer spricht 1^{tens} ein mouilliertes *l* in ljubim (ich liebe), 2^{tens} reines deutsches, ital. etc. *l* in lep (schön), (welche beyde *l* im Polnischen gleich, nämlich beyde mit einer sehr sanften Mouillierung [weniger stark als im Ital. gl] ausgesprochen werden) — 3^{tens} vor *a*, *o* und *u* aber spricht der Oberkr. das *l* wie *v* (ausgenommen, wenn dasselbe förmlich mouilliert ist, wie vor *u* u. *a* häufig, z. B. ljudje, ljubiti, Ljubljana (im letztern ist es auch vor *a* mouilliert) in diesem Falle, d. h. in allen jenen Wörtern (wenigstens in den echt slawischen), wo der Oberkr. das *l* vor *a*, *o*, *u* wie *v* spricht, schreibt der Pohle *ł*; wo aber der Pohle vor *a* und *o* *l* (nicht *ł*) schreibt, da übergeht im Krainisch. das *a* od. *o* in einen engern Vocal, z. B. poln. lato (Sommer), krain. léto; poln. lot (Flug), krain. lét etc.; endlich wo der Pohle vor *u* *l* schreibt, da wird bey uns *l* förmlich mouilliert, z. B. poln. lubić, kr. ljubiti. Um Laibach herum aber macht man diese Unterscheidung nicht, sondern man spricht das *l* in ljubim, lep und skala gleich aus; in Unterkrain wird das mouillierte *l* von dem einfachen *l* unterschieden; einfach lautet es daselbst auch in skala etc.; in einigen Gegenden jedoch beynahe ganz so wie das poln. *ł* in skala. Am Ende der Sylben aber wird *l* gewöhnlich in ganz Krain wie *v* ausgesprochen, wenn es nicht mouilliert (*lj*) ist; z. B. in den Participien spal, shel, lil (gegossen) in den Adj. vefél etc. Eine andere Eigenthümlichkeit der oberkrainischen Aussprache ist die, dass in derselben das *k* vor *e* und *i* immer wie *zh* (*u*) und in einigen Gegenden wie *tj* (wie das dalmatinische *ch*) lautet, ersteres der Veränderung des ital. *c*-Lautes, letzteres der des neugriechischen *k*-Lautes (wenn ich recht unterrichtet bin) entsprechend. Das *d* am Ende der Sylben spricht der Oberkrainer genau wie das englische harte *th*, das *ð* im Neugriech etc., nur in einigen Gegenden lautet es wie *s*, wornach Metelko § 5 zu berichtigen.

Auch die innerkrainische Varietät [wenn für Innerkrain eine besondere Varietät angenommen werden kann — in diesem Falle müssten aber auch (mit noch grösserem Rechte) für Steyermark u. Kärnthen besondere Varietäten angenommen werden. (S. darüber etwas Ausführlicheres am Ende dieses Geschreibes)] hat Eigenthümliches,

jedoch kommt sie im Allgemeinen der unterkrainischen sehr nahe, namentlich in der Aussprache, nur dass die stummen Vocale (besonders *ì* und *û*) in Innerkrain viel deutlicher ausgesprochen werden, und zwar je mehr man sich Italien nähert, desto deutlicher. — Uibrigens hat sich im Innerkrainischen (vorzüglich in den von unslawischen Nachbarn abgeschiedenen Gegenden an der Poik [Pivka, ein Fluss] conf. die in der Kr. Zhbeliza, II, S. 47 vorkommenden Verse von Supan: »Dobrowsky dem Laibacher Bibliothekar Kalifter (meinem Vorgänger, einem gebornen Poiker) über die Poik, zu Wien im Herbste 1820«.) manches Echtlawische erhalten, das im Ober- u. selbst Unterkrainischen verloren gegangen ist, obwohl sonst diese Sprachart, zumahl in den an Italien zunächst liegenden Gegenden manche Italianismen aufgenommen hat; (so wie auch das Windische in Steyermark, welches häufige Germanismen entstellen, doch manche echtlawische Wörter erhalten hat, die in Krain nicht mehr vorkommen)«.

Za tem sestavkom omenja koncem 6. str. kot dodatek nekatero knjige, tako Metelkovo slovnico iz l. 1830. in Fra Gregorio Alasia da Sommaripa, Vocabolario Italiano e Schiavo etc., pri katerem pravi: »Es findet sich vielleicht kein anderes Exemplar davon als das in der Laib. Lycealbibl. vorhandene«. Poslednje tri besede je Kopitar prečrtal in pripisal: »Von Kopitar in einer Wiener Auction erkaufte und als ein Unicum dem B. Zois verehrte und mit dessen Bibliothek an das Lyceum gekommene« — kakor potem beremo to pri Šafařiku Gesch. d. südsl. Lit. I. 65. — Dalje U. Jarnik, Kleine Sammlung etc. in oznanjeni slov.-nem. slovník Murkov, o katerem ve več povedati Kopitar, kateri se zanj zelo zanima. Končno pravi še: »Es ist auffalend, dass die Krainer und Winden mit Wörterbüchern ihrer Mundart so schlecht versehen sind, während sie so viele und darunter auch so gute Grammatiken besitzen.«

Ad § 35.

Pag. 279 Šafařikove »Gesch. der slaw. Spr. u. Lit.«, »das *s* in sieben (tribrare) und sieben (septem) lautet («nach Adelung« je pripomnil Kopitar) wohl nicht verschieden; folglich dürfte das Beyspiel nicht passen, noch sonst ein deutsches«. Za tem govori pod napisom »Sebastian Krell« o njegovi postili in sicer opozarja na to, kar pravi Kopitar, Gram. 418—428 »wornach das von Dalmatin gesagte von dem wirklichen Übersetzer dieser Postilla, Seb. Krell, gilt«. gl. Šaf. 112.

Potem navaja ves odstavek iz Valvasorja II. 436, 438, Kopitarja 424. Pri 2. izdaji postile (Ljubljana 1578 — 1. in 2. del) je Kopitar pripisal: »vide tamen, an non sint partes ejusdem operis, non editiones«.

Šafařík je k temu napisal iz Čopovega lista od 7. novembra 1831: »Krell's Ausgabe der Postille ist eine zweite Ausgabe des ersten in Regensburg 1567 gedruckten Theiles derselben; ob aber auch der 2te Theil früher in Regensburg gedruckt worden — oder zuerst, mit dem 1ten zugleich, in Laibach 1578, ist bis nun nicht bekannt. Zhóp.«

Po Krelju pride Primož Trubar, o katerem pravi najpred to, kar ima Šafařík na str. 2. iz Valvasorja, ne omenja dat, ker jih ima Metelko, Lehrgebäude str. XIX., tudi spisov ne navaja, ker jih ima Kopitar Gram. str. 389—417, 432—434. Schnurrer, Slav. Bücherdruck in Württemberg im XVI. Jahrh. in Trubar sam v svojem spisu Register und summarischer Inhalt aller der wind. Bücher, die von Primo Trubero biss auf diss 1561. Jar in Truck gegeben seind etc. (v ljublj. licealki). Iz Joach. Lelewela, Bibliograficznych ksiąg dwoie T. I. pag. 55 citira ves odstavek, iz katerega je razvidno, da sta o Truberju pisala Bandtkie (Hist. druk. Krak. p. 125) in Linde (Pamiętnik warszaw.) in vpraša: »Was mag wohl Linde über Truber gesagt haben? — doch wohl nichts als was er aus Kopitar und Schnurrer wusste« — »und Dobrowsky« — je pripisal najbrže Kopitar. Za tem sledi, kar ima Šafařík str. 11: »Truber ist für Krain ein in mehreren Hinsichten ungemein wichtiger Mann —« do konca brez kake večje premembe. Naposled sta še dva Crusijeva grška distiha in trije latinski, trije distihi Celijevi in daljši odstavek iz propovedi Andreejeve po Trubarju.

Na poli tretji str. 9 pride na vrsto Janez Ungnad. Omenja le Drehserjevo delo »Ungnadische Chronika« in pravi: »für die Literaturgeschichte ist daraus nichts zu lernen«.

K str. 281 Šafaříkove »Geschichte der slaw. Spr. u. Lit.« pripominja k besedam: »Steph. Consul aus Pinguent in Histerreich« — »warum nicht lieber aus Pinguenta in Istrien, wie man jetzt sagt?« in: »zwey uskokische Priester — sind nicht unter die Translatoren etc. zu zählen.« —

Na str. 10 ima zopet »Sebastján Krell (od. vielmehr Krel, aber auch so ist der Nahme nicht krainisch — vielleicht Kralj? — in Krain zwar sagt man eigentlich Bofhtján für Sebastianus)«. Potem piše o katekizmu (Virtenberg 1584) kakor Šaf. str. 78, o Janezu Švajgarju in o Luki Klincu

Šaf. 16, 78. »Woher kennt H. Kopitar die von ihm S. 433 angeführte Laibacher Ausgabe von 1579 (Šaf. 77), etwa nur aus Schnurrer, der sie S. 119 nach Baumgarten anführt? Auch aus Dobrowsky, wie ich nun aus seiner krain. Gramm. S. 449 ersehe«.

Na str. 10, 11, 12, 13 je Jurij Dalmatin. Pri imenu »Georg Kisel« je napisal Kopitar: »lege, putem, кѣсь, wie der ungrische Auctor sich auch Kizfel schreibt«. Prim. Čopov list od 7. novembra 1831. Dalje piše vse to, kar ima Šafařík skoro doslovno na str. 14, 15, in citira večji odstavek iz Valvazorja II. 349 etc. Str. 11: Paffion (1576), Šaf. 127. Pentatevh in celo Sv. pismo, vse kar Šaf. 107, 108, 109, — 97, 98. Pripoveduje, da je nedavno nekdo kupil v Ljubljani iztisk biblije za angl. bibl. društvo najbrž zato, da jo natisnejo (ali vsaj nekaj) za slovenske protestante na Koroškem. Na str. 13: »Karszanske lepe molitve, sdai pervizh is Bukovfkiga inu Nemfhkiga jesika v' nash Slovenki tol-mazhene . . . (1584).« »Bukovfki« razlaga = lateinisch, Bücher-sprache = b. jesik. »Dieses Gebethbuch ist (wie Dalmatin selbst in der Dedication desselben sagt) grösstentheils übersetzt aus des D. Andreas Musculus (Meusel) »Bethbüchlein«, wovon mir eine Leipziger Auflage 1572 vorliegt.« Šafařík ima str. 140 »Musarlus« mesto »Musculus«.

Str. 14. »Adám Bohorizh« — Šaf. 16.

»Kopitar Gr. 38. — Ich erinnere, dass Kopitar daselbst wieder von Dalmatin's Dalmatisieren spricht, ihn für den Uibersetzer von Spangenberg's Postille haltend — das Dal-matisieren trifft also den Krell, der auf diese Art oft in Kopitar's Gram. mit Dalmatin verwechselt wird (Kopitar je pristavil: »bis er in Wien den Crell kennen lernte, vide s. Nachschrift«). So wird z. B. in Ihrem Buch S. 283 statt: »Bohorizh nahm Dalmatin's Elementarorthographie an«, heissen müssen: Krell's Elem. . . . Richtig ist es, was Sie nach Kopitar sagen, dass sich seit Bohorizh die krainische Sprache gar nicht (nichts — wie es bey Ihnen heisst, ist ein Carniolismus) verändert hat«. V licealni knjižnici ljubljanski so trije iztiski Bohoričeve slovnice »Arcticae horulae«, pa samo eden je popoln. Eden iztisk je v draždanski knjižnici (vid. Ebert, Bücherex. N. 2651, pag. 213), trije v dvorni knjižnici na Dunaju (»seit Kopitar« — je pristavil Kopitar sam). »Ausser den Hor. arct. kennt man von Bohorizh keine Schrift. Nur ein Lied im windischen Gesangbuch S. 241 betitelt: Ena druga otrozhia peifam, kadar se s' jutra gori vltane, ali s'vezher [pat (Kopitar: »supinum — снать«) gre, k' naprej petju; svoim otrokom, fkusi A. B. sloshena — wird wohl von ihm seyn«. Šafařík to jako kratko omeni na str. 78.

Pri Jer. Megiserju omenja samo *Diction. quatuor ling.* (1592), sam pa pozna le jezuitski ponatisk iz l. 1744. »Nach dieser (Ausg. d. Jesuiten) zu urtheilen, hätte indessen Megiser auf Bohorizh so wenig Rücksicht genommen, dass er nicht einmahl nach demselben das *f* und *fh* von *s* und *sh*, die *Supina* von den *Infinitivis* etc. unterschied. Aber ich begreife überhaupt nicht, wie dieser Stuttgarter dazukommt, ein slowenisches Wörterbuch zu machen. Vielleicht steht etwas darüber in der Vorrede der Original-Ausgabe desselben?« Kopitar je zapisal: *Der Schwabe war in österr. Diensten*«. gl. Šaf. 17, 63.

Str. 15. *Jesus Sirach*, ali njegove buquize »von Georg Khisel von Kaltenbrunn«, knjigo pozna iz Pohlinove »*Bibliotheca Carniolica*«, katero imenuje »ein unkritisches, in Küchenlatein abgefasstes Machwerk, das indessen doch manche schätzbare Notiz enthält. Vid. Kopitar S. 444 sq. Ich ersehe erst aus dieser Stelle, dass diese *Bibl. Carn.* bereits gedruckt ist. Das Original MS. derselben soll sich in der Bibliothek des Theresianums in Wien befinden (nach Alter im *Intell. Bl. der Annal. d. öst. Lit.* 1803. S. 113)«. Kopitar je napisal opombo: »Von diesem *Jesus Sirach* besitzt Kopitar ein Exemplar, aus der Auction des verstorbenen schwäbischen Superintendenten Schmid, der auch andere *Truberiana* besass«. O Juriju Khiselu pripoveduje dalje, da je njegova družina prišla iz Bavarskega na Kranjsko, kakor je razvidno iz dedikacije spisa *Vita Herb. Auerspergii*, katerega je sestavil Jurij Khisel (nem. Kiesel) — latinski 1575, nemški 1572 v Ljubljani. O Khiselu navaja tudi večji citat iz *Valvazorja* II. 494. in iz *Tob. Stanglija* »*Carmen encom. in celebres nuptias generosi A. L. Baronis ab Eck et Hungersbach etc. et inclytæ ... Virginis Dominae Annae Chislidis* (sestra Khiselova). *Labaci. Ex off. Manlii. 1577*«.

Potem se Čop opravičuje, zakaj dela daljše izpiske in izvlečke iz *Valvazorja* in dr., misli namreč, da se more potem lažje soditi duh in omika stoletja. Doba reformacije je ravno v zgodovini Kranjske zelo zanimiva z večih ozirov. Novim naukom je bilo plemstvo tako udano (navaja zopet odstavek iz *Valvazorja* II. 435), da je s silo izpreobračalo prosto ljudstvo. Ni pa bila samo nova vera vzrok, da se je začelo pisati v deželnem jeziku in izdajati v njem precej obsežne knjige, mnogo so pripomogle k temu visoke šole v tujini, na katerih je bilo vedno dosti Kranjcev, pa tudi potovanje, ki je posebno ugajalo plemstvu. — Govori tudi o ljublj. tiskarni: »so beschwert sich der Bischof über den *Truber* unter andern auch, dass er einen Buchdrucker aus Teutschland mitgebracht, welcher ungebilligte Schmach-

Lieder wider die Römische Klerisey, Kirche und Religion gedruckt«. Valv. II. 435. Kopitarjeva opomba pri tem se glasi: »Einige solcher Schmählieder sah ich einst in einem Buche der Laibacher Alumnats-Bibliothek, sed non descripti, nunc facerem, sed quis iterum inveniat antea forte oblatum«. gl. Šaf. 82. — »In classischer Bildung und Erudition, die freylich im 16. Jahrh. auch in katholischen Ländern (vielleicht sogar mehr als in protestantischen, wenigstens hin und wieder) blühetete, stand damahls Krain den deutschen Ländern nicht nach«. Znamenit dokaz za to mu je omenjeni spis Khiselov »Vita et mors Herb. Auerspergii«, ki ima, če izvzamemo nekatere malenkosti, pravi »rimljanski« slog — veliko boljši nego pesnikov Stanglija in Člerija. Čop dvomi, če bi mogel še sedaj kak avstrijski profesor tako latinski pisati, kakor ta mladi kavalir 16. stoletja.

»Die Khisl waren eines der angesehensten krainischen Adelsgeschlechter, nun ausgestorben. Wie man sie krainisch nannte, weiss ich nicht. Kaltenbrunn heisst krainisch Fushine, von einem daselbst befindlichen Hammerwerk (krainisch fushine)«. Kopitar: »aut potius italice: fucina«. — »Auch die Schule zu Laibach war nicht schlecht bestellt, wie man aus der handschriftlichen in der Lyc. Bibl. befindlichen, 18 Bogen starken »Landschaft Schuell Inspectoren Instruction und Ordnung 1584« ersieht, (in der ersten untersten Classe brauchte man unter andern nicht nur das »Elementale (sic) Labacense trium linguarum, lat. germ. et slavon., sondern auch Brentii Catechismus Teutsch und Windisch. Brentii kleiner Catechismus kam windisch in einem der »Namenbüchlein« (Abecedarien) von Truber vor, wie er im Register selbst sagt, lat. u. deutsch. Buchst.)« Gl. Šaf. 48. L. 1582. je postal Nikodem Frišlin vodja ljubljanske šole kot Bohoričev naslednik, pa že l. 1584. je moral zapustiti Ljubljano (Valv. II. 445 sr.). Kranjci so obiskovali visoke šole najbolj v Tubingah. Tam so imeli tudi ustanove. Tako je ustanovil magister Mihael Tiffen dvoje ustanov za bogoslovce. Čop navaja tudi nekaj iz Trubarjeve dedikacije N. T. 1582 vojvodi Ludviku Virtemberškemu, ki je na isti način podpiral kranjske dijake.

Na str. 18 začne govoriti o protireformaciji. »Mit der Gegenreformation beginnt eine neue, oder vielmehr, es hört die Literatur so gut wie ganz auf. Seit dem Erscheinen der Hifhna Postilla D. Martina Luteria von Truber (1595) bis in die letzten Decennien des 17. Jahrh. (also beynahe durch ein volles Jahrhundert) ist wahrscheinlich nichts Krainisches gedruckt worden, als zwey Evangelienbücher (1612 u. 1672) und (wie ich später fand) zwey katho-

lische Katechismen (1615 u. 1618) von Mich. Mikèz und dem Jesuiten Joh. Tschandick (nebst dem oben angeführten Vocab. Ital. e Schiavo. Udine 1607)«. Opozarja, kar piše o protireformaciji Kopitar Gram. XLI. in o glavnem zastopniku Tom. Hrenu, o katerem piše Čop na str. 19. Citira Valv. II. 350 in 3^{1/2} distiha iz rokopisne Hrenove zbirke »Libellus Poematum«.

Str. 20. »Jesuiten in Laibach«, — samo to, kar Valv. II., 667. »Die Gegenreformation wurde indessen von Krön nur mündlich etc. betrieben; schriftlich setzte er den Bibelübersetzungen, Postillen, Gesangbüchern der Protestanten nur ein Evangelienbuch entgegen (man hatte ja in Laibach sogar die Druckerey, die zur Verbreitung der protestantischen Lehre behülflich war, zerstört)«. Sledi natančen popis »Evangelia inu Lystuvi« (1612, 1613) gl. Šaf. 17, 18.

Str. 21. »Von diesem Jahre (1612 od. 1613) bis 1672 dürfte kein Blatt krainisch gedruckt seyn — bis auf die zwey oberwähnten Katechismen von Mikèz und Tschandick«. Po Valv. ima kratek životopis z napisi obeh katekizmov. Šaf. 18, 115. »Joh. Tschandick gestorben zu Gratz 1624.« — Šaf. str. 18 »zu Görz«. —

»Die Jesuiten, die den Unterricht besorgten, scheinen sich in Krain ebensowenig, wie in den meisten andern Ländern (vid. Wachler »Handb. d. Gesch. d. Literat. 2te Aufl. III^{ter} Th. S. 5. 360, 8. 9.) um die Landessprache gekümmert zu haben; es war nun (auch in Krain) die Zeit der ausgebreiteten und geschmacklosen Gelehrsamkeit gekommen. Zum Glück haben sich einige dieser Gelehrten wenigstens mit der vaterländischen Geschichte beschäftigt, wie Schoenleben und Valvasor.« Dalje, kar Šaf. 20. Thalberg je ustanovil 1693 društvo »Academia Operosorum Lab.«, ki se pa na domač jezik čisto nič ni oziralo, vsaj v statutih iz l. 1701. ni o tem niti besede. Navaja napis statotov. — »In den Schriften der kön. engl. Societät (katere ud je on bil) findet sich eine (englische) Abhandlung von unserem Valvasor, deren Titel mir aber jetzt nicht zur Hand ist«. Schoenlebnova izdaja Hrenovega katekizma. Šaf. 100. Pri Valv. na str. 21. omenja še Jožefa Zizenčeli-ja gl. Šaf. 82.

Str. 22. Iz Valv. življenje Schoenlebnovo. Od spisov, katere navaja Valvasor, pozna Čop le: Spokorjeine Ene imenithne Greshnize etc. kakor Šaf. 129, v rokopisu stoji še »schlechte Sprache, ohne Grammatik«.

Matija Kastelec. Str. 23 životopis gl. Šaf. 19. Na str. 23, 24, 25, spisi njegovi. Šaf. 140, 141, 131 (naslov po Kopitarju), 115, 116. V rokopisu so 4 distihi iz »Typographus ad Auctorem«.

Str. 24. »Mefez Boshje Lubesni (1768)« s pristavkom: »So eben bemerke ich, dass diess nichts als ein in Sprache und Orthographie verschlechterter Abdruck eines Theiles des Nebefhki Zyl ist.« Omenja drugače mu neznani knjižici »Kratki sapopadek itd. (1685)« in »Nebu na semli (1686) po Valvazorju, — kakor tudi rokopisna dela njegova. Šaf. 126, 131, 121, 132 ter govori o obeh rokopisnih slovarjih. Šaf. 65, 66. Navaja tudi besede Pohlinove o Kastelcu in njegovem slovarju, kar se pa tiče le Hipolitovega (gl. Šaf. 66, 67) kakor je pozneje Čop pripomnil.

Mej str. 22. in 23. je pridejan majhen list popisan od Šafařka: Kopitar's neuentdecker Auctor Carniolanus vom Jahre 1633—43 Adam Skallar, Mashnik (Priester), ist zwar in der Grammatik ganz unschuldig und schreibt nach der Bauern-Aussprache z. B. sogar peftim, weil das puftim so lautet; so auch shie brenne von žgem der imperativ; auch germanisiert er scandalos, z. B. najdek neidig für nevoßhliv etc. etc., aber eins habe ich in ihm gefunden, was mich sehr erfreute, nämlich das altslav. *свѣтъ* in der Form von *сѣтъ*; das *сѣ* ist also tonlos, daher die Aussprache *сѣ*; dann blieb das *ѣ* weg, wie in *terd, koklja* etc. — Kopitar 13. Sept. 1831. — Skalar's Buch ist, wie Kopitar an Zhop schrieb, eine (germanisierende) Übersetzung von Joh. Wolf's Schule der Betrachtung etc. 1643 etc.« Šaf. 130, 131. Čopov list od 7. nov. 1831.

Str. 26. Janez Krstnik od sv. Križa. O njem Kopitar Gr. 74 in 75 pa Pohlino. Naslovi pridige str. 26, 27. Šaf. 121, 122.

O. Hipolit. Citira Pohlina in Kopitarja.

A. Stržinarja »Catholifh kershanskiga vuka peiffme itd. Šaf. 78. Peiffem od teh velikih Odpústikov . . .

Na str. 28, 29 omenja evangelija in liste (1730) ter se sklicuje na sodbo Kopitarjevo 108, 109. Pri Tobijevih bukvah (1730) ne omenja pisatelja, Šafařik imenuje Paglovca.

O. Rogerij. gl. Šaf. 21 in 122. Citira začetek 95. pridige na praznik sv. Frančiška Serafinskega, začetek 32. na praznik sv. Katarine Sijenske in »Sapopádik« (synopsis) 105. pridige na praznik sv. Martina.

Str. 31. Škerl (Schkerl Jacobus S. J.) po Valvazorju in Pohlino, — kot pisatelj nemškega originala knjige »Pomuzh shivim, Umirejeshim inu Mertvim (1735). Šaf. 141.

Duhouna Branua (Šaf. 132), iz katere navaja cel odstavek iz str. 96 (nekak konec).

Paglovec Miha, kakor Šaf. 101, 127, 128;

»Sveta voiska« — navaja, kar piše Pohlino o Ant. Conti-ju, ki je oskrbel drugo izdajo te knjižice.

S. Lucie Andoht v' gorenski Kraynski strani v' Drashgofhah. 1750. G. L. P. — Čop misli, da je pisatelj te knjižice Paglovec, posebno radi izraza »v' gor. Kraynski strani«. Gl. Šaf. 141. — Thomasha Kempensarja bukve (1745). Čopove besede stoje doslovno v Šaf. str. 48 pri »Tabla teh puhtabou«.

Str. 33. Druga izdaja Megiserjevega slovnika (1744) »Diet. quat. ling.« Šaf. 67. Primož Lavrenčič. Šaf. 23, 78, 79 doslovno.

Str. 34. Premishluvaina (1753), Šaf. 133. Andohtlive Peifme (1756), Šaf. 79. Druga izdaja Klapšetove »Synopsis Catechetica« (1757), Šaf. 116. —

Str. 35. Pot Svetiga Krisha Jesuffa Christuffa — Šaf. 133. Poduzhenie te molitve teh trynaist Ozhenasthu itd. — Šaf. 141. Grammatica oder Windisches Sprachbuch (1758), katere pa Čop ni videl, — Šaf. 54. Sapopadik od fvetiga Aloysiufa itd. (1762), — Šaf. 142. Abecedika Pohlina (1765), kot prvo njegovo delo. S Pohlinom se začne tretja doba slovenskega slovstva. Druga — od Hrena do Pohlina — je zelo revna. Rodila je same nabožne spise za ljudstvo na deželi, ker se v mestih tako ne čita ničesar slovenskega, čeprav meščani razumejo slovenski za silo. Spisi kranjskih protestantov so boljši sami na sebi, nego oni druge dobe. Jezik v knjigah protestantskih gotovo ni slabši, kakor je bil tudi Bohorič čisto drugačen slovničar kakor pa Hipolit ali Paglovec. Čopu se čudno zdi, zakaj Japelj imenuje Paglovca (Kopitar Gr. 147) največjega filologa svoje dobe; kar se je mogel od njega učiti, to se je lahko naučil tudi od svoje matere in iz vsake knjige slovenske, ker večina ni slabše pisana nego Paglovčeve in mnogo protestantskih gotovo bolje.

Str. 36. Da se jezik v drugi dobi ni zboljšal, kažejo evangeliji, mej katerimi je najstareše Hrenovo tudi najboljšo. »Die thätigsten in dieser Periode waren die armen Capuciner. P. Hippolytus, Joannes Babtista a S. Cruce, Rogerius — während die eigentlichen Musenpfleger, die Jesuiten (bis auf den P. Bafsar) nichts lieferten als einige unbedeutende Andachtsbüchelchen, die noch dazu sprachlich zu dem Schlechtesten gehören dürften, was im Krainischen erschien.«

Za jezik kot tak se v tej dobi (izvzemši o. Hipolita in Paglovca, od katerega pa ni znano nobeno filološko delo), ni nikdo menil. Knjižni jezik se je razlikoval od govorice prostega kmeta skoro samo po mnogih tujkah in germanizmah, zlasti pa po rabi člena. V tretji dobi je marsikaj drugače. Literatura ni več omejena samo na nabožne spise. Začeli so pisati v pravem pomenu za kmeta. Izšlo je nekaj

zdravniških knjig in tudi leposlovje se je začelo razvijati. »Und die Anregung zu all dem scheint doch zunächst vom P. Marcus ausgegangen zu seyn, der also insofern als Epoche machend betrachtet werden kann, wenn auch übrigens nicht zu läugnen ist, dass seine Vielthuerey sprachlich auch geschadet hat.« Na str. 37 (pola 10) pride na vrsto Pohlinov životopis. Navaja, kar piše Pohlin sam o sebi v Bibl. Carn. (Šaf. 23) in potem sledi, kar ima Šafařík na str. 24. Izpisek Pohlinovega životopisa iz F. C. Alter, Annalen d. öst. Lit. 1803. Intell. Bl. S. 112. Pohlinovih spisov Čop ni videl vseh, omenja jih po Bibl. Carn. in po seznamku v njegovi slovnici. Pri Pisanicah imenuje sotrudnike (gl. Šaf. 75, 76) po Bibl. Carn. in omenja skladatelja Jakoba Zupana. gl. Šaf. 85. Naposled sledi še Vodnikova »Mila Pefm pejta P. Marku A. D. fa Odhodno«. —

Str. 41 (pola 11): »Schriften einiger Anhänger des P. Marcus (die man leicht an der P. Markusischen Orthographie, namentlich an dem Gebrauch des *ſ* etc. erkennt«. — Maksimilijan Redeskini. Pri njem je Kopitar pripomnil: »Dieser Geistliche Redeschini ist die Veranlassung meiner langen Orthographica in der Grammatik etc.« — kakor Šaf. 25, 26. Grof Edling, Šaf. 26, 89, 118.

Str. 42. Martin Hrovat (Crabat), Šaf. 143. Jurij Zelenko, Šaf. 56 (55).

Str. 43. »Bücher aus der P. Markusischen Zeit, nicht nach seinen Grundsätzen, sondern nach dem gewöhnlichen Schlendrian geschrieben.«

Hitra inu glatka Pot pruti Nebeslam (1767). Mefez Boshje lubesni (izvleček iz Kastelčevega Neb. Zyla), Šaf. 134. Ta frezhna inu nafrezhna Vezhnof, Šaf. 134. Zhuvai te Dufhe, Šaf. 134.

»Die erste Aufl. von Hitra inu gl. Pot und von Ta frezhna etc. fällt wohl noch in die Vor-P. Marcusische Periode; beydes sind wohl Jesuiten-Büchel in schlechter Sprache etc.«

Evangelia na vse dni v' svetimo Pošto (1768), Šaf. 103. Vefzhibern Jubilaeum, tu je: Odpustek f. lejta. Lab. Eger. 1776. — Compendium Ritualis Lab. carn. et germ. (1772), Šaf. 111.

Filip Jakob Repež, Šaf. 25, 79,

Fr. Ks. Tauffrer, Šaf. 25, 118.

Jožef Hasl, Šaf. 25, 123. Čop je prepisal kos predgovora iz knjige »Sveti pošt« — in ga hvali.

Str. 45. Fr. Ks. Gorjup, Šaf. 24, 123.

Gašper Rupnik, Šaf. 25; 80, 124.

»Ruppnigg — er flectiert seinen Nahmen nicht, weil er durch unsinnige steyrische und kärntische Schreibung der Eigennahmen auf -ik mit -igg (Ruppnigg statt Rupnik) in Verlegenheit kommt, indem sein Nahme im Gen. Rupnika lauten würde; auch in Krain hatte man sonst die Unart Globotschnig —nigg zu schreiben; jetzt hört das immer mehr auf.«

Gutsmann Ožbold, Šaf. 24, 25; 55; 68, 69; 124.

Jurij Japelj in Blaž Kumerdej.

O razmerju teh dveh k Pohlinu opozarja na Kopitarja Gr. 148. B. Kumerdej, Šaf. 26, 27; 89; 56, 57, 69. Govori tudi več o Acad. operos. Lab. O njej je izpisal iz »Annalen der k. k. Landwirtschafts-Gesellschaft in Laibach. Jahrg. 1822. u. 1823. Seite 6« cel odstavek, sam pa še pristavlja: »Sie verfiel vorzüglich desswegen, weil durch die Aufhebung der Landesstelle, des theolog. und des philosoph. Studiums in Laibach die Mitglieder zerstreut wurden, was um so mehr zu bedauern ist, da sie in ihrer neuen Einrichtung gewiss auch die Landessprache berücksichtigt hätte.«

Str. 49 (pola 13): Popovič. O njem citira Pohlina in navaja večji odstavek iz »Jöcher's Fortsetz. von Rotermund Bd. VI.« gl. Šaf. 22, 23. Spise navaja po Pohlinu, ker sam pozna edino »Unters. v. Meere«, iz katerih je izpisal daljši odstavek, ki najbolje karakterizuje Popovičeve nazore. »Popovizh mochte mit seinen phil. und slawist. Forschungen wohl sehr einsam stehen! Diess und der Umstand, dass er ein Autodidakt war, dürfte zunächst Ursache seyn, dass er manchmahl wohl auch ein bischen träumen mag. Immer bleibt er eine sehr merkwürdige Erscheinung. Schade um seine Papiere!«

Str. 51. Japelj. Vse, kar ima Šafařík o njem.

Str. 53 (pola 14): »Beantwortung der Frage: welche aus den verschiedenen slaw. Sprachen man der Jugend zum leichtern Verständniss der Russischen, Polnischen, Böhmischen, Dalmatinischen, Kroatischen, Krainerischen und übrigen slaw. Mundarten beybringen soll? — Japelj entscheidet sich, wie leicht begreiflich, für die »slavisch-krainerische« —.« Kopitar je pristavil: »Diese Frage soll einmal auf Veranlassung Kaiser Josef II. durch die Gubernien versandt worden seyn.«

Pri knjigi »Sbrane Molitve is Nemškiga na Krajnsku preloshene od Jurja Japelna (1786) (gl. Šaf. 143, 144) pravi: »In diesem Gebethbuch sind auch einige Lieder, unter andern der Psalm Miserere, der in ein beyläufiges sapphisches Metrum (wie man es in Pohlen seit Kocha-

nowski so oft brauchte) gebracht ist (navaja kitico), ferner die Kirchensänge Stabat mater, Sacris solemnis, Creator alme siderum etc., kurz lauter gescheidte Sachen, wie überhaupt nun schon der Einfluss geläuterter religiöser Ansichten immer merklicher wird. Diese geläuterteren religiösen Ansichten, die zum Theil schon jene Zeit mit sich brachte, verdankte man in Krain vorzüglich dem Laibacher Bischof Carl Gr. v. Herberstein (der 1772—1787 Bisch. in Laib. war), dann dem vom letztern nach Laibach berufenen Canonicus und Priesterseminars-Director Schwarzenbach, den an der Wiener Univers. gebildeten Doctoren der Theol. Georg Gollmayr (später General-Vicar u. Dompröbst hier) u. Georg Supan (später Canonicus u. Laibacher Stadtpfarrer), nun beyde todt. Da fühlte man unter andern das Bedürfniss einer neuen Bibelübersetzung — Supan drang vorzüglich darauf u. war der Hauptrevisor der Arbeit; Gollmayr übersetzte (auf Supan's Vorschlag) die S. Mafha etc.

Diese geläuterten religiösen und moralischen Ansichten, denen seit Bischof Carl Herberstein bey weitem der grössere Theil der krainischen Geistlichkeit huldigte und meistens noch huldiget, und denen man die religiöse u. moralische Bildung des krainischen Volkes, durch die es sich vor seinen slawischen und nichtslawischen Nachbarn auszeichnet, zunächst verdankt, werden gewöhnlich jansenistische genannt, obwohl uneigentlich, da unsere Geistlichkeit wegen derselben von Rom nicht angefochten wird und sich gegen Rom nicht in einem solchen Verhältniss befindet, wie die eigentlich sogenannten Jansenisten in den Niederlanden. Sollte Ihnen dieser Gegenstand nicht näher bekannt seyn, so können Sie zur Noth Einiges darüber im Conversations-Lexicon, Art. Jansen (Jansenismus) — Portroyal des Champs — Unigenitus (Bulle) etc. lesen. Was dort von den franz. Jansenisten gesagt wird (5^r Bd. S. 694. [7te Aufl. 2ter Abdr.] Art. Jansen), gilt auch von unserer Geistlichkeit: »Die Jansenisten machten sich ... der Gunst des bessern Theiles der Gebildeten in Frankreich würdig. Dass sie den Vortrag der Theologie von hierarchischen Fesseln zu befreyen u. eine genauere Bekanntschaft des Volkes mit der Bibel zu befördern suchten, der gedankenlosen Werkheiligkeit u. dem todtten Formelwesen eine ernstliche Theilnahme des Geistes u. Herzens an der Uibung der Andacht u. strenge Sittlichkeit im Leben entgegenstellten, waren unläugbare Verdienste, neben denen die Uibertreibungen einer immerwährenden Busszucht u. Selbstpeinigung, durch die sie als

Schüler Augustin's ihren Ernst zur Heiligung bewähren zu müssen glaubten, mindestens verzeihlicher erscheinen als die lockern Grundsätze des Jesuitismus.« — Die Sache wäre zu berühren, weil sie auf die Bildung unseres Volkes einen wesentlichen Einfluss hatte, aber die Nahmen Jansenisten, Portroyalisten (S. des Dichters J. Racine Hist. de Port-Royal) — die gehässige Sectennahmen sind — dürfen Sie durchaus nicht gebrauchen, sonst würden wir es beyde mit unserer Geistlichkeit abscheulich verderben. Man findet bey unsern Geistlichen nichts so häufig als Schriften französischer sogenannten Jansenisten, eines Nicole, Besoigne, Mézanguy (besonders des letztern in Rom verbotene Exposition de la doctrine chrétienne, wovon mir eine Pariser Edit. von 1767 in 4 Bden gr. 12° vorliegt) etc. etc. Die Mönche waren diesem sogenannten Jansenismus am meisten entgegen — nun sind beyde Partheyen milder geworden u. dadurch einander näher gerückt. Einer der einflussreichsten sogenannten Jansenisten war unter andern der jetzige Bisch. Ravnikar.«¹⁾

Na str. 53 govori o prevodu sv. pisma, o Škrinjarju in Debevcu, kar ima vse Šafařík.

Str. 54 Stroj Janez, Šaf. 34, 135. Bastijančič Jernej, Šaf. 33, 119.

Str. 55. Sullak Ezechiel, Šaf. 34, 142. Gollmayr Jurij, Šaf. 33, 143, »Šveta matja itd.« »Das Original ist vom Abbé F. P. Mézanguy etc.« — Kopitar je zapisal zraven: »Mé-sanguy« — glej Čopov list od 7. novembra 1831.

Str. 56, 57: Linhart Anton. Šaf. 28, 85.

Str. 58: »Sigmund Freyh. v. Zois (Shiga in edlerer Sprache wäre indessen doch vielleicht Sigmunt oder Shigmunt zu sagen? — Poslednje ima Šafařík).« Na strani je Čop napisal »Carta bianca für H. v. Kopitar«. Gl. Čopov list od 7. nov. 1831 in Kopitarjev od 12. julija 1831. — Čop navaja samo to, kar piše o Cojzu šolska knjiga »Gesch. des Herz. Krain etc.« (od Vodnika in Richterja) str. 68 in pravi, da so bile njegove knjige za ljublj. knjižnico kupljene za 7000 gld., mineraloške zbirke za muzej pa za 6000 gld. Večina (4109 zv.) knjig je prirodopisne vsebine, zraven tudi mnogo zgodovinskih, slavica in carniolana, za katere se takrat ni nikdo brigal, še manj pa, da bi bil jih zbiral. Leposlovnih in modroslovnih del ni skoro nič, posebno nobene nemške knjige te vrste. Tudi grških in latinskih klasikov ni razven nekaterih bizantinskih (lat.).

Str. 59, 60, 61, 62, 63. Valentin Vodnik.

¹⁾ Zadnji stavek je Kopitar prečrtal in pripisal: »non nominetur«.

Str. 60: »Auch eine Ausgabe seiner sämtlichen, gedruckten und ungedruckten Gedichte, die er bereitete, kam nicht zu Stande. Er war in der Ausbesserung derselben um so ängstlicher geworden, da indessen Ravnikar in krainischer schriftlicher Darstellung wesentlich von der bis dahin gebräuchlichen abweichend aufgetreten war, was auch auf Vodnik Einfluss hatte, wie er sich überhaupt von jeher leicht influencieren liess, zuerst durch P. Marcus, dann Japel und Kumerdey, dann auch durch Kopitar (glaube ich), endlich durch Ravnikar und seine Anhänger.« Ko govori o pratiki, pravi: »Wie die Krainer dazu gekommen sind, den Kalender *Pratika* zu nennen, wüsste ich nicht zu erklären, da das ital. *pratica* wohl nie in diesem Sinne gebraucht wurde.« Str. 63: »in der letzten Zeit beschäftigte er sich mit der Sammlung, Heilung etc. seiner Gedichte, die er herausgeben wollte.« *Drugo omenja vse Šafařík več ali manj dobesedno.*

Na str. 63. pride potem Kopitar Jernej. Leto in dan svojega rojstva je Kopitar sam pripisal, istotako vas »Répnje« in »Hauslehrer, dann Secr. Bibl.«

Kar piše Čop o Kopitarjevi slovnici, je Kopitar prečrtal in zapisal zraven »kikel kakel«. Šafařík je natisnil skoro vse, izpustivši edino naslednje: »Es ist die Arbeit eines grammatischen Genies, und die Genies sind in der Grammatik ebenso selten wie in andern Fächern. Man kann, glaube ich, keck behaupten, dass wenigstens keine slawische Grammatik bis dahin erschienen war, die zugleich so philosophisch und historisch, so die übrigen Mundarten berücksichtigend und sich dadurch auf einen höhern Standpunkt erhebend gewesen wäre.« Pri besedah, katere beremo i pri Šaf. str. 36 »sein Kampf für die Selbständigkeit der serbischen und neugriechischen Vulgärsprache«, je Kopitarjeva pripomnja: »sed *Illust. comp. veritatem nunc timens C. C. mox timiturus N. II.*« Tu naj omenim še Čopove besede na str. 59. (kjer govori pravzaprav o Vodniku), katere je Šafařík izpustil (str. 32): »Vollends nach Kopitar's Entfernung nach Wien, von dem man übrigens ohnehin ebensowenig wusste, ob er krainisch, als von Dobrowsky, ob er böhmisch schreiben könne.« —

Str. 64. Franul pl. Weissenthurn, Šaf. 37.

Primic Janez Nep., Šaf. 37; 50, 51, 90, 91.

Str. 65. Šmigoc Janez, Šaf. 37, 60. O slovnici, iz katere navaja kos predgovora, pravi: »Diese Grammatik ist zum Unterrichte für Fremde insofern die geeignetste, weil sie die einzige ist, die Aufgaben zum Uibersetzen ins Windische (nebst Gesprächen etc.) enthält. Ich selbst habe mich schon ihrer bedienen müssen, als ich einem Deutschen Unter-

richt im Krainischen ertheilte, obwohl ich die Vindismen etc. entgegen carniolisieren musste.«

Str. 66, 67. Jarnik Urban; Šafařík omenja vse, kar pripoveduje o njem Čop.

Str. 68, 69, 70. Matevž Ravnikar. Str. 69: »Etwas sonderbar klingt es, wenn Sie sagen: »In Krain begann der Domherr M. R. eine neue Epoche der krain. Literatur durch seine Bearbeitung eines beliebten Andachtsbuches: Světa Mařha.« — Es könnte năhmlich auffallen, dass ein Gebethbüchlein in einer Literatur Epoche machen soll, und doch ist es hier beynahe wirklich so; nur müsste Ihr Ausdruck geändert werden«.

Str. 71, 72. Metelko Frančišek. Na str. 72. omenja U. Jerino, Burgerja (Šaf. 45, 121), na tej in 73. str. govori o Zalokarju.

Na str. 73. (pola 19) sledi dalje Potočnik Blaž, str. 74. Žvab Gašpar, Albrecht Andrej. Str. 75 Veriti Frančišek, o katerem pravi: »Von Haus aus verstand Veriti kein Wort slawisch; deutsch kann er noch jetzt nicht«. Druzega Čop o teh pisateljih nima, kar bi bil Šafařík izpustil.

Str. 76. Baraga Friderik. Pri »Opominvanje« (Šaf. 81) pravi: »die folgenden zwei Werke von Baraga wurden von den Herausgebern hier sprachlich (und auch sonst) verbessert« — namreč: Dufhna pařha (Šaf. 148) in Od pozheřevanja (Šaf. 139).

Dolinar Luka, Šafařík 41, 82. »Dass Dolinar auf die Sprache nicht gerade ein besonderes Gewicht legt, ergibt sich schon aus seiner anklebenden Äusserung, aus der Sie die Ansichten einer Parthey ersehen können. Dass der Mann kein Grammatiker ist, ersehen Sie aus seinem Deutsch.« Pridejan je majhen listek v okt., popisano lastnoročno od Dolinarja in se glasi:

»Bey jeder Bildung wird ein gewisser Stuffengang erfordert; ebenso bei der Sprachbildung; das Bedürfniss der krain. Sprachbildung fühlt mancher; aber je gewaltiger die neuen Sprachreformatoren die noch nicht zeitige Knospe aufreissen, desto mehr verhünderten sie den Stuffengang, und erweckten so wohl in dem gemeinen Manne, als bei Gebildeten einen Eckel vor Büchern, welche in der neuen Sprache (nicht soviel Lettern als Ausdrücke, oder auch beyden) aufgelegt wurden. Bei uns in Krain gibt es meist religiöse Werke, und der Krainer hat noch den eigenthümlichen religiösen Sinn, dass er Bücher hochschätzt, welche in einer über die trivialen Ausdrücke im tägl. Leben erhabeneren Schreibart verfasst sind, wogegen die Literatoren sich durch Einschaltung trivialer Ausdrücke sich (!)

mächtig versündigten. Um die neu fabricirten Buchstaben in Umgang zu bringen, hätte man sie in die Nahmenbüchlein oder in einige profane Werke bringen sollen, nicht sie der Kirche aufdringen; dann würde es ohne Anstand gehen; sonst weiss ich nicht, solange die Seelsorger, die nicht ausser Acht zu lassen sind, sich an den Grundsatz des heil. Augustin halten: Malo vituperari a grammaticis, quam non intelligi a populis. L. D.«

Str. 77 (pola 20). Bohinjec Andrej, Cigler Janez, Traven Janez in »Wonzha, Pater Ferdinand (Bonzha)«. Kopitar je pripomnil: »en W sonans ó (óуку) more P. Marci et Carniolorum germanorum, qui Wein pronunciant óаиѣ.«

Str. 78. Stanič Valentin. Čop piše Stanig in zato tudi Šafarik tako gl. Šaf. 40: »Valentin Stanig (richtiger Stanik)«. Pri Staniču je prilepljeno kazalo njegove knjige »Molitve in Premišhlovanja« in list Staničev pisan Čopu, kateri ga je po prijatelju vprašal, če so se tiskale v Gorici razen Staničevih tudi druge slovenske knjige. List slove:

Hochgeehrter Herr Professor!

Ich muss Ihnen gestehen, dass es hinsichtlich der hierlandes gedruckt seyn sollenden windisch krainischen Werkchen meines Wissens sehr armselig aussehe. Nicht ein Büchelchen, so in Görz oder in Udine wäre gedruckt worden, ist mir bekannt. — Dass ich 1822 in Görz 24 Lieder, wovon das 1. und 21. originell, die übrigen aber aus dem Mildheimer Liederbuche übersetzt sind, habe drucken lassen, ist in Laibach schon bekannt. Diess wird auch bei jenen Gesängen, die ich 1826 in Udine drucken liess, der Fall seyn. Die Seiten dieses Büchels von 1 bis 50 sind nur ein Abdruck des in Laibach damahls erschienen (!) Ablassbüchleins. Die übrigen Seiten (von 51—145) enthalten meistens gesammelte, schon zerstreut gedruckte alte Gesänge, mit mehreren von mir meistens aus dem Mildheim: Liederbuche übersetzten Liedern. Das Gebeth S. 108 u. die Gesänge S. 115, 123, 132 und wie schon gesagt 145 sind originell. Abgesondert liess ich 1828 die Übersetzung des Bürgerschen »Kaiser und Prälat« und ein origin.: Grablied drucken. Dass ich eine Visha h f. mafhi flushiti mit Vezherna pefm fantizha drucken liess, ist nicht der Erwähnung werth. Ich habe auch eine viel grössere Quantität übersetzter — auch sehr grosser Gesänge aus dem Bürger, Gellert u. A. im Manuscripte.¹⁾ Aber derley Druckerey, da hier fast gar kein Abgang ist, wird wohl nie geschehen. — Aber alles dieses

¹⁾ glej Šaf. str. 84.

führt wenig zum Zwecke; denn ich trachtete soviel möglich, mich dem Krainischen zu nähern, weil ich, obwohl im windischen Canal, 4 Stund ober Görz, gebohren, nur von Krainern die Schreibart erlernte, deren Bücher ich las. Dass ich die grosse Buchstaben-Tabelle mit Berücksichtigung der neuen krain. Zeichen drucken liess, ist auch in Laibach bekannt. Klemens erhielt einige Bücheln von mir.

Görz 29./3. 1831.

Val. Stanig, Schol:

Str. 79. Kranjska Čbelica. Šaf. 76.

Miha Kastélec Šaf. 43. Zupan Jakob Šaf. 45, 76. »Seine Gedichte zeichnen sich durch Patriotismus und Sprachkühnheit aus«. Na strani je pristavil (kakor v listu od 27. junija 1831): »Ich wünsche, dass Sie durch diese Worte Supan's Productionen charakterisierten. Seine Sprachkühnheit ist zwar manchmahl Tollkühnheit, aber der Mann verdient besondere Berücksichtigung!« Prešeren Francišek. Šaf. 44, 76.

Str. 80. Potočnik Blaž, »im Lied der Schnitterinnen, welches ziemlich Vossisch ist«, prim. Šaf. 42. Dalje so: Kosmač Juri, Holzapfel Ignacij, Cigler Janez, Grabner Juri, Levičnik Jernej, — kakor jih navaja Šaf. 44, 76.

Str. 81 (pola 21): »Verzeichniss einiger seit den 80^{ger} Jahren des vorigen Jahrhunderts erschienenen, in der chronologischen Darstellung nicht angeführten, in sprachlicher Hinsicht weniger Berücksichtigung verdienenden Bücher.«

Anton Makovec, Šaf. 33, 95, 96.

Jožef Ign. Fanton de Brunn, Šaf. 34, 96, 97.

Šafařík je marsikateri knjigi pridal ime pisateljevo, če prav v resnici ni v naslovu natisnjeno. Tako tudi Fantona na str. 96 in 97. Čop knjigo navaja brez prestavljavčevega imena in pravi samo, da Pohlin njemu pripisuje prestavo — »Bukve od kug itd.« in pravi — »er ist aber sicher der Uibersetzer von Nr. 3« (Bukuvze od shivinskih bolšni).

Breznik Anton, Šaf. 34, 93.

Str. 82. Janša Anton — kakor Šaf. 94, 95. Omenja pa še češko prestavo in pravi: »Jungmann nimmt indessen den Nominativ des Nahmens fälschlich Janš, statt Janša an. Im Krain. Janfha, Genit. auch Janfha (im Oberkrainischen) oder Janfheta oder Janfhaja (was eigentlich windisch ist).«

Citira tudi cel odstavek iz *Annal. d. Lit. des österr. Kaiserth.* 1808 I., str. 208, kar ima Šafařík doslovno na str. 95.

Kuralt Martin, Šaf. 42, 84. »Ein nicht üblicher Kopf und nicht ungelehrt, übrigens aber unordentlich im Leben etc., gegenwärtig auf Correction in irgend einem Kloster, (ich glaube in Mähren) macht lateinische, deutsche und krainische Verse, von denen mehrere im »Télégraphe officiel« und im »Ill. Blatt.« gedruckt wurden; krainisch jedoch nur eine »Jútrejna péfem«.

Na tej str. omenja še »Kratki šapopadek itd.« Šaf. 130.

Str. 83. »Svesto popifanje hrupa« Šaf. 87.; Reja Andrej, Šaf. 35, 119; Knobel Pavel, Šaf. 35, 83.

»Ena lepa lubesniva inu brania vredna Hiftoria itd.«, Šaf. 130.

Str. 84. »Pot svetiga krisha«, Šaf. 136. Klementini Anton, Šaf. 35, 136; Bedenčič Janez, Šaf. 41, 136, 138.

Str. 85 (pola 22). »Aber hier folgen nun wieder einige windische, sprachlich verwahrloste Büchlein«.

Molitne Bukvize sa gmejn folg itd. Šaf. 145.

Ene prou lepe Molitivne Bukvize itd. Šaf. 145, 146. Ješenak Janez Pavel, Šaf. 40, 93.

To je ta pravi inu ta zieli Colemone-Shegen itd., Šaf. 144.

Str. 86. Litanije od vřih řvetnikov (1826), Šaf. 146.

Podvuzhenja polno řpremifhlovanje itd. Šaf. 138.

Tu omenja tudi »Kalendar«. Prim. Trubarja in kranj. pratiko, Šaf. 92.

P. Pařkal řkerbinec. Letnico njegove smrti je naznačil: 182—. Kopitar pravi v pristavku: »annum nescio sed causa fuit vita dissolutissima ebriosa et impudentiae omnis plena. haec Tibi soli«. Omenja njegove nemške, na Dunaju izdane pridige in citira odstavek iz latinskega predgovora h knjigi »Prasnifhke Pridige«, v katerem govori pater nekaj o jeziku. řop pravi, da je to poslednji predgovor pisan za slovensko knjigo v tujem jeziku. — Drugo vse Šaf. 39; 83, 125.

Pire Frančiřek, Šaf. 45; 93, 94. Potem navaja postne (řaf. 104) in nekatere noveřše evangelj. knjige.

Str. 88. »Einige Kleinigkeiten (mehr beyspielweise)«. Vofkini sklepi, Šaf. 88. Prefsvétiga Gospoda nashiga Piusa VII. . . . Piřmo, Šaf. 149. Augufhtin po Boshji . . . , Šaf. 149. Postave drushbe . . . , Šaf. 149. Pridiga, ktero so . . . g. g. Anton Alois Ljublanřki řhkof imeli . . . ; Šaf. 125. Mali katekistem (Lj. 1818), Šaf. 119. Sadna pridiga . . . , Šaf. 125, in omenja končno »Gubernial-Circulare, Patente etc.«, Šaf. 88 in 41 (Metelko).

Str. 89 (pola 23). »Neuere Literatur der nördlichen und östlichen Slowenen in Steyermark«.

Kúzmiča St., Nouvi Zákon, Šaf. 106. Krszczanszke nóve Peszmenie knjige itd. Šaf. 81. Čop ne navaja v naslovu Mihala Barla — kakor Šafarík.

Omenja še 3 Kuzmičeve evangelije (1821), Molitveno kn. (1821) in A, B, C sa Slovence na Vogerskem.

Str. 89, 90, 91 Danjko Peter, gl. Šaf. 39 itd.

Pri knjigi »Zhelarítvo« pravi v opombi: »Die Steyrer sagen: zhela (die Biene), in Unterkrain sagt man zhbela, so auch in Laibach (Kopitar pripomnil: »zwischen Laibach bis Krainburg, z. B. Kopitar kennt nur Zh'bela, Metathesis für b'zhela, cf. wčela Böh. u. Slov.«), im höhern (Kopitar: »höchsten«) Oberkrain sagen wir b'zhela«.

Str. 92. Rižner Vid, Šaf. 43; 90, 104, 148. Kvas Kolo-man, Šaf. 43. »Nachträgliches Verzeichniss früher ausgelassener krainischer Abecedarien (von denen ich die meisten übergangen haben dürfte).« Šaf. omenja vse str. 47—52. »Woher Plateltaf oder Plateltof eigentlich kommen soll, wüsste ich nicht zu sagen. Platel = mag wohl Blattel seyn; aber was soll taf?« = »Tafel« je pripisal Kopitar.

Str. 93, 94, 95, 96. »Krainische Volkslieder«. Čop piše (kakor ima Šafarík na str. 73 z malimi izpremembami): »Historisch könnte man einige sich auf die französische Revolution, die darauf folgenden Kriege etc. beziehende krainische Lieder (auf General Mafsen, Napoleon etc.) nennen, aber sie sind sämmtlich schlecht und wohl nicht eigentlich vom Volke, sondern von halbgelehrten Schulmeistern, Geistlichen etc. verfasst.« Kopitar pa je pristavil: »wie der russische Igor, den man uns lobt, weil er eines grossen Herrn Sache ist. Si esset Slovacorum aut Carniolorum, würde man sich nicht geniren.« — Ostalo Šaf. 73, 74, 72, 84 (Pofvetne pesmi P. D.). Str. 95. Metrik, Šaf. 75. »Die gelehrten Dichter brauchen alle diese Metra, wie Sie aus der Zhbeliza und aus Vodnik erschen können. Ausserdem wurden Hexameter und Pentameter bereits früher in den Pifanize des P. Marcus und nun wieder in der Zhbeliza versucht. Es ist indessen kein Zweifel, dass im Krainischen noch viel bessere Hexameter gemacht werden können, als die bisherigen Versuche — wenigstens so gute, als im Deutschen. Es versteht sich übrigens von selbst, dass unsere bisherigen Hexameter (so wie alle andern Verse) nach dem »germanischen Tonprincipe« gebaut sind und es auch alle künftigen seyn werden. Denn in unserm Dialekt wenigstens ist an antike, vom Accent unabhängige Quantität nicht zu denken. (Ich wiederhohle hier noch einmahl meine Frage: Glauben Sie, dass auch den serbischen Volksliedern gegen die Natur der slawischen Sprache

das germanische Tonprincip von aussen aufgedrungen worden ist?) Von der versuchten Nachbildung italiänischer etc. Versformen im Krainischen habe ich oben bey Gelegenheit der Zibeliza gesprochen (Šaf. 76. Prešeren). Diese nahmentlich lassen sich im Krainischen besser nachmachen, als im Deutschen, was schon wegen der manigfaltigern und sonoreren Ausgänge der Wörter leicht begreiflich ist.«

Str. 96. »Krainisches Theater«. Tu omenja opereto Belin, Linhartovi prestavi (Šaf. 85), »welche zur Zeit ihrer Erscheinung im hiesigen Theater von Dilettanten (»zu wohlth. Zwecken« — Kopitar) mit grossem Beyfalle aufgeführt wurden. Seitdem hat man nichts Ähnliches versucht.«

Str. 97, 98 (pola 25). »Quellen der slowenischen Literaturgeschichte«, kot dodatek na koncu »Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten« k slovenskemu oddelku navedenih spisov: Frisch, Historia etc. Šaf. V.; Kopitar Gram. Šaf. VI.; Valvasor, Gesch. d. H. Kr., Šaf. III.; Schnurrer, Slav. Bücherdruck etc., Šaf. III, V.; P. Marcus, Bibl. Carn., Šaf. III.

Str. 98, 99, 100, 101, 102. »Druck slowenischer Bücher. — Tübingen: Die ersten krainischen Bücher wurden zu Tübingen 1550 gedruckt mit dem Dat. »Sybenburgen durch Jernei Skuryaniz. (Kopitar je napisal k temu: »gaudeo jam Truberum praetulisse nomen Jerneji«). Dieser Jernei Skuryaniz dürfte der Tübinger Buchdrucker Ulrich Morhart gewesen seyn (»minime, sed fuit ipse auctor, quia alias et Philopatridus Illyricus«, Kopitar). Gl. Čopov list od 7. novembra 1831.

Wittenberg. Str. 99: Laibach. — Str. 100: Klagenfurt.

Str. 101: Grätz, Cilly, Wien.

Str. 102: Udine, Venedig, Görz, Triest.

Povsod navaja imena tiskarn in tiskarjev, ki so natisnili kaj slovenskega, pa tudi knjige same na kratko omenja. O knjigah, kjer se bere »v' Krajnju per Ign. Kremshari« in ena »Medvodami«, katere pa Čop sam ni videl, pravi, da so v resnici natisnjene v Celovcu ali pa v Ljubljani. Pisatelj več Kremžarjevih knjig je baje neki učitelj iz Vodice. K »Medvodami« je pripisal Kopitar v pojasnilo: »Zwischen den Wässern Save und der aus Otto's Schenkung saec. X. bekannten Sóra (Zayer), halben Weg von Laibach nach Krainburg, auf der Poststrasse an der Save rechtem Ufer. Am linken Ufer steigt der Kahlenberg empor, und hinter diesem mein schönes Répnje gegen Sonnenaufgang schauend!«

Poslednji odstavek (na str. 103 in 104) je:

»Variätäten des slowen. Dialektes«.

O narečjih je mislil obširneje pisati, pa čas mu ne dopušča. Na vsak način je treba razločevati pet narečij: gorenjsko, dolensko, notranjsko, koroško in štajersko. Koroškega in štajerskega narečja ni mogoče prištevati k gorenjskemu ali dolenskemu. Koroško in štajersko narečje ima svoje slovnice, koroško celo svoj slovník (Gutsmann), pa tudi štajersko ga skoro dobi (Murko). Pod štajer. narečjem razumeva samo oni jezik, ki se govori v krajih, katere navaja Danjko v predgovoru svoje slovnice. Celjski okraj, južno in zahodno Štajersko spada jezikovno h Kranjski. Koroškega narečja se je mogoče najboljšje naučiti iz knjig kakor je »Kolemonov žegen« ali »Duhovna branua«, — bolje, nego iz Gutsmanna ali Jarnika, ki že nekoliko »karniolizirata«.

Korošci sami kranjščino više cenijo, nego svojo govorico. Iz Kolemonovega žegna potem navaja cel odstavek, katerega je zraven prevedel v »kranjščino«.

Iz tega odstavka se vidijo lastnosti koroške slovenščine, kakor premena *ó* v *ue*, *é* v *ie*, odprtega *e* v *a*, *ěr* m. č. Zatem pravi: »aber ich muss gerade abrechen, sonst versäume ich noch heute den Postwagen«. — Te vrstice so pisane v največji naglici kakor kaže pisava. Sledi pa lepše pisano: »Ich habe den Postwagen richtig versäumt, aber auch seitdem nicht Zeit gehabt, etwas über diesen Gegenstand zu schreiben (oder eigentlich zu studieren, was dem Schreiben vorausgehen müsste)«. Pripoveduje pa potem še to-le:

Iz navedenih vzgledov koroške slovenščine se vidi, da ta ni samo nekak podaljšek gorenjščine, ker se v mnogih ozirih bliža dolenski, na pr. v zmeni *é* v *ie*. Korošec rabi *ie* bolj pogosto nego Dolenjec, ki ima mesto tega često *ej*. Za strsl. *š* je v dolenski *ej*, za *a* pa *ie*. Korošci govore mesto obeh *ie*. Na Gorenjskem in v knjižnem jeziku je za oboje *é*. Korošec kakor pravi Dolenjec govorita *ěr* za gorenjski *č* (»črešna, čriešna, čreda«). Zmena *ó* v *ue* spominja na dolenski *u*. Tako stoji v Kol. žegnu: »samla noi nebu je tvoje zhefti pouhnu«, — tedaj popolnoma dolenska neutra na *u*. Gorenjski pa je zopet *č* mesto *k* v »nebefhzi«, *j* mesto *g* v »nadluje«, kjer je *u* zopet dolenski. — Štajersko narečje Danjkovega okraja ima v prvi vrsti precejšnje število na Kranjskem nerabljivih, drugače pravih slovanskih besedi. V stavku Danjkovem (str. 323. Nr. 29): »Njegovi priateli fo ga pitali sa srok tega vzhinenja«, so Kranjcu tri komaj razumljive ali popolnoma nerazumljive: »pitali, srok i vzhinenja«. Mesto »pitali« pravi Kranjec »prafhali«, mesto »vzhinenja« — »delanja«, mesto »srok« se rabi navadno žal nemški

»urshoh«, najbrž je pa tudi »srok« popačeno iz nem. Ursache.

Hic, haec, hoc je strsl. *ti, ta, to*; koroško *te, ta, to*; kranjsko *ta, ta, to*; *toti* in *ovi* je Kranjcu neznano. Končnica *-tel* je Kranjcu znana samo v besedi »prijatelj«, *-ja* (pravzaprav *-ilja*), pa vobče neznana. Popolnoma nerabljiva in nerazumljiva je na Kranjskem 3. oseba prih. časa od biti (Danjko 200): *mo, de, mà*. Štajerska izreka *u* kot *ü* je v navadi tudi na Dolenjskem, v takozvani »Krajni« proti Ribnici. Notranjščina se razlikuje od drugih narečij po posebnem naglasu, po večjem polnoglasju drugače poluglasnih *i* in *ü*, zato je bolj blagozvočna, ima pa tudi svoje besede itd.

S tem se spis konča. Na dveh privezanih polah je pripisan že omenjeni seznamek slovenskih knjig Cojzove knjižnice.

V. Oroslav Caf in Václav Hanka.

1.

V Framu, 19. oktobra 1846.

Kratko pismo, v katerem pravi Caf, da si šteje v največje veselje, če more Hanki slovensko pisati in mu naznaniti, kako ga spoštuje in ljubi, ker slovanstvo tako krepko podpira s svojimi deli, — imenuje ga »vrédni carskih darov«. Za Matico Češko pošilja 10 gld. in obljubuje poslati jih do 50. —

Jezik v tem listu je slovenski in tudi pravopis.

2.

Pismo, Fram 7. novembra 1846, je pisano nemško. Caf pripoveduje, da je ravnokar dobil od graškega knezoškofijskega ordinariata nalogo preložiti v slovenščino računice, ki se rabijo na nemških šolah. Radi terminologije prosi Hanka za podobna češka dela, katera naj bi mu skoro poslal, ker mora biti gotov s prestavo računic že do konca januarja l. 1847.

3.

V listu, pisanem v Framu 16. novembra 1846, prosi Caf Hanka, naj mu pošlje 4 knjige: Sazav. emavski evangelij, Načala svat. jazyka Slavjan, Počátky posvatného jazyka slovan., Igor Svatoslavič, — za katere je priložil 3 gld., ostanek naj dobi Češka Matica. Te knjige je že

davno naročil pri mariborskem knjigarju, pa dobil jih še ni. Toži o slabih zvezah slovanskih knjigotržcev in se nadeja v tem oziru pomoči od dr. Jordana. Želi, da bi vsaj učeni Slovani rabili en skupni pravopis in si izvolili en vzajemni literarni jezik. Šole na Slovenskem se boljšajo. Vlada jezika ne »kazi«, slovenščina je v šolah ostro »zapovedana«. Slovenci čitajo radi. Na Štajerskem živi mnogo Čehov, s katerimi se dobro razumemo. Lehko nam je, naučiti se češki, kakor se tudi Čehi naglo navadijo slovenščine. Slovani se lahko razumejo drug drugzega »govore«, ali ne tako »pisaje«, ker se vsako narečje preveč drži pravopisnega zakona: »Piši, kakor govoriš«. — Pismo je pisano v znani mešanici. Tudi pravopis je nekaj metelčice, nekaj cirilice itd. podoben jeziku samemu!

4.

Fram, 22. januarja 1847.

Zopet slovensko pisan list. Za Matico Češko pošilja 10 gld. Zaželjenih štirih knjig z obljubljenim devetim izdanjem »Kraljedvorskega rokopisa« še ni dobil. Zahvaljuje se za darovani »Pravopis Český«. Poslane knjige »Matice« je dobil. Dozdaj je imel malo časa, dve matematični knjigi, kateri je prestavljal, sta ga mučili. Navaja termine, ki jih je rabil: pridávina Addend, kupina Summe, odjemávina Minuend, odjemávka Subtrahend, ostánek Rest, delívina = delivo Dividend, delívka Divisor, dobitok Quotient, množivina = množivo Multiplikand, množívka Multiplikator, pomnóžek Produkt, pridava Addition, odjema Subtraktion, délba Division, množba Multiplikation, drobež Bruch, drobežína Bruchtheil, drobivina = drobivo Zähler, drobivka Nenner, desétnik Decimalbruch, triúdnica Regel de Tri, priméra Verhältniss, ravnomerína Proportion, udovina Ketten-satz, dvojína 2. Potenz, trojína 3. Potenz, tisočka Zahl 1000, tisočína das Tausendtel, tisočerína das Tausendfache, šestba d. Zahl 6, šestína das Sechstel, šesterína das Sechsfache itd., potrójiti zur 3. Potenz erheben, raztrojiti die Kubikwurzel ausziehen. — Če dobi za to težko prevajanje dober honorar, obišeče Pragó. Končno se priporoča J. Šafařku.

5.

Fram, 13. januarja 1848.

List je pisan v češko-slovenski mešanici. 20 gld. pošilja za Matico Češko. »O da by šlehetni Čehove — vojvody

Slovanstva ješče i *ch*, jakož jsú juž *w*, Švabom navratili, a tež *g* a *h* v vyznamu, jakož ini Ěvropčanje, pisali!« Potem izraža svojo žalost nad Jungmannovo smrtjo, o kateri je zvedel iz Praž. Novin., in pravi: »Mir a pokoj jemu! a Slava Čehom, již své může tako časté«. Povprašuje, kaj dela Šafačík.

6.

Fram, 26. februarja 1850.

Dvoje let že ni dobil od Češke Matice nobenih knjig, zato prosi, naj Hanka pri upravníštvu poizve, če je plačal že vso vsoto 50 gld. O tej stvari je pisal dvakrat Jordanu, pa ni dobil nobenega odgovora. — Slovenci pridno bero češke časopise. Slovenska književnost se »veselo in čerstvo vzdigáva, posebno mlajši pisatelji se na vso moč napenajo približati slovenščino ilirščini vsaj pravopisno. Novi uradniki so večinoma hvale vredni«. Sam se še vedno trudi s spisovanjem slovenske slovnice in slovnika. Okoli »Marburga« je že ves sneg skopnel, ljudi trapijo »hudy glav-njičky«. Vinogradi so od hude zime grozno pozebli. Šole slovenske so še stare.

7.

Vaše Preblagorodstvo,

Prespočtovany gospodi, naš i moj

dragy prijateli!

Vaše ugodno pismo sem' s radostjû prijél, i sê Vaši ljubeznivosti ne malo čudil, kako ste moje vésti v »Pražky več. list« dal. O da by nam Bog dal doby učekati, da by sê my Jugosloveni ješče bolje i bolje se svojimi razsvěčenyimi i hrabrymi bratry Čehy seznanili i sprijaznili, ter duhovně spojili — onda by sê nam ne bylo za svojû narodnost' báti, ino to nyně sicer tēm věc, ker bûde vražji Němečky živelj i vzhodnú Avstrijû naj berže poplavil ino Madjary i Vlaha tlačil, kakor je do se doby Slaveny za vsemi granicami. Dotekel nam jest' zadnji čas, da sê poguby otemamy i svoje narodstvo duhovnym' orůžjem' hranimy. Samo v neopěšanem' snaženji jest' živenje, v tverdně volji moé i v složně vzajemnosti oblada — vitěžstvo! Upirati sê nam jest' vsem združenym za osvětû ljudstva — pak bûde slava Slavě slověla. — Kolikor sê sam presvědčih, sê naši novoizbrani urédnici našinskemu jězyku očitno i javno

sicer ne protivé, ali o Slovenskem urédovanji něst' sluha, ino ga ne bûde, če ga vlada sama ne velí, vlada ipak na vse kraje Němčiteljkynja. Za istinû! le od vlady samé ješće sê nadějamy boljšega uspěha, če svoje prvě zasady jednako-pravnosti ne utají — čistě rodoljubstvo jest' při nas po vėkšem' gnusně sebičnosti podleglo. — Kakor se meni vidi, jesû Dr. Miklošića v njegovem' »Lexicon lingu. Slov. v. dial.« glagolitsti rûkopisove predaleko zavedli, ker p^o ne děla razlůčka o od v: smrt^o na městě smrt^o, russisch smert^o ne smort', polnisch śmierć, littauisch smertis, lettisch miršana; vr^oh na měst^o vr^oh, russ. verh, poln. vierzh, litt. viršus, lett. virsus; cr^okvⁱ — cr^okv^o bosnisch crikva, sr^odce — sr^odce bosnisch sridce, litt. širdas, lett. sirds; pr^ovy — pr^ovy lat. primus, litt. let. pirmas; vr^ov^o — vr^ov^o μέριμος litt. lett. virvė, čr^ov^o — čr^ov^o vermis, litt. kirmis, lett. cirmis; vr^oba — vr^oba, poln. vierzba, litt. virbas, lett. virbs, sr^ona — sr^ona cerv^a, lit. lett. stirna itd. — Škoda!

Tu Vam pošljem 10 gl. sr. ješće »Matici České« dlžnyh. Serdečno Vam, preljubljeni prijateli Slovenstva děkujem', ker sê mene radi toli trudite. Drugy hvaly Vam nê mogû vzdavati, nego da Vam javím, da je ves' moj život Slavenstvu posvěcen. Pred smertjû by ješće jaz rad zlatû Pragû, ali da bolje rečem', pravě Sloveny viděl!! Viděl Vas!!!

Iz serdca mi, blagorodny gospodí! račite pp. D^{r.} D^{r.} Šafaříka, Jordana . . . pozdraviti. Čto čini Dr. Jordan? Da je g. Francel, našinec v Praze, mé moć veselí.

Zdaj pak bûdite Preblagorodny pane! zdrav i vesel

Svojemu največkšemu čestitelju

Oroslavu Cafu
kaplánu.

V Frauheimu na Štajerskem blizo
Marburga 16. sušca 1850.

8.

Prěcestity gospod'

Dragy prijatel'!

Dlgo Vam ničesa ne pisah. Lěpy hvaly Vam dam' za Vaš toliky dar, za toliko Vaših krasnyh kníg. Jaz Vam ne imam' čem' povrnúti, nego da Vam pravu svoju knigu, koju skorě izdam', posvetím'. »Slovansku Mluvovědu«, za koju Vas posebno zahvalím', da ste mi ju poslali, sm' po Vašem světu rozdělil. Ali gosp. D^{r.} Fr. Miklošić nyně miruje? Ako

se je kdě supř' naju opěť upřl, Vas lěpo prosim', račite mi to bar oznaniti: drugu krat' ga ostrěje přeimem'. Ali ste dostali moj spis v »Slov. Bčele« o vseslovanskom časopisu? naimě:

1. Da se jeden vseslovansky časopis osnuje i po vsěh časopisěh oglasi.

2. Da vsi slov. časopisi předplatitelje za ony vseslov. časopis nabiraju.

3. Da se ravno tako dopisavci nabery.

4. Da se řečeny vseslov. časopis v Praze izdava.

5. Da se ima řečeny vseslov. časopis v cirilici ino latinici, a nikoli v obojici jeden člen pisati.

6. Bude ty vseslov. časopis i toliko mal, zadosti, da lě izhadja i. t. d.

Čto pak se v Praze o Vseslov. časopisu govori? Ali ji kda dobymy? Ravno zda jest' naj boljša doba za vvedenje takoga časopisa; pri nas je vse gotovo i ga iz Pragy pričakuje. Račite mi dopisati, imamy li o tej věci kakų naděju, ali ne, da svoje trudy i klicanije v pustynji ustavimy, ako jest' vse tųne. Naš gorlivy g. Radoslav Razlag, koj je lani »Zoru, jugoslavenski zabavnik« v Štajerskom' Građci izdal, mysli za lěto 1853. novoročnik (almanah) izvekšega v vseslovanskom' jezycy! izdati, i išče spoludělnike v vseh slov. narěčijih. I meni je pisal, da jaz i Vas, čestity gospodi! naprosim', da nam i Vi několiko pomozete, sicer, da nam Vy k tomu novoročniku bar vvod ali předmluvu spišete: Ty almanah jest' po Razlagovoj mysli za Vseslovany. Gosp. Božidar Raić piše za ty novoročnik vseslav. deklinaciju i jaz vseslav. konjugaciju kratce. Može byti i Vy spoludělnikov v Praze dostanete, da by almanah mnogo spisavcev iměl. Račite mi na to odgovoriti. Razlag jest': Professor der slovenischen Sprache an der Steir. Ständ. Realschule zu Gratz in Steierm.

V někojem pisu, tųdi si časo- ali lětopis, nam jest' Slovanom trěbě, da se k eden drugu bliže primknemy, se snidemy, poglědamy, spoznamy, sprijaznimy i složimy. Od Jugoslovenov my Slovenci malo upamy, ne imaju ni učnosti ni potrěbně moći. Sama vseslovansčina slovanska narěčija može izbaviti i sbrati, sicer se pogubě! Neměizna pri nas opěť zle děla.

Za razny žd, dž, ž, dz, z, j: rožden itd. pišem' jaz analogičky s é za: št, šč, šć, č, tj, c, nyně é to jest' é: rožen geboren i rožen t. j. rožen aus Horn: n. pr. rožen — rožen, kakor mlačěn — mlačěn, česky pak: rožen geboren, mlačěn

gedroschen. V listéh 23, 24, 25 »Slov. Běely« sm' jaz dokazal, da sta *r* i *l* prava slovanska vokala.

Dragi moj prijatelji! Zdě Vam 7 fl. sr. posylam' za »Vsėslovanský slovník« gosp. Jos. Frant. Šumavského, da mu jě blagovoljno oddate. — Vašej lasce sě iz srdca pripo-ručaję i Vam od Boga otca vse dobro na mnogaja lěta prijaję ostajam' přepočtovany gospodi!

Vaš posebny čestitelj i sluga

Oroslav Cafov, kaplan.

V Frauheimu letzte Post Kranichsfeld
in Steiermark, 25. julja 1852.

Z Bogom! ješće postavim': Jednoga vseslovanskoga časopisa trěbamy!!!

9.

Veleučenyj Gospodi!

Iskrěnij moj prijatelju i dobrotěnič!

Ne mozete o mōně negodovati, ponježe Vam toliko vrěmene ničeso ne pišų, niže Vam za Vaše přeznamenityje dary ne blagodarěstvujų: poslanyimě Ostromirěmě mi naj pače ugodiste, da Vam za-nj Bog platitě; včz nagradų Vam iz njego několiko v Miklošičevě »Lexicon lingu. slov. v. d.« opušćenago posljų. Uže davěno byh Vam byl pisal, a čajų i čajų, nč doseli tųne žědų, da i jaz Vam čto včzdamě: mēnjų našų »Sloveněskų, v Zagrebu nyně ješće tiskajemųjų Zorjų«, v njej jestě i mēnojų sčstavěk: »Ō slaveněscejemě glagolū«. Bog daždě, da byst ne bylo prazdně dělo. V protěkloje vrěmę ješće jeděnojų, a »cum ira et studio contra Miklošič« přččtoh: Fragm. glagol. Slav. Bibliothek I. Bd. Mikloš. 262—263. Monum. Frising.; Glagol. Cloz.; Vocabul. ling. Slavorum sacrae Kopit.; Blagověstvovanije Reměskoje, i jelikože evang. Ostrog. v njemě; Evang. Ostromir.; Monum. Codic. Suprasl., i ravěno sčda čtų: »Biblia ili knihy Svěšćeněnago pisanija veth. i nov. zak. v Sanktpeterburgě« — paky přěiskavaję. Iz včsego togo nyně jasěno viždų, kolěmě oskuděna sųtě Miklošičeva děla, i najvešće gorě namēnjenyj »Lexicon«.

Hočete li, přěpodoběnyj gospodi! po velice noći Vam iz včsěh sčvrěhu rečenyih knjig piležōně sčpravljen slovarě, jakože »Addenda et corrigenda« k Mikloš. Lexiconu za tisk ponųždų. Nyně toli něčto iz Ostromira i Glagol. Cloz. i iz

Monum. Cod. Supr. takmo nekotoryje pogrěšnyje i mēně samomu tēnyje vešči; vēmō bo, jako njimi, tepl prijatelē sy Slavenščině, obradujete se.

Prěd vsēm drugyīmō drěbljū izvěstiti, jako Mikloš. četverceju ali takmo pětorigeju v Lexiconu pri sloveseh imenujē, bolje rači iztoč ostaviti, tako mi Boga.

[Sedaj sledi okoli 290 v Miklošičevem slovníku »Lexicon ling. sloven. vet. dialecti« izpuščenih besed. Mesta, na katerih se bero, so natančno navedena. Potem nadaljuje:]

Čestityj Gospodi!

Blagovolēně račite, mi oznamenajaja nedoumēnija (?) najpače iz Supraslō. razjasniti: zanje četvorigeju toliko v Mikloš. Lexiconu iz Supraslō. opuščenaago, i mēně uže svēt-laago Vam nyně ne posylaju jēlmaže Vam takmo iz Ostromirov. blagověst. izostavljenoje dati hotěah. Prěučenyj gosp. Šafarik, naša slava, mi uže dvakraty mnogcēnnyje tiskaniny poslā, jednoju dvě polē (Bogen) svoje »Glagoli(t)ice«; titela ne vēmō. Račite jemu moju usrōdnyju hvalu vzdati, i mēně pisati o jeje titlě i cēně: dēlo jestō prēimenito. — Kōtoryj Čěšskyj časopisō o mirovskiyh (politisch) i slovestvnyih veščih najlučij? — Hoščete li moje mēnēnija i razsuzhdenija o Miklošič. Vergl. Lautlehre Wien 1852. kratāce i nēmōčěsky sapsano iměti, Vam rad posylju, i jaz nahoždaju mnogo prěgrěšenij: Ali ješte nikōde nēstō o nej razsuzhdenija? — O da byhū Slavene dobr slovestvōn časopis — iměli? Kaci sūtō Smolarevi Jahrbücher? Ali g. Jordan D^r. J. P. ješte živētō? Čto dēlajētō g. Šumavskij? Ješte jedno prošēnija imamō: da se mi otō selē knigy »Maticē Čěšskyje« posylajūtō an Friedr. Leyrer, Buchbinder in Marburg in Steiermark. Vō sesrōdō Vam za vse Vaše prijazni i dobroty blagodarstvujē i Vas prosc, da bi mi i vpročeje prijatelēmō prēbudēte, želaniim židū otēpisa Vašego. Veleučenyj gospodi! vzljubljenyj prijatelju! Bogēmō Slavē zdravstvujte!

Vōsō Vaš

Oroslav Caf,
kaplan.

Frauheim, letzte Post Kranichsfeld
in Steiermark, 5./2. 1853.

Poslěpisije: Za »Živū« prirodčasopis od Purkynje i Krejčego jakože ud Maticē Česke posilaju sōde na cēlo lētō 2 fl. sr.

10.

Prěpočtovanyj Gospodi,
Dragyj prijatelju!

Ne mozete na mene negotovati, ponježe Vam tako dlgo nikojego otvęta, ali D^r. Miklošičeva přesudka ne poslah. Poslędnjeje ne bęše mi vzmožno: byl jesmę inęmi dęly přečen. A to Vam nynę javljų, ježe Vam rečenyj přesudk skoro posljų; I. čęstę »Altslovenisch der Vergleich. Lautlehre« imamę uže gotovų, tčkmo přępisati mi jų jestę trębę. Prošų Vas, dajte mi pisemmę svęt, ne byst li dobro bylo, sej čęsti v Mikloš. »Lexic. lingu. Slovenicae vet. dial.« izpuščenaja slovesa, jelikože jih v vetseh rukopisth nabrah, pristaviti, ponježe mi inače nęst lęze, ja mirovi podati? jestę jih dobro čislo. Sędę Vam posylajų »Zorjų Jugoslavenskųj«, v nježe jestę str. 158 moje, no Bogovi bųdi potųženo, toliko pokaženoje dęlo: »O glagolęh«. Podavajų Vam tu nękoliko poprav, daste li je može byti v tisk, mi velmi ugodite.

Strana 172. IV. vrsta: *ę-ti* = *i-š*, sans. IV. vrsta.

» 178. § 11. Im Singular muss sans. II. pers. *as* u. die III. *at* sein. Ich gehe nun von meiner dort § 11. ausgesprochenen Ansicht ab, benenne dieses Tempus »einfachen Aorist« entsprechend dem griechisch. und sansk. Aorist, jedoch stelle ich folgendes auf:

Das Kirchenslavische hat einen einfachen Aorist, und zwar I. einen einfachen od. starken Aorist, ohne Beihilfe des *verbum substant.* jesmę: *h—s—š*, und dieser Aorist ist wieder doppelt, a) entweder bindevokalisch oder b) bindevokallo.

Das Kirchenslavische hat II. einen zusammengesetzten oder schwachen Aorist, gebildet mittelst des *verbum subst.* und auch dieser zusammengesetzte Aorist ist a) ohne Bindevokal, oder b) mit Bindevokal.

I. a). Einfacher Aorist; ohne dem *verb. subst.* und bindevokalisch.

Sing.	Dual.	Pl.
I. pers. <i>idę</i> (<i>idę?</i>)	I. pers. <i>idova</i>	I. pers. <i>idomę</i>
II. » <i>ide</i>	II. III. » <i>idota</i>	II. » <i>idote</i>
III. » <i>ide</i>		III. » <i>idų.</i>

Dieser Aorist entspricht genau der sanskr. 6. Aorist-Bildung u. dem griechischen 2. Aorist.

b) Einfacher Aorist, ohne dem *verb. subst.* aber bindevokallo.

Sing.	Dual.
I. pers. id _o (id _ę)	I. pers. —
II. » id _o	II. III. » v _ě s-ta nach a) aber ved-ota
III. » id _o	Remesk. evang. pag. 69. 175.

Plural.

I. pers. —
II. » jas-te, v _ě s-te, čis-te,
III. » jad _u , ved _u , čt _u (jad _ę ?)

Hieher gehörige Citate: I. pers. sing. pr_ěid Mikl. Apost. Act. Apost. XX. 25.; otvrg I. pers. sing. Mikl. Apost. I. Cor. XIII. 11.; pokrad I. pers. sing. Apost. 2. Cor. XI. 8.; izb_ěg I. pers. Glagol. Cloz. 314.

Dann obr_ět III. sing. Supr. 18.; pr_ěid III. pers. sing. Glag. Cloz. 282.; vpad III. pers. sing. Mikl. Apost. Gal. VI. 1.; Gospod_o obl_{ad} Remesk. evang. p. 121.; po_žr sacrificavit. Supr. 85. und noch 7 Stellen bei Mikloš. Vergleich. Lautlehre pag. 101 aus mehren Codd. Hieher gehört auch der Singular von *by, by, by*. Dieser bindevokallose Aorist entspricht hingegen der sansk. 5. Aorist-Bildung.

II. a) Zusammengesetzter Aorist, mit dem verb. subst. und bindevokalisch als der_ž bereits gewöhnliche. Sing. idoh — ide. Dual. idohova — idosta. Plur. idohom — idoste . . .

b) Zusammengesetzter Aorist, mit dem verb. subst. aber bindevokallos:

Sing. I. jah (j_{ad}oh) jas II. jad_o, jast III. jad_o, jast.

Dual. I. pers. jahova, jasova, II. pers. jasta.

Plur. I. jahom, jasom. II. jaste. III. jaš_ę, jaš_ę.

Hieraus ist zu ersehen, wie die 4 slavischen Aoriste in einander greifen, ja zusammenfallen.

Oben b) beim einfachen Aorist, der kein verb. subst. zu sich nimmt und bindevokallos ist, halte ich die III. pers. plur. auf *ę* für wichtiger, als auf *u*: 1. *u* gehört mehr dem *a* einfachen bindevokalischen Aorist, 2. können die Formen v_ězn_ěš_ę Glag. Cloz. 781, užaš_ę Šafařík Časop. Čes. mus. 1847. 162. hieher gezogen werden. 3. hat auch der zusammengesetzte Aorist II. a) b) überhaupt *ę* — s_ę (š_ę). 4. ist die Analogie zwischen v_ěm_o — v_ěd_ęt_o, jam_o — jad_ęt_o u. s. w. die auch bindevokallos sind, hergestellt. 5. ist bemerkenswert I. pers. sing. auf *ę*: pr_ěid_ę Šafařík Časopis. Čes. mus. 1847. 162. Auf dieses *ę* haben nach dem sansk. unsere beiden einfachen Aoriste I. a) b) gleichen Anspruch.

So ist auch das v_ěd_ě scio, richtiger v_ěd_ę, d. i. v_ěd_a, welches letzte im pateric. monast. Krka auch wirklich vor-

kommt, zu erklären, so wäre vědъ I. pers. sing. für věmъ u. vědětъ III. pl. Im Neubulg. können alle **ъ** der I. pers. sing. auch **а** sein im Praesens, der Nasalismus im Auslaute kann sich leicht verlieren, wie im Poln. Auch im Remsk. Evang., das den Unterschied **ě** = **а** hat, kommt nur einfach věde vor pag. 111., *e* ist aber dort auch **а** für **е**. Mikl. »Lehre von d. Conjug. im Altslov. Wien 1849 pag. 36« führe ich noch an věh = vědēh Remsk. Evang. p. 47; vě = vědě III. pers. sing. Supr. 283. Fände sich doch auch věst = vědě so hätten wir ein schönes Nebenstück: věh vě — vě und věh — věst — věst und byh — by, by, byh, byst. In Ostrom. Mat. IV. 6. u. Remsk. Evang. 49 ist zapověstъ lat. mandavit, aber im Griech. ist Futurum.

Moje o »glagoleh« v »Zorji« str. 192 ist »izpuščajutъ« ausgelassen, wie im Ganzen Vieles, da niemand die Correctur besorgt hat. Das *v* in byv halte ich für organisch, daraus wurde *l* — byl wie dělo — dělo, predivo — predilo u. s. w. Das Medium dazu war ohne Zweifel das grobe *l* = *v*. Das Russ. u. Poln. hierin lehrreich.

Srděčno Vas prošū, račite několiko poprav, jakože navedoh tu i v priloženěj knjižici, v Časop. mus. česk. dati, i mně skoro otvěšcati.

Nyně že budete zdrav i vesel, Gosp. Bog Vam daž ješće mnoga lěta žiti, i mně toliko dobrymъ prijatelēmъ byti, a lučeže našūjū več podpirati. Priporičite mę g. Šařariku. Prěpočtovanyj gosp. ljub. prijat.!

Vynū

Vasъ Vaš čestitelъ i sluga

Oroslav Cafov, Kaplan.

Fraueim in Steierm. Letzte Post
Kranichsfeld 9. Aug. 853.

11.

Euer Wohlgeboren,

Hochgeehrter Herr und Freund!

Ich habe auf mehre liebeiche Aufforderungen aus dem patriotischen Prag geschwiegen — zu meiner Entschuldigung führe ich vor der Hand diesen Grund an: ich gehe schon seit Jahren mit einem grossen Gedanken um, den ich noch niemandem enthüllt habe, ihn aber auch in diesem Schreiben auch noch nicht offenbare, obschon nach

meiner Zuversicht zunächst Euer Wohlgeboren bei dessen Realisierung eine wichtige Rolle spielen werden. Vorläufig sollen hier nur wichtige Andeutungen stehen.

Ich bin Priester, 43 Jahre alt, unbescholten, auf meiner Station durch fast 19 Jahre als Kaplan; ich habe der Sprachwissenschaft alle meine freie Zeit, alle Unterhaltungen, alle Anträge (:zweimal als Hofcaplan, einmal als Priesterhaus-subdirector, zweimal als Curmeister nach Pettau und Marburg, zweimal sogar als Mönch:) auf höhere Stellungen, mein Vermögen, nun nur aus Büchern bestehend (:weil ich entfernt von Bibliotheken, zuntal in Gratz u. Laibach wenig Brauchbares) — zum Opfer gebracht; ich habe 1. eine kritische slovenische Grammatik und ein indoslav. Etymologicon, bestehend bisher aus 80 Bogen, mit Berücksichtigung auch der finnischen, türkischen und der romanischen Sprachen, aber im letzten Falle nur bei Wortentlehnung geschrieben; keines dieser Werke ist druckfertig geordnet, da ich nicht im Stande bin, mir einen Schreiber zu halten — und ich bin 43 Jahre alt und zum weiteren und tiefern Forschen gibt es nach Sprachkatalogen und Bücheranzeigen noch viele unumgänglich nothwendig zu benützendes Werke, — etwelche dürften auch in Prag liegen; ferner nimmt die Kirche, deren Diener ich bin, meine Thätigkeit durch ihre neuauflühenden Vereine und Bruderschaften, Exercitien und Volksmissionen in grossem Masse in Anspruch, das Concordat mit Rom bringt für den Clerus viel mehr Arbeit — dann die nunmehr definitive Verlegung des Bischofsitzes von Lavant nach dem mir nachbarlichen Marburg an der Drava giebt mir noch weniger Aussicht auf ruhige Sprachstudien (:ich bin bis nun zuständig zur Seckau-Gratzer Diöcese, die bis zur Mur, welche die Gränzscheide zwischen den Deutschen und Slovenen macht, gegenwärtig abscondiert und zur Lavanter Diöcese geschlagen wird:) da mich mein Freund, Herr Slomšek, Fürstbischof von Lavant, schon jetzt, obwohl einen Gratzterdiöcesanen auf Volksmissionen vielfach verwendet hat — wie ich mich auch so eben auf eine grossartige 10tägige Mission in Windischfeistritz als Missionär und Poenitentiär vorbereite und leider alle Lexica auf die Seite schieben muss — kurz die Kirche, obschon ich am Lande zurückgezogen und auf der niedrigsten Stufe der Hierarchie stehen wollend, um für meine Studien mehr Zeit zu gewinnen, leistet mir diesbezüglich immer weniger Vorschub, — und endlich darf ich in Oesterreich, geschweige in meinem Vaterlande einen Mäcenat für meine Werke finden?! Das weitere dürfte ich bald nach vollendeter Mission in Feistritz anfangs Juni entdecken

..... wie? wenn mir Euer Wohlgeboren! in dieser gedrückten Lage, die nicht mir, sondern der slavischen Wissenschaft gilt, mit Rath zuvorkommen würden?! Indess dieser Brief hat einen andern Zweck.

Bekanntlich haben die Herren Kuhn u. Schleicher eine Zeitschrift »Beiträge zur vergl. Sprachforschung auf dem Gebiete der ar. cet. u. slav. Sprache« in Berlin gegründet; für diese nun habe ich selbst einen grössern Artikel: Δεύτερος — vütory? betitelt auf 7 1/2 Bogen, betreffend die Erscheinungen des $\kappa = \text{an} - \text{on} - \text{a}$ im slav. mit vielen interessanten Etymologien, Analogien und indirekten Correctionen u. Ergänzungen Miklošić's Werke geschrieben und an den Mitredacteur des genannten Blattes H. Dr. Aug. Schleicher, Professor, nach Prag gegen Ende März l. J. abgeschickt. Das Retour-Recepisse ist vom 31. März, jedoch mit der Unterschrift: In Abwesenheit des H. Professors Johann Schödl, Hausbesitzer, hier angelangt, aber mittlerweile habe ich selbst in der Zeitschrift für vergl. Sprachforschung von Kuhn und in den öffentl. Blättern gelesen, sowohl, dass H. Schleicher sich in seiner Heimat befindet, als auch dass er Prag verlassen wolle.

Da ich auch auf meine Bitte an H. Schleicher, mir nach Empfang des erwähnten Artikels zu schreiben, ob er in die »Beiträge« aufgenommen oder Euer Wohlgeboren zur anderen Verfügung, denn diese Alternative habe ich ihm gestellt, übergeben werden soll, bisher keine Erledigung erhalten habe — so bitte ich Euer Wohlgeboren! bei Herrn Johann Schödl zu erfahren, wo das Paket mit der Adresse: Von Frauheim, Post Kranichsfeld, Aufgegeben Georg Zaff an H. Dr. Aug. Schleicher, enthaltend ein Buch (worin nämlich mein Artikel steckt). Werth 8 fl. C. M. sich gegenwärtig befindet. Sollte es denn noch in Prag liegen, so bitte ich Euer Wohlgeboren, dessen weitere Beförderung an H. Schleicher gütigst zu veranlassen, im entgegengesetzten Falle aber mir den nunmehrigen Aufenthalt des H. Schleicher anzuzeigen. —

Könnte ich aus den Prager-Bibliotheken mittels Postversendung gegen hohes Porto Sprachwerke erhalten — auf äusserst kurze Zeit? Ich werde nächstens einige wenige namhaft machen: der glückliche Miklošić! — aber mein Δεύτερος dürfte ihn in seinem wissenschaftl. Monopol doch etwas unangenehm berühren. Indem ich Euer Wohlgeboren um baldigen Aufschluss bezüglich meines Artikels für H. Schleicher und um ein extenses Schreiben bitte u. zugleich für alle patriotischen Geschenke und die grossmüthige auf-

opfernde Agentur herzlich danke, verbleibe ich mit ausgezeichnete Hochachtung und Liebe

Euer Wohlgeboren

ewig dankbarster Diener u. Freund

Georg Zaff.

(Oroslav Cafov) Kaplan.

Frauheim, Post Kranichsfeld,
am Feste St. Johann Nep. 1857.

12.

Euer Wohlgeboren!

Hochverehrtester Herr!

Verzeihen mir Euer Wohlgeboren, dass ich jetzt gegen meine Gewohnheit, wenn ich an Euer Wohlgeboren schreibe, nur kurz sein werde.

Vorerst mit Bezug auf Ihr mir sehr werthes Schreiben vom 24. Mai l. J., danke ich herzlich für die Güte, dass Sie meinen Aufsatz »Δούτσος« vom H. Dr. Schleicher gastfreundlich aufgenommen; bis auf weitere Bestimmung ist er in guten Händen, worüber jedoch nächstens mehr. Ich habe erst vor 4 Tagen das Bett verlassen, ich bin nämlich nach der in meinem letzten Briefe erwähnten Volksmission erkrankt, und darum die Antwort an Euer Wohlgeboren schuldig geblieben. Den Vorwurf in Betreff des ů und ĭ statt ǔ und ǖ jedoch verdiene ich nur in dem Masse, als ich den »Δούτσος« für die, wie es scheint, stockende Zeitschrift »Beiträge« von H. Schleicher, der solche Umschreibung angenommen, bestimmt habe.

Rücksichtlich der erledigten Lehrkanzel für die vergl. Sprachforschung in Prag, in diesem slav. Athen, habe ich auf ihren freundlichen Wink an die Herren Šafařík und Miklošić wirklich geschrieben, bemerke aber auch hierbei, dass ich mich besonders nach jenem Lande, wo man perede spricht, sehne! Noch eine besondere Bitte: Sind Euer Wohlgeboren im Stande zu erfahren, ob der Name Kudmeú, deutsch Kaden, einer Ortschaft in der Lausitz im Kreise Lübben, nicht zugleich der Eigenname eines Berges in der Nähe ist? Ist es der letzte Fall, so bitte ich mir solches mitzutheilen; das Wort ist für die Sprachforschung von höchster Wichtigkeit.

Nächstens werden einige Beisätze vom »Δεύτερος« folgen. Indem ich Euer Wohlgeboren schliesslich bestes Wohlsein herzlich wünsche, verharre ich mit grösster Hochachtung und Liebe

Euer Wohlgeboren

dankschuldigster Diener

Georg Zaff,
Kaplan.

Frauheim, Post Kranichsfeld,
den 4. Juli 1857.

13.

Euer Wohlgeboren!

Bester Freund!

Nach einem langen Jahre schreibe ich Euer Wohlgeboren nun wieder und wünsche von Herzen, dass Sie, hochverdienter Herr und mein unwandelbarer Freund! diesen Brief bei bester Gesundheit entgegennehmen. Ich bin wie immer vertieft in die etymolog. Studien, denn eben jetzt arbeite ich an dem 105ten Bogen meiner Forschungen, die theils auf Wurzelreduktionen u. theils auf Analogien gerichtet sind. Erlauben Sie mir, mein bester Freund! Einiges hier anzusetzen: Die Anordnung der Sprachen ist in meiner jetzigen Arbeit folgende: 1. slav. in seinem Etymon ved — vodi; vez — vozi; mlvi folg. ohne spezielle Hinweise auf die einzelnen Diall., obwohl bei einer jeden radix u. vox die Diall., in denen sie vorkommen, numerisch benannt sind. 2. litauisch. 3. (alt) preuss. 4. lettisch. 5. german. 6. lat. 7. griech. 8. (fremde Sprachen, in wiefern sie Erschlüsse für das Slav. bieten). 9. pers. so zend. 11. Sanskrit radix und vox. 12. primitive radix zb. bei ved u. vez oben sanskr. für beide vadh-vad-vah vehere; secundäre radix aus vr ire so movere, ducere + dh slav. vr-vrě; mlvi zend. mrû loqui, primit. rad. mr sonare in reduplicirten mr-mra, murrat — daher secund. rad. mr-ko brummen, mok, moči netzen, lit. let. merk, lat. mergere, san. marě — mrdž abstergere, secundäre r. zu mr, ire, fluere — morje san. mira μόρα — die rad. mr ist auch in dem secund. sans. mr-š irrigare, mr-dh humectari; hl-bi se prahlen, daher hrabrū, hrěbūkū Exarch. 183. tapfer, sans. gar-v, gar-b, gal-bh superbire, audacem

esse, aus primit. rad. *g*¹⁾ sonare, laudare, inclytum esse, audire; gręz in gręznŭ einsinken tertiäre rad. aus gr-im-z, lit. gr-im-d, let. gr-im, *gr* in *gal* decidere, delabi; maza secund. r. zu s. madž, mandž, mardž abstergere aus *mr*+*dž* in mala sordes, niger, primit. r. *mr* terere daher russ. mara, deutsch mahlen; gazi südsl. waten gazŭ Schneebahn, seichte Stelle im Wasser, secund. r. s. *gâh* aus *gâdh* immergi, *gâdha* vadum aus gr-gal delabi; žida warten, žeda verlangen, dürsten, südsl. žldě verlangen aus der secund. r. s. gr-dh desiderare, primit. r. *g* vorare, wozu gl-adŭ, žra-žré, žali-želě; kl-ama čech. poln. lügen aus s. kl-kal sonare in slav. kri-ka, kli-ca; pr-ahŭ Staub aus *pr*+*h*=*š* in pylŭ laus. para s *p* in phal findi, conteri, woraus s. piš conterere, daher slav. piha oder pŭha stampfen, pisa schreiben, also secund. r. pr-š noch unverstümmelt in s. pâršni calx slav. plesna Ferfe (Ferse? Ferhe?), folgl. pylŭ — para = pēs-ākŭ = pr-ahŭ; vita Mikl. Lex. commorari lit. vėtu eti. s. vr-ť ire, dann morari, existere, locum habere wie anal. lat. vertere, inversari, conversari, deversari; miga, blinzeln aus mrga, mrži, mrka, dann žmira, žmuri, zu s. miš für mr-š, wozu merkwürdig sans. selbst mil nictari für mišr-mišl u. da *l*=*d*, also mirš=mišr=mišl+mišd=miđd=mill=mil und sans. s-mil, sh-mil, kš-mil nictari; pek backen san. pač secund. r. aus *pr*+*č*+*k*, aus *pr* terere in slav. prě-polě-pali-pari, pla-my wie pra-gnŭ-pra-ži; ga-vŭdi poln. schwatzen aus sans. *ka* wir+vand loqui, laudari; vand-vad secund. r. aus *vr*+*d*, muss *vra* schwatzen, wozu die weitergebildeten vr-ka-vrač, vr-i-s-ka wie tr-trě = tr-ka = trěska; pŭ-knŭ platzen aus pan+k san. pan-č extendi, slav. primit. pin spannen, pandere; miža harnen, daher mŭgla san. mih effundere, mingere aus mr-h in mr-š consperegere, daher čech. mr-go-li; sop athmen blasen, daher südsl. čech. russ. sopěli; Mikl. Lex. tibia mit kopŭ čech. Kienruss russ. Rauch, kopŭti čech, poln. russ. Russ, sicher sloven. slapŭ, hlapŭ, hlipŭ od hlypŭ? Durst, Dampf. Hauch, Lebensluft, lit. kvapas, let. kvėpes svėpe aus sans. ku-vŭ flare+p; analog. slav. sosna Mikl. Lex. čech. poln. russ. Kiefer, Föhre, Fichte zu sans. kašna wie brennend aus *ka* wie + *uš* urere, sicher sloven. masesnŭ Lärche aus *ma* san. *mā* non wie analog russ. neklenŭ neben paklenŭ wofür südsl. ma-klěnŭ; wie borŭ Föhre zu s. bhr urere daher borovica Wachholder, das lit. ka-dagys deutsch kaddig aus *ka* wie + san. *dag* brennen, lit. let. deg id.; slav. komarŭ Gelse aus s. ku+māra wie zerrieben d. i. wie klein; gana rathen südsl. goneta mit gani höhnen, tadeln (wie

¹⁾ V Cafovich pismih se nahaja v sanskritskih koreninah večkrat *r* s strešico *;*; v tisku je ta črka označena z narobe stoječim *r=.*

gada u. gadi) zu san. gaṇ aus gr+n, laus. groni sagen, wozu primit. r. san. ga. sonare u. da gr = gur-gûr-gvar daher slav. govora, poln. gvarâ, wie san. ta-tûr-tvar slav. tvori, daher tovarû u. taborû durch die Vermittlung des lit.; so slav. hvora-hora krank zu san. sha frangi-shûr-shvar daher südsl. kviri i hr-amâ mit hr-ana zu s. shri in sharma-star-ana, da sloven. hari erhalten, nähren; wie anal. tr-amâ, tr-êmâ, sloven. str-êmâ russ. teremâ zu san. ta-sta, wie domâ zu s. dhâ in dhâmau; lomâ Bruch san. lû brechen, komâ, hlmâ, gromâ, hrumâ, šumâ, spramâ, drêmâ etc. stoga Schober aus einer in slav. verlorenen rad. steg tegere lit. steg, let. seg, lit. stoga Dach, lat. tegere, δέγω s. sthag, sag tegere wie analog. čech. poln. brgû-bragu Schober, woraus laus. brožnja d. i. bražinja Scheune zur slav. secund. rad. val-bh tegere, wölben, valabhi Dach, primit. rad. vr tegere in velna Wolle; ranâ früh, rano Morgen san. aruṇa — für arna (wie s. taruna = tarna Kalb slav. telc) Morgenröthe, Morgen wie das versetzte lit. rytas let. rîts Morgen zu san. arta glänzend, roth (merkwürdig r als Faktor der rothen und verwandten Farben: alû-r-udâ, rusâ, ryži, rumênû etc.; jutro Morgen zu s. dju in der secund. r. ju-t splendere, woraus javi eigentl. beleuchten, ans Licht ziehen; aḍa Häkchen, Gebiss, Angel, da čech. aḍi Gebiss anlegen, daher aḍidlo aus vû aufgelöset in an wie vûtory = s. an-tara der andere, anderte (?), zweite aḍa also: an+dê s. dhâ thun, also ein sans. anadhâ, wie na-do, südsl. Stahl analog russ. ukladû, südsl. na-da Hoffnung, u-dû Glied aus u sansk. ava+dê wie saḍû vas, instrumentum, membrum nach Glag. Cloz. 578, 589, 650, Supr. 54, 313, Exarch 139, 158, wie analog lit. in-das Fass, dann saḍû judicium aus sâ—sa+dê vergl. Cloz. 654 usâdi adornare wie resianisch saḍi, wo es nicht mehr judicare heisst, sondern richten d. i. herrichten zb. einen Tisch, ein Bett etc. schwalzen (?), leihen u. s. w. u. s. w.

Jetzt noch eine schöne Analogie: Stehlen grundbegrifflich heisst decken, bergen, wahren: tati Dieb zu taji san. tai aus ta-traî servare neben tan-sta extendere, sternere; krad stehlen Nebenform von klad decken, legen — kl-ad aus kry s. shri κλει-πτω=κρ-πτω=κκλ-πτω lit. kle kran let. krâ, klâ, krajan; deutsch stehlen aus san. sten furari zu sta-star-stai-tr δειπέω san. ava-tan tegere, ta=tan; let. zag stehlen zu s. džh-aš tegere, denn san. š ist im lettosl. äusserst häufig g: vlg feucht werden — vlaga wozu Vlga Wolga s. vr-š irrigare, primit. r. vr slav. vrě; drg-drža halten in san. dhr-š; let. zeeg misshandeln zu san. džaš vexare primit. rad. džâ; jedoch let. zag stehlen kann auch unmittelbar aus dž-ag, da san. sth-ag tegere selbst aus skh-ag in dem slav. ka-g

in sku-khu-gu, khatt tegere; vorū russ. Dieb, poln. Beutel zu *vr* s. *vr* tegere; türk. çal-mak stehlen zu san. çhalaj decipere, fraudare aus san. çhala fraus, das nach Bopp Gloss. Sanscr. aus çh-ad tegere wozu slav. šala; san. çur furari çu+r da çu=ku=khu-sku tegere; wie san. khudž furari aus khu tegere wozu nach Bopp. Gloss. lit. vag stehlen für kvag, san. auch ku-dž furari; s. gr-uč, gl-uč furari aus *ghr*, *hr* tegere secund. rad. gr-abh, slavisch grabi -grno -ogrno; s. ku-mbhila fur aus ku-mbh-ku-bh tegere wozu laus. kubū russ. kubūkū, Becher, während kupa zu s. ku+p u. s. w. u. s. w.

Bisher habe ich die radices u voces bloss nach dem Inlaut verzeichnet: *a-u-o-i-e-y*, *ū*, *ī*, *ē*, *ō*, *ē*, *r*, *l*, *ja*, *ju*, z. B. lava sloven. Moorgrund s. lū, lit. lu-ty-nas; glupū s. džā conteri +*p* wie analog tapū, trapū s. tump, trump pulsare, analog *ζωρός*; aus *ζόπτω*; koža s. kudž tegere; rista neben riska currere s. r-čh aus r-kh=r-sk ire; šetū aus šitū čech. Greis san. siti albus: hyli sę bulg. lächeln, *γλάω* s. hr-š, hr-s; mästū mustum s. mad, mud, mrd, mr-dh, mīcī goth. mekis s. makha macellum; brēstū Rüster s. urdh, brdh crescere; kəpēli Bad neben kopa, kvopa, kropi traufen s. kšap, z. čar-shri +*p* lavare; plęsa zu pr-n-š san. piš pinsere, terere wie schon oben bei pr-ahū; gromū Busch, zu *gēt* sonare wie šuma-šumū von šumě wie čech. šustije, slav. hvrastū-hrastū etc.; blkū Flamme s. bhrāsh lucere *φλέγω*, primit. r. bhr urere; ključi mit klepa s. krunč redupl. inflexum esse, wozu unser klękną klęca kmen u. s. w.

Dann folgt die Steigerung: nr-nrē ire, ducere. Daher nari-nravū, vr vrē s. vāra Regen, vār Wasser u. s. w.

Dann kommen die Versetzungen u. s. w. und endlich nach den Doppelwörtern: sloven.: tīmrači verdunkeln aus tīma+mrakū; sopuhū Mikl. L. u. sloven. vapor aus sop+pyha u. s. w. Die Reduplikationen: klakū-kreči südsl. kalk cal calculus s. sharkarā glarea aus shā conterrere klakolū russ. Glocke s. kalakala rad. kr-kal sonare; čech. čečera, cacorūka besser cacerūka, čančara Bachstelze, čečulja, Zaunkönig, cancorū, besser cancerū Zappen s. čan-čara für čar-čara tremulus, rad. čar; prepela čech. krepela, lit. putpella let. paipala Wachtel, altpreuss. pippalins acc. Vogel ist pippala avis aus *pt* ire, transgredi vgl. lit. let. pul fallen wie anal. slav. pāt-ica aus s. pat cadere, ire aus pī+t da slav. pari; atū, ata, otū, otīcī = tata Vater etc.

Auf diese Art sind meine bisherigen Sammelbogen eingerichtet, jedoch das vollendete Werk soll die folgende Anordnung haben:

1. die radix primitiva nebst der Steigerung.
2. die Affixe als

- a) secundäre,
 b) tertiäre Bildungen nach dem Lautsystem gestellt.
 3. verstümmelte Weiterbildungen.
 4. die Reduplikationen

- a) die vollkommenen,
 b) die unvollkommenen u. s. w. z. B. gręgra gurgeln vollkommene Reduplication, während krkra krächzen die unvollkommene, diese kann sowohl in der ersten oder zweiten Sylbe vorkommen, aber auch in beiden.

Hieraus mögen Euer Wohlgeboren! meine Theorie u. Methode, die ich in der Etymologie befolge und durch das ganze indogermanische Sprachsystem beweisen und rechtfertigen kann, abnehmen, nämlich:

1. dass Etymon ist mir die radix primitiva,

- a) ein Vocal: *i* gehen (selten),
 b) eine Liquida: *r* gehen (selten),
 c) ein Vocal und eine Liquida: *a*-ha riechen, *v*-on-ja Geruch, *vę*-dną *-a*-di s. an.
 d) eine Liquida und ein Vocal: *ry*, *lo*-mi s. *ru*-lû,
 e) ein Consonant und ein Vocal: *da* geben, *dę* thun.
 f) ein Consonant u. eine Liquida, (am häufigsten: *br*, *dr*...)

2. Alle andere Bildungen und Erweiterungen aus der rad. primit. sind als secundäre, tertiäre Wurzeln zu betrachten.

- a) Ist die primitive rad. in der Weiterbildung unverstümmelt *gr*-di aus *g* sonare + *d*, san. *gar*-d sonare; *krę*-pi stärken s. *klr*-p aus *kar*-kr lat. *cr*-esco, čech. sloven. *krę* stark werden, sich erholen, daher čech. poln. laus. *kr* Busen (?) poln. *tl*-mi drücken, pressen, primit. rad. *tt*.
- b) oder sie ist verstümmelt: *gada* reden, rathen, *gadi* tadeln; hassen san. *gad loqui* neben *gar*-d wie oben 2. a) *kap*ı, *kyp*ı Bild s. *kal*-pa aus oben 2. a) *klrp*; *tomi* drücken, quälen, daher *tına* Finsterniss s. *tam* *ve*-xare aus *tr*+*m* wie oben poln. *tl*-mi. *kopa*-*kopi* neben *ępa*-*ępi*, *ęępa* zu s. *ęap* aus *ęr*-*shr*-*kr*+*p*; *męd*ı Erz s. *mrd* *μ*ελσω (?) d. *sch*-*melz*-en wie *zęnica* aus *zr*-*zrę* poln. noch *zręnica*; *topi* s. *tap* aus *tr*+*p*, lit. *tep*, aber let. noch *treep* u. *traip*ı; *vabi* für *vadi* (wie *sviba* für *svida* Harriegel, sloven. *gabi* ekelhaft machen für *gadi* etc.) aus *vr*+*d*, rus. *vra* schwatzen (wie oben) *žah*ı sloven. *sas*ı schrecken, *sr*-*ag*, *s*-*t*-*r*-*ag*ı, *sr*-*ši*-*sr*-*s*-*t*ı, *gr*-*oza*, *gr*-*ust*ı, *sr*-*ęši*, *sr*-*ęži*, *sr*-*ęn*ı, *slana*, *hl*-*ad*ı zu s. *hr*-*š*-*hr*ı, *kadi* rauchen aus *kuri* s. *ęur* urere, *shr*ı, *shri* coquere, *ęand* lucere, für *ka*+*d*, lat. *candeo*, sogar im

slav. gegen Miklošič: posagū = posęgū; pripratū, kirchen-slav. vestibulum zu pręta in prętrū, pętrū, prętro u. s. w.

3. Die praefixe s. *ka, kâ, kû* etc.: slav. kavranū-govranū let. kóvárns Dohle, eigentl. wie schwarz!; golābī Taube zu s. tamb cadere eigentlich wie fliegend, galoza aus loza-rozarozg s. r. *rh, rdh* crescere; sosnā schon oben u. s. w.

4. Die Scheidung der grammatischen Suffixe etc: sr-s-tī Thierhaar neben sr-hū, šr-hū zu oben 2. u. s. w.

5. Mässige Laute: slezena; *οζλήν* s. plihan wie slav. iskū: poliskū zu s. -ika; hrabrostī für hrabrata s. garvar-atā, galbhar-atā; kostī s. asthi.

6. Abfall von Lauten: rakū s. k-arka; rogū s. sh-ręga cornu u. s. w.

7. Versetzung: russ. parusū Segel s. k-arpāsa. *ζάρπισος* u. s. w.

8. Lautschwächung: dr-tr, drē-dra = trē, dr-ža = tr-tvr-dy, poln. tri-ma;

g-ž-k-č-c: gr-yz-gl-oda-kr-nu-žra-žrē; *l-r* u. s. w.

Nach diesen Grundsätzen arbeite ich, und gehe jetzt, da ich auf das neue bulgarische Lexicon aus St. Petersburg noch warten muss, nochmahls den fleissigen Linde durch. Aus allen slav. Diall. habe ich die Wörter, die ich noch auf keine gemeinschaftliche Wurzel reducieren kann, in eine besondere Theke verzeichnet, um sie bei wiederholter Sichtung zu erklären, und wenn diess nicht der Fall, um sie wenigstens dem Hauptwerke zur weiteren Forschung anzuschliessen.

Ich bedaure nur diesen Umstand, dass mir ausser den Wörterbüchern noch viele mir bekannte, weil theure Behelfe nicht zu Gebote stehen. Die Grätzer Bibliotheken habe ich erschöpft; die Laibacher hat nichts Brauchbares, auch die Wiener war mir durch die Güte des H. Lang, so lange er dort noch Professor war — aber jetzt ist er zu Marburg Gymn. Director — auf zwei Jahre offen — und H. Miklosich? er kann uns noch immer nicht gut sein — er? —

14.

Euer Wohlgeboren!

Ich wage hiemit auch an Sie meine Bitte, da vielleicht Prag für mich Manches bergen dürfte, z. B. von den neuern indogermanischen Sprachforschern: Pott, Bopp, Mayer, Weber, Roth, Curtius, Leo, Lassen, Benfey, Förstemann, Steinthal, Grimm, Schleicher etc. Ich bitte Euer Wohlgeboren,

mir ein Verzeichniss von den Werken der genannten Gelehrten zukommen zu lassen, wenn ich anders solche durch Ihre Güte aus Prag mittelst der Eisenbahn auf äusserst kurze Zeit bei gehöriger Werthansetzung und auf meine Kosten beziehen dürfte. Ich bemerke noch, dass ich von den erwähnten Gelehrten schon sehr Vieles selbst besitze und theils entlehnt habe, jedoch von Ritschl über das Latein, von Höfer's Zeitschrift, von Steinthal und Humbold habe ich noch nichts. Diesbezüglich wiederhole ich meine inständige Bitte.

Was endlich meinen Aufsatz Vătory — Δεύτερος anbelangt, so bitte ich mir solchen, da er in seiner Ausdehnung ohnehin in kein periodisches Blatt gelangt, heimzuschicken; zudem habe ich das darin behandelte Adverb betreffend nach einem Jahre abweichende Ansichten gewonnen: ich werde nur einige Theile davon dem H. Kuhn nach Berlin einsenden. Sollten Sie ihn aber nach dem mir gemachten Vorschlage irgendwohin selbst schon versendet haben, so ersuche ich Sie, mir auch diesen Fall bekannt zu machen, damit ich das Adverb nachträglich berichtige und gründlich behandle.

Es wäre mir selbst willkommen, wenn Sie mir ihre Ansichten und Berichtigungen über den genannten Artikel und über das, was ich Ihrem Urtheile in diesem Briefe unterwerfe, gütigst mittheilen. Wollte die Redaction des Časopis Česk. Mus. kleinere Artikel über Etymologisches, freilich von Ihnen übersetzt, aufnehmen besonders in Dingen, wo ich mir nirgends Rathes erholen kann?

Und nun, langjähriger, unwandelbarer Freund und Wohlthäter! erhebe ich meine Hände und umarme Sie mit tiefgerührtem Herzen und bitte zu Gott, dass er Sie der Wissenschaft und Freundschaft in Gesundheit und Zufriedenheit noch lange — lange erhalten möge. Mit aller Hochachtung und Liebe

Euer Wohlgeboren

ergebenster Diener

Oroslav Caf,
Kaplan.

Dekanatspfarrhof Frauheim
letzte Post Kranichsfeld
den 22. Juni 1858.

15.

Euer Wohlgeboren!

Hochverehrtester Herr und Freund!

Mit dankdurchdrungenem Herzen habe ich die Sendung mit Büchern von Euer Wohlgeboren erhalten; äusserst interessant waren mir H. Šafařík's Glag. Fragmente, Jezbera's Kyril a Method und insbesondere für meine Studien Mikucki's Otčety. Was Jezbera's Ansicht rücksichtlich der cyrilischen Orthographie für alle slav. Dialekte betrifft, so muss ich gestehen, dass ich sie vollkommen theile, folglich im Nachtheile gegen H. Šumavsky's sinnige Erfindungen, denn schon vor vielen Jahren habe ich das čechoillyrische Schnurkel-Alphabet für ein provisorisches Flickwerk erkannt und mit Unterordnung des orthographischen Grundsatzes: Schreibe wie du sprichst, von den Diall. gefordert, das sie sich in das allgemeine cyrilische Alphabet fügen z. B. t-d vor weichen Vocalen für das poln. laus. wie italien. *ce, ci-ca, ge, gi-ga* u. s. w. — und betreffend der Otčety 8 u. 9 von Mikucki, so spreche ich mit einstweiliger Vorbehaltung meines Urtheiles darüber nur den heissen Wunsch aus, dass mir alle seine Otčety sehr zweckdienlich wären; ich wollte sie alle (und nach Verlangen auch die obigen zwei Werke) ehestens retournieren. Indess H. Mikucki hat, obwohl er die Ergebnisse der deutschen Sprachforschung auf indogerman. Boden zu ignoriren scheint und einen eigenen, im Grunde sehr leichten u. bequemen Weg geht, bei seiner grossen sprachlichen Umsicht und auch bei Umgehung des historischen Sprachentwicklungsprocesses als endliches Resultat trotz der harten Urtheile eines H. Schleicher, doch viele Richtigkeiten und zudem errando discimus und der Südslave sagt: *više oči više vidi*. Kommt das periodische Blatt: »Izvěstija imper. akad. nauk« hoch?

Euer Wohlgeboren rügen wiederholt an mir die Schreibung ů, ě für u, e: dagegen bringe ich als Entschuldigung vor, dass mein Artikel Vůtory für die »Beiträge«, wo jene vertreten sind, bestimmt war, und weil mir, aufrichtig gestanden, diese Erfindung von Schleicher besser zusagte, als eine Mengung von verschiedenen Alphabeten — Gott beschere (?) es, und H. Jezbera's Geist durchströme alle Slaven.

Indem ich Euer Wohlgeboren für die geschickten Bücher nochmals herzlich danke, benenne ich zugleich die wünschenswerthen Werke, die Sie mir aus Ihrer und der Museums-Bibliothek grossmüthig zu Diensten geschickt:

1. Pott: De lithuano-boruss. in slavici lettisque lingu. principatu.

2. Pott: De borusso-lithuan. tam in slav. quam lett. lingu. principatu.

3. Pott: Die Zigeuner in Europa und Asien.

4. Pott: Die Personennamen. (Von Pott besitze ich selbst *a*) die Etym. Forschungen. *b*) de linguarum letticarum cum vicinis nexu.)

5. J. Grimm: Deutsche Alterthümer. (Von Grimm habe ich selbst *a*) die grosse Grammatik, *b*) Deutsche Mythologie. Die bereits erschienenen Lieferungen des grössten deutsch. Wörterb. von J. u. W. Grimm beziehe ich aus der Marburger Gymn. Bibliothek.)

6. Schleicher: Die Stellung der vergleichenden Sprachwissenschaft (von ihm habe ich die altsloven. Gramm.)

7. Schleicher: Handbuch der Lithauischen Sprache.

8. Bopp: Vergleichende Zergliederung des Sanskrit, (von Bopp habe ich *a*) Glossarium sanscr., in quo omnes radices, *b*) die kleine kritische Grammatik, *c*) die grosse Vergleichende Grammatik I. Aufl., *e*) über die Verwandtschaft der malay

Da ich im Besitze von Westërgaard's Radices linguae sanscr., dann von Delius Radices Prácriticae und von den bereits erschienenen Lieferungen von Böhtlingk's u. Roth's Sanskr. Wörterbuch bin, so danke ich für die Radices von Rosen, obwohl mir das grosse Werk von Wilson, freilich auf längere Zeit sehr willkommen wäre, da ich in der That doch noch kein vollständiges sanskr. Reallexicon habe, denn von Böhtlingk sind bisher bloss die Vocale und die Consonanten *k*, *kh*, *g* bis *godûma* heraus.

9. Schleicher: Die Sprachen Europas in system. Übersicht.

Erlauben mir Euer Wohlgeboren! noch, dass ich hier noch weiter meine geringen Hülfsmittel aufzähle für das Altpreussische: Nesselmann u. Bopp, für das Litauische: Mikke u. Nesselmann (den Haak und Ruhig aus Gratz). Für das Lettische: das Wörterbuch von Stender, die Gramm. von Hesselberg, obwohl ich die Gramm. von Stender, die im Buchhandel nicht mehr vorkommt, schwer vermisse, da er darin die lett. Mythologie u. die Verwandtschaftsgrade ausführlicher behandelt; für das Esthnische den Hupel. Für das Slav. alle Wörterbücher neue u. alte aller Diall. auch den braven Jungmann, bloss auf den bestellten Bulgarski slovník von Gerov in Petersburg warte ich noch vergebens. Den Linde habe ich durch die Güte des H. Grafen Ostrowski, den Obščij Rossijski slovaro als Geschenk von Admiral Šiškov durch H. Gaj (den grossen Adelung für

das Deutsche als Geschenk vom seligen Fürstbischof Roman in Gratz.) Für das Griechische den Passow von Rost etc. Für das Madjarische wohl nur den Bernolak. Für das Walachische den Clemens. Für das Türkische den Sauerwein. Für das Persische den riesenhaften Meninski aus Gratz, für das Neugriech., Ital., Französ., Engl. Tauchnitzer Stereotyp-Ausgaben. Auch halte ich mir die »Zeitschrift« und die »Beiträge« von Kuhn. Warum ist Dr. Jordan's laus. Wörterbuch nicht fortgesetzt worden, oder was macht oder lebt noch Jordan?

Sehr erwünscht wäre mir auch Gilberding's: O srod-
stvě jazyka Slavjanskago.

Ich bitte nun Euer Wohlgeboren! vorerst um die Werke von Pott, ich werde sie in kürzester Zeit zurück schicken, denn jetzt habe ich Musse, da die ganze Pfarre keinen Kranken hat, und da auch keine Missionen und Beichtconcourse sind.

Meine Empfehlung an die gelehrten Herren und Gönner Dr. Šafařík und Hatala wie auch meinen Dank. Unser Kirchen-Patrociniumsfest St. Anna macht Unordnung im Pfarrhose — und daher ein Abglanz davon in diesem Schreiben.

Der H. Professor Terstenjak ist von einem Čechen wegen Ableitung von Čehť angegriffen worden, die Art u. Weise ist mir noch unbekannt. Und nun schliesse ich mein langes Schreiben — einem geliebten und gelehrten Freunde hat man ja viel zu sagen, zu klagen, darüber nächstens.

Indem ich Euer Wohlgeboren versichere, dass ich mein Gemüth zum guten Allvater alle Tage auch für Sie erhebe, verbleibe ich mit aller Hochachtung u. Liebe

Euer Wohlgeboren

ergebener Diener

Oroslav Caf
Kaplan.

Frauheim bei Marburg in Steiermark
Post Kranichsfeld den 21. Juli 1858.

16.

Euer Wohlgeboren!

Hochverehrtester Herr und Gönner!

Mit dankgerührtem Herzen ergreife ich nun wieder die Feder, aber höchst verlegen um die Art und Weise,

wie ich meinem Gemüthe gehörigen Ausdruck leihen sollte, denn »Quid retribuam Domino pro omnibus, quae retribuit mihi?« Ich kann zum Entgelte Euer Wohlgeboren nur versichern, dass ich die grossartige, höchst interessante Sendung gewissenhaft benutzt habe. Unendlich wichtig sind mir die russischen Etymologien von Mikucki, Homjakov, Gilbferding und vorzüglich die Materialy; und die beiden letzteren darf ich sogar noch mein nennen! Herzlichen Dank für solche Grossmuth! Beiliegende stelle ich nun wieder zurück.

1. Pott: Personennamen.
2. » De lithua. boruss. lingu. princip.
3. » Zahlmethode.
4. » Zigeuner.
5. Grimm: Rechtsalterthümer.
6. Bopp: Zergliederung des Sanskr.
7. Schleicher: Die Sprachen Europas.
8. Mikucki: Otčety tetr. I.—III.
9. Sjögren: Finnische Sprache.
10. Blumhard: Bemerkungen.
11. Heilmeyer: Entstehung der roman. Spr.
12. Homjakov: Sravnenie.

Den Gilbferdinge »O srodstvě jazyka slavjanskago s sanskritskim«, von dem Euer Wohlgeboren schreiben: toho si tež podržte, aber Euer Wohlgeboren Namensmarke trägt, behalte ich jedoch mittler Weile zurück. Ich bitte Euer Wohlgeboren um eine neue Sendung von Werken und zwar:

1. Opyt vlastnago velikoruskago slovarja;
2. Russko-francuzskij slovar ili etimologičeskij lexikon von Reif (?)
3. Erwünscht wäre mir: Slovar cerkovno-slavjanskago i russkago jazyka von 1847, falls diese Ausgabe reichhaltiger ist, als die von Obščij cerkovno-slavjano-rossijskij slovar sostavil P. S. vom Jahre 1843, welches ich selbst besitze.

Ich bitte Euer Wohlgeboren in jener Auflage vom Jahre 1847 bloss die beiden Wörter hrěbok und sus oder s-us aufzusuchen, diese sind aus Joann. Exarch. Bulg. von Kalajdovič St. Petersburg 1843, kommen diese nun nicht vor, so kann ich deren entbehren und schliesse auf andere Mängel.

Es ist wirklich für unsere Sprachforschung der Umstand sehr misslich, dass für das Kirchen- od. Altslavische noch kein vollständiges Lexicon besteht, hat ja H. Miklošić in seinem Lexicon lingu. palaeosl. sogar den Cod. Supr.

Evang. Ostrom u. s. w. schlecht benützt, geschweige den Exarch. Bulg. auch hier wieder nur zwei Beispiele:

želja dolor Cod. Supr. 286, 319. Exarch. 188.

paguba Supr. 15, 34, 318, 309, 418, 422, 427.

» Exarch. 211, 212.

» Mikl. Chrestom. 28.

» Dobrowsky Instit. I. s. 276.

» Glagolita Cloz. 78.

» Ostromir. Matth. VII. 13; XXIV, 7; auch Matth.

Apost. Mikl.

paguba Apostol. Šišat. edid. Mikloš. 2 Petr. II, 12 u. s. w.

Sind ferner Euer Wohlgeboren auch im Besitze von:

Izvěstije Imper. Akadem. Nauk bestehend aus 2—3

Jahrgängen und von Materialy von den Jahren 1855, 1857, so bitte ich inständig um deren gütige Mittheilung, ich werde solche alsbald retourniren, und da ich von Izvěstije u. Materialy die Fortsetzung auf dem Wege der Pränumeration etc. wünsche, so ersuche ich Euer Wohlgeboren auch, mir deren Preis anzugeben. Gegen alle Erwartung finde ich auch die Russen thätig in der Etymologie und mit Geschick. Was mir bei diesem auffällt, ist, dass sie das Slavische unmittelbar an das Sanskr. anknüpfen, während die gelehrten Germanen nur mittelbar durch das classische Element auf historischem Wege dahingelangen; ich bin bemüht, beide Partheien auszubeuten. Die Resultate fallen freilich oft verschieden aus, aber duobus litigantibus tertius gaudet.

Noch muss ich etwas melden: Die Buchhandlung von Ferlinz in Marburg behauptet: Das bulgarische Wörterbuch von Najden Gerov in St. Petersburg sei nicht zu bekommen, Was ist daran? Ferner: Wie nimmt man die historisch-mythologischen Artikel, von meinem Landsmann D. Terstenjak mitgetheilt in den »Novice«, in Böhmen auf?

Indem ich nochmals Euer Wohlgeboren für die grossartigen Geschenke und die herrliche Sendung meinen innigsten Dank ausspreche und um ferneren liebevollen Beistand bitte, verbleibe ich mit ausgezeichnete Hochachtung, Liebe u. Freundschaft

Euer Wohlgeboren

Hochverehrtester Herr, Freund und Beförderer
der Wissenschaft,

dankschuldiger Diener

Georg Cafov
Kaplan

Frauheim, letzte Post
Kranichsfeld den 23. August 1858.

17.

Euer Wohlgeboren!

Hochgelehrter, Hochverehrtester Herr,
geliebtester Freund und Gönner!

Verzeihen Euer Wohlgeboren, dass ich dieses Mal die mir gütigst mitgetheilten Werke:

1. Областный Вѣлкорусск. словарь und

2. Извѣстия томъ VI. Выпускъ II.—V., die ich somit mit innigstem Danke zurückschicke, etwas länger behalten habe; ich bekenne, dass mir diese Sendung, besonders der Обл. сл. viel zu schaffen machte — eine wahre Seelenspeise für mich! Der Обл. словарь hat mir viele Punkte beleuchtet; ich verweise nun auf meine »Beiträge zu Материалы« die beiliegen, bei den Wörtern коръ, кояти; sogar das slovenisch-illyrische мадежъ ist den Grossrussen bekannt, obwohl mir die Ableitung noch dunkel ist; denn eine radix mad ist im Slavischen unbekannt, mladež neben madež aber bloss illir. serb. Ich denke, ist mlad, daher südsl. mladež naevus Muttermal, nicht die unmittelbare Wurzel, so ist eine auf ursprüngl. mrd, sansk. mrd lutum, fricare conterere, mrdh humectari anzunehmen: es ist ja sanskr. mala auch lutum, *μῆλας*, woraus Bopp Gloss. selbst das latein. macula aus malicula erklärt, selbst nur aus mr conterere, mori, fluere, daher sanskr. mīra, mare: mrd, mrdh-mad aber secundäre Wurzeln daraus.

Aus dieser Sendung ersah ich aber auch mit grösstem Interesse, welche herrliche Fortschritte in der Sprachwissenschaft die äusserst rührigen Russen und zwar unter der Anleitung des umsichtigen und gelehrten H. Sreznevsky, den zu kennen ich selbst die Ehre habe, da er mich vor etwa 17 Jahren besuchte, wie die seligen Herren Preis u. Panov — machen. Ja H. Sreznevsky!

Euer Wohlgeboren haben mir im letzten Schreiben zugesagt, beim H. Sreznevski zu erwirken, dass mir die k. Akademie in St. Petersburg ihre Werke zuschicken möge — ich bitte Euer Wohlgeboren dieses herrliche Ansinnen gütigst zu realisiren — es gilt nicht für einen Undankbaren: ich stehe allen Anforderungen der k. russ. Academie an mich zu Gebote, wir haben ja alle Ein Ziel: die schöne und unendlich reiche slavische Sprache in ihrem ganzen Wesen aufzufassen und zu ergründen. Einen Beweis, dass ich mich an der Thätigkeit der Материалы zu betheiligen bereit bin, liefere ich schon jetzt, indem ich »Beiträge zu Материалы« auf Grundlage dieser und des Lexicon lingu. slov. v. dial. von Miklos. hier beilege — solche für

alle выпуски der Mater. т. IV. einzuschicken, bin ich geneigt. Ich bemerke noch dazu, dass ich die mir zugänglichen Cod. u. Bücher höchst genau, weil cum ira et studio (sit venia) gegen meinen Antagonisten den H. Miklos. excerptirt habe — leider bleibt meine reichliche Sammlung zur Vervollständigung des Lexic. lingu. slov. von Miklos. und wie ich finde auch der Mater. unnütz und noch dazu auf Blei im Papier da. Ich bitte Euer Wohlgeboren, sich auch bezüglich dieser meiner Sammlungen an den H. Sreznevski zu wenden; zur Deckung allfälliger Porto's liegen 2 fl. C. M. bei. Und noch: Auf welchem Wege sollten die »Beiträge« an die russ. Academie laufen? Ist die Post von mir aus nach St. Petersburg politisch sicher genug? Denn vor gestern 3 Wochen habe ich selbst in der oben erwähnten Angelegenheit an den H. Sreznevsky nach St. Petersburg geschrieben, und ihm einen oberflächlichen Versuch zu den bezeichneten »Beiträgen« betreffend den Выпускъ II. томъ VI. der »Извѣстiя« mitgetheilt — aber noch keine Antwort [erhalten?]. Ist jedoch dieser Antrag der Academie nicht genehm, sollte diese meine Sammlung nicht anders das Tageslicht verdienen — in Prag? Wohlan! Euer Wohlgeboren und in altfreundschaftlicher Gemeinschaft — H. Miklos. hat uns Blössen genug gegeben!! à propos! wie steht es mit dem на nos duo Cod. Supr. 156? hat es Mikl. schon erkannt? Seit geraumer Zeit lese ich seine gramm. Arbeiten nicht mehr, ich beschäftige mich mit einträglicheren Werken. Ich bitte Euer Wohlgeboren neuerdings um eine Sendung, vorerst aber um die ersteren Hefte von Извѣстiя dann um Словарь малорусск. нарѣчiя, Опытъ общесравнительной грамматики русск. языка, Словарь церковно-славянскаго и русскаго языка 1847 u. s. w., um jene, die mir Euer Wohlgeboren bereits namhaft gemacht haben. Die beiliegenden »Beiträge« 1. 2. noch anbelangend, muss ich die Bemerkung haben, dass sie jedenfalls, obwohl noch nicht alphabetisch geordnet, als Monograf zu gelten haben, da ich ohne nochmalige Zugrundelegung der betreffenden Hefte Материалы nicht im Stande bin Gleiches zu liefern; die andern Выпуски will ich ganz alphabetisch und in zwei Columnen anordnen und vollkommen druckfertig einrichten, hingegen bei den obigen habe ich die briefliche Versendung berücksichtigt. Indem ich mir von Euer Wohlgeboren nähere Aufschlüsse darüber erbitte und zur Vermeidung von Irrungen die Werke, die mir Euer Wohlgeboren bereits geschickt zu haben die Güte hatten [aufzähle?]:

- I. 1. Pott: Personennamen.
2. » De lith. boruss. lingu. princip.
3. » Zählungsmethode.

4. Pott: Zigeuner.
 5. J. Grimm: Rechtsalterthümer.
 6. Bopp: Zergliederung des Sanskr.
 7. Schleicher: Die Sprachen Europa's.
 8. Mikucki's Отчеты тетр. I—III.
 8. Sjögren: Finnische Sprachen.
 10. Blumhard's Bemerkungen.
 11. Heilmeyer: Entstehung der roman. Spr.
- II. 1. Опытъ области. Вѣдвор. слов.

2. Извѣстія томъ VI. Выпускъ II, III, IV, V.

Vergesse ich nicht Euer Wohlgeboren! auch für das neue Geschenk: Судьбы церковн. языка, изслѣд. п. Биларскаго I. meinen wärmsten Dank hiemit auszusprechen.

Dass mich auch die reichliche Weinlese vielfach zerstreut, berühre ich bloss oberflächlich, trotz ihrem hinreissenden Wesen entrückt sie mir doch nicht das Eine hohe Ziel: Vita brevis . . .

Ich umfasse nun Euer Wohlgeboren im Geiste mit Herzinnigkeit und mit den Wünschen besten Wohlsein's, die der gütige Allvater gnädig segnen wolle, durchdrungen von Achtung u. Liebe gegen

Euer Wohlgeboren

Hochverehrteter Herr und Freund mich zeichnend

dankschuldiger Diener

Georg Zaff,

Kaplan.

Frauheim, letzte Post Kranichsfeld
in Steiermark den 16. Okt. 1858.

NB. Sollte mir H. Sreznevsky Bücher durch den Buchhandel schicken, so mache ich den Buchhändler Anton Ferlinz Sen. in Marburg in Steiermark namhaft.

18.

Euer Wohlgeboren!

Hochverehrteter Herr u. Freund!

Zwar nach sehr langer Zeit schicke ich die mir gütigst mitgetheilten: Опытъ общесравнит. грамм. р. языка und Исторія сербск. языка, woran deren Voluminösität, aber wohl auch das Jubiläum Schuld tragen, und danke herzlich für das neueste Geschenk: Počatky posv. jazyka slov. Mittlerweile lese ich »Monumenta Serbica« von Miklosich, worin mir einige Wörter dunkel sind, ich werde solche Euer Wohlgeboren nächstens zuschicken.

Ich bitte Euer Wohlgeboren! im Thesaurus (oder ist Sprachschatz der rechte Titel) von Graff die Bedeutung der altnorddeutschen Wörter: grip und naut, die in J. Grimm's Rechtsalterthümer pag. 565. Zeile 19 ohne Erklärung stehen, gütigst aufzusuchen: dieses Buch von Graff wäre mir höchst willkommen.

Euer Wohlgeboren! eine etymologische Frage: existiren im čechischen ausser bydlište noch mehre Wörter auf -dlište, die den kirchenslav. -*umre* z. B. *obrazumre* entsprechen? mit Bezug auf Miklosich's »Bildung der Nomina pag. 68«; viele Ansichten, die er in diesem Buche niedergelegt, theile ich durchaus nicht — Schade! dass mir kein Organ offen steht, um jene zu bekämpfen: es ist eine wahre Kalamität, dass dem H. Miklosich nunmehr bloss die Deutschen zu widersprechen wagen: der Čechen slav. Hegemonie, weil Invectiven fürchtend, schweigt aus Politik, und der jugendlich aufstrebende Russe betet noch nach

Heisst im Codex. Suprasl. *многоянъ* (sic) irgendwo monasterium? Ausser den höchst wünschenswerthen: *Материалы для сравн. слов. и грам.*, wovon mir Euer Wohlgeboren томъ второй vom Jahre 1856 grossmüthig geschenkt, und »Извѣстія«, von denen ich VI. 2, 3, 4, 5 bereits erhalten habe, (aus St. Petersburg noch nichts da; wenn ich hoffen dürfte!) bitte ich auch um »die ältesten Denkmäler der böhm. Sprache von Šafařík und Palacký«. Auch die Prager Universitätsbibliothek mag manches Gute für die Sprachforschung bergen, z. B. angelsächsische, isländische Lexica u. s. w.

Ich wünsche, Samachscharii Lexicon Arabicum Persicum ex. codd. edid. indicem Arab. adjec. J. G. Wetzstein. Leipzig 1850 zu kaufen. Euer Wohlgeboren können leichter erfahren: ob dieses Lexicon das Persische vollständig enthält und ob es lateinisch wiedergegeben ist.

Indem ich nun am Schlusse des Jahres Euer Wohlgeboren für alle mir erwiesene Liebe und die unzähligen Dienste aus dem Grunde meines Herzens danke und Euer Wohlgeboren alles Gute vom Vater der Lichter wünsche, bitte ich zugleich noch fürder um freundschaftliche Gunst und Unterstützung und verbleibe

Euer Wohlgeboren

Hochverehrtester Herr!

dankschuldiger Diener

Georg Zaff,

Kaplan.

Frauheim, Post Kranichsfeld,
den 28. Dez. 1858.

19.

Euer Wohlgeboren

Hochverehrtester Herr Herr

Geliebtester Freund u. Gönner!

Hiemit schicke ich mit Dank zurück:

1. О времени происхожд. сл. письменъ von Водяски und auch. 2. О сродствѣ . . . von Гильфердингъ. Dieses letzte Werk behielt ich solange, weil es Euer Wohlgeboren unter jenen Büchern verzeichnet haben, die Sie mir grossmüthig geschenkt — da es jedoch Ihre Namenschiffre trägt, und mir mein Gewissen vielleicht doch nur ein Versehen von Ihrer Seite vorwirft, so retournire ich es hiemit — aber die Überzeugung hat es bei mir zurückgelassen, dass H. Гильфердингъ ein tiefer Forscher. Leider ist noch keine Sendung von Извѣстия noch Материалы aus St. Petersburg angelangt. Ich wiederhole daher meine Bitte, Euer Wohlgeboren mögen mir davon wenigstens soviel gütigst zukommen lassen, als in Prag vorhanden ist. Meine etymologische Theorie, die ich Euer Wohlgeboren nur theilweise mitgetheilt, bewährt sich in der practischen Ausführung vollkommen, jedoch vielfach mache ich die Erfahrung, dass im Slavischen und in verwandten Sprachen noch primäre Wurzeln fort existiren, während diese im Sanskrit schon secundär u. tertiär vorkommen und umgekehrt, oder in ein anderes Lautsystem getreten sind, und dass primäre Wurzeln bloss in selbstständigen Wörtern noch erhalten sind. Zufolge dieser Missachtung hat aber auch die Etymologie Unverwandtes weil mit Verletzung der Lautgesetze zusammen geworfen. Nur ein Beispiel: slav. morje mare Meer nach den Etymologen zu s. vâri aqua folglich ohne Noth $m=v$: im Sanskr. lebt ja die Wurzel *mr-mar* ire, fluere, humidum esse in *mar-v* ire, *mr-dž* purificare, *mī* für *mr-mri* ire, *mih* für *mr-gh* mingere, *mr-š* u. *miš* conspergere, *muč* effundere für *mrč*, das Verhältniss slav. močiti, mok u. lit. let. merkti nassen, dann s. *minv-miv* für *mu* statt *mr* irrigare, slavisch myti, s. *mr-dh* humidum esse, die rad. in $\mu\beta\rho\omega$ vollkommen. So sind auch slav. plamenъ, Flamme, flamma, $\varphi\lambda\beta\zeta$ in der radix unverwandt, das slav. pla-men aus pl-pl-pol= $pr-pr\acute{o}$ -pare sanskr. sphar-sphur flagrare aus pr-par. Auch slavisch bajati-basnъ mit $\varphi\eta\mu$ fari gehört nicht zu sanskr. bhâ splendere, sondern zu einer aus s. bhr sonare, reprehendere, br in brú loqui zu bhâ verstümmelten Wurzel, da slav. br-ehati bellen s. bhâš für bhraš latiare u. s. w. zur rad. bhr-br-bhar-bar= $bhâ$ slav. buriti lit. burti, burna etc. Überhaupt taugt die so vielfach

gemachte Ableitung der Begriffe splendere und loqui aus Einer radix in den wenigsten Fällen; ich scheidet die Begriffe 1. ire (se movere, fluere, cadere, movere, fundere) 2. sonare-loqui etc. und 3. splendere in den Wurzeln mit dem besten Erfolge genau.

Ich gratulire Euer Wohlgeboren zur neuesten Auszeichnung. Mit Liebe und Verehrung

Euer Wohlgeboren

danksch. Diener

Georg Zaff,
Kaplan.

Frauheim (letzte Post Kranichsfeld)
den 8. Juni 1859.

20.

(Začetek tega lista manjka).

. . . . Spiel, da mir gerade das Wort braní am meisten zu thun gibt. Frage: Was ist die ursprüngliche Bedeutung, denn braní heisst in dem Dialekt Schelten, Zank, Krieg, Waffe, Vertheidigung, Wehre, braniti russ. schelten sans. vertheidigen, verhindern.

Ein Übergang dieser Begriffe schwer anzunehmen. Ich werde hier meine Versionen anführen:

1. Ist es mit brati, berą nehmen identisch? wie poln. brać erobern, gewinnen, also plündern, Gefangene machen aber die Form ist borją nicht berą.

2. Ist borją — brati pugnare eigentlich stürzen, wozu dann schön das čech. bořiti einreissen, zerstören, damit stimmte auch die verstümmelte rad. biti — boj.

3. Ist borją — brati aus s. vr wehren noch in varovati varъ Exarch Blg. 194 dann var in Belovar, Diakovar dann varoš, b=v wie brada Bart für sansk. vardhā, folgl. borją tueri, arcere, daher die Bedeutung braniti vertheidigen.

4. borją u. brati sę eigentl. sonare kriegen, lat. bellum, deutsch bellen, hieher stimmte russ. braní schelten, branъ das Schelten, lit. barti schelten, — s. Zanken, barnis Zank.

Zu 2. stimmte das let. bért schütten, streuen, bert brocken lit. berti, streuen, schütten, laus. brojić.

Zu 3. stimmte brama poln. mit m. Thor, zbroj, zbruja.

Zu 2. stimmte brana Egge.

Zu 3. stimmt russ. — zaborъ Planke, Plankenzaun, kirchslav. zabralo propugnaculum, čech. zabradlo, bradlo.

Soviel steht fest, dass 4) nicht hierher gehört wegen zabrati beschützen und wegen des lit. barnis u. let. bárt schelten — s. zanken höchst wahrscheinlich ist braní Krieg, Vertheidigung, Waffe aus bra nehmen, aufbewahren, wehren, hüten da auch s. bhr, sustentare also auch tueri, folgl. fällt auch 2) u. 3) weg, obwohl dafür auch die čech. potka, potkati und valjati, valka=valeti, valka sprechen.

Ich bitte Euer Wohlgeboren hierüber um Aufschluss.

Ich muss nun wieder fort. Verzeihung Euer Wohlgeboren u. herzlichen Dank. Ist vom lausitzischen Lexicon etwas mehr erschienen?

Beehren mich doch Euer Wohlgeboren ehestens mit einem Schreiben, richten Sie mich auf, rathen Sie mir. —

Schade, dass mir die andern Hefte der Materialien nicht zugänglich sind, wie auch die neuesten Erscheinungen in Russland. Auch für das Slovenische beute ich in dem germanischen Marburg manch Gutes aus. Gott der allgütige Vater erhalte Euer Wohlgeboren der Wissenschaft und den Freunden noch lange — lange Jahre, besonders

Euer Wohlgeboren dankschuldigstem

Verehrer

Georg Zaff,

Priesterhaus - Subdirector

Marburg den 22. Mai 860.

Auch meinen Namen Oroslav Cafov hat man verpönt!!!! Namentlich Oroslav u. Davorin, weil ich und Terstenjak so heissen. Nachschrift zu meinem früheren Namen: den ich bloss als Litterator und Slavist angenommen: der Fürstbischof Slomšek fand für gut in seinen Pastoralchriften beim Artikel »Sprache« es als eine lächerliche Eitelkeit zu fassen, wenn man Nomina propria ändert etc. etc.

VI. Jernej Francelj in Václav Hanka.

U Varaždinu dne 25./9. 1859.

Blagorodni gospodine!

Preslavni rodoljube!

Mladić, što Vam ovaj listić uručuje, Ljudevit Modec, izvrstne glave, odlična ponašanja i nadepunega rodoljubja, sasma je dostojan i vriedan, da ga Vašoj obče poznatoj

brizljivosti glede narodnih sriedstvah osobito u Vašem narodnom Muzeumu preporučam. Izučio je vazda kao prvi u Varaždinu nižu realku, gdje sam ja učiteljem, s toga mi je takodjer sasma poznat, te dobije podporu na dve godine, da se izобрази za učitelja. Nepoznajući svēta je nešto plašljiv, zato Vas srdačno molim, da ga pozovete na češće posiete u narodan Muzeum, te mu blagovolite s početka naške knjige nuditi, da se na njemačkoj preparandiji od više ne ponjemči, a kasnije, dok se u češčini uviežba, što mi je obećao, i česke. Da sam znao, da napomenuti mladić već u zlatni Prag odlazi, da sam dakle vremena imao, napisao bi Vam koješta, što bi Vas gotovo zanimalo, da iz naše v narodnom obziru dosta biedne Banovine čujete. Nu što danas ne mogu, da učinim, pridržavam si za drugi put. Sada se najviše time bavime, kako bi sasmo naši predavali; nu saprieke su nam još velike i glede osoba i glede knjigah. Nu duhom nijesmo klonuli i nećemo, dok nam je glavah na ramenih! Šada z Bogom, preslavni gospodine! Bog Vam blagoslovio bezprimerne i uzajemno-slavenske trudove!

Vaš najveći štovatelj

i najzahvalneji učenik

Bartol. Francelj.

Vernim Slave sinom, ako se još tko name sieti, molim slučajno priobčiti, da je kao Slavjan srdačno pozdravljam.

VII. Jernej Kopitar in Václav Hanka.

1.

Wien den 20. July 1836.

An Herrn

Waclaw Hanka,

als Bibliothekar des k. vaterl. Museums in Prag.

Der nunmehrige churfürstliche Bibliothekssekretär Dr. J. H. Chr. Schubart in Cassel (früher mehrjähriger protestantischer Adelserzieher und guter Hofbibliothekskundschafter), hatte den guten Einfall beim Anblick eines mit glagolitischen Schriftzügen beschriebenen Buchdeckels sich seines Freundes Kopitar, Ihres Museums-

und Gesellschaftscollegen zu erinnern. Da ich beim Anblick der Schrift und des mit diesen Fragmenten umwickelten Pragerdruckes sie für zwey Blätter eines Ihrer Emauser Missale halten durfte, so that ich ihm den Antrag, sie an das Museum zu umständlicher Würdigung übersenden zu dürfen. Seine Einwilligung (die ich mir gelegentlich zurückerbitte) liegt bei, zu Ihrer gefälligen Beachtung.

Ich muss hinzusetzen, dass ich ihm auch die Ehre, zum Museum-Mitglied ernannt zu werden, in Aussicht stellte: dafür aber dürfen Sie die Blätter mittelst Ihrer bekannten Geschäftlichkeit ordentlich ablösen, reinigen und dann nach Befund als Lithogr. oder auch nur als Textfragment mit böhmischer Orthographie in der Zeitschrift des Museums mittheilen; das Original freilich muss der brave Bibliothekar zurückverlangen, und Sie ihn und andere nicht etwa durch Erwerbungs- oder Tauschanträge in Verlegenheit setzen, so lang die anvertrauten Blätter in Ihrer Hand sind. Nachher wäre es sogar zu wünschen, und auch wohl unschwer zu erwirken, dass die Blätter nach Prag cedirt würden. Nur muss vor allem der subalterne Beamte, unser Gönner, nicht unzeitlich compromittirt werden. Valete et favete Vesterrimo

Kopitario.

P. S. Mes homages Sr Exc. und herzlichen Gruss an alle Freunde.

An das k. k. böhmische N. Museum zu Prag. Zu Handen des Bibliothekars Ritters Hanka, mit 1 Packet glagol. Fragmente.

2.

Wien den 26. Aug. 1836.

Freund!

Gestern fand ich Ihr liebes Schreiben vom 12ten d. sammt Schubarts Brief auf meinem Schreibtische, als ich von Baden [zurückkehrte], wo ich gewöhnlich in den Ferien der Hofbibliothek auf einige Tage im Thale St. Helena meine vaterländischen Alpen mir vergegenwärtige.

Sobald Sie, mein Freund, die 4 Folio-Seiten Zeile für Zeile mit Abbreviaturen und Rubricis genau copirt haben werden, machen Sie das Original sammt den Abdrücken wieder in gutes Packpapier ein mit der Adresse an den Herrn J. H. Chr. Schubart, Bibliothekssekretär in Cassel; und wenn Sie nicht etwa selbst mit einer baldigen und

sichern Gelegenheit es ihm kostenfrey zuzumitteln haben, so bitten Sie Seine Exc. unsern Herrn Präfecten Grafen M. Dietrichstein, der nun als erster Hofdipuitär bei euch ist und das Museum wohl besuchen wird, er wolle das Packet, wo nit (!) solcher Gelegenheit nach Cassel expediren, doch nach Wien mitnehmen, von wo es dann meine Sorge seyn wird, es nach Cassel zurückstellen zu lassen. Nun muss man solche freywillige Zusendungen doppelt ehren, und es wäre wirklich mein unmassgeblicher Wunsch, das böhmische Nationalmuseum möchte dem gelehrten Herrn die Ehre der Mitgliederschaft ertheilen. Seid Ihr nicht gar moros, so könntet Ihr vielleicht Schubart's Amtschef, den Bibliotheks- und Archivdirector Rommel, der in Charkow war und etwas orientalisch und slawisch versteht, mit einschliessen. Sed haec in vestro sint arbitrio: nur dem Dr. Schubart selbst habe ich, freilich auf meine Faust und im Vertrauen auf Eure Grossmuth und Politik, Hoffnung zur Mitgliedschaft gemacht.

Der Bibliothekar von Rheims hat, um die vielen Nachfragen zu befriedigen, von jeder Schriftart seines Texte du sacre eine Colonne lithographiren lassen. Ihr könnt ein Dutzend bestellen; ich habe nur in einem Briefe ein Exemplar erhalten, und daraus das XV. Jahrhundert ersehen....

Das cyrillische ein Synaxar, das glagolitische vielleicht auch, im ersten kein *u*, im 2ten kein *o*, noch *o*¹⁾, nur *v* in allen 94 Seiten 4to, aber einst mit Reliquien geschmückt, daher sacre.

Will Illaffarik seine Gicht nicht modern in Gräfenberg curiren, so sind ja Schwefelbäder (nicht Karlsbad) dafür das altbewährte Mittel. Dic Ill. hoc per occasionem. Ihr Brieflein bei dem Museumshefte wird wohl auf der Hofbibliothek noch seyn, wohin ich eben aufbreche.

..... in bibliotheca dico Tibi me nihil invenisse. Dic ergo, quando et in quo fasciculo adjeceris. In der Regel kommt mir alles recht deutlich zu, Ihre Bilder möchte ich am wenigsten und verae amicitiae sempiternae!

Clossius hat mir viel von Euch erzählt, en passant sagen Sie mir doch, was Č****'s strassná bolest war? Illaffarik's 1tes Heft habe ich noch nicht gesehen. —

Ihr

K.

P. S. Der Bienenwolf (beawulf) heisst slawisch uroš (picus). Ihr Straček von Straka ist daher überflüssig? Baubelatam a me salutabis.

¹⁾ *o* in *o* je Kopitar izrazil z dotičnimi glagolskimi znamenji.

3.

Vaclao Bartholomaeus S.

In Ritter von Gerstner's Auction haben Sie für uns erstanden Nr. 1013 Mayri opera inedita 4°.

Nr. 1067 Kepler tabula rudolphina 8°.

Nr. 1416 Dennotero de las costas de España 4°.

Ich glaube mich zu erinnern, dass ich Ihnen den Betrag seiner Zeit brevi manu aus meinem Beutel übermacht habe, aber ich finde nicht mehr, wie viel es war. Fac ergo, si potes, ut mihi denuo dicas pretia, sollen Sie auch die Auctionsacten selbst da nachsehen müssen. Ich soll Sie der Bibliothek berechnen und weiss die Preise nicht mehr. Verzeihen Sie die Seccatur, die auch für mich eine ist.

Quid vos agitis nunc? Der Historicus der Stände hat dem Grafen Mailath noch zu wenig gesagt. Sein origineller Gedanke vom Slavischen Kristalle an der Donau, den die Magyaren zerstört haben, ist ja vom Juden Mendelsohn, der ihn in seiner germanischen Furcht vor P. vortrug. In Rom soll er vorgegeben haben, dass er eine Hauptstütze des katholischen Glaubens sey!

Sed jam satis.

Rescribe quam potius und je mehr je besser —

Tuo

Kopitario.

Dabam raptim ex ipsa
bibliotheca, 27. October¹⁾ (1837).

Sr. Wohlgeboren Herrn Wenzel v. Hanka, Ritter des kais. russ. Wladimir-Ordens, Bibliothekar am böhmischen National-Museum in
franco. Prag.

4.

Wien den 6. Nov. 1837.

Amice!

De soluto pretio Gerstnerianorum non dubitavi unquam, sed pigebat quaerere in schedis centies distractis summam vel summulam. Nun bin ich durch Ihre Güte auch hierüber im Reinen.

¹⁾ Letnice ni, iz naslednjega lista pa se vidi, da je bilo to l. 1837. Tega lista Kopitar ne omenja v svojem „Brief-Journal“-u, natisnjenem v Jagičevih Hcr. II. 323 nasl.

Dr. Legis Dobrowsky habe ich schon gelesen. Er hat viel Gutes und Interessantes, auch wohl manches Falsches z. B. die Empfehlungsbriefe des griechischen Patriarchens und die so ausgemachte Erforderniss (?), die meines Wissens nie über den Wunsch hinaus kam. Seine unwürdigen Nachfolger sind doch nur ein pluralis majestaticus für den Einen? Wichtig und neu ist die Jugendgeschichte unter dem Stiefvater für seine Krankheit. Aber was bedeutet sein Siegel.

V.	V.	V.
P.	P.	P.
W.	W.	L.

Sie werden das wohl wissen, wie seine Inschrift auf den Becher des seligen Kaiser Franz (lautete?).

Nunc tria verba de Te. P. soll hier insinuirt haben, es wäre besser die ganze Stelle aufzuheben, wenn sie nicht Čelakovský¹⁾ hätte. Da aber auf diesem Freunde Verfolgung, auf Ihnen aber der gegründete Verdacht, sie veranlasst zu haben, haftet, so habe man dem P. zwar nicht ganz gehorcht, aber doch um nicht auf die Supplenten allein beschränkt zu seyn, den Concurs erneuert. De Te non solum illud, quod supra indicavi, queruntur, sed sciam quod prae vanitate ordinis Tui et annuli Russici sis insupportabilis: de Č**** quod ad veterem antirussismum in praelectionibus addiderit antinemcismum, attamen magis illi favent quam Tibi. Habes totam rem prout equidem potui animadvertere.

Vale et fave

veteri amico.

Sr. Wohlgeboren Herr Wenzel v. Hanka, Bibliothekar am k. böhm. National-Museum, Ritter des russischen Wladimir-Ordens Prag.

5.

Wien den 18. März 1838.

Freund!

1. Ich bitte Sie, Sr. Exc. ehrfurchtsvollsten Dank für die gnädige Antwort und Vormerkung auszurichten. Verstehe ich letztere recht dahin, dass ich für a. 1839 vorge-

¹⁾ To ime je pisano v originalu z glagolico.

merkt bin, oder muss ich am Ende 1838 meinen Vorschlag neuerdings wiederholen? Respondete de his, ut sciam officium meum.

2. Warum sagten Sie mir nicht, das S. Exc. es waren, der die Auskunft über das Ex. von Matthioli 1562 wünschte. Nach Ihrem Briefe hielt ich die Frage für müssig, da Sie uns doch Ihren Kauf nicht überlassen hätten. Nun aber habe ich die Sachen untersucht, und S. Exc. dürfen nichts bedauern; die Hofbibliothek besitzt nur ein sehr gebrauchtes Exemplar des Hagell'schen Herbars, der einst der Apotheke der Jesuiten in der Neustadt gehörte (inscriptus 1731). Wenn es ein Präsentexemplar gab, so nahmen es wohl die Tyroler mit. Aber dafür ist ein Präsent-Exemplar, wie es scheint, alter Holzschnitt des Meisters G. S. ohne Text, als Oeuvre jenes trefflichen Künstlers da, von dem beide Bartsch, Brulicht oder Dlabáč etwas näheres weiss. Ich denke aber, Sie wissen es, und bitte Sie, es uns auch mitzutheilen, dafür schliesse ich Ihnen einen Catalogue raisonné des Bandes bei, ihrer Antwort entgegenharrend.

3. Herr Wusin liess sich nicht wieder sehen, ich habe ihn aber per collegam an Ihre Commission erinnern lassen, und erwarte ihn nächstens.

4. Herr Šafařík also, Anabaptist aus Schaffarik, hätte leicht¹⁾ wissen können, dass die deutsche Saan bei Cilli auf windisch Sávina heisst, wie Drávina die Draan, i. e. die kleine Save, kleine Drave. Damit zerfällt seine Entdeckung des alten Sitzes der Windischen am galizischen San in ihr nichts. Vale, fave et rescribe vestro

K.

P. S. Wissen Sie um einen Matthioli lat. item deutsch, ed. Pragensis, so wären wir justo pretio Käufer darauf; denn wir haben lauter spätere Editionen

P. S. 2. Der gute Šaf. wird ganz palackisirt. Suum damnum, heisst es in den epist. obscur. virorum, denn P. ist an Geist wie an Gelehrsamkeit tief unter ihm und wird ihn nur missbrauchen.

Oeuvres du maître G. S.

Blatt 1. Portrait Matthioli's (Böhm. Ausg. Bl.**ij).

» 2. Portrait Kaiser Ferdinands I. links schauend, zur Rechten der österr. Bindenschild, zur Linken der doppelte Reichsadler. Kaiser Ferdinands I. Geschlechtswappen.

¹⁾ Na desni strani pripisal „z. B. aus der Wiener Lit. Zeit. von 1813—1816“, na levi pa „Sachsenfeld ist das windische Sávinsko pole = Saanfeld“.

Bl. 3. Dasselbe, nur grösser. Beyde verschieden von dem, in der böhm. Ausgabe.

Blatt 4—192. Pflanzen.

» 193—207. Säugethiere, Fische, Amphibien etc.

» 208. Ein Bauer auf einem Esel reitend.

» 209. Das Innere eines Meierhofes.

» 210. Eine Schafschur.

» 211—212. Säugethiere, Amphibien.

» 213. Portrait Matthioli's (verschieden von dem Obigen Bl. 1.)

Auf den meisten Tafeln G. S., häufig mit einem dazwischen oder darunter gesetzten Formschneidemeister.

6.

Wien den 11. Febr. 1838.

Freund!

Sagen Sie mir doch, ob es heuer noch an der Zeit ist, den Herrn Dr. Schubart der Gesellschaft des N. Museums vorzuschlagen, und an wen und wie der Vorschlag etwa lauten müsste, um durch diese Belohnung auch andere für Euere Interessen zu gewinnen.

Dem Herrn Šafařík also, nicht Schaffarik, machen Sie doch gelegentlich begreiflich, dass es etwas anderes sey Christ seyn und heissen, und wieder etwas anderes in der Muttersprache liturgiam seu missam cantare. Das erstere läugnet Niemand von den Chroboten und Serben, kann es selbst von Macedon. Slaven gelten lassen, aber von slavischer Messe ist vor Methods Neuerung in hoc puncto 870, die der Papst 878 einstellen wollte, aber endlich 880 genehmigte, nirgends die geringste Spur. Auch ist Erfindung des Alphabetes und Einführung der Liturgie nicht alles eins — die erstere muss der letztern vorausgehen, das ist richtig; um wieviel Jahre, ist fast gleichgiltig.

Vale et fave

festinantissimo K.

7.

Wien den 26ten April 1838.

Freund!

Herr Wusin muss Ihnen längst seine Vergleichung der böhmischen Majestas Carolina gesandt haben, wenn er

nicht vorzog, sie andern zu senden, denn der grosse P. mag sie ja auch wohl gebrauchen.

— Vom Statut Litewski haben wir die polnische Auflage Wilna 1786 fo. id est ed. V^{ta}; Sie selbst haben [sie] ja uns in der Prager Doublett-Auction gekauft. Auch Czacki's und Rakowiecki's Werke sind da.

Habe ich Ihnen gesagt, dass P. hier dem Minister K. sagte, man solle lieber die böhm. Kanzel aufheben, als sie dem und dem geben. Ich machte ihn darüber aus, wie ein so blinder Einfall verdient, und habe dadurch wahrscheinlich die Antipathie zwischen uns nur vermehrt. Auch III.'s Correspondenz hat aufgehört. Recht; wer wird ewig ihre dupe seyn. Ich hatte einmal, als III. über P.'s Ignoranz im Slavischen klagte, diese Klage erweitert, und nur seine Selbstanbetung ihr gleich gefunden. III. muss ihm den Zwischenträger gemacht haben, wie bei meinem Landsmann Чонв (Чонв), daher P.'s Ränke. Wegen der Sávína und Drávina sehen Sie die nächst beste Karte von Steyermark an.

Es hiess, Boček habe die Übersetzung nach Prag verlangt; und wenn er es gethan, so dürfe sie ihm keiner stehlen; wie wohl auch gegen ihn P. sich möglich wehren wird, als gegen einen Rivalen, der fleissiger ist, als er. —

— Also Sie, Ritter, haben eine bronzene russ. Verdienstmedaille bekommen? das . . . muss Ihre Neider in Ost und West freuen. — Ich ersehe (?) zufällig erst vor kurzem, das Ihr Bohemarium unter andern die *ноуштра* wenigstens als *podbĕha* haben (!). Haben einmal P. und III. die Echtheit des Libussin Saud erwiesen, so hat sie der Vater des Bankerts recht in seiner Gewalt. Ich begreife nur nicht, wie III. sich so unter den Schutz des Gecken stellen mag, da er ihn 100mal übersieht, schon weil er doch eine Universität besucht hat.

Vale et fave semper eidem

K.

P. S. D^{mo} Poloni gratias ago et Tibi de dumkis. Etiam hic incipiunt imprimare eadem ob caussas. Tu vero Tuum Dalimilum fac edi per Societatem vestram cum chronologia emendata. Magnus sibi videatur P., quod ob armorum gentilitiorum notitiam pro Ritthero probaverit Dalimilum ex poetá castrensi (Schlossdichter), sed illius fere aequalis, Vindobon. Suchenwirt, qui natione fuit plebejus, illum superat insignium horum notitia et amore. Schafarik's sittliche Alterthümer d. Slaven quid agunt? Die hist. werden doch auch deutsch erscheinen?

P. wird sich wohl was einbilden drauf, dass er seinen Recensenten Cosmas Luden so gründlich widerlegt habe?

Aber noch leichteres Spiel würde dieser haben, wenn er für beide allein spielte. Das mea culpa hätte nicht nur bei entgelten, sondern auch anderswo öfters hingehört; er war aber noch pffliger, sie durch dolo malo zu ersetzen. Aber nur redlich währt ewig. Alle Pffligen kommen endlich zu Schanden, selbst P. wird es erleben.

8.

Wien 20ten May 1838.

Freund!

Erst vorgestern brachte mir Sergej Ihr Billet. Aber vor allem bitte ich Sie, bei Seiner Exc. mein Unglück in Schutz zu nehmen. Als ich ihm am 13ten (Sonntag) meine Aufwartung machen wollte, war Er fort. — Mir liegt viel daran, wenigstens von den Böhmen nicht verkannt zu werden, wenn ich protestantischen Halbböhmen in den Weg treten muss. So viel Blößen [sich] auch der Dreygetaufte gibt, ist doch der Filigranstutzer nicht wert ihm die Schuhriemen zu lösen; und doch protegirt er ihn, und III. lässt sich das gefallen! — Wie stehen denn III.'s Anstellungsaussichten? Ist Боекъ nicht um die Übersetzung als Sprachprofessor in Prag eingekommen? Des Filigran Hauptverdienst ist doch sein blühendes (wenn auch uncorrectes) deutsch, dann die salbungsvolle Courmacherey in den Artikeln Chotek, Kollowrat, Mittrowsky etc. des Brockhausischen Conversationslexicon, wo er aber vor allen sich selbst und III. am besten bedacht hat. Er denkt, das wird wieder weiter und von Brockhaus selbst nachgedruckt, und so kommt man in den Besitz des erlogenen Verdienstes. — Haben Sie Cosmas Luden Anzeige seiner miserabeln böhm. Geschichte in Gersdorfs Repertorium 1837., XIV., 182 gelesen? Sie muss aber vom Betroffenen oder III. in Ms. verstümmelt und verwässert worden seyn. Der Cosmas hatte bestimmter und mit mehr Belegen geschrieben. Und dann seine für beide Partien spielende Autokritik, wobey er freilich statt aller nur mit einem mea culpa drauskommt. Aber gut lacht, der zuletzt lacht.

An dem NON Ihres D*** bin ich vielleicht selbst schuld, denn P. hatte mir zugesagt, dass nun durch seine Vermittlung die Gesellschaft ihn herausgeben wolle! Als er zum dritten male privatim vorkam, konnte ich nichts anderes thun, als es dem Ermessen des Ministerium anheimstellen, ob nun die Zeit gekommen sey, diese früher zweimal hintangehaltene Schrift in die Welt

zu lassen. Kein Wunder, dass das Ministerium für's Warten stimmte. Aber es trete die Gesellschaft als Garant auf, Sorge für Neutralisirung des Obnoxen durch eine Dobrowsky'sche Einleitung, item durch die falsche Chronologie und a. falsche berichtigende Anmerkungen, und dann kann ich mit Hoffnung auf Erfolg für den Druck referiren. —

Ihr Wusin ist längst fertig mit seiner Arbeit für Sie.
Fac ab illo repetas, ne det aliis.

Vale et fave veteri

Eidem

K.

Sed et rescribe de quaesitis, habemus inimicum communem, nam super nostros humeros evadere vult in altum vulpecula. Ne simus kozli!

9.

Wien 29. Sept. 1838.

Freund!

Ich muss Ihre Güte zu einem traurigen, aber christlichen Werke der Barmherzigkeit in Anspruch nehmen. Es handelt sich, den für Frau v. Robinson (geboren v. Jacob, unsre Talvj) die bald nach diesem Briefe, oder vielleicht mit demselben, von Dresden mit dem Eilwagen in Prag eintreffen dürfte, bestimmten Brief in Prag selbst, sobald sie eintrifft und ehe sie weiter fährt, zustellen zu machen. Sie reist ihrem kranken, aus Constantinopel angekommenen und noch immer kranken Gemahl entgegen und soll wo möglich in Prag selbst auf mögliche Fälle vorbereitet werden; was aber nicht Sie, sondern der Einschluss selbst thun soll.

Vale et inclusam mitte, si necesse est, in Mitternacht auf die Eilwagenpost, reddendam praetereunti.

Ihr

Kopitar.

10.

Wien d. 7. Oct. 1838.

Freund!

Wenn Sie den neulichen Einschluss der Frau Robinson noch nicht retour an mich eingeschlossen haben, so thun

Sie es gefälligst itzt beim Empfang dieses, denn sie ist noch schneller gekommen, als Mann und Freund dachten, und das in einem Ritte von Dresden bis Wien in einem Extraeilwagen mit 2 Kindern und Wärterinnen. Sie werden also ihre Bekanntschaft bei der Rückkehr machen. Der Mann ist besser.

Hofr. Rosshirt von Heidelberg wird Ihnen das erste Exemplar meines Antischaffarik gebracht haben. Darin aber muss ein Blatt Papier 2° expediendi liegen geblieben seyn. Hoc tu ad me remitte cum epistola inclusa Dominae Theresiae.

Quid tu nunc agis? Me nimis deseris, ita ut nil audiam de vestra archiscola slovenica plena discipulorum ex Russia ad Palackii clientem et patronum simul misorum, ut *παραδιδασκαλία* discant. Propterea putes cis Danubium nonnisi unam statui dialectum, ne deterreantur imbecilli discipuli a tot dialectis devorandis.

Aber wann erscheint der 2te Theil der Starožitnosti? Oder die Russ. dipl.? oder die 2te Auflage der Geschichte? Vale fave et rescribe semper eidem

K.

Gaj ist bei euch, um den weitem Feldzug zu bereden?

11.

Wien 10. Nov. 1838.

Freund!

1. Von Ihrer Grammatik nach Dobrowsky und der poln. habe ich nichts gesehen. Wegen des Dalimil habe ich Ihnen das Mittel genannt.

2. Von den Bulgaricis haben Sie in des sel. Dobr. Nachlass ein Geschenk v. Hübners biblischer Geschichten 2 Bd. Sollte mir noch was vorkommen, so werde ich an Sie gerne denken.

3. Ihr deutsches Leben Jesu ist noch nicht edirt, aber aus mehreren codd. bekannt = s. Büsching's Buch ad hoc.

4. Was sind das für bekannte Umstände, von denen S. Exc. spricht im Museumsberichte, war er wieder krank, oder was?

5. Schicken Sie mir doch ein paar Schriftmuster Spurers Kirchenschrift.

6. Ihre Münze ist ein Alexander Magnus, fabrico barbarico, beschrieben, aber nicht gestochen in Vizan., ich

sehe, dass sie schon in der Moravia als slawisch erscheinen soll. Sic vadit mundus, was Dobr. zu sceptisch war, seyð ihr nun zu creduli.

Vale et rescribe festinantissimo

K.

12.

Wien den 29ten Dec. 1838.

Freund!

Soviel Sie auch am Grafen Caspar Sternberg verloren haben mögen, so zweifle ich doch keinen Augenblick, dass Ihre Anstalten nicht nur fort dauern, sondern etwa unter mehreren besondern Leitern miteinander sogar wetteifern werden.

Die Gesellschaft des böhm. N. Museums hat meinen Candidaten, Dr. Schubart, Bibliothekar in Cassel, für 1839 pränotirt; ich bitte Sie, diese Pränotation nöthigen Falls jetzt, da die neue Liste angefertigt wird, in Erinnerung zu bringen. Man ist gerne consequent. Der Candidat ist hier gut bekannt und gut angeschrieben. Sein Verdienst um das Museum dadurch fast verdoppelt, dass er nicht nur Eure Glagolitica verdoppelte, sondern durch Erkers (?) Einband auch das weitere Forschen nach dem Reste des Missals erleichterte; wiewohl die 2 hier befindlichen Ex. von Freiherrn (?) Anders, etwa ausserhalb Prag gefunden sind (?).

Vale et favere perge

Vestro

Kopitarlo.

13.

Wien, 14. April 1839.

Alter Freund!

Warum brachte mir Herr Chereszczenko nicht auch von Ihnen Brief? — Was werden Sie sagen, wenn Sie nun von mir selbst vernehmen, dass ich Ihren Dalimil 1838 — 1839 gar nicht zu sehen bekam. Sie können Ihre Zöllner noch viel zu wenig. Übrigens verzeihe ich Ihnen gern die übereilte und unverdiente Rache; was ich sage und schreibe, muss ich im Nothfalle auch verantworten können, — wiewohl ich Ihnen nicht gerade so glaube gerathen zu haben, sondern dass das modificirte Ms. die Gesellschaft der Wissenschaften, wie mir Palacky angedeutet hatte, unter ihrem Schutze herausgeben wollte.

Alles was Sie aus diesem Casus lernen sollen und ich Sie bitte zu lernen, i. e. alta mente reponere, dass man sich von der Schuld eines Freundes vor allem verlässlich versichern soll, ehe man ihn verurtheilt, oder gar sich an ihm zu rächen sucht. In Ihrem Casus z. B. hätte ich mich einfacher, solius veritatis viribus verurtheilt, wie sie am Schlusse Ihres Briefes recht hinreichend leuchtet.

Vale et sape et lauda aequum amicum

K.

14.

Wien den 30. Aug. 1839.

Freund!

So eben erhalte ich Herrn Jungmanns Schlussheft. Ich habe anfangs die Pränumeration von fl. 40 C. M. an Schaffarik eingesandt; fragen Sie doch, wie viel ich noch nachzutragen habe. Desgleichen hatte ich für Schaff. Starozitnosti fl. 20 C. M. gesandt; ich werde wohl auch sein Schuldner noch seyn, wie wohl ich schon durch Köppen (?) und durch Vuk (der seit May d. J. in Belgrad ist) habe fragen lassen. Seyn Sie so gut, beide Autoren zu fragen, wie viel ich jedem noch schulde et mittam statim debitam pecuniam. —

Was macht Ihr alle? Sie schweigen, und mit andern correspondire ich nicht mehr. Ist Pogodin noch dort? Ist Palacky's Apologie für Ihre Libussa etc. schon fertig, oder gar gedruckt? Was macht das Museum seit dem Tode des Stifters? etc. etc. etc.

Vale et fave tuissimo

Kopitaro.

15.

Wien den 8ten Febr. 1840.

Freund!

Endlich ist mir geglückt, die gewünschte Selbstbiographie eines eurer verdientesten Collegen nach 3 Monaten Correspondenz mit dem Erben in Krain etc. in meine Hände zu bekommen. Mittam Societati proxima occasione certe. Indess ist der brave secrétaire abgetreten; ich hoffe nicht aus Kränklichkeit? Er ist doch noch gesund?

Mit Ihrem glagolitischen Artikel haben Sie mir rechte Freude gemacht, wiewohl mit dem cyrillischen Theile nicht nur Kaiser Carl IV., sondern auch Sie — mit Erlaubniss

angeführt worden sind, indem Schrift, Orthographie etc. laut für Karls, nicht Prokops Jahrhundert sprechen. Der *свѣтъ пророковъ* ist nicht der Heilige, sondern ein anderer Praelat d. h. metuo ne te male induxerint redactores? Sed habes et tu eos. Lächerlich ist es, wie nun Polen und Russen sich mit der Entdeckung brüsten, während sie mir gehört, der zuerst die Hoffnung, er möchte doch nicht verbrannt seyn, fasste, und sofort in Paris und wegen Dobrowsky auch in Petersburg die Nachforschung einleitete. Mein Glück, dass die *Chronique de Champagne* I 40, II 204 in Paris, und nöthigenfalls v. Köppen in Russland für mich zeugen.¹⁾ Vale, vade ad D^{num} de Jäthenstein et rescribe

tuo

Kopitario.

Der viel wollende Prof. Knoll (?) hat Dolliners druckfertige *Conv. Celtis* nach Prag vertragen. Nun ist ihm leid, dass er dort faulen soll. Sed ego meliora suadeo. Das Original ist br. und hätte ich noch Eure druckfertige Abschrift zur Benützung hier, so gäb' ich selbst diesen Beitrag zu unserer Culturgeschichte heraus. Loquere cum D^{no} Jäthenstein, ob das leicht zu machen wäre; sollte ich Euch auch die Abschrift nach gemachten unschädlichen Gebrauch zurückstellen müssen, rescribe et de his.

P. S. An der Censur Ihres Wjsehrad bin ich rein unschuldig, alii censuere. Sowohl Sie, als Palacky im *Conv. Lexicon* der Gegenwart thut mir schreyendes Unrecht, Sie aus Unkunde der Sachlage, er aus Bosheit.

Grüssen Sie meinen Freund Glückselig.

16.

Wien den 23. März 1840.

Freund!

Sie erhalten nächstens durch Kronberger 7 Exemplare meines *Epiglossisten*, für Sie, die Gesellschaft der Wissenschaften, das Museum, d. Jungmann, Schaffarik, Glückselig und Herrn v. Rittersberg.

Dass Wussin an der Univ. Bibliothek hier angestellt worden, und wohl bald auch in 800 fl. vorrücken werde, dürften Sie durch ihn selbst erfahren haben.

¹⁾ Hanka je pripisal: „Der Geheime Rath Al. J. Turgenew war der Entdecker Texte du Sacre, obwohl er auf solche Entdeckungen nicht ausgegangen, denn sein Fach war *Monumenta rossica in extra-neis archivis* zu sammeln. Aus Petersburg ist die Nachricht weiter verbreitet und Strojeff und Jastrzebski gingen das Entdeckte zu untersuchen.“

Ich habe Ihnen neulich wegen des Fragmentes s Marci nicht widersprochen, weil ich dachte, Sie würden indessen selbst sich hierüber genauer umgesehen haben. Quod non fecisti, fac facias. Blanchinus im Evangelium quadruplex hat viel ältere. Euer Marcus ist ein Stück des Cod. Forojuliensis, wie schon der sel. Dobr. nach Blanchinus bemerkte. Auch unser Cod. ist viel älter und kommt dem Vercellensis am nächsten quoad textum.

Strojev wird Ihnen auch Unrecht geben. Es ist kein Zweifel, dass der cyrillische¹⁾ und glagolitische Theil aus Carls IV. Zeit selbst sind. Zu was wäre sonst die Kritik, wenn sie so etwas nicht wüsste? Wenn, wie mir Silvestre versprach, und ich ihm neuerdings, da er nach Petersburg reisen will, einschärft, der ganze Text lithographirt seyn wird, so ergeben sich vielleicht noch andere Dinge. Warum glaubte z. B. der Cardinal, dass der Codex aus der Bibliothek von Konstantinopel stamme? In der Reimser Tradition hiess es auch, das Glagol. sey aus der Bibliothek des h. Hieronymus. Vide Chronique de Champagne. Schon die russ. Diaken 1728²⁾ hielten das glagolitische für illyrisch, das 1838 der Archäograph Strojev nicht für slawisch gelten liess. Vale et fave semper eidem

K.

Der junge Ilafarik ist Prof. in Belgrad worden.

17.

Wien 2ten July 1840.

Freund!

Um sich über das Verhältnis meines Codex zu Ihrem (für dessen Facsimile ich indessen danken muss) zu belehren, sehen Sie doch Montfaucons Paleographie an, die wenigstens bei Hand seyn wird.

Um ein endliches Schlusswort über den Texte du sacre zu sagen, wäre mir noch eine neueste Einsicht der 1564³⁾ aus Nydprucks Papieren zuerst edirten Epist. ecclesiae Const. ad Bohemos vom J. 1451 nöthig. Das Original war und ist wohl noch im Archiv Eures Collegii Caro-

¹⁾ Hanka pripisal z zeleno tinto: „Blind müsste man seyn, um das cyrillische mit dem glagolitischen für coëv zu halten, auf den ersten Blick ist der Unterschied mehrerer Jahrhunderte“.

²⁾ Tako v Kunšičevem prepisu; Jagić Her. II., LXVII ima letnico 1728. L.

³⁾ Jagić Her. II., LXVII ima letnico 1654. L.

lini.¹⁾ Der Historiograph der theolog. Facultät, den ich darum ersucht hatte, geht gar her und stirbt lieber. Es wird Ihnen wohl möglich seyn, diese Urkunden besonders quoad subscriptiones der sechs oder sieben Antiflorentiner, die alle sehr incorrect gedruckt sind, einer gar ohne Diöcese oder Amt — zu facsimilieren. — Wenn Sie aber selbst da capo herausgeben wollen, so ist mir noch lieber, nur bald. —

Interessant wäre, auch von dem Zwischenhändler Const. Anglicus etwas Näheres zu wissen i. e. aus Euren Archiven zu erfahren. Sie wissen, dass Schmeller in München auch bei Rožmitals Ritterfahrt politische und anti-römische Absichten witterte.

Hat Herr Mafarik oder Sie viel arcirussica, auch kleinrussische, und wollt Ihr sie verkaufen? Haben Sie die Facsimile des texte du sacre in Silvestre's Paléographie nun gesehen.

In Erwartung gütiger Antwort

Ihr alter

Kopitar.

18.

Wien 2. Aug. 1840.

Freund!

Morgen, den Löffel aus dem Maul, fahre ich auf 3—4 Wochen nach Baden, wo ich in Wäldern Erheiterung und Erholung finden werde von dem Eckel, den Einem die lieben Mitmenschen erregen. Dem Dr. Legis sagen Sie, er wolle nicht von allen den Weisen (?) des edlen P. und selbst des dreyfach tugendhaften Paul Jos. III. (als Mensch, als Patriot, als Gelehrter) glauben. Seine lächerliche Injurienklage hat nur seine eigene Auslegung und diesen selbst lächerlich compromittirt. Auch weiss man, dass quod quis per alios facit, per se fecisse videtur. Wenn er oder doch III. klug wäre, so würden sie endlich mit ihrem eigenen oder gegenseitigen Selbstlob in beiden oder 4 Sprachen innehalten. III. mag die asiatischen und europäischen Sprachen alle etwa so kennen, wie sein Patron P., dem ich unwissender in Rom mitunter den Dolmetsch machte. Und wer ist endlich der kahle (= tabula rasa) P. selbst, dass er sich zum Preisrichter alles Verdienstes aufwirft! und als

¹⁾ Hanka pripisal z zeleno tinto: „Kann nicht gefunden werden“.

Protector des III. über Dinge entscheidet, wovon er selbst nicht das abc versteht. Sed gut lacht, wer zuletzt lacht. Und gegen wahres Verdienst oder auch nur Unschuld werden am Ende alle palatzkyschen Stubenmädelintriguen zu Schanden. Sie aber haben alle diese Hyperhelden in der Gewalt: ein Wort von Ihnen kann sie versteinern!

Ist der arme Muttersohn Gay wirklich in Warschau in Russland? Quid non mortalium pectora cogit stultus amor sui?

Vale et fave

Tuo

K.

19.

Wien den 27. Sept. 1840.

Freund!

Gratias de 3^{ia} ed. tuarum poëseon. Contra aequi consulas oportet nostras querelas de tua suspicione injustissima quoad moram Jastrzebskianorum vel tantillam ultra possibile et necessarium. Fürst Zawojcki schickte mir das Pakett im April 1839 durch einen Bedienten zu, ergo accepisse. Beim Öffnen zeigte sich: kleines Pakett für mich, ein 6mal grösseres für Sie; letzteres trug ich noch denselben Tag zu Braumüller, und Sie erhielten es laut Ihrer Antwort ebenso bald. Das Pakett lag also vom Sept. bis April bei Zawojcki vielleicht in Paris, vielleicht in Florenz, nicht aber in Wien. Discite non solum justitiam moniti, sed etiam logicam!

Meinen Abbas halte ich aus abbi = pater et vice versa, und ex sensu probabili in Strojevii furragine (?), wird das ad Slavorum, da ich an въ слованы dachte. —

Herr Kaubek wird Ihnen meinen Unmuth ausgerichtet haben. Discite justitiam moniti et non temnere divos. —

2. Wer soll N.* der (verstorbene) Secretär des Grafen ** seyn? Die grosse Corda gilt also dem Palacky doch wenig, da seine Tintenhypothese von dem Brüderpaar doch noch bemängelt wird?

3. Sed majora canamus, man verlangt nach Przemysl nun »deutsch-böhmische Sprachlehre für Volksschulen«. — Wahrscheinlich ist es das Namenbüchlein in beiden Sprachen? oder habt ihr auch eine derley Sprachlehre? Fac mittas utramque in drey Exemplaren — per Post an Brau-

müller für mich, und lassen sich den Betrag allenfalls gleich dort vergüten; ego hic pagabo.

Vale et favere perge

Tuo

Kopitar.

Wonach trägt Kaubek vor?

20.

Wien den 2. Aug. 1841.

Freund!

Sie schicken mir Bücher, aber ohne Rechnung weder für Jordan, noch für Ihren böhmischen Juristen, noch die Subscription für Jordans Chresthomathie; den Betrag für Normalschulsachen habe ich Ihnen im Oct. 1840 durch Seidel & Braumüller angewiesen. Fac conti chiari, damit wir ins Reine kommen, Schulden sind mir zuwider.

Ihre Iniunctionen wegen der Censur sinds mir kaum verständig (?), da ich Ihnen zehnmal geschrieben, dass ich nicht Censor gewesen, sondern böhmische Vertraute. Man kann in Briefen doch nicht deutlicher sprechen. Auch jetzt censuriere ich nichts Böhmisches. Übrigens aber, seydt Ihr Stockböhmen selbst schuld, wenn man euch nicht traute. Nur der sel. Dobr. verstand es, alles zu sagen, ohne die Deutschen zur Gegenwehr zu zwingen.

Man sagt mir, Sie seyn der polnische Recensent des Hesychius in Orędownik.¹⁾ Wenn man Sie dazu missbraucht hat, so vermisse ich Ihr judicium; denn nicht Sie gewinnen dabey, sondern die zwey Freunde, die sich immer selbst und wechselseitig loben. — Dass Sie von den Freunden verdunkelt werden konnten, liegt zum Theil in Ihrem ewigen Achselzucken, das am Ende es mit beyden Parteyen verdirbt; dann kann P*** besser deutsch und besser lügen. Was Sie selbst lassen ad meliorem clavitiem, lässt er dem Grafen St. richtiger ad majorem rei evidentiam. Vale et sape, rescribe potius et favere perge

aperto objurgatori

Kopitar.

¹⁾ Hanka pripisal: „Weder hab' ich's gesehen“.

21.

Wien den 2. July 1841.

Freund!

Da Herr Jordan, Ihr Schüler und Freund, wohl auch jetzt noch in Prag ist, so könnten wohl Sie, für ihn am vortheilhaftesten, sowohl eine Grammatik für mich bei ihm selbst kaufen und auch auf den 2ten Theil subscribiren. Den Betrag schieke ich, sobald ich ihn weiss. Aber auch ein Lexicon wäre nöthig, da die bisherigen alle so mangelhaft und unkritisch sind. Die lat.-böhm. Orthographie war ein guter Gedanke. In dem Lesebuch sollten wohl auch einige Evangelien — und Bibelstücke in reinerer Sprache und Schreibung mit vorkommen! Also III. soll nach Berlin? Nimmermehr! Was sollte der grösste Geschichtschreiber von Böhmen anfangen ohne den h. Geist III. an der Seite zu haben? Lieber wird er den C**** entbehren, um so mehr, wenn dessen Ressourcen zu P****s Disposition bleiben. Oder hat Österr. den III. für sein Bleiben entschädigt, wie P*** hier suchte bei Alt und Jung? Geben Sie mir einen Wink über diese Dinge, da ich gar nichts von Euch höre. Was macht der Codex Remensis? Warum gebt Ihr nicht die 9000 fres. für Silvestre's Facsimilirung.¹⁾ Der Spass wäre, wenn ich im Kalender h. Prokop fände? III. und P. sagen immer, ich hätte meiner Negation keine Gründe beigegeben: Sed feci omnino für den Kenner, kurz, aber für den ersten Anwurf hinreichend. Boček kann die Originalia Monses nicht wieder finden. Quid si fecit ipse. Aber das niederträchtigste ist doch von allen IIIaffarikianis, dass er von Dobr. den Unterschied *ж* und *г*, *а* und *ia* verlangt, wo ihn Niemand noch wusste; III. weiss ihn noch heute nicht, da er gerade in einer Note das *а* durch *ia* umschreibt. Vale, fave et rescribe veteri amico certoque

Kopitario.

P. S. Lebt Kaubek noch?
Ist Dr. Legis in Prag?

22.

Wien den 3. Oct. 1841.

Freund!

Den Betrag für die Schulbücher habe ich Ihnen am 27ten Oct. 1840 durch Braumüller & Seidel angewiesen, d. h. ich habe die f. 1:36 dort baar bezahlt und Sie mir,

¹⁾ Hanka pripisal: „Wer soll sie geben? Ich hab' sie nicht!“

ich weiss nicht mehr, ob eine (?) Anweisung oder nur Ihr Wort gegeben, dass sie die Auszahlung in Prag anweisen werden. De his tu videris. Meine späteren und grösseren Schulden möchte ich noch ein wenig vermehren, um dann, etwa am 27. Oct. aber d. J. das ganze zu tilgen. Dobrowsky will (in Schlözers Nestor, Theil 5, am Ende) eine bessere Legende¹⁾ von St. Cyrill und Method in Nowikow's altrussischen Bibliothek gelesen haben. Wir haben nur den ersten Theil derselben, wo nichts von Cyrill ist. Ihr habt sie ganz, und vielleicht gar auch die 2te Edition. Könnte ich das fragliche Stück (den Band, der es enthält) auf 14 Tage auf meine Unkosten selbst einsehen, so wäre es das kürzeste und mir liebste Mittel: wo nicht, so bitte ich Sie, mir diese Legende getreu (am besten zeilenweise, weil so die Controlle am sichersten ist) abschreiben zu lassen und baldigst zu überschicken. —

Jemand hat mir gesagt, wenn ich Ганка wäre, liesse ich solche Briefe an mich, wie der von Srezniewski I s m a e l ist, nicht drucken. Ich lachte, sagte ihm aber nicht, dass Sie sie sogar verböhmischen.

Vale, fave et fac, quod peto

Tuo

K.

23.

Wien den 15. Oct. 1841.

Freund!

Ich finde in Dobr.'s Cyrill (II.) p. 123, dass in Pogodins Übersetzung, Tom I^{ten} sich drey Zugaben befinden; da einige von denselben, wo nicht alle, vom Nowikow'schen Artikel verschieden seyn werden, so bitte ich mir auch die abweichenden aus Pogodin's Buche abschreiben zu lassen. Ihr seyd doch viel reicher als wir hier. Oder habt Ihr Pogodins Cyrill doppelt, so wäre es noch kürzer, Ihr überlasset mir eines der Exemplare. — Wusin's Facsimile eines Briefes von Zizka's Kanzley ist doch an Ihrer Bibliothek? aut unde? Er hätte sollen bemerken, woher es genommen.

Vale et fave festinantissimo

Jernejo.

¹⁾ Hanka pripisal: „Ich hab' sie ganz“.

24.

Wien den 31. Oct. 1841.

Freund!

Ihr Pakett habe ich gleich den Tag nach der Ankunft dem Vuk übergeben, der mit den Russen familiärer ist, als ich. Ein paar Tage früher war der alte Gretsch noch hier, sonst hätte er das Cadeau für seinen Sohn und Bulgarin selbst mitnehmen können, wenn er nach Hause ging (was wir nicht wissen, vielmehr glaube ich, er ging nach Italien). Hactenus de his, nur noch eins: ein andersmal thun Sie selbst jedem Pakett ein Enveloppe um mit der Adresse; der Gesandtschaft kann man diese Spende von Papier und Arbeit nicht zumuthen. Für diesmal hat Sie Vuk supplirt.

Ihr Ismail ist ein tüchtiger Lügner: so wie ihm in der Lausitz alte Weiber nach dem Munde reden, so sah er auch im Thal Resia das Haus des ersten Einwanderers aus Rušia! P*** der eben so seinen Mährern vorspricht, was sie dann binnen Jahresfrist zur Sage verarbeiten, hat hier seinen Meister gefunden.

Lesen Sie doch Nadeždin's Artikel im 95ten Band der Wiener Jahrb. Seine Einwendungen sowohl über III. als alles andere darf ich leicht finden: aber neu und interessant sind seine Aufschlüsse über die russischen Dialecte. Er ist ein sehr gelehrter Russe. Russisch ist es Maxim's Einkerkierung für Verbannung auszustehen; Ovid war eigentlicher verbannt, noch wahrer Moreau(?); aber nicht Ipsilandi in Munkatsch oder Theresienstadt.

Für die grosse Mühe der eigenen Copie von Pogodin's Anhang kann ich nur umso inniger danken: aber wenigstens meine alten und jungen Geldschulden trage ich in anliegender Anweisung ab.

Vale et favere perge tuissimo

K.

Meinen Sie den Herrn v. Krěmař unter dem Gestorbenen? Non audieram.

25.

Wien den 21. Nov. 1841.

Freund!

»Seyn S' doch kein so a böhmischer Schädel« heisst es in einem Kasperlstücke (und das komische des

Vorwurfes steigert der Umstand, dass der Acteur, der ihn sagte, Swoboda, selbst ein Böhme war). Ich sagte, Sie sollen hierfür Ihre Pakette für russische Freunde einzeln couvertiren und adressiren, so glauben Sie mich widerlegt zu haben, wenn Sie sagen, Sie schickten es immer unter einem, offenem Couvert ein, damit die Gesandtschaft gleich sehe, dass Sie nichts geheimes schicken. Aber ich bemerke dagegen, dass also die Gesandtschaft an Ihrer Statt die Pakette einzeln couvertiren und noch einmal adressiren muss, damit der Petersburger Kanzleybote sie austragen könne. Bei meinem Verfahren darf sie nur die allgemeine Adresse des Paketts an sich selbst wegwerfen, und höchstens die einzelnen Pakette versiegeln oder die Versiegelung der Petersburger Kanzley anvertrauen: bei dem Ihrigen soll sie Papier für die einzelnen Couverts hergeben und überdies Ihre undechiffriblen Adressen am Einbände da capo auf die neuen Couverts schreiben! Um so gewisser lässt sie alles liegen, ohne es abzusenden, ut fama fert. Aber auch ohne Gefahr ist Ihre Methode indiscret, und mir meine die rechte. Siegeln thu' ich ja auch nicht, bin also eben so') als Sie quoad hoc, nur auch quoad — cetera sind Sie im Fehler. Vis exemplum de illorum incuria? Vor kurzem fragte mich ein Buchhändler, ob ich Bartossay's Gotterbanus kenne, es müsse was Slawisches seyn, weil die Russen darnach fragten. Es kam heraus, dass es B's Cultur des Götterbaumes seyn müsse, worüber zu seiner Zeit Rupprecht in der Wienerzeitung geschrieben hatte. Ich fragte ihn nun darüber im Gasthause, und so kam's heraus, dass seit März d. J. er selbst von Seite des Autors mehrere Ex. zur Ambassade getragen, die wohl noch dort liegen werden, während man neue (?) im Buchladen suchte. Wahrscheinlich ging er hin, um das Ding zu »regeln«, doch hab' ich seit der Zeit nicht mit ihm gesprochen. —

Was nun Ihren Stein betrifft mit der griechischen Grabchrift, so finden Sie in Montfaucon's Palaeographia einen ganz ähnlichen quoad litteras, dessen Alter er nicht genauer bestimmt. An griechischen Inschriften sind wir auch arm. Da Ihre Calyca mit Diis manibus beginnt (Θεῶν κατὰ χειρῶν), so war sie noch Heidin, also wohl vor Constantin. Im Gruterus ist eine Calica aus einer kretischen Inschrift angeführt. So kann auch die Ihrige ein Lobkowitz oder sonst ein Phasanen-Ritter mitgebracht haben, vielleicht schon als Beschwerung für neugemachte Gurken. Historisch wichtiges ist nichts darin, sprachlich viel befremdendes:

1) Nečitljiva beseda.

χάριν μνήμης für μνήμης χάριν, συνβίω für συμβίω, συζήσαντι für συζ.
 — im 2ten φιλομένω fehlt ein ω am Ende. Auch das κατ-
 χθονίους zum Theil abbrev. und zum Theil ausgeschrieben
 fällt auf, alles auf Rechnung des Steinhauers, die noch viel
 ärger schrieben. Sie lesen doch das Ganze: Θεοῖς κατχθονίους.
 Καλύκη φιλομένω (als nom. propr.) χάριν μνήμης ἀνέθηκα συμβίω
 φιλομένω (dilecto) κοινωσμεν ἄβρω. K = Diis manibus. Calyca
 Philumeno gratia memoriae posuit conjugi dilecto etc. Es
 sind liberti, von deren Grabschriften es überall wimmelt.
 Auch über † finden Sie alles in Montfaucon. Ich fand es
 im Fl. codd. sec. XI.

Ihr alter

Kopitar.

P. S. dem H. Prof. Kaubek viel Grüsse von mir und
 Vuk. Seine Rede über die böhmische Sprache und ihr
 Verhältniss zu andern Schwestern wird doch nicht gedruckt
 werden? Šafařík's Slaw. Drucke sind längst gedruckt in
 den Wiener Jahrb., so wie wir nicht auf P.^{***} warteten,
 um Odilo's Importur zu entdecken. Iterum vale. —

Ist Čelakowsky berufen oder nicht? Purkiňe könnte
 das Amt ja auch versehen und zwar auch als Polonist.
 Silvestre soll dem Kaiser Nicolaus seine Abschrift des
 Rheimser Codex geschickt haben! Wenn er und Ostro-
 mir nur bald herauskämen.

26.

Wien 6. Febr. 1842.

Freund!

Mein alter Freund, de Bure in Paris, wünscht sein
 Ex. der Debry'schen Indina (?) zu completiren. Es fehlen ihm:
 Von Indes occidentales

p. III. Chorogr. pavav. provincia, f. etc.	
— XI. Nova Guinea, tabula.	} d. carte
— — Tab. hydrogr. maris australis	
— XIII. Die Landschaft Guiana.	} obl.
— — Das Eyland Cuba.	
— XIV. San Salvador.	

Indes orientales pars XIII. Descriptio chorogr. Indiae
 orient. sive regnum magni Mosoli.

- — regni Chinae.
- von deutschem Text der Bogen X.
 S. 161—168.

Sehen Sie doch, Freund, ob Sie in Prag etwa diese Duplicate auftreiben können, sey's von der deutschen oder der lateinischen Ausgabe. De Bure wird sie gerne gut bezahlen.

Quid novi de codice Remensi? Srezniewski sitzt noch hier, aber Preuss soll in Belgrad seyn. — Wo hat Kollár auf seiner Reise heuer die Niederreissung einer Methodiuscapelle verhindert?

Ihr alter

Kopitar.

VIII. Valentin Vodnik in Jožef Jungmann.

1.

Wohlgebohrner

Hochzuehrender Herr!

Da mein Schwager, H. Ignaz Swietetzky von Czerncitz, Hauptman bei dem k. Regiment Reussplauen nach Laibach abgeht, so kann ich nicht unterlassen ihm einige Zeilen an Eure Wohlgeb. mitzugeben, und ein paar literarische Produkte der czechischen Industrie, die ich bei Hand habe, als einen kleinen Beweis meiner Verehrung zu schicken. So wie ich die slavische Literatur überhaupt liebe, so schätze ich insbesondere Dero Bemühungen um den krainischen Dialekt. Leider! ist hier nichts zu haben. Ich bin daher so frey, Eure Wohlge. zu bitten, meinem Schwager anzuzeigen, wo Ihre Grammatik und Gedichte, dann H. Shupančicz Pegam, und was sonst Gutes existirt, zu haben ist. Auch wünschte ich zu wissen, wie weit Derselben Wörterbuch bereits gediehen ist. Hier wird H. Polkowitsch aus Presburg böhmisch-deutsch-lateinisches Lexicon gedruckt werden, wovon ich die Korrektur übernommen habe. Mein Slownik národnj ist erst bis H. vollendet; denn es ist sehr weitläufig, ungefähr wie das Lindische (pohlnische). H. Dobrowský lässt eine 2te Ausgabe seiner Geschichte der böm. Spr. und Literatur drucken. Herrn Puchmayer Russische Gramatik kömt soeben in Breslau heraus. Also eine russische Gramatik von einem Czechen! Unsere jungen Leute lernen fleissig die slavischen Dialekte. Meine böhmische Chrestomathie für die Humanitätsklassen ist bei dem hiesigen Gubernium, und erwartet das imprimatur. Auch die solideren Wissenschaften finden nach und nach

Bearbeiter unter uns. H. Marek, ein Lokalist (mein Zögling im Böhmischen) hat eine Logik nach Kieseweter beinahe fertig, so wie ein D. Med. H. Presl in Prag eine böhm. Chymie. Dieses schreibe ich Euer Wohlg. weil ich voraussetze, dass die Cultur der böhmischen Slaven Dieselben eben so interessire, wie uns jene der Slowenzen. Ich bin mit tiefer Hochachtung

Euer Wohlgebohren

Verehrer und Freund

Prag den 16. Oktob. 1817.

Joseph Jungmann

der Phil. Dokt. und Prof. der Rhetorik am
akademischen Gymnasium in Prag m. p.

(Original se hrani v arhivu „Slovenske Matice“.)

2.

Laybach den 4. Jänner 1819.

Euer Wohlgeborn.

Herr Professor! Jungmann zu Prag!

Durch Herrn Ignatz Swietetzky, Hauptmann bey Reussnplauen, habe ich von Denselben fünf mir sehr werthe und früher unbekannte litterarische Werke sammt einem Schreiben erhalten. Die Stücke sind: Miliona ztracenj rág, Cicerona Knihy o přátelstvj, Grešetův Papoušek, und Starobylá Skladanie djl prvňj. Was ich gegenwärtig zu erwiedern vermag, sind es meine krainisch-slowenzische Grammatik Pifmenoft (lieber wollte ich sie jetzt Pifmenjza taufen) meine Pefne sa pokufhnjo, und das Turnier zwischen Lamberg und Pegam. Die genannten Pefne und das Turnier habe ich von Germanismen gereiniget, das Turpiet überarbeitet und dem nur im Volksmunde kümmerlich fortlebenden Original möglichst näher gebracht, dann mehrere ganz neue Lieder verfasst; dieses alles bin ich im Begriffe, sammt den Landwehrliedern, in einem Bändchen beyläufig 9—10 Bogen stark im Laufe des Jahres auszugeben, und wenigstens ein Stück an Dieselben zu senden: nur wünsche ich zu vernehmen, auf welchem Wege es am füglichsten wäre uns einander derley Kleinigkeiten zuzumitteln. Bey dem Geschlechts-Artikel des Turniers hat sich Herr Shupanzhizh einer unadelungischen Lizenz bedient. —

Im Jahre 1817 übersetzte ich für den Prof. der Geburtshülfe Johann Mataussek sein deutsches Hebammenbuch, Babifhtvo, in das Slowenzische; der Druck wurde im jüngsten Sommer vollendet, das Buch ist 29½ [Bogen] stark. Da Sie mir sagen liessen keine Theol. oder Medic. Bücher zu schicken, so bestimmte ich [es] nicht zum Übersenden. — Mein Wörterbuch, Befednjik, ist bereits seit Jahren mit der Übersetzung beynahe aller deutschen Wörter des grossen Wörterbuchs von J. Chr. Adelung 4 Bände Medianquartformat Wien bey Wappler 1793, ich erwarte die bestellten Lettern von Wien. — Die jüngst nach Ostern d. J. 1817 hier eröffnete Lehrkanzel Prof. Metelko's der Slowenischen (Slowenzischen) Mundart des Landes zählt viele Zöglinge und verspricht dereinst schöne Früchte. — Wie weit sind gediehen die Lexica von H. Polkowitsch, der Slownjk národnj und Puchmayers Russ. Grammatik etc. etc. und auf welchem bequemsten Wege wird man der Art Werke nach Laybach haben können? — Dobrowsky's Slawin habe ich fünf Hefte, Slowanka zwey Lieferungen, sein Slovo Czechicum; ist davon welche Continuation weiters erfolgt? — Dem H. Jos. Dobrowsky bitte meine hohe Verehrung zu versichern, nur allzusehr finde ich mich noch in der Wiege der Slowenzität, mit ihm Briefe weiters wechseln zu können, mit Ihm, unserem Patriarchen. Jedoch wünschte ich von Ihm zu erfahren, was mit dem (!) dreyn Carentanisch seyn sollenden Münchnisch-Freysingischen Manuscripten geschehen ist, welche H. Kopitar in Kupfer gestochen zu geben versprochen hatte. Zwey davon kamen zu meiner Kunde, vom dritten weiss ich nichts, und Kopitar schweigt.

(Koncept; odlomek menda v ljubljanskem muzeju.)

Bibliografija slovenska.

Slovensko knjištvo od 1. januarja do 31. decembra l. 1898.

Sestavil R. Perušek.

V nastopnem knjigopisu so zabeležene vse količkaj važne knjige in brošure, o katerih sem zvedel, da so ugledale svetlo. Sprejeti so pa tudi tiskopisi brez stalne književne vrednosti. Vendar spisek teh tiskovin ni popoln, ker je težko zvedeti za vsako malo važno stvarco. Oni tiskopisi, katerim nisem mogel zvedeti natančnega naslova, so navedeni v zagradi (oklepajih). Sprejeti so tudi nekateri starejši, doslej še ne zabeleženi tiskopisi. Pri sestavljanju so mi prijazno pomagali posebno gospodje: dr. Fran Simonič, c. kr. kustos dunajske vseučiliške knjižnice, Gustaf Novak, c. kr. gimn. profesor v Gorici, in Janko Košan, c. kr. gimn. profesor v Mariboru, potem gg. profesorji dr. Jakob Sket v Celovcu, Anton Kosi v Celju, M. Cilenšek v Ptujju in g. c. kr. ammanuensis graške vseučiliške knjižnice dr. Ahn, katerim izrekam na tem mestu svojo toplo zahvalnost. Enako zahvaljam gospode imetnike in predstojnike onih tiskarnic in knjigarnic, ki so mi z večo ali manjšo postrežljivostjo sestavili več ali manj natančen spisek tiskopisov tiskanih ali založenih v njih zavodih. Končno se hvaležno spominjam tudi onih gospodov, ki so mi drage volje postregli z uradnim materijalom različnih uradov. Iz Trsta mi je došlo, žal, le neporabno gradivo.

I. Časopisi.

Amerikanski Slovenec. Tower Minn., 1898. Letnik VII. Urednik in založnik V. Rev. Jos. F. Buh. Minn. Izhaja vsak petek. Vel. folio.

Angelček, otrokom prijatelj, učitelj in voditelj. (Priloga »Vrtca«.) Ljubljana, 1898. VI. tečaj. Odgovorni urednik Anton Kržič. Ljubljana. Tiskala Katoliška tiskarna v Ljubljani. 8°. 12 števil.

Brivec (šaljiv list s podobami). Brije trikrat na mesec. Leto IV. V Trstu 1898. 4°. Lastnik Miloš Kamušič, urednik Ivan Dolenc. Izdaja in tiska tiskarna »Eдинosti« (prve tri mesece Dolenčeva tiskarna) v Trstu.

Cerkveni glasbenik. Organ Cecilijanskega društva v Ljubljani. (Izhaja po enkrat na mesec). Letnik XXI. 1898. Odgovorni urednik glasbene priloge Anton Foerster. Zalaga Cecilijino društvo. Tiska R. Milic. V. 8°.

Coetje z vertov sv. Frančiška. Časopis za verno katoliško ljudstvo, zlasti za ude tretjega reda sv. Frančiška. XVII. tečaj. Vrejuje in izdaja P. Stanislav Škrabec, mašnik frančiškanskega reda na Kostanjevici. V Gorici. 1898-99. Hilarijanska tiskarna. Izhaja v nedoločenih obrokih. 12 zvezkov. (Na platnicah nadaljuje o. St. Škrabec razpravo: »Nekoliko slovenske slovnice za poskušnjo«.)

Delavec. Glasilo slovenskih prometnih služabnikov in obrtnijskih delavcev. Izhaja trikrat v mesecu. Trst. 1898. VI. leto. Lastnik lista je strokovno društvo prometnih služabnikov avstrijskih. Lastnika: Bartl in Mihevc. Izdajatelj in odgovorni urednik Josip Zavertnik. Tiskarna Tomasich, Trst via St. Caterine Casa Duma. (Nehal izhajati med letom.) Folio.

Delavec. Rdeči prapor. Geslo: Kdor ne zna svobodno misliti, ne more se boriti za svobodo. — Glasilo jugoslovanske socialne demokracije. Izhaja v Trstu trikrat na mesec. Leto I. Trst. 1898. Lastnik lista: Panek Alojz. Izdavatelj in odgovorni urednik: Stopar Josip. Tiskarna Werk, Via della Zonta. 2. Trst.

Delavski prijatelj. Krščansko-socialen list za delavce na Primorskem. Letnik I. V Gorici. 1898. Delavski prijatelj izhaja vsaki drugi in četrti četrtek v mesecu. Odgovorni urednik in izdajatelj J. Marušič. Lastnik Konzorcij »Primorskega lista«. Tiska Hilarijanska tiskarna. Mali folio.

Deželni zakonik in ukazni list za vojvodino Štajersko. V Gradcu. Leto 1898. Tiska Leykam v Gradcu. 4°. (Izhaja v nedoločenih obrokih. Slov. in nemški.)

Deželni zakonik za vojvodino Kranjsko. XXXVIII. tečaj. Leto 1898. Tiskala Klein in Comp. v Ljubljani. V. 4°. (Izhaja v nedoločenih obrokih. Slov. in nemški.)

- Dolenjske novice.* Izhajajo 1. in 15. vsacega meseca. V Novem mestu. XIV. letnik. 1898. Novomesto. Odgovorni urednik, izdajatelj, založnik in tiskar J. Krajec. 4°.
- Domači prijatelj.* Zabavno-poučna priloga »Mira«. Leto II. V Celovcu. 1898. Lastnik in izdajatelj Gregor Einspieler, župnik v Podkloštru. Odgovorni urednik J. Teršelič. Tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. (Priloga izhaja 10. in 30. dan v mesecu.)
- Dom in svet.* List za leposlovje in znanstvo. V Ljubljani. 1898. Leto XI. Urednik dr. Frančišek Lampe. Zalaga urednik in lastnik. Izhaja dvakrat na mesec. Tiska Katoliška tiskarna. Lex. 8°.
- Domoljub.* Slovenskemu ljudstvu v poduk in zabavo. Izhaja zvečer vsak prvi in tretji četrtek meseca. V Ljubljani. 1898. Letnik XI. Izdajatelj dr. Ivan Janežič. Odgovorni urednik Andrej Kalan. Tiska Katoliška tiskarna. V. 4°.
- Domovina.* V Celji. 1898. Leto VIII. Izhaja vsaki petek v tednu. Lastnina in tisk D. Hribarja v Celji. Odgovoren za tisk Ivan Spindler. Odgovorni urednik in izdajatelj Ante Beg. V. folio.
- Državni zakonik za kraljevine in dežele v državnem zboru zastopane.* XLVII. tečaj. Leto 1898. Založnik c. kr. dvorska in državna tiskarnica na Dunaju. Izhaja v nedoločenih obrokih. 4°.
- Duhovni pastir.* S sodelovanjem več duhovnikov ureduje Alojzij Stroj. XV. letnik. V Ljubljani. 1898. Založba Katoliške bukvarne. Tisk Katoliške tiskarne. V. 8°. 12 zvezkov.
- Edinost.* Glasilo slovenskega političnega društva »Edinost« za Primorsko. »Edinost« izhaja po dvakrat na dan razun nedelj in praznikov. Tečaj XXIII. Trst. 1898. Folio. Izdajatelj in odgovorni urednik Fran Godnik. Lastnik konsorcij lista »Edinost«. Natisnila tiskarna konsorcija »Edinost« v Trstu. Folio. (do 1. aprila Dolenceva tiskarna).
- Gasilec.* Bogu na čast, bližnjemu na pomoč. V Ljubljani. 1898. Izdaja odbor deželne zaveze kranjskih gasilnih društev. Založil odbor zaveze kranjskih gasilnih društev. Tiskala Kleinmayr in Bamberg v Ljubljani. List izhaja poljubno po potrebi v nedoločenem času. (4–6krat na leto, nemško in slov.)

- Glas Naroda*. List slovenskih delavcev v Ameriki. New-York. Leto VI. 1898. Izdajatelj in urednik F. Sakser. Izhaja vsako sredo in soboto. Fol.
- Glasnik*. Krščanski delavci, združite se. V Ljubljani. 1898. Letnik IV. Izhaja 10., 20. in zadnjega dne vsakega meseca. Izdajatelj in odgovorni urednik Ivan Jakopič. Tiska Katoliška tiskarna. 4°.
- Gospodarski glasnik za Štajersko*. Glasilo za kmetijstvo in deželno kulturo. Izdaje c. kr. kmetijska družba štajerska. Nemški uredjuje generalni tajnik ces. svetovalec Friderik Müller. Na slovensko prelaga nadučitelj Jožef Mešiček v Sevnici. Založila štaj. kmetijska družba. Tiska Leykam v Gradcu. 8°. Izhaja vsakih štirinajst dni. 1898.
- Gospodarski list*. Glasilo c. kr. kmetijskega društva v Gorici. Uredjuje: Ernest Klavžar. Izhaja vsaki mesec enkrat na celi pōli. V Gorici. 1898. Leto XVI. 8°. Zal. c. kr. kmetijsko društvo. Tiska Giov. Paternolli. (Priloga »Soče«.)
- Gospodarski list* Uradno glasilo kmetijske družbe za Trst in okolico. Izhaja prvi dan vsakega meseca. Lastnik kmetijska družba za Trst in okolico. Izd. in tiska tiskarna »Ēdinost« v Trstu. Odgovorni urednik Andrej Ćerné. V Trstu. 8°. Leto I. 1898—1899. (Začel izhajati 1. junija 1898.)
- Izvestja muzejskega društva za Kranjsko*. Urejuje Ant. Koblar. Letnik VIII. V Ljubljani. 1898. Izdaje in zalaga »Muzejsko društvo za Kranjsko«. Natisnila J. Blasnikova tiskarna. 8°. (Izhaja po šestkrat na leto v zvezkih.)
- Katoliški obzornik*. Izdaje »Leonova družba«. Urejuje dr. Aleš Ušeničnik. Leto II. V Ljubljani. 1898. Tiska Katoliška tiskarna. V. 8°. (Izhaja štirikrat na leto v zvezkih.)
- Kmetovalec*. Ilustrovan gospodarski list. Uradno glasilo c. kr. kmetijske družbe kranjske. Urejuje Gustav Pirce, družbeni tajnik. V Ljubljani. 1898. Leto XV. 4°. Izhaja 15. in zadnji dan v mesecu. Založba c. kr. kmet. družbe kranjske. Tisk J. Blasnikovih naslednikov v Ljubljani.
- Koroški kmetijski list*. V Celovcu. 1898. Izhaja enkrat na mesec. Izdajatelj J. & R. Bertschinger. Odgovorni urednik Rudolf Bertschinger. Tiskarna J. & R. Bertschinger v Celovcu. 8°.
- Krščanski detoljub*. List za krščansko vzgojo in rešitev mladine. Izhaja štirikrat na leto. Ureduje Anton Kržič.

Letnik X. Ljubljana. 1898. Tisk Kat. tiskarne. Založba Katol. društva detoljubov. 16°. S prilogo »Kako Ti je ime?«

Ljubljanski škofijski list. 1898. Izdajatelj in odgovorni urednik Josip Šiška. Tiskala Katoliška tiskarna. 4°.

Ljubljanski Zvon. Leposloven in znanstven list. Uredil profesor Viktor Bežek. XVIII. leto. 1898. V Ljubljani. (Izhaja po jeden pot na mesec v zvezkih). Izdajatelj in odgovorni urednik Valentin Kopitar. Lastnina in tisk Narodne tiskarne v Ljubljani. V. 8°.

Mir. Izhaja 10., 20. in 30. dan vsakega meseca. V Celovcu. 1898. Leto XVII. Lastnik in izdajatelj Gregor Einspieler, župnik v Podklostru. Odgovorni urednik Iv. Teršelič, Tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. Fol.

Novice gospodarske, obrtniške in narodne. Izhajajo vsak petek. V Ljubljani. 1898. Tečaj LVI. Odgovorni urednik Avgust Pucihar. Tisk in založba: J. Blasnikovi nasledniki. 4°. (Izhajajo po enkrat na teden).

Planinski Vestnik. Glasilo »Slovenskega planinskega društva«. V Ljubljani. 1898. Leto IV. Odgovorni urednik Josip Hauptman. Izdaja in zalaga »Slov. planinsko društvo«. Tiska A. Klein & Comp. v Ljubljani. 8°. (Izhaja vsak mesec enkrat.)

Popotnik. Glasilo zaveze slov. učiteljskih društev. (Izhaja 10. in 25. dne vsakega meseca.) Izdajatelj in urednik M. J. Nerat, nadučitelj. V Mariboru. 1898. Tečaj XIX. Lastnik in založnik »Zaveza«. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru Lex. 8°.

Primorec. V Gorici. 1898. Tečaj VI. Izhaja trikrat na mesec. Izdajatelj in odgovorni urednik Ivan Kavčič. Tiska in zalaga Gor. tiskarna A. Gabršček (odgovoren Ivan Meljavec). Fol.

Primorski list. Poučljiv list za slovensko ljudstvo na Primorskem. Letnik VI. Izhaja vsaki 1., 10. in 20. dan v mesecu. Odgovorni urednik in izdajatelj J. Marušič. Tiska Hilarijanska tiskarna. V Gorici. 1896. Fol.

Rodoljub. Izhaja 1. in 3. soboto vsakega meseca. V Ljubljani. 1898. VIII. leto. Odgovorni urednik dr. Ivan Tavčar. Lastnina in tisk Narodne tiskarne v Ljubljani. Fol.

Slovanska knjižnica. Urejuje in izdaja Andr. Gabršček. V Gorici. Snopič 69—81. (Glej XVII). M. 8°.

- Slovanski Svet.* Na Dunaju. 1898. Letnik XI. Izdajatelj, lastnik in odgovorni urednik Fran Podgornik. Tiskli Bratři Chrastinové ve Valašskem Meziříčí. Izhaja 10. in 25. dan vsakega meseca in sicer na 16 straneh.
- Slovenec.* Političen list za slovenski narod. Izhaja vsak dan izvzemši nedelje in praznike. V Ljubljani. 1898. Letnik XXVI. Izdajatelj dr. Ivan Janežič. Odgovorni urednik Iv. Rakovec. Tisk Katoliške tiskarne v Ljubljani. Fol.
- Slovenka.* Glasilo slovenskega ženstva. Izdajatelj in odgovorni urednik Fran Godnik. V Trstu. 1898. Lastnik konsorcij lista »Edinost«. Natisnila tiskarna konsorcija lista »Edinost«. (Prve tri mesece Dolenčeva tiskarna.) 8°. Letnik II. Izhaja v Trstu kot priloga »Edinosti« vsako drugo soboto.
- Slovenska zadruga.* Glasilo slovenskih posojilnic in gospodarskih zadrug. Izhaja enkrat v mesecu. Izdajatelj in odgovorni urednik Ante Beg. Tiska Dragotin Hribar v Celji. V Celji. 1898. I. leto. — 4°.
- Slovenski Čebelar.* Glasilo »Slovenskega čebelarskega društva« za Kranjsko, Štajersko, Koroško in Primorje s sedežem v Ljubljani. Urejuje Frančišek Rojina. Izhaja po enkrat na mesec in se pošilja udom brezplačno. V Ljubljani. 1898. Letnik I. Odgovorni urednik Avgust Pucihar. Lastnik »Slovensko čebelarsko društvo«. Tisk J. Blasnika naslednikov v Ljubljani.
- Slovenski gospodar.* List ljudstvu v poduk in zabavo. (Izhaja vsak četrtek). V Mariboru. 1898. Tečaj XXXII. Izdajatelj in založnik »Katol. tisk. društvo«. Odgovorni urednik B. Ferk. Tisk tiskarne sv. Cirila. Fol.
- Slovenski list.* Neodvisno slovensko krščansko-socijalno glasilo. V Ljubljani. 1898. Letnik III. Odgovorni urednik Svitoslav Breskvar. Izdajatelj konsorcij Slovenskega lista. Tisk J. Blasnika naslednikov v Ljubljani. (Izhaja v sobotah). V. fol.
- Slovenski Narod.* Izhaja vsak dan zvečer izimši nedelje in praznike. Ljubljana. 1898. XXXI. leto. Izdajatelj in odgovorni urednik Josip Noll. Lastnina in tisk Národne tiskarne. Fol.
- Slovenski Pravnik.* Izdaja društvo »Pravnik« v Ljubljani. Odgovorni urednik dr. Danilo Majaron. XIV. leto. 1898. V Ljubljani. Natisnila Národna tiskarna. 8°. (Izhaja 15. dné vsakega meseca.)

- Soča.* Bog in narod! Izhaja dvakrat na teden v štirih izdanih. Izdaja za deželo in za (mesto) Gorico. Tečaj XXVIII. V Gorici. 1898. Izdajatelj in odgovorni urednik Ivan Kavčič v Gorici. Tiska in zalaga Goriška tiskarna A. Gabršček (odgov. Iv. Meljavec). Fol.
- Svoboda.* Glasilo slovenskih prometnih služabnikov in obrtnijskih delavcev. Z združenimi močmi. Od boja do zmage. Izhaja jedenkrat v mesecu. Trst. 1898. Leto III. Lastnika Bartl in Mihevc. Izdajatelj in odgovorni urednik Josip Zavertnik. Tiskarna Tomasich. Trst via St. Catherine. Casa Duma. (Prenehala meseca marca).
- Svobodni glasovi.* Poučno-zabaven list za slovensko ljudstvo. V Celji. 1898. Leto I. Lastnik, izdajatelj in urednik Rok Drofjenik. Tisk Národne tiskarne v Ljubljani. 8°. (Svobodni glasovi so izhajali po enkrat na mesec.)
- Učiteljski tovariš.* Glasilo slovenskega učiteljskega društva v Ljubljani. Urejujeta Jakob Dimnik in Engelbert Gangl, učitelja v Ljubljani. V Ljubljani. 1898. XXXVIII. leto. Izdajatelj in odgovorni urednik Jakob Dimnik. Lastnik in založnik »Slov. učiteljsko društvo v Ljubljani«. Tiska R. Miličeva tiskarna v Ljubljani. 4°.
- Uradni list c. kr. celjskega okrajnega glavarstva.* 1898. Uradni list izhaja vsako soboto. Izdaja c. kr. celjsko okrajno glavarstvo. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru (nemški in slov.). 4°.
- Uradni list c. kr. okrajnega glavarstva v Brežicah.* Uradni list izhaja v početku 1. in 15. vsakega meseca. Izdaja c. kr. okrajno glavarstvo v Brežicah. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. 4°.
- Venec cerkvenih bratovščin.* Izhaja 24. dan vsakega meseca. II. letnik. Urejuje dr. Frančišek Ušeničnik. V Ljubljani. 1898. Izdaje Katoliška bukvarna. Tiska Katoliška tiskarna. V. 8°.
- Voditelj v bogoslovskih vedah.* Izdajajo profesorji knezoškofijskega bogoslovja v Mariboru. Urejuje Frančišek Kovačič, doktor modroslovja, profesor bogoslovja. Letnik I. V Mariboru. 1898. Tiska tiskarna sv. Cirila v Mariboru. V. 8°. (Izhaja štirikrat na leto. (Priloga: Duhovni sinovi slavne nadžupanije konjiške. Življenjepisne črtice. Nabral M. Slekovec. V Mariboru. 1898. 8°.)
- Vrtec.* Časopis s podobami za slovensko mladino. S prilogo »Angeljček«. V Ljubljani. 1898. Leto XXVIII. Izdaje

društvo »Pripraviški dom«. Urejuje Ant. Kržič. Tiska Katoliška tiskarna v Ljubljani. 8°.

Zakonik in ukaznik za avstrijsko-ilirsko Primorje. Tečaj 1898. V Trstu. Tiskarnica avstrijskega Lloydja. 4°. (Izhaja v nedoločenih obrokih (nemški, ital., slov. in hrv.).

Zgodnja Danica. Katolišk cerkven list. (Danica izhaja vsak petek.) V Ljubljani. 1898. Tečaj LI. Odgovorni urednik Avgust Pucihar. Tiskarji in založniki Jožef Blasnikovi nasledniki v Ljubljani. 4°.

Zgodovinski zbornik. Priloga ljubljanskemu škofijskemu listu. Izhaja v nedoločenih obrokih. Enajsto leto. Ljubljana. 1898. Izdajatelj in odgovorni urednik Martin Pogačar. Tiska Katoliška tiskarna v Ljubljani.

Zora. Glasilo slovenskega katoliškega dijaštva. Zora izide petkrat na leto. Urednik Anton Vadnal, stud. phil. Upravnik Pavel Valjavec, cand. jur. Oblastem odgovoren Fr. Jankovič. Na Dunaju. Tiskarna oo. mehitaristov. Letnik IV. 1898. V. 8°.

Slovenski pisane članke so donášali tudi nekateri hrvaški časopisi, *Hrvatska misao*, *Nova nada*, *Mladost*, *Stenograf* i. d., in česki *Věstnik slovanských starožitností*.

II. Zborniki.

Anton Knezova knjižnica. Zbirka zabavnih in poučnih spisov. Izdaja »Slovenska Matica«. V. zvezek. V Ljubljani. Tisk Národne tiskarne. 1898. 8°. 209 str.

Kazalo: Fr. Ks. Meško: Slike in povesti. Fr. Levec: Strelav Popotnik. Knjižnozgodovinska črtica. Anton Medved: Vzori. Na deželi. Fr. Levec: Ob stoletnici Janeza Vesela Koseskega.

Dejanje svetega Detinstva. V poduk malim in odraščeni. XVIII. zvezek. V Ljubljani. 1898. Samozaložba. Natisnila Katoliška tiskarna. 16°. 72 str.

Drobtinice. XXX. letnik. Uredil dr. Frančišek Lampe. Založila Katoliška družba za Kranjsko. V Ljubljani. 1898. Natisnila Katoliška tiskarna. V. 8°. 200 str.

Vsebina: Teotim ail o ljubezni božji. Tretja in četrta knjiga. Življenjepisi; Peter Urh, dr. Anton Jeglič, dr. Leonhard Klofutar, dr. Andrej Čebašek, Devica orleanska. Različne stvari.

Izvestja muzejskega društva za Kranjsko. (Glej I.)

Knjižnica Družbe sv. Cirila in Metoda. Na svetlo daje in zalaga družba. XII. zvezek. Franc Jožef I. cesar avstrijski. V Ljubljani. Tisk J. Blasnika naslednikov. 1898. 8°. 78 str. (Nov natisek.)

XIV. zvezek. Andrej baron Čehovin. (Glej IX. in XIX.)

Letopis Slovenske Matice za leto 1898. Uredil Anton Bartel. Založila in izdala Slovenska Matica. V Ljubljani. Natisnila Národna tiskarna. 1898. 8°. 350 str.

Vsebina: Ivan Vrhovec: Meščanski špital (Doneski h kulturni zgodovini ljubljanskega mesta.) Dr. Fr. Vidic: Nekaj o razmerju slovenskih Trubarjevih spisov k protestantskim hrvatskim knjigam. Ivan Steklasa: Ivan Turjaški, krajiški zapovednik. L. Pintar: Slovarski in besedoslovni paberki. Ivan Bernik: Duševna izobrazba človeštva in žensko vprašanje. Ivan Vrhovec: Veliki šenklaški zvon v Ljubljani — čigav je? R. Perušek: Biblijografija slovenska. E. Lah. Letopis Matice slovenske.

Pedagogiški letnik. (Glej VII. a.)

Pomladni glasi, posvečeni slovenski mladini. S štirimi slikami. 8. zvezek. Uredil in založil Jan. Ev. Zoré. V Ljubljani. Tiskala Katoliška tiskarna. 1898. M. 8°. 144 str. (Glej VII. c.)

Povesti slovenskemu ljudstvu v poduk in zabavo. Zbral in uredil Andrej Kalan, urednik »Domoljubu«. V Ljubljani. 1898. Založilo Tiskovno društvo. Tisk Katoliške tiskarne. Dobiva se v Katoliški bukvarni. XI. zvezek. 8°. 192 str. (Glej XIX.¹)

Slovanska knjižnica. Urejuje in izdaja Andrej Gabršček. Snopič 69.—81. M. 8°. V Gorici. Tiska in zalaga Goriška tiskarna A. Gabršček. 1898. (Glej I. in XVI.)

Z. 69.—72. V Petrograd. (Glej XI.)

» 73.—74. Strahomir. (Glej XVII.)

» 75.—76. Na bojišču. (Glej XVII.)

» 77. Beračica. (Glej XVII.)

» 78.—81. Na razstanku. (Glej XVII.)

Slovenske Večernice za pouk in kratek čas. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 51. zvezek. V Celovcu. 1898. Tiskarna družbe sv. Mohorja. M. 8°. 128 str.

Kazalo: Dr. Jožef Muršec. (Životopis. Spisal J. G. Vrbanov.) O, Bog, o Bog, kak' srečen sem. (Pesem. Zložil dr. J. Muršec.) Strašen božični večer. (Povest. Spisal Žaljski.) Blaga srca. (Pesen. Zložil A. Medved.) Tema in luč. (Povest iz Kristusovih časov. Spisal F. S. Šegula.) Na Vrhovju. (Povest. Spisal A. Koder.) Stekleni most. (Nár. pripovedka. Zapisal J. Krenčnik.) — (Glej XIX. in XVI.)

¹) Primeri lanjsko biblijografijo.

Zabavna knjižnica. Založila in na svetlo dala Slovenska Matica. XI. zvezek. Cirkniško jezero. V Ljubljani. 1898. Tiskala J. Blasnikova tiskarna. 8°. 107 str. (Glej XI.)

Zabavna knjižnica za slovensko mladino. Urejuje in izdaja Anton Kosi, učitelj v Središču. VII. zvezek. V Ljubljani. 1898. Samozaložba. Natisnila Katoliška tiskarna. M. 8°. (Glej VII. c.)

Zabavni listi za slovensko mladino. Izdaja društvo za zgradbo učiteljskega konvikta v Ljubljani. Ureja E. Gangl. I. zvezek. Pri stricu. Povest, spisal Ivo Trošt. V Ljubljani. Tiska in zalaga Rudolf Milic. 1898. 8°. 111 str. (Glej VII. c.)

III. Bogoslovna dela.

a)

Kristusovo življenje in smrt. Spisal dr. Štefan Kocjančič. I. del. I. snopič. (Nov natisek.) Izdala družba sv. Mohorja v Celovcu. Tiskala tiskarna družbe sv. Mohorja. 4°. 10 pol.

Življenje svetnikov. Spisala dr. J. Rogač in M. Torkar. 4. snopič in 9. snopič. (Nov natisek.) Izdala družba sv. Mohorja v Celovcu. Tiskala tiskarna družbe sv. Mohorja. V. 8°. 14¹/₂ + 15 pol.

Zgodbe svetega pisma. Slovencem priredil in razložil dr. Frančišek Lampè. 5. snopič. (Str. 481.—608.) Izdala in založila družba sv. Mohorja v Celovcu. 1898. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja. 4°.

Kateheza. Spisal Jožef Kragelj, dekan v Tolminu. II. zvezek. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. V. 8°. 132 str.

Pridiga po dovršeni posvetitvi nove farne cerkve sv. Križa v Poličanah. Govorili prem. knez in škof lavantinski dr. Mihael Napotnik dne 30. julija 1896. Z dvema podobama. Nova farna cerkev in dvostolpa cerkvica na pokopališču. Veliki oltar nove cerkve. V Mariboru. 1898. Založil pisatelj. Natisnila tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 8°. 21 str.

(*Pridiga v romarski cerkvi Marijini na sv. Gorah.*) Govoril Janez Gajšek, župnik v Št. Vidu pri Ponikvi. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. (1898.) 4°. 4 str.

Jeremija. Na Dunaju. 1898. Založila britanska in inozemska svetopisemska družba. 12°. 104 str.

Kako Ti je ime? ali Vzorno življenje naših svetih priprošnjikov v nebesih za mladino. I. Sv. Anton Padovanski. V Ljubljani. 1898. Založilo Katoliško društvo detoljubov. Tisk Katoliške tiskarne. 16°. 48 str. (Nov natisek).

Kako Ti je ime? ali Vzorno življenje naših svetih priprošnjikov v nebesih za mladino. IV. Sv. Frančišek Saleški. V Ljubljani. 1898. Založilo Katoliško društvo detoljubov. Tisk Katoliške tiskarne. 16°. 36 str.

Zgledi bogoljubnih otrok iz vseh časov krščanstva. III. del. Spisal in založil Anton Kržič. Tretji natis. V Ljubljani. (1898.) Tiskala Katoliška tiskarna. 8°. 170 str.

Nauk o svetem detinstvu. Na svetlo dalo vodstvo svetega detinstva za slovenske pokrajine. Z dovoljenjem..... ljublj. knezoškofijstva. Založilo vodstvo. Natisnila Katoliška tiskarna. 1897. 16°. 31 str.

Svete zgodbe za male otroke. Sostavil Anton Kržič. Drugi natis. (Z dovoljenjem..... ordinarjata v Ljubljani in Mariboru). Uporabo v slovenskih ljudskih šolah je dovolilo ministerstvo za uk in bogočastje 5. avg. 1898. št. 17543. V Ljubljani. 1898. Založilo Katoliško društvo detoljubov. (Natisnila Kat. tiskarna.) M. 8°. 46 str.

Otrok Marijin, pravilnik in obrednik za Marijine družbe. Priredil Frančišek Bleiweis, prednik Marijine družbe v Škofji Loki. 1898. Založila deklinška Marijina družba v Škofji Loki. Tisk Katol. tiskarne v Ljubljani. 16°. 151 str.

Družba vednega češčenja presvetega Rešnjega Telesa in v podporo ubožnih cerkev v Lavantinski škofiji. Deveti natis. V Mariboru. 1898. Založila bratovščina. Tisk tiskarne sv. Cirila. M. 8°. 47 str.

Pastirski list kneza-nadškofa in metropolita Goriškega Jakoba. V Gorici. 17. junija 1898. Tisk. Hilarijanska tiskarna. 4°. 15 str.

(*Pastirski list*) Anton Bonaventura, po božji in apostolskega sedeža milosti škof ljubljanski vsem vernikom svoje škofije mir in milost od Gospoda Očeta in Gospoda našega Jezusa Kristusa! Katoliška tiskarna v Ljubljani. (1898.) 4°. 19 str.

Pastirski list kneza in škofa celovškega. (1898.) Tisk družbe sv. Mohorja v Celovcu. 4°. 8 str.

Pastirski list avstrijskih škofov. (1898.) Natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. 4°. 16 str.

Pastirski list postni in postna postava za leto 1898. Mihael po božji milosti in po božjem usmiljenju knez in škof lavantinski mnogočastiti duhovščini in vsem ljubim vernikom svoje škofije pozdrav, blagoslov in vse dobro od Boga očeta in Boga Sina v edinosti sv. Duha. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. 4°. 26 str.

Pastirski list o češčenju presvetega Srca Jezusovega s posrečevalno molitvijo. Mihael po božji milosti in po božjem usmiljenju knez in škof lavantinski itd. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. 1898. 4°. 6 str.

b) Molitveniki.

Apostoljstvo molitve. Natisnila J. Blasnikova tiskarna. Založila podružnica bratovščine. 16°. 4 str.

Gorečnica naše gospé presvetega srca. Izdelano za Slovence (sic!) poleg francoskega »La zélatrice«. S privoljenjem visokočastitega škofijstva Ljubljanskega. Drugi natis. V Ljubljani. Samozaložba. Natisnila Katoliška tiskarna. 1898. 16°. 56 str.

Jezus in Marija, moja ljubezen ali nauki in molitve za pobožne kristjane. Spisal Janez Volčič, duhoven lj. knezoškofijstva. Deveti natis. V Ljubljani. 1898. Prodaja založnik M. Gerber, bukvovez. Tiskal R. Milic v Ljubljani. 16°. 446 str.

Mali duhovni zaklad ali kažipot katoliškemu kristjanu v pravo nebeško domovino. Sestavljen iz drugih od visokočastitega ljublj. knezoškofijstva dovoljenih molitvenikov. Priredil G. H. M. Wimperk. Tiskal in založil J. Steinbrenner. (Brez letnice.) 24°. 448 str.

Marija, varhinja nedolžnosti. Molitvena knjiga za mladino. Spisal Karol Čigon, duhoven Goriške nadškofije z dovoljenjem knezonadškofijskega ordinarijata. V Gorici. 1898. Založil J. Steinbrenner na Českem (Winterberg). 24°. 255 str.

Milostni Jezušček v Cerkvi »Marije od zmage« v Pragi in njegovo češčenje. P. Herman Koneberg, reda sv. Bene-

dikta. Poslovenil P. Hijacint Šega, reda manjših bratov. Druga popravljena in pomnožena izdaja. V Ljubljani. 1898. Založil frančiškanski samostan. Natisnili Blasnikovi nasledniki, 16°. 150 str.

— Isto v manjši izdaji. 128 str.

Molimo, ali najpotrebnejši nauki o molitvi. I. Kako? V Ljubljani. 1898. Izdalo Katoliško društvo detoljubov. Tisk Katoliške tiskarne. 16°. 36 str. (Krščanski detoljub. 1898. X. priloga.)

Molitvena družba večnega križevega pota pri oo. frančiškanih v Novem mestu. Samozaložba. Tiskal J. Krajec v Novem mestu. 1898. 16°. 16 str.

Najboljša mati. Molitvenik za otroke Marijine. Priredil Frančišek Bleiweis, prednik Marijine družbe v Škofji Loki. 1898. Tisk Katoliške tiskarne v Ljubljani. 16°. 151 str.

Nebesa naš dom. Molitvena knjiga. Spisal Karol Čigon, duhoven goriške nadškofije. Z dovoljenjem knezonadškofijskega ordinarijata. Winterberg. Tisk in naklad J. Steinbrennera. 16°. 384 str. (Brez letnice).

Osem ur pred Jezusom v Zakramentu ljubezni. Iz večje knjige »Večna molitev« P. J. Walserja O. S. B. Z dovoljenjem ljub. knezoškofijstva. V Ljubljani. Tiskala Katoliška tiskarna. 1898. 12°. 223 str.

Otrokova pobožnost. Molitvena in poučna knjižica za mladino in odrasle pobožne katoliške kristjane. Iz nemške od preč. knezoškofijstva dovoljene molitvene knjige poslovenil M. H. Tiskal in založil J. Steinbrenner. Wimberk. 32°. 192 str. (Brez letnice.)

Pobožni otrok. Vsakdanje molitve in pesmi. J. S. katehet. V Ljubljani. 1898. Založila »Narodna šola« v Ljubljani. Tiskala Katoliška tiskarna. 16°. 136 str.

Premišljevanje o življenju našega Gospoda Jezusa Kristusa za vse dneve celega leta. Spisal o. Brunon Vercauysse, duhovnik D. J. Po trinajsti francoski izdaji preložili lavantinski bogoslovci. II. zvezek. Od dné 1. malega srpana do dné 31. grudna v Mariboru. 1897. Tisk in zaloga tiskarne sv. Cirila. 12°. 561 + XIV. str. (Tisk dovršen l. 1898.)¹⁾

¹⁾ Glej bibliografijo za leto 1897.

- Skrbi za dušo.* Molitvena knjiga za pobožne Slovence. Spisal Karol Čigon, duhoven goriške nadškofije. II. pomnožena izdaja. Z dovoljenjem Goriškega nadškofijstva. Natisnil J. Steinbrenner v Winterbergu na Češkem. 24°. 512 str. (1898.)
- Spomin na prvo sveto mašo,* katero je daroval velečastni gospod Ivan Markošek na Teharjih dné 7. avgusta 1898. (Slavnostna pridiga govoril Janez Gajšek, župnik v Št. Vidu pri Ponikvi. Tiskala tiskarna sv. Cirila v Mariboru. (1898.) V. 4°. 4 str.
- Sveta ura.* Popolna molitvena knjiga za pobožne Slovence ali Kažipot pobožnemu katoliškemu kristjanu v pravo nebeško domovino. Z dovoljenjem knezonadškofijskega ordinarijata. Vimperk. Natisnil in založil J. Steinbrenner. 24°. 384 str. (1898.)
- Škapulir Marijinih sedem žalosti* ali črni škapulir. Tisk J. Blasnika naslednikov. 24°. 20 str. (Brez letnice.)
- Ura molitve* v počeščenju svetih ran in predrage krvi našega gospoda Jezusa Kristusa. Z dovoljenjem ljublj. knezoškofijstva. V Ljubljani. 1898. V zalogi »Družbe v počeščenje drage krvi Jezusa Kristusa«. Tisk J. Blasnikovih naslednikov. 24°. 54 str.
- Večna molitev pred Jezusom v Zakramentu ljubezni.* Po tretjem natisu nemške knjige P. J. Walserja. O. S. B. priredili za slovensko ljudstvo ljubljanski bogoslovci. Z dovoljenjem ljublj. knezoškofijstva. V Ljubljani. 1895. Založil J. Flis. Tisk Katoliške tiskarne. 16°. 624 str. (Nov natisek?)
- Venec pobožnih molitev in svetih pesmi* za očitno in domačo službo Božjo bogoljubnih kristijanov. Spisal duhovnik lavantinske škofije (Lavrencij Herg). Sedmi pomnoženi natis. Z radovoljnim pohvalnim dovoljenjem knezoškofijskega lavantinskega ordinarijata V Mariboru. 1898. Založilo Katoliško tiskovno društvo. Tisk tiskarne sv. Cirila. 12°. 416 str.
- Venec svetih pesmi* za očitno in domačo službo Božjo bogoljubnih kristijanov. Sedmi natis. Z dovoljenjem Lavantinskega knezoškofijstva. V Mariboru. 1898. Založilo Kat. tiskovno društvo v Mariboru. Tisk tiskarne sv. Cirila. 12°. 315 str.
- (*Voditelj v sveta nebesa.* Molitvena knjiga. Založil Hager v Aschachu. Natisnil W. Blanke v Ptuj.) 16°.

Vodnik v nebesa. Bukvice molitev in lepih naukov za manjšo in večjo mladost, kakor tudi za odraščene ljudi. Poleg nemških bukvic P. Egidija Jajsa. V Ljubljani. 1898. Založil J. Giontini. Tisk J. Blasnikovih naslednikov. 24°. 318 str.

Vrtec nebeški ali molitvene bukvice za pobožne kristjane. Izpisal iz svojega »Vrta nebeškega« Janez Volčič, duhoven ljubljanske škofije. Z dovoljenjem visokoč. Ljubljanskega škofijstva. Deveti pomnoženi natis. V Ljubljani. 1898. Prodaja založnik M. Gerber, bukvovez. Tiskal Dragotin Hribar v Celji. 16°. 430 str.

P. Kalist Heric, gvardijan in predsednik Marijine družbe. O Marijin otrok, čuj in beri. (Maribor. 1898.) 12°. 4 str.

c) *Knjige cerkvenozgodovinske vsebine.*

Božja pot Marije pomočnice na Brezjah. Spisal dr. Jožef Gruden, bivši zakristan. V Ljubljani. 1898. Založilo cerkveno predstojništvo. Tiskala Katoliška tiskarna v Ljubljani. 16°. 97 str. (Zgodovinsko-topografske in pobožne vsebine).

Mati Božja Bistriška. Kratak popis bistriške božje poti. Poleg hrvatske, po duhovni oblasti potrjene knjižice, posnel P. Ladislav. Tiskal in založil J. Krajec. Novomesto. 16°. 52 str. (Zgodovinske in pobožne vsebine.)

V Marijinem Celju. Zgodovinske in potopisne črtice. Spisal in izdal s pridigami, katere je imel v Marijinem Celju dr. Ant. Medved, c. kr. profesor v Mariboru. V Mariboru. 1898. Založilo Katoliško tiskovno društvo. Tiskala tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 12°. 173 + II. str.

Cerkveni listi: Angeljček, Cerkveni glasbenik, Cvetje z vrtov sv. Frančiška, Duhovni pastir, Katoliški obzornik, Krščanski detoljub, Ljubljanski škofijski list, Venec cerkvenih bratovščin, Voditelj v bogoslovskih vedah, Zgodnja Danica.

Različni katekizmi. (Glej VII. b)

IV. Dela spadajoča v krog državnega in pravnega znanstva, politike in narodnega gospodarstva.

Ponatisek uvodnih členov in pa poglavja I., V. in VI. zakona z dné 25. oktobra 1896. l. (drž. zak. št. 20) o neposrednih osebnih davkih. Cena 10 kr. Na Dunaju. Tiskala in

založila c. kr. dvorna in državna tiskarnica. 1897. 8°. 69 str.

Novi sodni zakon v pravnih in izvršilnih rečeh. Spisal ljudstvu v poduk dr. Treo, odvetnik v Postojni. Založilo in izdalo »Politično in gospodarsko društvo za Notranjsko« v Postojni. Tiskal R. Šeber v Postojni. 8°. 44 str.

Obravnave deželnega zbora kranjskega v Ljubljani od 28. decembra 1897. do 28. februarja 1898. (Po stenografičnih zapisnikih.) 39. zvezek. Založil deželni odbor kranjski. Tisk Milicev. 1898. 4°. — 509 + 574 str. (nemško in slov.)

Poročilo o delovanji kranjskega deželnega zbora za dobo od 1. januarja do konca septembra 1897. Založil deželni odbor kranjski. Natisnil A. Klein & Comp. v Ljubljani. 8°. 212 str. (nemško in slov.)

Na potu v pogubo. (Narodna tiskarna.) 4°. 1 str. (Okrožnica trgovcem narodnogospodarske vsebine.)

Slovinci in mednarodni promet. Migljaji iz Egipta slovenskim rodoljubom v domovini. Spisal dr. Karol Pečnik, zdravnik v Aleksandriji. V Gorici. 1898. Tisk. in zal. Goriška tiskarna A. Gabršček. M. 8°. 63 str. (Ponatis iz »Soče«.)

Zapisnik o redni seji trgovske in obrtniške zbornice za Kranjsko v Ljubljani dne 29. julija 1898. M. 8°. 27 str. (Brez letnice in tiskarja [J. Blasnik]).

Za vseučilišče v Ljubljani. Spomenica. Izdal dr. Danilo Majaron. Izkupiček je namenjen »Naši straži«. V Ljubljani. 1898. Samozaložba. Tiskali J. Blasnikovi nasledniki. 8°. 32 str.

Šol nam dajte! Spisal D. L. Selski. Ponatis iz »Slovenskega Lista«. Ljubljana. 1898. Tisk J. Blasnikovih naslednikov. 12°. 28 str.

Politični listi: Amerikanski Slovenec, Delavec, Rdeči Prapor, Delavski prijatelj, Dolenjske Novice, Domoljub, Domovina, Edinost, Glas Naroda, Glasnik, Koroški kmetški list, Mir, Novice, Primorec, Primorski list, Rodoljub, Slovanski svet, Slovenec, Slovenski gospodar, Slovenski list, Slovenski Narod, Soča, Svoboda.

Pravoslavni list: Slovenski pravnik.

Socijološki listi: Sestavke so prinašali razen drugih političnih in leposlovnih časopisov tudi posebno: Delavec, Rdeči

Prapor, Delavski prijatelj, Glasnik, Svoboda, Katoliški obzornik.

Zakonarski listi: Deželni zakonik in ukazni list za vojvodino štajersko, Deželni zakonik za vojvodino Kranjsko, Državni zakonik, Uradni list celjskega glavarstva, Uradni list c. kr. okrajnega glavarstva v Brežicah, Zakonik in ukaznik za avstr. ilirsko Primorje.

V. Zdravoslovna dela.

Domači Zdravnik, po naukih in izkušnjah župnika Kneippa. Za vsakdanje potrebe našega ljudstva sestavil Valentin Podgorc, duhovnik krške škofije. Drugi popravljeni natis. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1898. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. 8°. 192 str.

O jetiki, sušici ali deri. Spisal dr. Anton Pogačnik, zdravnik v Gorici. Novo mesto. 1898. Založil pisatelj. Tiskal J. Krajec. 8°. 44 str. (Cena 25 kr. po pošti 28 kr. Knjižica se dobiva pri lastniku Janku Lebanu, nadučitelju v Trebelnem pri Mokronogu.)

Uredba ogledovanja mrličev na Štajerskem. V Gradcu. Tiskal Leykam. 1897. 8°. 59 str. (slov. in nemško. Ponatis iz deželnega zakonika in uradnega lista za vojvodino Štajersko. 1897.)

VI. Modroslovna dela.

Sestavki v *Katoliškem Obzorniku*, *Letopisu Matice slov.*

VII. Vzgojeslovna dela.

a) teoretsko-vzgojeslovne knjige.

Metodika zemljepisnega pouka. Spisal Fr. Orožen, profesor na c. kr. učiteljišču v Ljubljani. Drugi pomnoženi natis. Z 12 slikami in 13 zemljepisnimi obriski..... V Ljubljani. 1898. Natisnil in založil Rudolf Milic. 8°. 71 str.

Risanje brez stigem. Poročal nadučitelj K. Simon pri okrajni učiteljski konferenciji v Ribnici dne 30. junija 1897. Založila okrajna učiteljska knjižnica Ribnica - Lašče. Tiskal R. Šeber v Postojni. 8°. 8 str.

Slavnostni Pedagogiški letnik. 1898. V spomin in proslavo petdesetletnega vladarstva cesarja Frančiška Jožefa I. Izdalo in založilo »Pedagogiško društvo v Krškem«. S sliko in prilogo. V Ljubljani. 1898. Natisnila Narodna tiskarna. V. 8°. 252 str.

Vsebina: J. Ravnikar: Naš cesar Fr. Jožef I., H. K.: Stvarna in slovnična obravnava berila: Cesar Franc Jožef I. —z—: Odlični hrvaški in srbski pedagogi. Prof. Jerovšek: O porabi modelov pri risanju. J. L.: Pogled na slovensko pedagogiško polje. —a—: Donesek k strokovni terminologiji. J. B.: Poročilo delovanja Pedagogiškega društva od l. 1896—1898.

Šola v boju proti pijančevanju. (Po spisu: Wie kann durch die Schule dem zur Unsitte gewordenen Missbrauche geistiger Getränke entgegengewirkt werden? Preisgekrönte Studie von Victor von Krauss, z dovoljenjem društva »Österr. Verein gegen Trunksucht«, prosto poslovenil Fr. G. V Pulju. Tiskala Narodna tiskarna A. Gabršček. 1898. M. 8°. 39 str.

Šolsko poročilo o stanju ljudskega šolstva okraja sežanskega v letu 1897.—1898. Sestavil c. kr. okrajni šolski nadzornik M. Kante. V Gorici. 1898. Založil c. kr. okrajni šolski svet v Sežani. Tisk. Goriška tiskarna A. Gabršček. 8°. 27 str.

Šol nam dajte. Glej IV.

Za vseučilišče. Glej IV.

b) učbeniki.

Mali katekizem ali krščanski nauk. Izvirnik potrdili vsi avstrijski škofje, zbrani na Dunaju dne 9. aprila 1894..... V Ljubljani. 1898. Tiskala Katoliška tiskarna. Založilo knezoškofijstvo ljubljansko. 8°. 68 str.

Srednji katekizem itd. 192 str. (z letnico 1897).

Veliki katekizem. itd. 224 str. (z letnico 1897).

Mali katekizem ali krščanski nauk. Izvirnik potrdili vsi avstrijski škofje zbrani na Dunaju dne 9. aprila 1894..... V Celovcu. 1898. Natisnila in založila tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. 8°. 68 str.

Srednji katekizem itd. 192 str.

Veliki katekizem itd. 224 str.

Veliki katekizem ali krščanski nauk. Izvirnik potrdili vsi avstrijski škofje, zbrani na Dunaju dne 9. aprila 1894.

Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. V Celovcu. 1898. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohorja v Celovcu. 8°. 224 str.

Sveti Listi, Berila in Evangeliji za nedelje in praznike celega leta in vse dni posta z navadnimi molitvami pri službi Božji. (Pregledana in popravljena izdaja.) Velja 1 krono. Na Dunaju. V ces. kralj. založbi šolskih knjig. 1898. 8°. 344 str.

Začetnica za slovenske ljudske šole. Sestavila Janez Koprivnik in Gabrijel Majcen. (Tiskana brez premene kakor leta 1897.) Na Dunaju. V ces. kralj. založbi šolskih knjig. 1898. Natisnil Karel Gorišek na Dunaju. 8°. 96 str.

Drugo berilo in slovnica za obče ljudske šole. (Tretje šolsko leto.) Sestavila M. Josin in E. Gangl, učitelja v Ljubljani. Cena vezani knjigi 40 kr. V Ljubljani. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1898. 8°. 220 str.

Drugo berilo in slovnica za obče ljudske šole. (Tiskano brez premene kakor l. 1897.) Na Dunaju. V ces. kralj. založbi šolskih knjig. 1898. Natisnil Karel Gorišek na Dunaju. 8°. 190 str.

Četrto berilo za obče ljudske in nadaljevalne šole. (S podobo našega svetlega cesarja.) Sestavil Peter Končnik. (Tiskano brez premene kakor leta 1897. Na Dunaju. V ces. kralj. založbi šolskih knjig. 1898. Natisnil Karel Gorišek na Dunaju. 8°. 303 str.

Druga nemška slovnica za obče ljudske šole. (Tiskana brez premene kakor leta 1897.) Na Dunaju. V ces. kralj. založbi šolskih knjig. 1898. Natisnil Karel Gorišek na Dunaju. 8°. 190 str.

Praprotnikov mali šolski besednjak slovenskega in nemškega jezika. Šesti natis. Obširno pomnožil in popravil Jakob Dimnik, učitelj na II. mestni peterorazredni deški ljudski šoli v Ljubljani. Ljubljana. Tiskala in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1898. 8°. 227 str.

Računica za obče ljudske šole. Izdaja v treh delih. Druga stopnja. Spisal dr. Fr. vitez Močnik. (Tiskano brez premene kakor leta 1897.) Na Dunaju. V ces. kralj. založbi šolskih knjig. 1898. Natisnil Karel Gorišek na Dunaju. 8°. 99 str.

Slavček. Zbirka šolskih pesmi. Uglasbil Anton Nédved, c. kr. učitelj godbe. Tretja stopnja. Tretji natis. Cena 30 kr. V Ljubljani. Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. M. 8°. 80 str. (Ponatis z letnico 1896).

Štirideset napevov za šolske pesmi v Koprivnik-Majcenovi začetnici. (Glej XVIII).

Osnovni nauki fizike in kemije za meščanske šole. V treh stopnjah. Spisal Andrej Senekovič, c. kr. gimn. ravnatelj. I stopnja. V berilo je vtisnenih 52 slik. Drugi stvarno neizpremenjeni natis. Cena vezani knjigi 1 K. 20 h. V Ljubljani. Tiskala in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fedor Bamberg. 1898. 8°. 90 str.

Latinske vadbe za prvi gimnazijski razred. Sèstavil Fr. Wiesthaler, c. kr. ravnatelj. I. del. III. natisek. V Ljubljani. Tiskala in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 8°. 157 str.

Aritmetika za nižje gimnazije. Spisal Bl. Matek, c. kr. gimnazijski profesor v Mariboru. Drugi del. V Ljubljani. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1898. 8°. 141 str.

Prirodopis rastlinstva. Za nižje razrede srednjih šol spisal Alfonz Paulin, profesor c. kr. višje gimnazije v Ljubljani. S 308 podobami. V Ljubljani. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1898. 8°. 267 str.

Slovenska stenografija. (Sostav Gabelsbergerjev). Priredil F. Magdič, profesor v p. Zagreb. 1898. Tisk in litografija Jul. Hühna v Zagrebu. V. 8°. 32 + 33 str.

c) Knjige za mladino.

Cenetova mati. Cvetke na materin grob. Spisal hvaležni sin Ivan Podboj, župnik. Ljubljana. 1898. Založila Katoliška družba detoljubov. Tiskala Katoliška tiskarna. 16°. 39 str.

Na različnih potih. Povest primerna dečkom od 11. do 14. leta. Nemški spisal Franc Frisch. Za Slovence priredil Janko Leban, nadučitelj na Trebelnem pri Mokronogu. V Ljubljani. 1898. V založbi in na prodaji pri Janezu Giontiniju, knjigarju. 16°. 80 str. (Natisnila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani.)

- Priповедke za mladino.* II. zvezek. Spisal Fr. Hubad. Drugi natis. V Ljubljani. 1898. Založil in prodaja Janez Giontini. Tiskal V. Blanke v Ptuj. M. 8°. 91 str.
- Pri stricu.* Povest. Spisal Ivo Trošt. Izdalo Društvo za zgradbo učiteljskega konvikta v Ljubljani. V Ljubljani. Natisnil in založil Rudolf Milic. 1898. 8°. 111 str. (Glej II. Zabavni listi za slov. mladino.)
- Sto narodnih legend.* Slovenski mladini in preprostemu ljudstvu v pouk in zabavo nabral in priredil Anton Kosi. V Ljubljani. 1897 (na platnicah 1898). M. 8°. Izdal in založil J. Giontini. 234 str. Tiskarna R. Miličeva v Ljubljani.¹⁾
- Naš cesar.* (Glej IX.)
- Andrej baron Čehovin.* (Glej IX.)
- Franc Jožef I.* (Glej IX.)
- Cesarica Elizabeta.* (Glej IX.)
- Naša cesarica Elizabeta.* (Glej IX.)
- Pedagogijski listi: *Angeljček, Krščanski detoljub, Vrtec.* — *Popotnik, Učiteljski tovariš.*
- Pedagogijski zborniki: *Dejanje sv. detinstva, Pomladni glasi, knjižnica družbe sv. Cirila in Metoda, Zabavna knjižnica za slovensko mladino, Zabavni listi za slovensko mladino.* — *Pedagogiški letnik.*

VIII. Jezikoslovna dela.

- Letopis Matice slovenske.* (Glej II.)
- Šolski učbeniki.* (Glej VII. b)
- Sestavki v različnih časopisih in knjigah.

IX. Zgodovinski spisi, življenjepisi, spominske knjige, knjižno-zgodovinski spisi.

- Andrej baron Čehovin,* slavni junak slovenski. Spisal Janko Leban, nadučitelj na Trebeljnem pri Mokronogu. V Ljubljani. Izdala in založila družba sv. Cirila in Metoda. 1898. 8°. 39 str. (Knjižnica družbe sv. Cirila in Metoda XIII. zv.).

¹⁾ Glej lanjsko bibliografijo, stran 242. v Let. M. Sl.

Andrej Hofer, junaški vodja Tirolcev leta 1809. Verni popis njegovega življenja, del in njegove junaške smrti v Mantovi. 1810. II. pomnoženi natisek. Založil A. Turk, knjigar. Tisk J. Blasnikovih naslednikov v Ljubljani. 8°. 72 str.

† *Cesarica Elizabeta*. V spomin na preblago vladarico avstrijsko povodom Nje žalostne smrti slovenski mladini sestavil Jakob Dimnik, učitelj v Ljubljani. Založil J. Giontini v Ljubljani. Tisk Katoliške tiskarne. 8°. 44 str. (Brez letnice. Dva natiska.)

Cesar Franc Jožef I. V spomin in proslavo petdesetletnega vladanja cesarja. Sestavil K. H. (Glej XX.)

Duhovni sinovi slovene nadžupnije konjiške. Življenjepisne črtice. Nabral M. Slekovec. Priloga »Voditelju«. V Mariboru. 1898. Tiskarna sv. Cirila. M. 8°. 44 str.

Franc Jožef, I. cesar avstrijski. V spomin 50letnice Njegove vlade spisal slovenski mladini Fr. Hubad, c. kr. gimnazijski profesor. V Ljubljani. Izdala in založila »Družba sv. Cirila in Metoda. 1898. (Založila družba sv. Cirila in Metoda. Tisk J. Blasnika naslednikov.) 8°. 72 str. (Knjižnica Družbe sv. Cirila in Metoda. XII. zvezek.)

Jan Kollar. Spisal dr. M. Murko. (Poseben natisek iz Letopisa Matice Slov. za leto 1897.)

Kranjsko društvo v varstvo lovstva. *Poklonitev avstrijskih lovcev*. Kleinmayr & Bamberg, Ljubljana. 4°. 3 str.

Marijanišče, ljubljansko deško sirotišče. (Spisal dr. Frančišek Lampe.) Založilo in izdalo Marijanišče (Collegium Marianum). 1898. Tiskala Katoliška tiskarna v Ljubljani. 8°. 32 str.

Moja doba in podoba. V spomin svoje sedemdesetletnice 1828—1898. Spisal Andrej Marušič, častni kanonik metropolsk. kapitelja v Gorici. V Gorici. 1898. Iz goriškega časnika »Primorski list«, ponatisnila Hilarijanska tiskarna. 8°. 80 str.

Naša cesarica Elizabeta. S štirimi podobami. Sestavil Fran Nedeljk o. V Ljubljani. 1898. Izdal in založil Ivan Bonač. Tisk Narodne tiskarne. 8°. 28 str. (S tremi klišeji.)

Naš cesar Fran Josip I 1848—1898. Povodom petdesetletnice njegovega vladarstva spisal Tomo Zupan. Ljubljana. 1898. Samozaložba. Tiskala Katoliška tiskarna. 8°. 60 str.

- Naš cesar.* Spomenica ob petdesetletnici njegove vlade. Spisal Jožef A p i h, c. kr. profesor. Izdala in založila Družba svetega Mohorja v Celovcu. V Celovcu. 1898. Natisnila tiskarnica družbe svetega Mohorja. 4°. 208 str.
- Nje Veličanstvo cesarica in kraljica Elizabeta avstrijska.* Nje životopis, opis smrti in pogrebne svečanosti. V Trstu. 1898. Izdala in založila tiskarna Dolenc. 8°. 16 str. (S cesaričino podobo.)
- Obravnava proti anarhistu Luigi Luccheniju,* morilecu Njenega Veličanstva avstrijske cesarice, kraljice ogrske Elizabete. Popis življenja blage vladarice in groznega umora. Sestavil Avguštin Janša, Maribor. 1898. Založil A. Brože. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. 8°. 63 str.
- Zgodovina župnij v dekaniji Kranj.* Spisal Jožef Lavtižar, duhovnik ljubljanske škofije. Prvi zvezek. Kranj. V Ljubljani. 1898. Založil pisatelj. Tiskala Katoliška tiskarna. V. 8°. 50 str.
- 1848 –1898. *Spomin* preslavne petdesetletnice vladanja Njega Apostolskega Veličanstva cesarja Franc Jožefa I. dne 2. decembra 1898. S privoljenjem knezoškofijstva Ljubljanskega. Ljubljana. Samozaložba. Tisk J. Blasnika naslednikov. 16°. 8 str.
- Spomenica kluba slovenskih biciklistov „Ljubljane“* ob desetletnici 1887—1897. V Ljubljani. 1898. Založil in na svetlo dal klub. Tisk Narodne tiskarne. 8°. 40 str.
- Spomenik za slavnost slovenskega pesnika Iv. Vesela-Koseskega,* ki se je vršila dné 14. vel. srpana l. 1898. v Spodnjih Kosezah povodom stoletnice njegovega rojstva. Poklonjena rojakom njegovim! Založil in tiskal Dragotin Hribar v Celji. 12°. 38 str.
- Vseбина: Dr. M. Opeka: [Pesem]; Makso Pirnat: Slavnost slovenskega pesnika Ivana Vesela-Koseskega, ki se je vršila v Spodnjih Kosezah itd.; dr. Fr. Detela: Slavnostni govor; Ponatis nekaterih pesnij Ivana Vesela-Koseskega itd.
- Zapiski starega Ljubljančana.* Ponatis iz III. letnika Slovenskega lista. 12°. 31 str. (Brez letnice. [1898]. Tisk J. Blasnikovih nasl.)
- Zgodovina Poličanske župnije* z nekaterimi pogledi v njeno okolico. Z dovoljenjem preč. kn. šk. ordinarijata Lavan-tinskega Spisal dr. Jožef Pajek. V Mariboru. 1898. Tiskarna sv. Cirila. 8°. 138 str.

Zgodovina slovenskega slovstva. IV. zvezek. Stritarjeva dóba od 1870. do 1895. leta. Spisal dr. Karol Glaser, prof. na c. kr. gimnaziji v Trstu. Založila Slovenska Matica. V Ljubljani. Tiskala Katoliška tiskarna. 1898. 8°. 151 str.

Zlati jubilej preljubega cesarja Franca Jožefa I ki ljubi in vodi svoje narode kot pravi oče že petdeset let. Slavnostni spis za jubilejsko leto 1898. Slovenskej mladini sestavil Jakob Dimnik, učitelj v Ljubljani. Založil Janez Giontini v Ljubljani. Tisk J. Steinfeldnerja v Vimperku. 8°. 63. str.

Ilustrovani koledar. (Glej XX).

Izvestja muzejskega društva. (Glej II).

Letopis Matice Slovenske. (Glej II).

Zgodovinski zbornik. (Glej I).

Sestavki v različnih časopisih in knjigah.

X. Starinarska dela.

Solun in njegove razvaline. Spisal Simon Rutar. V. 8°. 17 str. V »Izvestju državne nižje gimnazije v Ljubljani v šolskem letu 1897/98.«

XI. Zemljepisna, potopisna in narodopisna dela.

Cerkniško jezero. Spisal Jožef Žirovnik, nadučitelj v Zgornjih Gorjah. V Ljubljani. 1898. Založila Slovenska Matica. Tiskala J. Blasnikova tiskarna. M. 8°. 107. (Glej II. Zabavna knjižnica Matice Slovenske.)

Postojna, sloveča postojnska jama in njena okolica. Druga pomnožena izdaja s črtežem in raznimi podobami jame, Postojne in njene okolice. Po raznih virih spisal J. B. Postojna. Tiskal in založil Rih. Šeber. 1898. 8°. 55 str.

V Petrograd. Potopisne črtice. Po svojem opazovanji in po raznih virih sestavil Ljudevit Štiasny. (Slovanska knjižnica. Snopič 69—72). V Gorici. 1898. Tisk. in zal. Goriška tiskarna A. Gabršček. M. 8°. 304 str.

Solun in njegove razvaline. (Glej X).

Mati Božja Bistriška. (Glej II).

Božja pot Marije pomočnice na Brezjah. (Glej II.)

V Marijinem Celju. (Glej II.)

Časopis: Planinski vestnik.

Izvestja muzejskega društva.

Šolski učbeniki.

Sestavki v različnih časopisih in knjigah.

XII. Matematska in astronomska dela.

Šolski učbeniki.

XIII. Prirodopisna in prirodoslovna dela.

Matica Slovenska. *Elektrika*, nje proizvodnje in uporaba. Spisal Ivan Šubic, c. kr. ravnatelj. Izdala in založila Matica slovenska. V Ljubljani. 1897. Natisnil Dragotin Hribar v Celju. Lex. 8°. str. 97—359. (2. snopič natisnjen l. 1898.)

Šolski učbeniki.

Izvestja muzejskega društva.

Sestavki v različnih knjigah in časopisih.

XIV. Dela spadajoča v krog trgovine, obrta, rudarstva, stavbarstva.

Slovinci in mednarodni promet. (Glej IV.)

Na potu v pogubo. (Glej IV.)

Zapisnik o redni seji trgovske in obrtniške zbornice za Kranjsko. (Glej IV.)

Uvaževanja vredna pojasnila k vodovodnima projektoma mesta Kranja. Izdal in založil Tomo Pavšler, lastnik valjičnega mlina v Kranju. 1898. Katoliška tiskarna v Ljubljani. Lex. 8°. 16 str.

Vodovod mesta Kranja in nekaterih vasij, občin: Predoslje, Šenčur in Voglje. Kratka razlaga v pouk udeleženiim vasem. Izdal vodovodni odsek mesta Kranja. V Kranji, meseca novembra 1898. Tisk Národne tiskarne v Ljubljani. 8°. 42 str.

XV. Dela, katerim je predmet ratarstvo, živinarstvo, sadjarstvo, domače gospodinjstvo.

Poduk za dobicanje kajnita iz inozemstva. (Brez letnice 1898 in tiskarja J. Blasnika.) 8°. 6 str.

Poljedelstvo. Slovenskim gospodarjem v poduk. Spisal Viljem Rohrman, strokovni učitelj na deželni kmetijski šoli na Grmu. Izdala in založila družba sv. Mohorja v Celovcu. I. del. Splošno poljedelstvo. V Celovcu. 1897. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. 8°. Str. 145—300. (II. snopič natisnjen l. 1898).

Rez trsa in najvažniši načini trsove izgoje posebno z ozirom na cepljeni trs. Z 42 barvanimi slikami. Spisal Anton Stiegler, strokovni učitelj na štajarski vinarski in sadjarski šoli v Mariboru. Založil skladatelj. Maribor. 1898. V. 4°. 11 tabel. (Poslovenil Ivan Belé).

Navod zatirovati tako imenovano Medeno roso trsovo. (Peronospora viticola de Bary, tudi Mildew zvano.) Lahko umeven navod, kako ovo bolezen spoznati in uspešno zatirovati. Spisal Franc Knauer, adjunkt na vinarskejšoli Mariborskejš. V Gradci. 1889. Tisek in založba Leykamova. (Slov. in nemško.) 8°. 33 str.

Sviloreja na Japonskem. Sporočil Ivan Bolle, ravnatelj c. kr. kmet. kem. poskuševališča v Gorici. Poslovenil E. Kl(avžar). Priobčeno po naročilu c. kr. ministrstva za poljedelstvo. Z mnogimi podobami. V Gorici. 1898. Tiskal in izdal Giov. Paternolli. 8°. 46 str.

Gospodarski listi: *Gospodarski glasnik za Stajersko, Gospodarski list goriški, Gospodarski list tržaški, Kmetovalec, Slovenski če belar*, in večina političnih listov, ki prinašajo tudi članke iz gospodarskih strok.

XVI. Vojaške knjige, vežbeniki in pravilniki za požarnike, telovadce itd.

Časopis: Gasilec.

XVII. Lepaslovne knjige, estetične razprave.

Beračica. Pripovedka iz Bosne. Ruski spisal Vinko Zorič. Prevel Podravski. V Gorici. 1898. Tisk. in zal. Goriška tiskarna A. Gabršček. M. 8°. 64 str. (Slovanska knjižnica snopič 77.)

Biserolja jasna vila. Bajka iz Postojnske pečine. Speval Ivo Ivanovič Bučar. Ljubljana. Tiskala in založila Kleinmayr & Bamberg. 1898. M. 8°. 181 str.

Čuvaj se senjske roke! Zgodovinska povest. Hrvatski spisal August Šenoa. Poslovenil F. Š. Cvetkov. V Trstu. 1898. Natisnila, izdala in založila tiskarna konsorcija lista Edinost. (Ponatis iz Edinosti. Priloga št. 217. Edinosti). 12°. 183 str.

Glasbena Matica v Ljubljani. V sredo dne 12. januarja 1898. Koncert — *Sveti Večer.* Besede Karla Jaromira Erbena, poslovenil Miha Markič. Národna tiskarna. 4°. 3 str.

Glasbena Matica v Ljubljani. V spomin na Nje Veličanstvo pokojno cesarico Elizabeto. Koncert. Besede *Requema.* Národna tiskarna. 4°. 4 str.

Na bojišču. Epizode iz laške ustaje leta 1848. Spisal Jan Klecanda. Poslovenil iz češčine po drugi izdaji Ivan Rejec. V Gorici. 1898. Tisk. in zal. »Goriška Tiskarna A. Gabršček. M. 8°. 202 str. (Slov. knjižnica snopič 75—76.)

Na razstanku. Spisali slovenski osmošolci. V Gorici. 1898. Tisk. in zal. Goriška tiskarna A. Gabršček. M. 8°. 375 str. (Slov. knjižnica. Snopič 78—81.)

Vseбина: J. M. Aleksandrov: Mlade pesmi. Puc Dominik: Silhuete. Feodor Sokol: Prvo cvetje. Ivan Prijatelj: Brez vesla. Jakob Voljč: (Pesmi) Francišek Grivec: Ruski realizem in njega glavni zastopniki.

Popevčice milemu narodu. Anton Hribar Korinjski. V Celji. 1898. Tiskal Dragotin Hribar. M. 8°. 208 str.

Povesti. Spisal dr. Ivan Tavčar. III. zvezek. V Ljubljani Založil pisatelj. Tiskala Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1898. M. 8°. 311 str.

Prešernu spomenik v Ljubljani. Josip Stritar. Na Dunaju meseca maja l. 1898. — Na Dunaju. Natisnil in založil Karel Gorišek. (1898.) M. 4°. 1 str.

Slovenske narodne pesmi iz tiskanih in pisanih virov zbral in vredil dr. Karol Štrecelj. Zvezek I. Izdala in založila Slovenska Matica. V Ljubljani. Natisnila tiskarnica Rudolfa Milica. 1895—1898. 8°. Str. XXIV. in 593—820.

Strahomir. Izvirna romantiška igra v petih dejanjih. Spisal Ivan Benko. — *Mlada Zora*. Romantiški igrokaz v treh dejanjih. Spisal Milovan. — V Gorici. 1898. Tisk. in zal. Goriška tiskarna A. Gabršček. M. 8°. 175 str. (Slovanska knjižnica. Snopič 73.—74.)

Vabilo na Prešernov večer, kterega priredi..... dnó 25. novembra 1898..... Dolenjsko pevsko društvo. (Besede pesmam). 8°. 4 str. (J. Krajec v Novem mestu.)

V proslavo petdesetletnega vladanja Nj. Veličanstva cesarja Franca Jožefa I. priredé abiturijentje obeh c. kr. učiteljišč v Ljubljani..... dnó 16. malega srpana 1898 koncert..... Vzpored. Besede zborom. Národna tiskarna. 4°. 3 str.

Vseučilišče v Ljubljani. Josip Stritar. Na Dunaju v binkoštno nedeljo 1. 1898. Na Dunaju. Natisnil in založil Karel Gorišek. [1898.] M. 8°. 1 str.

Zaveza slovenskih učiteljskih društev. V proslavo petdesetletnice vladanja Nj. Veličanstva cesarja Franca Jožefa I. Jubilejski koncert dnó 1. velikega srpana 1898..... *Slavnostni prolog*. Engelbert Gangl. Národna tiskarna. 4°. 3 str.

Briarej v Prešernu. Dr. J. Trtnik. 8°. 6 str. (V »Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums in Marburg. 1898«).

Spominek na slavnost slovenskega pesnika Iv. Vesela-Koseskega. (Glej IX.)

Zgodovina slovenskega slovstva. (Glej IX.)

Leposlovni listi: Domači prijatelj (Priloga Miru), Dom in svet, Ljubljanski Zvon, Slovenka, Svobodni glasovi. (Mladost, Nova nada.)

Leposlovni zborniki: A. Knezova knjižnica. Narodna knjižnica.

Knjige za mladino. (Glej VII. c)

Knjige za ljudstvo. (Glej XIX.)

Koledarji (Glej XIX.)

Leposlovne sestavke so prinesli tudi različni časopisi v listku in različne knjige.

XVIII. Umetniška dela.

- Bela Ljubljana.* Valček po slovenskih napevih za glasovir zložil Viktor Parma. Založil L. Schwentner v Ljubljani. 4°. 11 str. (Stich der Musikaliendruckerei J. Eberle & Comp.) [1898.]
- Bledi Spevi.* 1. Romanca. 2. Serenada. 3. Valček. 4. Listek v album. 5. Večerna pesem. 6. Capriccio. 7. V jeseni. 8. Rokoko. Za klavir zložil K. Hoffmeister. Maženki Ševčikovi. »Je chante des pâles ballades« (Maurice Maeterlinck.) Založila in izdala »Glasbena Matica«. V Ljubljani. 1898. Lastnina »Glasbene Matice«. Natisnila Jos. Eberle in dr. na Dunaju. VII. Folio. 15 str.
- Četvero božičnih pesmi* za solospelve, mešan zbor in spremlj. orgelj zložil Ign. Hladnik. Op. 18. Tisk J. Blasnikovih naslednikov v Ljubljani. 4°. 6 str.
- Dvanajst mašnih pesmi za mešan zbor.* Zložil Ign. Hladnik. Op. 35. V Ljubljani. Založil skladatelj. Tisk J. Blasnikovih naslednikov. 4°. 8 str.
- Glasbena Matica.* 1. *Naša zvezda.* Mešan zbor, posvečen slav. Dolenjskemu pevskemu društvu v Rudolfovem. 2. *Bog je moj ščit.* Mešan zbor. 3. *Oblaku.* Šesteroglasen mešan zbor. Uglasbil Stanko Pirnat. Zvezek XXVIII. Založila in izdala »Glasbena Matica«. V Ljubljani. 1898. Lastnina »Glasbene Matice«. Natisnila Jos. Eberle in dr. na Dunaji. VII. M. 4°. 7 str.
- Glasbena Matica.* 1. *Vrbica.* 2. *Naša pesem.* Mešana zbor. Uglasbil P. Hugolin Sattner. Zvezek XXIX. Založila in izdala »Glasbena Matica«. V Ljubljani. 1898. Lastnina »Glasbene Matice«. Natisnila Jos. Eberle in dr. na Dunaju. VII. M. 4°. 15 str.
- Litanije v čast presv. Srcu Jezusovemu.* Priredil P. Angelik Hribar. Založil knezoškofijski ordinarijat ljubljanski. Tisk Katoliške tiskarne. (Brez letnice.) 4°. 8 str.
- Petnajst obhajilnih pesmi* za mešan zbor zložil Ig. Hladnik, kapiteljski organist v Rudolfovem. Op. 14. Drugi natis. 4°. 8 str. (Tisk J. Blasnikovih naslednikov v Ljubljani. 1898.)
- Planinska.* Moški zbor, zložil na besede J. N. Resmana Anton Foerster. (Priloga Planinskemu Vestniku šte. 8. letnika 1898.) 8°.

Prva fantazija z vpleteno zahvalno pesmijo za orglje zložil in preblagorodnemu veččastitemu gospodu dr. Francetu Detela, ravnatelju c. kr. gimnazije v Novem mestu najponižnejše poklonil Ign. Hladnik. Op. 33. V Ljubljani. Založil skladatelj. Tisk J. Blasnikovih naslednikov. 4°.

Slava Bogu. V. zvezek. Adventne in božične pesmi za mešan zbor zložil in izdal P. Angelik Hribar ord. ff. min. Z dovoljenjem knezoškofijstva Ljubljanskega in redovnega predstojništva V Ljubljani. Založil samostan Ljubljanski. Natisnil R. Milic. 1898. 4°. 20 str.

Štirideset napevov za šolske pesmi v Koprivnik-Majcenovi začetnici. Na svetlo dal Anton Kosi, učitelj v Središču. V Ljubljani. 1898. V založbi izdajateljevi. Tisk Kat. tiskarne. 12°. 28 str.

5 *Tantum ergo in petero mašnih pesem* za mešan zbor zložil Ign. Hladnik. Op. 17. Založil skladatelj. V Ljubljani. Tisk Blasnikove tiskarne. 4°. 7 str.

Slavček. (Glej VII. b.)

Glasbeni list: Cerkveni glasbenik (z glasbenimi prilogami).

Pole s podobami za šolo in dom. Založila družba za pomnoževalno umetnost na Dunaju. Komisijska zaloga: c. kr. zaloga šolskih knjig na Dunaju. [1898.] Fol. Naslov, Kazalo in 25 števil (listov) podob. (Vrsta II.)

Slovenska stenografija. Priredil F. Magdič. (Glej VII. b.)

XIX. Knjige za prosti narod, spisi prigodniki, knjige različne vsebine, koledarji.

Ciganova osveta. Povest. Poslovenil Silvester. V Ljubljani. 1898. Založil Anton Turk, knjigar. Tisk. J. Blasnikovih naslednikov. 8°. 65 str.

Venček vezilnih daril ali voščilne pesmice o godovih, novem letu in drugih prilikah z nekaterimi spominskimi listki in grobnimi napisi. Četrtri, povsem popravljeni natis. V Ljubljani. Založil J. Giontini. 1898. Tiskarna R. Miličeva v Ljubljani. M. 8°. 73 str.

Voščilni listi za novo leto, godove in rojstne dneve. Slovenski mladini v porabo. V Ljubljani. 1898. Založil in prodaja Janez Giontini. Tiskal V. Blanke v Ptuj. M. 8°. 90 str.

Voščilo za novo leto 1898. [Pesem s podpisom]. Vam udani dimnikarski pomočniki pri Ivanu Rakušu v Ormoži. Tisk in založba Leykam v Gradci. [1898]. Folio. 1 str. s slikami.

Voščilo za novo leto 1899. [Pesem s podpisom.] Fran Orel, pismonoša v Radovljici. V. 8°. 1 str. (Tisk Národne tiskarne v Ljubljani 1898).

Zbirka ljubavnih in snubilnih pisem. Po raznih vzgledih sestavil F. H. Šesti natis. V Ljubljani. Založil in prodaja Janez Giontini. 1898. M. 8°. 80 str.

Hitri računar z ozirom na sedanji denar po kronski veljavi in na metersko mero in vago. 11. predelani natis. V Ljubljani. 1898. Založil Janez Giontini. Tiskarna Kleinmayr & Bamberg. Ljubljana. Ozka 12°. 362 str.

Prave egiptovske sanjske bukve iz leta 1231 z razkladanjem sanj in s pristavljenimi numerami za tiste, ki hočejo svojo srečo poskusiti v loteriji. V Ljubljani. Založil in prodaja J. Giontini, bukvar. 1898. Tiskala Kleinmayr & Bamberg v Ljubljani. M. 8°. 40 str.

Ilustrovani narodni koledar za leto 1899. Uredil in izdal Dragotin Hribar v Celju. (Tiskal Dragotin Hribar v Celju). 1898. M. 8°.

Vsebina: dr. J. Orel: Umor naše cesarice. A. Hribar: Slovencem za novo leto. M. P. Podkrajec: Ivan Vesel Koseski, slovenski pesnik. Iv. Zabukovšek: Blaž Kocen. M. P. Podkrajec: Prof. dr. Vatroslav Jagić. D. Hribar: Dr. Josip Poklukar. Dr. F. Vidic: Jernej Kopitar. P. pl. Radics: Valvazorjev rod na Spodnjem Štajerskem. Semen S.: Na letovišču. Zofija Kveder: Služba. Aškerc: Fakir. Ogljed po svetu.

Jubilejski dijaški koledar za navadno leto 1899. Uredil Ivan Varl. Založil Jos. Petrič. Ljubljana. 1898. Tisk Národne tiskarne. 16°. 85 str.

Vsebina: Dijaški prijatelj. (str. 29—40) in Odlomek iz matematike. (60—85.)

Koledar družbe sv. Mohorja za navadno leto 1899. Z dovoljenjem krškega knezoškofijstva. Na svetlo dala in založila družba sv. Mohorja v Celovcu. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. V. 4°. 144 + 64 str.

Vsebina: Sijonski glasovi, Fr. Neubauer, Ant. Medved, Mih. Opeka; Grob papeža Pija IX., dr. Mih. Opeka; Kvaterna sobota, R. Silvester; Resje in bitje, Ant. Medved; V Ameriko, povest, Premec; Domačim zvonovom, Fr. Neubauer; Kako je Svedrc zadružno osnoval, Peter Bohinjec; Pred pomladjo, Bogdan; Zdrava Marija, Fr. Ks. Meško; Dvojna dedščina, Ivo Trošt;

Naš cesar vrh Javornika, Ivan Podboj; Šmarnice v gozdu, Jan. Godec; Dr. Alojzij Matija Zorn, dr. J. Pavlica; V tujino, Fr. Ks. Meško; Ciganska ženitev, Janko Barlé; Novi slovenski škofje, Tomanov. V Djakovo, Janko Barlé; Razgled po katoliških misijonih, dr. J. Križanič; Streljanje proti toči, dr. Jože Vošnjak; Vremensko prerokovanje, dr. J. Vošnjak; Kmetški vremenski prerok, dr. M. Z.; Živalski pogovori, F. R.; Pesni, Neubauer, Meško; Cerkev sv. Uršule na Plešivcu, J. Borovski; Legende in basni iz Slovenskih gorc.

Koledar kat. tiskovnega društva v Ljubljani za leto 1899. Name njen zlasti slovenski duhovščini. Enajsti letnik. Izdalo in založilo Katoliško tiskovno društvo v Ljubljani. Natisnila Katoliška tiskarna. 12°. 148 str. + naznanila.

Mala pratika za navadno leto 1898, ki ima 365 dni. Na svetlo dala c. kr. kmetijska družba. V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blasnikovi nasledniki. Vse tiskovne pravice prihranjene. 24°. 32 str.

Velika pratika za navadno leto 1898, ki ima 365 dni. Na svetlo dala c. kr. kmet. družba. V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blasnikovi nasledniki. Vse tiskovne pravice prihranjene. 24°. 32 + 54 strani + naznanila.

Slovenska pratika za navadno leto 1899, ki ima 365 dni. V Ljubljani. Tiskarna Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani. 24°. 90 str.

Andrej baron Cehovin. (Glej IX.)

Andrej Hofer. (Glej IX.)

Cenetova mati. (Glej VII.)

Cesarica Elizabeta. (Dimnik. Glej IX.)

Fran Josip I., cesar avstrijski. (Hubad. Glej IX.)

Naša cesarica Elizabeta. (Nedeljko. Glej IX.)

Naš cesar Fran Josip I. (Zupan. Glej IX.)

Nje Veličanstvo cesarica in kraljica Elizabeta. (Dolenc. Glej IX.)

Obravnava proti anarhistu L. Luccheniju. (Glej IX.)

Zlati jubilej preljubega cesarja. (Dimnik. Glej IX.)

Povesti slov. ljudstvu v pouk in zabavo. (Glej II.)

Slovenske večernice. (Glej II.)

Različni stenski in skladni koledarji.

XX. Varia.

a) Šolska izvestja.

Izvestje c. kr. državne nižje gimnazije v Ljubljani o šolskem letu 1897/98. Na svetlo dal c. kr. ravnatelj Fran Wiesenthaler. Vsebina. 1. Solin in njegove razvaline. Spisal prof. Sim. Rutar. (Glej X.) 2. Šolska poročila. Sestavil ravnatelj. V Ljubljani. 1898. Založila c. kr. državna nižja gimnazija. Natisnila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. V. 8°. 46 str.

C. kr. obrtne strokovne šole v Ljubljani. Poročilo o šolskem letu 1897/98. Založba c. kr. strokovnih šol v Ljubljani. Natisnila Kleinmayr & Bamberg. 4°. 9 str.

XVII. letno poročilo deške meščanske šole s kmetijskim značajem v Krškem. Šolsko leto 1897/98. Založilo ravnateljstvo. Tiskal Dragotin Hribar v Celji. 8°. 40 str. Nemški in slov.

Vsebina: Cesar Franc Jožef I. V spomin in proslavo petdesetletnega vladanja cesarja. Sestavil K. H. — Dvajsetletnica naše meščanske šole.

Izvestje Glasbene Matice v Ljubljani o društvenem in šolskem letu 1897/98. Izdal odbor. Sestavil društveni tajnik. V Ljubljani dne 14. julija 1898. Založila »Glasbena Matica«. Tisk Katoliške tiskarne v Ljubljani. V. 8°. 100 str.

Vsebina: Petindvajsetletnica »Glasbene Matice«. Zahvalno potovanje »Glasbene Matice« na Dunaj. Pojavi dunajskega časopisa o koncertih. Prolog, spisal Josip Stritar. Glasbena šola v Ljubljani. Glasbena šola v Novem mestu. Muzikalije. Društveni koncerti. Račun »Glasbene Matice«. Proračun »Glasbene Matice«. Efektna loterija »Glasbene Matice«. Društveno vodstvo. Poverjeniki »Glasbene Matice«. Imenik društvenikov. Razpis jubilejskih nagrad.

Letno poročilo gospodinjske šole v Ljubljani za prvo društveno in šolsko leto 1897/98. Priredil dr. Danilo Majaron. V Ljubljani. 1898. Izdala in založila »Gospodinjska šola«. društvo za ustanovo in vzdrževanje gospodinjskih šol, v Ljubljani. Tiskali J. Blasnikovi nasledniki. 8°. 27 str.

Letno poročilo Fran-Jožefove ljudske šole v Črnomlji, štirirazrednice z dekliško paralelko. 1897/98. Izdalo šolsko voditeljstvo. Založil krajni šolski svet v Črnomlji. Tiskal J. Krajec v Novem mestu. 8°. 14 str.

Letno poročilo štirirazredne deške ljudske šole in obrtne nadaljevalne šole v Kranji. Izdalo šolsko vodstvo koncem šolskega leta 1897/98. Založil krajni šolski svet v Kranji. Tiskarna R. Miličeva v Ljubljani. V. 8°. 14 str.

Letno poročilo štirirazredne dekliške ljudske šole v Kranju. Izdalo šolsko vodstvo na koncu šolskega leta 1897/98. Založil slavni krajni šolski svet v Kranju. Tisk Miličeve tiskarne v Ljubljani. V. 8°. 15 str.

Vsebina: V spomin petdesetletnice Njega Veličanstva cesarja Franca Jožefa I. (Učiteljičin govor.)

Letno poročilo štirirazredne ljudske šole in obrtnonadaljevalne šole v Krškem. Izdalo šolsko voditeljstvo na konci leta 1897/98. Založil krajni šolski svet na Krškem. Tisk R. Miličeve tiskarne v Ljubljani. 8°. 15 str.

Letno poročilo I. mestne petrazredne deške ljudske šole in obrtne pripravljalne šole v Ljubljani. Izdalo šolsko vodstvo na koncu šolskega leta 1897/98. Založila I. mestna petrazredna ljudska šola v Ljubljani. Tisk R. Miličeve tiskarne. V. 8°. 25 str.

Vsebina: Naše ljudsko šolstvo (1348—1898). Slavnostni govor Fr. Levca. Zlati jubilej Njega Veličanstva cesarja Franca Jožefa I. Govoril..... Jakob Dimnik.

Letno poročilo druge petrazredne deške ljudske šole, obrtne pripravljalnice in šolske delarne v Ljubljani. Izdalo šolsko vodstvo na koncu šolskega leta 1897/98. Založila II. mestna petrazredna deška ljudska šola v Ljubljani. Tisk Miličeve tiskarne. V. 8°.

Letno poročilo mestne osemrazredne dekliške ljudske šole v Ljubljani. Izdalo šolsko vodstvo na koncu šolskega leta 1897/98. Založila mestna osemrazredna dekliška ljudska šola v Ljubljani. Tisk R. Miličeve tiskarne. 8°. 17 str.

Letno poročilo Uršulinskih dekliških šol v Ljubljani. Izdalo šolsko ravnateljstvo na koncu šolskega leta 1897/98. Založile Uršulinske dekliške šole. Tisk R. Miličeve tiskarne v Ljubljani. 8°. (Slov. in nemški.)

Letno poročilo štirirazredne ljudske in obrtne nadaljevalne šole v Metliki. Izdalo šolsko voditeljstvo na koncu šolskega leta 1897/98. Založil krajni šolski svet v Metliki. Tiskal J. Krajec v Novem mestu. 8°. 20 str.

Letno poročilo četverorazredne deške ljudske šole v Novem mestu 1897/98. Založil krajni šolski svet. Tiskal J. Krajec v Novem mestu. 8°. 10 str.

Letno poročilo trirazredne dekliške šole v Novem mestu. 1897/98. Založil krajni šolski svet. Tiskal J. Krajec v Novem mestu. 8°. 10 str.

Letno poročilo petrazredne ljudske šole in obrtnonadaljevalne šole v Postojini ob konci šolskega leta 1897/98. Izdalo šolsko vodstvo. Založil krajni šolski svet v Postojini. Tiskal R. Šeber v Postojini. 8°. 19 str.

Vsebina: Naša obrtnonadaljevalna šola. Štefan Primožič. — Šolska poročila.

Letno poročilo štirirazredne deške, dvorazredne dekliške in obrtnonadaljevalne šole v Ribnici ob konci šolskega leta 1897/98. Založil krajni šolski svet v Ribnici. Tiskal R. Šeber v Postojni. 8°. 18 str.

Vsebina: Pristopimo k zvezi v varstvo ptičev. Letopis.

Letno poročilo petrazredne deške ljudske šole in obrtno-nadaljevalne šole v Škofjiloki. Izdalo šolsko vodstvo koncem šolskega leta 1897/98. Založil krajni šolski svet v Škofjiloki. Tisk R. Miličeve tiskarne v Ljubljani. V. 8°. 12 str.

Letno poročilo štirirazredne ljudske šole in z njo združene obrtnonadaljevalne šole v Št. Vidu pri Ljubljani. Izdal in uredil koncem šolskega leta 1897/98. nadučitelj in vodja Janko Žirovnik. Založil krajni šolski svet. Tisk Katoliške tiskarne v Ljubljani. 8°. 22 str.

Letno poročilo ljudske šole v Toplicah. Izdalo šolsko vodstvo ob koncu šolskega leta 1897/98. Založil krajni šolski svet. Tiskal J. Krajec v Novem mestu. 8°. 8 str.

Letno poročilo ljudske in obrtno-nadaljevalne šole v Trzinu 1897/98. Verlag der Schulleitung in Neumarkt. Buchdruckerei R. Millitz. Laibach. 8°. 23 str. (večinoma nemški).

b) Društvena izvestja.

Vestnik šolske družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani. X. in XI. Izdalo in založilo vodstvo. V Ljubljani. Tisk J. Blasnikovih naslednikov. 1898. 8°. 153 str.

Prvo letno poročilo podpornega društva za slovenske visokošolce v Gradcu. V Gradcu. 1898. Izdalo in založilo društvo. Natisnila tiskarnica c. kr. dvornih gledališč na Dunaju. (Odgovoren A. Rimrich.) 12°. 16 str.

Deseto letno poročilo podpornega društva za slovenske visokošolce na Dunaju, ustanovljenega l. 1888. o vladarski štiridesetletnici Njegovega Veličanstva cesarja Frančiška Jožefa I. Na Dunaju. 1898. Izdalo in založilo društvo. Tiskala tiskarnica c. kr. dvornih gledališč, odgovoren A. Rimrich. 12°. 24 str.

Dijaška kuhinja v Kranji. IV. leto. Poročilo odbora »Dijaške kuhinje v Kranji« za šolsko leto 1897/98. Tisk J. Blasnikovih naslednikov v Ljubljani. V. 8°. 8 str.

(*Poročilo društva Ljubljanske dijaške kuhinje*. Natisnil Klein & Comp. 1898. 8°. 16 str.)

(*Letni račun in poročilo Delavskega podpornega društva v Trstu*. 1898. Natisnila tiskarna Dolenc. 8°.)

Štiriindvajseto poročilo in račun družbe duhovnikov Lavantinske škofije za leto 1897. Založba družbe. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. 1898. 8°. 4 str.

IV. *Letno poročilo cerkvenega društva v Št. Jurju ob Taboru* za l. 1897. V Št. Jurju. 1. januarja 1898. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. Folio. 3 str.

III. *Letno poročilo Cerkevne družbe pri Sv. Lenartu v Slov. Goricah* za l. 1897. Sv. Lenart v Slov. Goricah, v mesecu januarju 1898. Tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 8°. 4. str.

VIII. *Poročilo Cerkevne družbe v Vitanji* za leto 1897. Izdal odbor cerkevne družbe v Vitanji, dne 15. julija 1898. V zalogi cerkvenega društva. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. Fol. 4 str.

(*Letno poročilo društva za zidanje nove cerkve v Vitanji*. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru.)

Triindvajseto poročilo Vincencijeve družbe za Kranjsko pod pokroviteljstvom prečastitega milostlj. gospoda knezoškofa dr. Antona Bonaventure Jegliča za leto 1898. Izvestil društveni predsednik kanonik Andrej Zamejic. Založila Vincencijeva družba. Natisnila Katoliška tiskarna. 8°. 20 str.

Letno poročilo društva tiskarjev na Kranjskem. Od 1. januarja do 31. decembra 1897. Ljubljana. Založilo tiskarsko društvo. Natisnila R. Miličeva tiskarna. 1898. 8°. (6 str. slov., vseh ostalih 20 str. nemški.)

Poročilo deželnega pomočnega društva Rudečega križa za Kranjsko o njegovem delovanju l. 1897. (Natisnila Klein in Comp.) 8°. 6 str.

Poročilo o delovanju gospinske podporne družbe rudečega križa za Goriško in Gradiško za XIX. družbeno leto 1897. V Gorici. 1898. Založila družba. Tisk. Seitz. 8°. 18 str.

- (*Letno poročilo Marijine bratovščine v Ljubljani.*) Natisnila Klein & Comp. 1898. 8°. 16 str.
- Šestnajsto letno poročilo družbe vednega češčenja presvetega Rešnjega Telesa* in v podporo ubožnih cerkev Lavantinske školije za l. 1897. Maribor. 1898. (Tiskala tiskarna sv. Cirila v Mariboru.) 8°. 4 str.
- Letno poročilo bolnišnice usmiljenih bratov v Gradcu* ob koncu leta 1897. Založila bolnišnica. Tiskal J. Krajec v Novem mestu. 4°.
- Letno poročilo bolnišnice usmiljenih bratov v Kandiji* ob sklepu leta 1897. Založila bolnišnica. Tiskal J. Krajec v Novem mestu. 4°. 4 str.
- Letno poročilo katoliškega podpornega društva v Celju* za l. 1897. (Tiskal D. Hribar v Celju.) 8°. 4 str.
- Drugo izvestje Društva za krščansko umetnost v Ljubljani* za leto 1897. in 1898. V Ljubljani. Založilo društvo za krščansko umetnost v Ljubljani. Tisk Katoliške tiskarne. 1898. V. 8°. 24 str.
- Upravno poročilo glavnega odbora c. kr. kmetijske družbe Kranjske* občnemu zboru za leto 1897. Ljubljana. 1898. Založba c. kr. kmetijske družbe kranjske v Ljubljani. Tisk J. Blasnikovih naslednikov v Ljubljani. 8°. 16 str.
- Izvestje Narodne čitalnice v Ljubljani* začetkom leta 1899. Založila Narodna čitalnica. Tisk J. Blasnikovih naslednikov v Ljubljani. 8°. 16 str.
- Letno poročilo Narodne čitalnice v Novem mestu.* Za leto 1897. Založila Narodna čitalnica. Tiskal J. Krajec. 8°. 12 str.
- Letno poročilo „mestne godbe“ ob koncu leta 1897.* Založila mestna godba (v Novem mestu). Tiskal J. Krajec. M. 8°. 12 str.
- Letno poročilo telovadnega društva „Sokol“ v Ljubljani* za društveno dobo od 1. januarja do 31. decembra 1897. l. V Ljubljani. Založilo telovadno društvo »Sokol«. Tisk Narodne tiskarne. 1898. 8°. 27 str.
- (*Letopis Zaveze slovenskih posojilnic v Celju.* Natisnil Drag. Hribar v Celju. 1898.) 4°. 11 pol.
- (*Izvestje Centralne posojilnice slovenske v Krškem.* Natisnil Drag. Hribar v Celju. 1898.) 4°. 4 str.
- Izvestje Centralne posojilnice slovenske* (št. 5.) Vsebina: Osebni kredit po kranjski deželi. Spisal Ivan Lapajne. 4°. 6 str. (Nat. Narodna tiskarna v Ljubljani.)

c) Računski sklepi.

- Računski sklep Južnoštajerske Hranilnice v Celju* (za leto 1897.)
Natisnil D. Hribar v Celju. 4°. 20 str.
- Hranilnica in posojilnica v Cirknici*, registrirana zadruga z neomejeno zavezo. Računski sklep za tretje upravno leto 1897. R. Šeber. Postojna. 4°. 3 str.
- Posojilnica in hranilnica v Črnem vrhu nad Idrijo*..... Računski sklep za tretje upravno leto 1897. R. Šeber. Postojna. 8°. 4 str.
- Okrajna posojilnica in hranilnica v Kamniku*..... Računski sklep za sedmo upravno leto 1897. Samozaložba. Tisk Narodne tiskarne v Ljubljani. 4°. 2 str.
- Posojilnica in hranilnica v Sv. Križi pri Litiji*..... (Kakor posoj. in hran. v Črnem vrhu.)
- Tretje poročilo in računski sklep okrajne hranilnice in posojilnice v Idriji*, registrirane zadruge z neomejeno zavezo. 1897. Za upravno dobo od dné 1. januarja do dné 31. decembra 1897. Založila okrajna hranilnica in posojilnica v Idriji. Tiskal R. Šeber v Postojni. 4°. 22 str.
- (*Računski sklep okrajne hranilnice v Št. Lenartu v Slovenskih goricah* za leto 1897. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. 4°.
- (*Računski sklep hranilnega in posojilnega društva v Ptujju na Štajerskem*. (Kakor pri Št. Lenartu.)
- Računski zaključek mestne hranilnice ljubljanske* za osmo upravno dobo od dne 1. januarja do dne 31. decembra 1897. I. V Ljubljani. Založila mestna hranilnica ljubljanska. Natisnil A. Klein & Comp. 4°. 36 str.
- Računski zaključek mestne hranilnice v Novem mestu* za IV. upravno dobo od dne 1. jan. do 31. dec. 1897. V Novem mestu. Založila hranilnica. Tiskal J. Krajec. 1898 4°. 10 str.
- Računski zaključek mestne hranilnice v Radovljici* za drugo upravno leto 1897. od dné 1. januarja do dné 31. decembra. Založila mestna hranilnica v Radovljici. Natisnila Narodna tiskarna v Ljubljani. 1898. 4°. 26 str.
- Hranilnica in posojilnica v Vipavi*, itd..... (kakor Cirknica).
- (*Računski zaključek posojilnice na Bledu* za leto 1897. Natisnil D. Hribar v Celju. 4°. 4 str.)

(*Račun in bilanca posojilnice v Mozirji* za leto 1897. Natisnil D. Hribar v Celju. 4°. 4 str.)

Enako za *posojilnico v Mariji Snežni na Velki*.

(*Računski sklep posojilnice v Brežicah* za leto 1897. Natisnil D. Hribar v Celju.) 4°. 8 str.

Enake račune za isto dobo, pri istem tiskarju in v isti obliki so izdale posojilnice v *Celju* (20 str.), *Dolu* pri *Hrastniku* (4 str.), *Gornjemgradu* (4 str.), *Gornji Radgoni* (4 str.), *Konjicah* (4 str.), *Krškem* (4 str.), *Ljutomeru* (8 str.), *Sv. Miklavžu pri Ormožu* (4 str.), *Moravčah* (4 str.), *Pišecah* (4 str.), *Sevnici* (4 str.), *Slatini* (4 str.), *Slov. Bistrici* (8 str.), *Sveti Trojici v Slovenskih goricah* (4 str.), *Šmariji pri Jelšah* (24 str.), *Šoštajnu* (4 str.), *Trebnjem* (4 str.), *Vojniku* (4 str.), na *Vranskem* (4 str.).

Posojilnica v Mariboru, registrovana zadruga z omejenim poroštcom. Računski sklep za šestnajsto upravno leto 1897. Založila zadruga. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. 4°. 12 str.

Podobne računске sklepe za l. 1897. je tiskala tiskarnica sv. Cirila v Mariboru za posojilnice v *Ljubnem*, *Makolah*, *Marenbergu*, *Ormožu*, *Vitanju*.

Računski sklep posojilnice v Metliki, registr. zadruge z neomejeno zavezo za upravno leto 1897. Založila posojilnica. Tiskal J. Krajec v Novem mestu. 8°. 4 str.

Enake računске sklepe je natisnil J. Krajec v Novem mestu za posojilnici v *Mokronogu* in *Št. Jerneju*.

(*Računski sklep posojilnice v Radečah* za leto 1897. Natisnil A. Klein & Comp. v Ljubljani.) 8° 12 str.

Posojilnica za sodni okraj velikolaški ter okolico, reg. z. z itd. — Računski zaključek za II. upravno leto 1897. Narodna tiskarna. Ljubljana. 4°. 14 str.

Poročilo in računski sklep okrajne posojilnice v Litiji, registrovane zadruge z neomejenim poroštvmom za tretje upravno leto 1897. R. Šeber. Postojna. 4°. 4 str.

Podobne računске sklepe je tiskal R. Šeber za isto dobo in v istem obliku za posojilnico v *Logatcu* (5 str.), notranjsko posojilnico v *Postojni* (4 str.), posojilnice na *Slapu pri Vipavi* (4 str.) in v *Zagorju ob Savi* (3 str.); slednjič za posojilnico za *Stari trg, Lož in sosedstvo* (4 str.).

Kmetška posojilnica na Vrhniki, registrovana zadruga z neomejenim poroštvo. Računski sklep za šestnajsto upravno leto 1897. R. Šeber. Postojna. 4°. 4 str.

Posojilnica v Cerknici, registrovana zadruga z neomejenim poroštvo. Račun in bilanca za tretje upravno leto 1897. R. Šeber. Postojna. 4°. 4 str.

Posojilnica za Il. Bistriški okraj, registrovana zadruga z neomejeno zavezo. Računski sklep za četrto upravno leto 1897. R. Šeber. Postojna. 8°. 4 str.

Posojilnica v Zatičini, registrovana zadruga z neomejeno zavezo. Poročilo in računski sklep za drugo upravno leto 1897. R. Šeber. Postojna. 8°. 3 str.

Posojilnica za Loški potok, Drago in Travo, registrovana zadruga z neomejeno zavezo. Računski zaključek za drugo upravno leto 1897. R. Šeber. Postojna. 8°. 4 str.

Enako poročilo je izdala *Posojilnica za Sodražico ter okolico* itd.

Računski sklep pod protektoratom Njih c. in kr. apostolskega Veličanstva cesarja Frančiška Jožefa I. stoječega kranjskega vojaškega veteranskega kora v Ljubljani za leto 1897. Ljubljana. Založil vojaški veteranski kor. Tisk J. Blasnikovih naslednikov. 8°. 10+9 str. (nemški in slov.)

Sklep računa zastavljavnice in ž njo združene hranilnice ustanovljene po grofu Thurnu v Gorici za leto 1897. Gorizia. Tipografia Ilariana editrice. 1898. 4°. (Ital. in slov.)

Letni račun in imenik udov „Pogrebnege društva“ na Vrdeli za leto 1897. Natisnila tiskarna Dolenc v Trstu. 4°.

Podobne račune je tiskala ista tiskarna tudi za pogrebna društva: »Jožef Arimatej« v Lonjeru, v Rocolu, »Nikodem« na Opčini, v Rojanu.

(*Letni račun posojilnega in konsumnega društva v Pobegih v Istri* za l. 1897. Natisnila tiskarna Dolenc v Trstu.) 4°.

(*Sklepni račun posojilnice v Kopru* za l. 1897. Natisnila tiskarna Dolenc v Trstu.) 8°.

(*Letni račun konsumnega društva v Lonjeru*. Nat. tiskarna Dolenc v Trstu.) 4°.

Enak račun za *konsumno društvo v S. Ivanu pri Trstu*.

(*Letni račun obrtnijskega društva v Barkovljah* za l. 1897. Natisnila tiskarna Dolenc.) 4°.

Proračun mestnega zaklada za 1899. l. V Ljubljani. Založil mestni magistrat. Natisnil A. Klein & Comp. 1898. V. 4°. 21 str.

Računi „Slovenske Matice“ za XXXIII. društveno dobo. Tisk Národne tiskarne. 8°. 8 str.

d) *Pravila.*

(Pravila delavskega podpornega društva v Celju. 1898. Natisnil D. Hribar v Celju.) 8°. 16 str.

Pravila družbe za zidanje nove frančiškanske farne cerkve Marije, matere milosti v Mariboru. Maribor. 1898. Založil frančiškanski samostan v Mariboru. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. (Ponatis.) 16°. 6 str.

Pravila in cenik kmetijsko-kemijskega preskuševališča c. kr. kmetijske družbe kranjske v Ljubljani. Ljubljana. 1898. Založba c. kr. kmetijske družbe kranjske. Tisk J. Blasnika naslednikov. 8°. 20 str.

Pravila kmetijskega društva v Dobrepoljah, registrovane zadruge z omejeno zavezo. M. 8°. 15 str. (Brez letnice in tiskarja. 1898. J. Blasnikovi nasledniki.)

Pravila kmetijskega društva v Žireh, registrovane zadruge z omejeno zavezo. R. Šeber. Postojna. 8°. 8 str.

(Pravila kluba savinskih kolesarjev. Natisnil D. Hribar v Celju.)

(Pravila konsumnega društva v Šoštanju. Natisnil D. Hribar v Celju.) 4°. 4 str.

Pravila I. železniškega delavskega konsumnega društva, vpisana za druga z omejenim poroštvom. (Brez letnice in tiskarja. 1898. Blasnik.) M. 8°. 23 str.

Pravila mlekarske zadruge v Postojni, registrovane zadruge z neomejenim poroštvom. R. Šeber. Postojna. 8°. 18 str.

Pravila Marijine družbe krščanskih deklet (dekliške družbe) v Žužembregu. 24°. 16 str. Tisk J. Blasnika naslednikov v Ljubljani.

(Pravila družbe mladeničev v Št. Petru pri Radgoni.) Tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 1898.

Pravila podpornega in hranilnega društva učiteljic, ustanovljenega v proslavo petdesetletnice Nj. Veličanstva. M. 8°. 10 str. (Brez letnice in tiskarja. 1898. J. Blasnika nasledniki.)

(Pravila prostovoljnega gasilnega društva. Natisnila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.)

- Pravila slovenskega zidarskega in tesarskega društva v Ljubljani.* Narodna tiskarna. (Brez letnice.) M. 8°. 8 str.
- Pravila Posojilnice v Črnomlji*, registrovane zadruga z neomejenim poroštvom. Delaj, zbiraj, množi. V Črnomlji. 1898. Založila posojilnica. Tisk Narodne tiskarne v Ljubljani. 12°. 16 str.
- (*Pravila „Savinske lesne zadruge“ v Mozirji.* Natisnil D. Hribar v Celju.) 8°. 18 str.
- Pravila Vipavske železnice.* Na Dunaju. 1898. Izdala Vipavska železnica. Tiskala in založila Goriška tiskarna A. Garbršček v Gorici. 8°.
- Pravila zadruge vseh obrtnikov črnomaljskega sodnega okraja v Črnomlji in Pravila pomočniškega zbora tistih pomočnikov, ki so v delu pri zadrugi vseh obrtnikov črnomaljskega sodnega okraja v Črnomlji.* Zaloga črnomaljske zadruge. Tiskal J. Krajec. 1898. M. 8°. 32 str.
- Pravila za zavezo okrajnih bolniških blagajnic v okraju delavske zavarovalnice proti nezgodam v Trstu.* Trst. 1898. V samozaložbi zavoda. Natisnila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani. 8°. 10 str.
- Pravila za okrajno posojilnico v mestu Kamnik*, registrovano zadrugo z omejeno zavezo. Samozaložba. Tisk Narodne tiskarne v Ljubljani. 8°. 10 str.
- Pravila za posojilnico v Sevnici*, registrovano zadrugo z neomejenim poroštvom. Založila posojilnica v Sevnici. Tisk Narodne tiskarne v Ljubljani. 12°. 9 str.
- Pravila za splošno kreditno društvo*, registrovano zadrugo z omejeno zavezo. Ljubljana. 1898. V založbi splošnega kreditnega društva. Natisnila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 8°. 15 str.
- (*Pravila zveze slovenskih posojilnic.* Natisnil D. Hribar v Celju.) 4°. 4 str.
- Pravila „Glasbene Matice“ v Ljubljani.* (Sprejeta na izrednem občnem zboru 20. avgusta 1898.) Narodna tiskarna. M. 8°. 9 str.
- Pravila zveze slovenskih pevskih društev.* J. Blasnikovi nasledniki. Ljubljana. (Brez letnice.) 8°. 12 str.
- Pravila slovenskega trgovskega pevskega društva v Ljubljani.* Narodna tiskarna. (Brez letnice.) 12°. 4 str.

- Bratovščina presvetega rožnega venca.* (Pravila.) Z dovoljenjem Lavantinskega knezoškofijstva. Založila bratovščina rožanska v Makolah l. 1898. Četrty natis. Tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 12°. 7 str.
- Pravila za okrajno bolniško blagajnico v Ormoži.* 1898. Tiskarna sv. Cirila v Mariboru. V. 8°. 7 str.
- Vzorno ustanovilo za obrtne zadruga. Pravila.* (Brez letnice in tiskarja. 1898. J. Blasnika nasledniki.) M. 8°. 28 str.
- Vzorno ustanovilo za pomočniške zборе.* (Brez letnice in tiskarja. 1898. J. Blasnikovi nasledniki.) M. 8°. 8 str.
- Zdravniška zbornica Kranjska. Bolniške blagajne.* (Pravila.) J. Blasnikovi nasledniki v Ljubljani. Nemški in slov. M. 8°. 3+3 str.
- (*Dimnikarski red.* Natisnila Klein & Comp. v Ljubljani. Založil mestni magistrat 1898.) 8°. 8 str.
- Določila za prevažanje premoga.* Natisnila Klein & Comp. v Ljubljani. Založil mestni magistrat. 8°. 8 str.
- (*Vožni red za omnibuse.* Natisnila Klein & Comp. v Ljubljani. Založil mestni magistrat.) 8°. 6 str.
- Cestno-polijski red za deželno stolno mesto Ljubljano,* sprejet v seji občinskega sveta dne 10. septembra 1897. V Ljubljani. Samozaložba mestnega magistrata. Natisnil A. Klein & Comp. (Nemško in slov.) 8°. 32+32 str.
- Disciplinarni statut za mestno polijsko stražo.* Sprejet v javni seji občinskega sveta dne 20. decembra 1898. V Ljubljani. Založil mestni magistrat. Natisnil A. Klein & Comp. 1898. 8°. 6 str.
- Knjigovodstveno navodilo za mestno elektrarno.* Natisnil A. Klein & Comp. v Ljubljani. 8°. 12 str.
- Meščanski statut za deželno stolno mesto Ljubljano,* kakor ga je na podlagi zakona z dné 5. avgusta 1897. l., št. 22 dež. zak. za vojvodino Kranjsko občinski svet v svoji seji z dne 5. oktobra 1897. l. sklenil in visoka c. kr. deželna vlada za Kranjsko z razpisom z dné 3 septembra 1898. l. št. 12531 potrdila. Natisnil A. Klein & Comp. v Ljubljani. (Nemško in slov.) 8°. 9+9 str.
- Navodilo za mestnega ječarja,* odobreno v javni seji občinskega sveta ljubljanskega dne 16. nov. 1897 št. 39831. (Brez letnice in tiskarja. A. Klein & Comp.) 8°. 4 str.

Navodilo za okrajne načelnike, sprejeto v seji občinskega sveta dne 16. novembra 1897, št. 39604. 8°. 2 str.

Navodilo za oskrbovanje glavnice mestnega loterijskega posojila in njenega amortizacijskega zaklada, sprejeto v seji občinskega sveta dne 20. februarja 1880. l. in spremenjene v seji občinskega sveta dne 3. februarja 1898. l. (Brez letnice in tiskarja. 1898. Klein & Comp.) 8°. 5 str.

Navodilo za službo mestne policijske straže ljubljanske. Odobreno v seji občinskega sveta dne 16. novembra 1898. leta. V Ljubljani. Založil mestni magistrat. Natisnil A. Klein & Comp. 1898. 8°. 45 str.

Opravljeni red mestnega magistrata ljubljanskega. (Sprejet v izredni seji občinskega sveta dne 18. oktobra 1899.) V Ljubljani. Založil mestni magistrat. Natisnil A. Klein & Comp. 1898. 8°. 76 str.

Organizatorni statut za mestno policijsko stražo ljubljansko. Sprejet v javni seji občinskega sveta dne 20. decembra 1898. V Ljubljani. Založil mestni magistrat. Natisnil A. Klein & Comp. 1898. 8°. 9 str.

Pouk o določilih, ki se tičejo starostne preskrbe za delavce c. kr. tobačne uprave. Poslovenil Fr. Levec. Natisnil A. Klein & Comp. v Ljubljani. 1898. 8°. 18 str.

Prevozniki red, to je red, s katerim se uravnava obrt prevoznikom ljudi v deželnem stolnem mestu ljubljanskem. V Ljubljani. Samozaložba magistrata. Natisnil A. Klein & Comp. (Nemški in slov.) 8°. 18+18.

Službena pragmatika za uradnike in slugе mestne občine ljubljanske. (Sprejeta v izredni seji občinskega sveta dne 15. novembra 1898.) V Ljubljani. 1898. Založil mestni magistrat ljubljanski. Natisnil Dragotin Hribar v Celji. 8°. 49 str.

Službeno navodilo mestnemu tržnemu nadzorniku. Izdano po sklepu mestnega občinskega sveta stolnega mesta Ljubljane z dne 16. novembra 1898. l., št. 40812. V Ljubljani. Založil mestni magistrat. Natisnil A. Klein & Comp. 1898. 8°. 19 str.

e) Zapisniki, imeniki, naznanila.

Ročni zapisnik z imenikom ljudskih šol in učiteljskega osebja na Kranjskem za šolsko leto 1898/9. V. letnik. Sestavil

- Štefan Primožič, učitelj..... V Postojni. Tiskal in založil Rih. Šeber. 1898. M. 8°. 82 str.
- Zapisnik okrajne učiteljske knjižnice v Novem mestu.* 1898. Založila c. kr. učiteljska knjižnica. Tiskal J. Krajec v Novem mestu. (Nemški in slov.) V. 8°. 6+59 str.
- Zaznamek književne zaloge J. Giontinijeve knjigarnice v Ljubljani.* Mestni trg št. 17. 1898. R. Milic. Ljubljana. 12°. 24 str.
- Volilski imenik za dopolnilne volitve občinskega sveta deželnega stolnega mesta Ljubljane leta 1898.* Natisnil A. Klein & Comp. v Ljubljani. Fol. 4 pole.
- Občinska uprava deželnega stolnega mesta Ljubljane leta 1898.* V Ljubljani. Založil mestni magistrat. Natisnil A. Klein & Comp. 16°.
- Periodične vloge.* Natisnil A. Klein & Comp. v Ljubljani. 8°. VIII. str.
- Ročni kažipot po Goriškem, Trstu in Istri za 1899.* Sèstavil Andrej Gabršček. V. letnik. V Gorici. 1898. Tiskala in založila Goriška tiskarna A. Gabršček. M. 8°. Brezplačna priloga Soči.
- Vzporod II. narcodne dirke,* katero priredi klub slovenskih biciklistov »Ljubljana« na dirkališču v nedeljo dne 5. junija 1898. Natisnil A. Klein & Comp. v Ljubljani. 8°. 20 str.
- Ilustrovani cenik.* Prva, največa kranjska tvrdka za jermensarske in sedlarske proizvode, za konjske, vozne in jezdne oprave. Fran Primožič. Edini izdelovalec kovčegov, torb in galanterijsko-usnjatih proizvodov v Ljubljani. Dunajska cesta št. 6. V Ljubljani. Natisnili J. Blasnikovi nasledniki. (Nemški in slov.) 8°. 10+10 str.
- Gričar in Mejač.* 1898/99. Ljubljana. Prešernove ulice št. 9. Skladišče dunajskih oblek tvrdke Gričar in Mejač. 4°. 40 str.
- Bartheljeva priobčevanja za trgovino, obrtnost, poljsko in gozdno gospodarstvo.* (Češki in slov.) Vidavatel Michael Barthel a spol. Videň. Tiskli Bratři Chrastinové. Vel. Meziříč. 8°. 30 str.
- Poziv slikarjem, slikaricam, risarjem in arhitektom slovenskim.* Alojz Gangl. 4°. 1 str. (Narodna tiskarna. 1898.)

